

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**MUHASEBE STANDARTLARINDA İHTİYATLILIK İLKESİ VE
FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ: BIST
UYGULAMALARI**

(DOKTORA TEZİ)

Yusuf KURT

BURSA-2021

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

MUHASEBE STANDARTLARINDA İHTİYATLILIK İLKESİ VE
FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ: BIST
UYGULAMALARI

(DOKTORA TEZİ)

Yusuf KURT
(ORCID: 0000-0002-1071-4205)

Danışman:
Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU

BURSA-2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Yusuf KURT
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İşletme
Bilim Dalı	: Muhasebe Finansman
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: XI +226
Mezuniyet Tarihi	: / / 20.....
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU

MUHASEBE STANDARTLARINDA İHTİYATLILIK İLKESİ VE FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ: BIST UYGULAMALARI

Bu tez çalışması ile 2005-2019 yılları arasında Borsa İstanbul (BIST)'da kesintisiz olarak işlem gören işletmelere ait 15 yıllık veriler yıllık bazda incelenmiş ve bu verilerden hareketle işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasında bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Finansal sürdürülebilirlik bağlamında TMS/TFRS'lere göre raporlama yapan işletmelerin uzun vadede dönem kârı ve kapsamlı kâr rakamları ile dönem sonu hisse senedi fiyatları ele alınmıştır. İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin hesaplanmasında Givoly ve Hayn (2000) tarafından geliştirilen "Negatif Tahakkuklar Yöntemi" kullanılmıştır. Araştırma ile işletmelerin finansal durum tabloları, nakit akış tabloları ve kâr/zarar ve diğer kapsamlı gelir tablolarından faydalanılarak elden edilen veriler panel veri analizi yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Araştırma sonucunda işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri negatif olarak arttıkça, uzun dönemde işletmelerin toplam kapsamlı kârı ve dönem sonu hisse senedi fiyatlarının arttığı, dönem kârlarının ise azaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları, İhtiyatlılık İlkesi, Negatif Tahakkuklar Yöntemi, Finansal Sürdürülebilirlik, Kar Yönetimi

ABSTRACT

Name and Surname : Yusuf KURT
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Business Administration
Branch : Accounting - Finance
Degree Awarded : PhD
Page Number : XI+226
Degree Date : / / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU

THE EFFECT OF THE PRECAUTIONARY PRINCIPLE ON FINANCIAL SUSTAINABILITY: BIST APPLICATION

With this thesis, the businesses that were continuously traded in Borsa Istanbul (BIST) between 2005 and 2019 were analyzed on an annual basis. Based on these data, it has been tested whether there is a relationship between the prudence levels of the businesses and their financial sustainability. In the context of financial sustainability, period profit and comprehensive profit figures and end-of-period stock prices of businesses reporting according to TMS / TFRS were examined in the long run. "Negative Accruals Method" developed by Givoly and Hayn (2000) was used in calculating the prudence levels of businesses. In this research, the statement of financial position, cash flow statements and profit / loss and other comprehensive income statements of the companies were used. These collected data were tested by using the panel data analysis method. As a result of the research, it has been determined that as the prudence levels of the businesses increase negatively, the total comprehensive profit and the stock prices of the businesses at the end of the period increase and the period profits decrease in the long term.

Keywords: Turkish Accounting and Financial Reporting Standarts, Accounting Conservatism, Negative Accrual Method, Financial Sustainability, Profit Management

ÖNSÖZ

İhtiyatlılık ilkesi varlık ve gelirlerin olduğundan yüksek, borç ve giderlerin ise olduğundan düşük raporlanmamasını ifade etmektedir. İşletmelerin ihtiyatlılık ilkesine uygun raporlama yapmaları gelecekte karşılaşılabileceği riskleri azaltırken finansal raporlamanın kalitesini arttırmaktadır.

İşletme paydaşlarının refah düzeylerini uzun dönemler boyunca devam ettirebilmesi işletmelerin finansal sürdürülebilirliklerine bağlıdır. Finansal sürdürülebilirlik ise işletmelerin ihtiyatlılık ilkesine uygun raporlama yapması ile sağlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda Borsa İstanbul (BIST)'te işlem gören işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi tespit etmek amaçlanmıştır.

Tezimin tamamlanmasında bana yol gösteren, lisansüstü eğitim hayatım boyunca üzerimde emeği çok olan, danışmanlıktan öte her daim yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam, Sayın Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU'na çok teşekkür eder, şükranlarımı sunarım. Yine bu süreçte değerli katkı ve yönlendirmelerinden dolayı tez izleme komitesinde bulunan Sayın Prof. Dr. Adnan GERÇEK, fikirleri ve yol göstermeleriyle bana destek olan Sayın Doç. Dr. Yasemin ERTAN hocalarıma da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak hiçbir zaman özverisini ve fedakarlığını üzerimden eksik etmeyen, doktora sürecim boyunca yanımda olan sevgili eşim Elif KURT'a ve canım aileme sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İHTİYATLILIK KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1. İHTİYATLILIK KAVRAMI VE MUHASEBEDE İHTİYATLILIK İLKESİNİN UYGULANMASI	4
1.1. Kesinleşen ve Olası Gider ve Yükümlülüklerin Kayıtlanması ve Raporlanması	5
1.2. Kesinleşen Gelirlerin ve Alacakların Kayıtlanması ve Raporlanması	6
2. İHTİYATLILIK İLKESİNİN ÖNEMİ VE FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ	6
3. İHTİYATLILIK İLE KURUMSAL YÖNETİM İLİŞKİSİ	10
4. İHTİYATLILIK İLKESİ VE KÂR YÖNETİMİ İLİŞKİSİ	12
4.1. Kâr Yönetimi Tanımı	13
4.2. Kâr Yönetiminin Nedenleri	15
4.2.1. Yöneticiler Açısından Kâr Yönetiminin Nedenleri	15
4.2.2. İşletmeler Açısından Kâr Yönetiminin Nedenleri	17
4.3. Temel Kâr Yönetimi Yöntemleri	19
4.3.1. Tahakkukların Yönetimi	20
4.3.2. Gerçek Faaliyetlerin Yönetimi	22
4.3.3. İhtiyari Olarak Muhasebe Politika ve Tahminlerinin Değiştirilmesi	23
4.3.4. İhtiyatlı (Muhafazakâr) Muhasebe	25
4.3.5. Agresif Muhasebe	27
4.3.6. Kârın İstikrarlı Hale Getirilmesi (Income Smoothing)	28
4.3.7. Büyük Temizlik Muhasebesi (Big Bath Accounting)	31
4.3.8. Yaratıcı Muhasebe (Creative Accounting)	31
4.3.9. Hileli Finansal Raporlama	36

5. İHTİYATLILIK TÜRLERİ	38
5.1. Koşullu İhtiyatlılık.....	38
5.2. Koşulsuz İhtiyatlılık	39
6. İHTİYATLILIK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ.....	40
6.1. Piyasa Değeri/Defter Değeri Yöntemi.....	41
6.2. Kazancın Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi	42
6.3. Negatif Tahakkuklar Yöntemi.....	44
6.4. Nakit Akışı- Asimetrik Tahakkuk Yöntemi	47
7. LİTERATÜR TARAMASI.....	48
7.1. İhtiyatlılık İlkesini Teorik Ve Kavramsal Açından İnceleyen Çalışmalar	49
7.2. İhtiyatlılık İlkesini Ampirik Açından İnceleyen Çalışmalar	51
8. İHTİYATLILIK ÜZERİNE ELEŞTİRİLER	64
9. İHTİYATLILIK ÜZERİNE SAVUNMALAR.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL RAPORLAMA ÇERÇEVELERİ VE İHTİYATLILIK İLKESİNİN UYGULANMASI

1. TÜRKİYEDE FİNANSAL RAPORLAMA ÇERÇEVELERİ.....	68
1.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemi.....	69
1.1. Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı	69
1.2. Türkiye Muhasebe /Finansal Raporlama Standartları	71
2. STANDARTLARDA GERÇEĞE UYGUN DEĞER VE İHTİYATLILIK İLKESİ.....	73
3. FİNANSAL RAPORLAMA ÇERÇEVELERİNDE İHTİYATLILIK İLKESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER	74
3.1. Varlıklardaki Değerleme Farklarının Raporlanması.....	75
3.1.1. Finansal Yatırımlar, İştirak, İş ortaklıkları ve Bağlı Ortaklıklardaki Yatırımlara İlişkin Değerleme Farklarının Raporlanması	76
3.1.1.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarındaki Düzenlemeler	79
3.1.1.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	79
3.1.1.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	84
3.1.2. Şüpheli Alacakların Raporlanması	89
3.1.2.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarındaki Düzenlemeler	90
3.1.2.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	90
3.1.2.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	93

3.1.3. Stoklardaki Değer Azalışlarının Raporlanması	98
3.1.3.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki	98
Düzenlemeler	98
3.1.3.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	99
3.1.3.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	102
3.1.4. Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar İle Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller İçin Değerleme Farklarının Raporlanması	105
3.1.4.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki	106
Düzenlemeler	106
3.1.4.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	107
3.1.4.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	112
3.1.5. Tarımsal Faaliyetler ile ilgili Değerleme Farklarının Raporlanması	118
3.1.5.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki	119
Düzenlemeler	119
3.1.5.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	121
3.1.5.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	123
3.2. Olası Yükümlülükler İçin Karşılık Ayrılması	126
3.2.1. Karşılık Tutarını Tahmin Etme (Ölçme) Yöntemleri	127
3.2.1.1. Beklenen Değer Yöntemi	127
3.2.1.2. Gerçekleşme Olasılığı En Yüksek Sonuç Yöntemi	128
3.2.1.3. Bugünkü Değer Yöntemi	128
3.2.2. Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları	129
3.2.2.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki	130
Düzenlemeler	130
3.2.2.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	130
3.2.2.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	132
3.2.3. Çalışanlara Sağlanan Faydalar Kapsamında Karşılık Ayrılması	135
3.2.3.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki	135
Düzenlemeler	135
3.2.3.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	138
3.2.3.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	139
3.2.4. Garanti Kapsamında Yapılan Satışlar İçin Karşılık Ayrılması	149
3.2.4.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler	149
3.2.4.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	151
3.2.4.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	152
3.2.5. Hediye Kampanyaları İçin Karşılık Ayrılması,	155
3.2.5.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler	155
3.2.5.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler	156
3.2.5.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler	156

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHTİYATLILIK İLKESİNİN FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	159
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	161
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	162
3.1. Panel Veri Analizi Yöntemi	163
3.1.1. Dinamik Panel Veri Modelleri.....	165
3.1.1.1. Anderson ve Hsiao'nun Araç Değişkenleri Tahmini (1981/1982)	166
3.1.1.2. Arellano ve Bond'un (1991) Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Method Of Moments-GMM).....	167
3.1.1.3. Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond(1998)'un Sistem	168
Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (System Generalized Method Of Moments-System GMM)	168
3.1.2. Dinamik Panel Veri Yöntemlerinde Testler	169
3.1.2.1. Wald Testi	169
3.1.2.2. Sargan Testi (Sargan-Hansen Testi).....	170
3.1.2.3. Arellano ve Bond (1991) Otokorelasyon Testi	171
4. ANALİZ.....	172
SONUÇ VE ÖNERİLER	188
KAYNAKÇA.....	194
EKLER.....	220
ÖZGEÇMİŞ	226

GİRİŞ

İhtiyatlılık “Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri” (GKGMİ)’nin en önemli ilkelerinden birisi iken, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu’nun (FASB), 2010-2017 yılları arasında Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçevesi’nde ihtiyatlılık kavramına yer vermemiş olmaları bir tartışma konusu olmuştur. Son olarak yayımlanan 2018 sürümlü Kavramsal Çerçeve’de ise ihtiyatlılık ilkesi yeniden düzenlenmiş ve ayrıntılı bir şekilde kavramsal çerçeveye dahil edilmiştir. İhtiyatlılık üzerine muhasebe literatüründe standart koyucular, araştırmacılar ve akademisyenler tarafından farklı eleştiriler yapılmış ve taraflar arasında bir fikir birliği sağlanamamıştır. İhtiyatlılık ilkesini savunan akademisyenler, işletmelerin iyimser davranarak varlık ve gelirlerini yüksek olarak muhasebeleştirilmeleri ve yüksek hesaplanan kârını ortaklara dağıtmalarının, uzun vadede işletmelerin sürdürülebilirliğini tehlikeye atacağını ve bunun da yatırımcıları zarara uğratacağını belirtmektedirler. Dolayısıyla işletmelerin gelecekteki olası risklerden korunmak amacıyla ihtiyatlılık ilkesine uygun raporlama yapılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. İhtiyatlılık ilkesini eleştiren akademisyenler ise ihtiyatlılık ilkesinin zaman zaman kavramsal çerçevedeki değerlendirme ölçütleriyle çeliştiğini ve ihtiyatlılık ilkesinin gizli yedekler yaratması nedeniyle finansal tabloların tarafsızlığını zedelediğini ifade etmektedirler.

Bu çalışmada, işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmektedir. Finansal sürdürülebilirlik açısından, TMS/TFRS’lere göre raporlama yapan işletmelerin dönem kârı ve toplam kapsamlı kâr rakamları ile, dönem sonu hisse senedi fiyatları ele alınmıştır. Çalışma kapsamında Borsa İstanbul’da işlem gören ve TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin uzun vadede dönem kârı, toplam kapsamlı kâr ve dönem sonu hisse senedi fiyatı değişkenleri üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin tespit edilmesi konusunda literatürde beş farklı ölçüm yöntemi bulunmaktadır. Bu ölçüm yöntemleri; “Piyasa Değeri/Defter Değeri”, “Kazancın Asimetrik Zamanlılığı”, “Negatif Tahakkuklar”, “Nakit Akışı-Asimetrik Tahakkuk” ve “Gizli Yedekler” yöntemleridir. Çalışmamızın araştırma

bölümünde “Negatif Tahakkuklar Yöntemi” kullanılmıştır. Negatif tahakkuklar yönteminin tercih edilmesinin nedeni ihtiyatlılık düzeyinin hesaplanmasında diğer yöntemlerle karşılaştırıldığında bu yöntemde çok geniş veri setine ihtiyaç duyulmaması ve bu yöntemin borsaya kote olmayan işletmeler üzerinde de kolaylıkla uygulanabilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca negatif tahakkuklar yöntemine göre işletmelerin ihtiyatlı olabilmesi için hesaplanan tahakkuk tutarlarının negatif olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile hesaplanan tahakkuk tutarları negatif olarak arttıkça, işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri de buna paralel olarak artmaktadır.

Bu amaçla araştırmamızda üç hipotez test edilmiştir. Birinci hipotezimiz; TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması¹, uzun vadede dönem kârında dengeli bir artışı sağlamaktadır. İkinci hipotezimiz; TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, uzun vadede kapsamlı kârda dengeli bir artışı sağlamaktadır. Üçüncü hipotezimiz ise; TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem sonu hisse senedi fiyatlarını da artırmaktadır.

Birinci bölümde ihtiyatlılık ilkesi, “Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” ve “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve”deki tanımlamalar kapsamında ele alınmış ve ihtiyatlılık ilkesinin, kurumsal yönetim, finansal sürdürülebilirlik ve kâr yönetimi gibi kavramlarla olan ilişkisi incelenmiştir. Birinci bölümün sonunda ise ihtiyatlılık ölçüm yöntemleri açıklanmış ve literatürde ihtiyatlılık üzerine yazılan kavramsal ve ampirik çalışmalar özetlenmiştir.

İkinci bölümde ilk olarak Tekdüzen Muhasebe Sistemi, Türkiye Muhasebe/ Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) ve Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra varlıklardaki değer azalışları ve olası yükümlülükler için ihtiyatlılık ilkesi gereği

¹ İşletmelerin ihtiyatlı davrandıklarından söz edebilmek için ihtiyatlılık düzeyinin tespit edilmesinde kullanılan negatif tahakkuklar tutarının (net kar ve amortismanlar toplamının işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımlarından az olması) uzun bir dönem boyunca “eksi” olması beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle hesaplanan negatif tahakkuklar tutarının pozitif olarak artması işletmelerin ihtiyatlı davranmadığını, negatif olarak artması ise işletmelerin ihtiyatlı davrandığını göstermektedir. Dolayısıyla negatif tahakkuk yönteminden elde edilen tutar negatif olarak ne kadar artarsa, ihtiyatlılık derecesi de buna paralel olarak artacaktır. Negatif tahakkuklar yöntemi ileriki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

ayrılan karşılıklar Tekdüzen Muhasebe Sistemi, TMS/TFRS ve BOBİ FRS kapsamında ele alınmış ve aralarındaki farklılıklara değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise ihtiyatlılık ilkesi ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişki dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) ve Borsa İstanbul'un veri deposu olan datastore'dan elde edilmiştir. Bu çalışmada 2005-2019 yılları arasında Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile dönem kârı, toplam kapsamlı kâr ve hisse senedi fiyat değışimleri arasındaki ilişkiyi bir arada inceleyen çalışma olmasından dolayı, ihtiyatlılık bağlamında ele alınan diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İHTİYATLILIK KAVRAMININ TEORİK ÇERÇEVESİ

1. İHTİYATLILIK KAVRAMI VE MUHASEBEDE İHTİYATLILIK İLKESİNİN UYGULANMASI

Arapça kökenli olan “ihtiyat” sözcüğü, kelime anlamı ile Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma, sakınma”, ya da “Gereğinden fazla olup saklanan şey, yedek”, “İhtiyatlılık” ise, “İhtiyatlı olma durumu, sakınganlık” olarak ifade edilmektedir².

Ülkemizde muhasebe ile ilgili düzenlemelerde ihtiyatlılık kavramı ilk olarak, 26 Aralık 1992 tarihinde 21447 Sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde “Muhasebenin Temel Kavramları” içerisinde tanımlanmaktadır. Buradaki tanıma göre ihtiyatlılık “Muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmelerin gelecekte karşılaşılabileceği risklerin göz önünde tutulması” olarak ifade edilmektedir. Ülkemizdeki muhasebe standartlarındaki kavramların açıklaması niteliğinde olan ve 27.10.2018 tarihli, 30578 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve”de ise ihtiyatlılık, belirsizlik koşullarında yargıda bulunurken temkinli davranmaktır. İhtiyatlılık varlık ve gelirlerin olduğundan yüksek, borç ve giderlerin ise olduğundan düşük hesaplanmaması gerektiğini ifade etmektedir³. İşletmeler için “Tüm giderleri dikkate al, fakat gelirleri dikkate alma”⁴ olarak da ifade edilen ihtiyatlılık kavramı muhtemel gider ve zararların, muhtemel gelir ve karlardan daha duyarlı bir biçimde finansal tablolarda raporlanması gerektiğini ifade etmektedir. İşletmelerin, işletme sahiplerine, yöneticilerine, çalışanlarına, ortaklarına tedarikçilerine ve devlete sağlıklı ve güvenilir bilgi sunabilmesi için ihtiyatlılık ilkesine uygun raporlama yapması gerekmektedir.

İhtiyatlılığa ilişkin yapılan diğer bir tanıma göre ihtiyatlılık, iki veya daha fazla raporlama alternatifi arasında şüphe olduğunda, işletme öz kaynakları üzerinde daha az

² Türk Dil Kurumu, <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:12.07.2019)

³ Lawal Aminu, Shehu Usman Hassan, “Accounting Conservatism And Financial Performance Of Nigerian Deposit Money Banks: An Analysis Of Recent Economic Recession”, *Scholedge International Journal of Business Policy & Governance* ISSN 2394-3351, Vol. 4, No. 12 (2018), s. 126.

⁴ Ross L. Watts, “Conservatism in Accounting Part II: Evidence and research opportunities”, *Accounting Horizons* Vol. 17, No. 4, December (2003), s.289.

iyimser olan alternatifin seçilmesidir⁵. Bunun için varlıklardaki değer azalışları için karşılık ayrılarak gider kaydedilmesi suretiyle olası gider ve zararların kayıtlanıp raporlanması gerekir. Ayrıca kesinleşen borçlar ile birlikte işletmenin olası borçları da raporlanmalı ve bunlar için de karşılık ayrılarak gider kaydedilmelidir. Böylece giderler ve borçlar kesinleşen ve olası tutarları ile kayıtlanıp raporlanmış olmaktadır. Ayrıca kâr zarar tablosunda giderler olduğundan düşük, gelirler ise olduğundan yüksek raporlanmamakta, ticari kar olduğundan yüksek hesaplanmamış olmaktadır.

1.1. Kesinleşen ve Olası Gider ve Yükümlülüklerin Kayıtlanması ve Raporlanması

Finansal tabloların ihtiyatlılık ilkesine uygun olarak hazırlanması için, işletmelerin faaliyet dönemlerine ait tahakkuk etmiş giderler ve yükümlülüklerin yanında, gelecekte ortaya çıkması beklenen gider ve yükümlülükler de kaydedilmeli ve raporlanmalıdırlar. Bunun için işletmelerin gelecekte ortaya çıkma olasılığı yüksek olan gider ve yükümlülükleri için karşılık ayırması gerekmektedir. Karşılıklar, gerçekleşme zamanı veya tutarından birisi kesin ancak diğeri mevcut kanıtlara göre güvenilir olarak tahmin edilebilen giderler ve yükümlülükler için hesaplanıp raporlanır. Böylelikle finansal tablo kullanıcıları işletmelerin performansını daha doğru yorumlayabilecek ve finansal yatırımlar için daha sağlıklı kararlar alabileceklerdir.

Karşılıklar, varlıklardaki değer düşüklükleri ve işletme için yükümlülük doğurabilecek olaylar için ayrılmaktadır. Karşılık tutarları henüz tahakkuk ederek kesinleşmemiştir, tahmine dayanmaktadır. Varlıklardaki değer düşüklüğü için ayrılan karşılıklar finansal durum tablosunda aktifte eksi olarak raporlanır, böylece varlıkların olduğundan yüksek değer ile raporlanması önlenir. Olası yükümlülükler için ayrılan karşılıklar ise kıdem tazminatı karşılıkları ve diğer şarta bağlı yükümlülükler gibi isimler altında pasifte artı olarak raporlanır.

⁵ Dan Givoly, Carla Hayn, "The Changing Time-Series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?", *Journal of Accounting and Economics* (2000), s. 34.

1.2. Kesinleşen Gelirlerin ve Alacakların Kayıtlanması ve Raporlanması

Türkiye’de bugün mevcut finansal raporlama çerçevelerine göre, ihtiyaca uygun finansal raporlama için güncel ve karşılaştırılabilir bilgi sunmak temel amaç olmakla birlikte işletmelerin karşılaşılabileceği risklerden korunabilmesi için ihtiyatlılık ilkesine uygun davranması istenmektedir. Bunun için işletme sadece tahakkuk etmiş ve kesinleşmiş olan alacakları ve gelirlerini kaydetmeli ve raporlamalı, ortaya çıkması beklenen ve tahmine dayanan alacaklarını ve gelirlerini ise finansal tablolarda değil, standartların belirlediği koşullara uygun ise, finansal tablo dipnotlarında açıklamalıdır. Böylece varlıkların ve gelirlerin olduğundan yüksek raporlanmaması ve ticari karın da olduğundan yüksek hesaplanmaması sağlanır. Kesinleşmeyen tutarlar üzerinden ticari karın yüksek hesaplanması ve bu karın ortaklara dağıtılması, işletmelerin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyecek, tahminlerin gerçekleşmemesi halinde elde edilmeyen karın ortaklara ödenmiş olması riski ortaya çıkacaktır. Sadece tahakkuk ederek kesinleşmiş alacakların ve gelirlerin kaydı ve raporlanması, işletmelerin dönüşü kesin olmayan gelir ve alacakların tahsil edilememe risklerinden arınmasını sağlamaktadır.

2. İHTİYATLILIK İLKESİNİN ÖNEMİ VE FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

İşletmeler faaliyetlerini gerçekleştirirken müşterilere, çalışanlara, tedarikçilere, yöneticilere, işletme sahiplerine ve diğer paydaşlara karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar ekonomik sorumluluk, sosyal sorumluluk, çevresel sorumluluk olarak ifade edilebilir. Bu tür sorumluluk duygusuna sahip olan işletmeler hedeflerine daha kolay ulaşarak toplumdaki değerlerini artıracak ve aynı zamanda paydaşlarının refah seviyesini yükseltecektir.

İşletmelerin sorumlulukları içerisinde yer alan diğer bir yükümlülük ise “Kamuyu Aydınlatma” görevidir. İşletmelerin, paydaşlarına doğru ve güvenilir bilgiler içeren finansal tabloları sunması gerekmektedir. Aksi halde ABD’de yaşanan Enron skandallarına benzer durumların yaşanması, işletmelerin ve denetim şirketlerinin iflas etmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu çerçevede bilgilerin doğru, güvenilir ve finansal tablo kullanıcılarına faydalı olabilmesi için finansal tabloların ihtiyatlı uygulamalar neticesinde oluşturulması gerekmektedir.

Finansal raporlama ve muhasebe uygulamaları içerisinde ihtiyatlılık ilkesi hem işletme hem de ülke düzeyinde önemli bir etkiye sahiptir. Paydaşlar, düzenleyiciler, aracı kurumlar, borçlular, müşteriler ve tedarikçiler kurumsal yönetimi kolaylaştırmak ve bilgi çarpıklığını azaltmak için ihtiyatlılık ilkesine ihtiyaç duymaktadırlar⁶. Son dönemlerde gerçekleşen finansal krizlere ilişkin veriler test edildiğinde ihtiyatlılık ilkesinin işletmelerin hisse senedinin değerini etkilediği, ihtiyatlılık ve hisse senedi değeri arasında pozitif ve ekonomik olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kurumsal yönetimi zayıf ve bilgi çarpıklığı yüksek olan firmalarda ihtiyatlılık ile firma değeri arasındaki ilişkiye daha fazla odaklanıldığı ileri sürülmektedir⁷. İhtiyatlılık ilkesini daha fazla benimseyen işletmeler ise finansal kriz dönemlerinde benzer yapıdaki işletmelere karşı önemli derecede daha az değer kayıpları yaşamıştır⁸. Finansal raporlamada, daha az ihtiyatlı davranan işletmelerin, daha fazla ihtiyatlı davranan işletmelere göre, özkaynak araçlarının piyasa değerlerinde daha keskin bir düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ihtiyatlılık ilkesi gözetilerek yapılan finansal raporlamanın etkisinin, mali açıdan sıkıntılı olan ve dış kaynaklardan fon temin eden işletmeler için daha güçlü olduğu vurgulanmaktadır⁹.

“Sürdürülebilirlik” kavramına bakıldığında ise bu kavramın ilk olarak nerede ve nasıl doğduğunu tespit etmek zor olmasına karşın, eski kayıtlarda 1713 yılında Saksonya’da sürdürülebilir ormancılıktan bahsedildiğine rastlanılmaktadır. Burada yeni ağaçların yetişebilmesi için ağaçların belirli bir süreden sonra kesilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ormancılık alanında ortaya çıkan bu anlayış 18. yüzyılın sonunda tüm Almanya ormanlarında uygulanabilmesi için yasa haline gelmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı 20. yüzyılın sonunda maksimum faydayı sağlayabilmek için balıkçılık alanında da kullanıldığı görülmektedir¹⁰. Sürdürülebilirlik kavramının net bir tanımı olmamakla birlikte, her işletmenin kendi amaçlarına uygun olarak tanımın değişebileceği

⁶ Yuxiang Zhong, Wanli Li, “Accounting Conservatism: A Literature Review: Accounting Conservatism: A Literature Review”, *Australian Accounting Review*, C. 27, S. 2 (2017), s.209

⁷ Bill Francis, İftekhar Hasan, Qiang Wu, “The Benefits of Conservative Accounting to Shareholders: Evidence from the Financial Crisis”, *Accounting Horizons*, Vol. 27, No. 2, (2013), p.319.

⁸ Francis vd, a.g.e, s.321

⁹ Karthik Balakrishnan, Ross Watts, Luo Zuo, “The Effect of Accounting Conservatism on Corporate Investment During the Global Financial Crisis: The Effect Of Accounting Conservatism”, *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 43, S. 5-6 (2016).

¹⁰ Selim Kılıç, “Yeni Toplumsal Ve Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma”, *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, (2006), s.84

belirlenmektedir¹¹. Fakat sürdürülebilirlik anlayışının temeli çevreye zarar veren insan davranışlarının yok edilerek bu davranışların arka planındaki düşünce yapısının çevreyle uyumlu hale getirilmesine dayanmaktadır¹². Sürdürülebilirlik kavramı Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun 1987 yılında yayımladığı Bruntland Raporu'nda kullanılmasıyla bilinirlik kazanmıştır. Bu raporda sürdürülebilirlik kavramı “Gelecek neslin ihtiyaçlarını sınırlandırmadan şimdiki neslin ihtiyaçlarını yerine getirmek” olarak tanımlanmıştır. “Sürdürülebilirlik” kavramı biraz daha yakından incelendiğinde çevrecilikten daha fazla anlam taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda “sürdürülebilirlik” sosyal, ekonomik ve doğal kaynaklarımızı tehlikeye atmayacak şekilde yaşamak ve çalışmaktır. İş hayatında ise sürdürülebilirlik, insanları ve doğal kaynakları, finansal sermaye için gösterdiğimiz aynı gayreti göstererek yönetmek, yani farkındalığımızın kapsamını genişletmek olarak ifade edilmektedir. Sürdürülebilirliğin yaygın bir şekilde kabul gören tanımı ise günümüz toplumunun ihtiyaçlarını gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden yerine getirmektir. Sürdürülebilirlik, işletmelerde uzun vadeli değer yaratmak maksadıyla kurumsal yönetim ilkeleri ile entegre biçimde ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlerin işletmenin faaliyetlerine ve karar mekanizmasına adapte edilerek risklerin yönetilmesidir¹³. İşletme faaliyetlerinin çevresel etkilerine karşı hassas olunması çevresel sürdürülebilirlik; çalışanlarına, ortaklarına, topluma kısacası ilgili diğer tüm paydaşlarına karşı sorumlu davranması sosyal sürdürülebilirlik; işletmenin faaliyetleri ile ulusal ve uluslararası ekonomiye olan etkileri ise ekonomik sürdürülebilirlik olarak açıklanabilir¹⁴. Sürdürülebilirlik, en yalın şekliyle, süresiz olarak belirli bir düzeyde devam ettirilebilecek bir durumun veya bir sürecin özelliği olarak ifade edilebilir¹⁵.

¹¹ Güler Aras, David Crowther, “Chapter 1 Accounting, Sustainability and Equity”, Book-Part, 24.05.2012, doi:10.1108/S2043-0523(2012)0000003005[https://0211dt0uj-y-https-www-emerald-com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/insight/content/doi/10.1108/S2043-0523\(2012\)0000003005/full/html](https://0211dt0uj-y-https-www-emerald-com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/insight/content/doi/10.1108/S2043-0523(2012)0000003005/full/html) (Erişim Tarihi:01.09.2019).

¹² Kılıç, a.g.m, s.84

¹³ Funda Özçelik, “Sürdürülebilirlik Performans Karnesi-Sustainability Balanced Scorecard”, *Journal Of Yaşar University*, 30(8) 4985-5008 S. 24 (2013), s. 4988.

¹⁴ Hakan Araci, Filiz Yüksel, “Sürdürülebilirlik Performansının Ölçülmesi: Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Sürdürülebilir Katma Değerinin Hesaplanması”, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, C. 30 (2016), s.788

¹⁵ Nuray Tokgöz ve Saime Önce, “Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C.X I,S I, 2009, s.2

Finansal sürdürülebilirlik ise işletmelerin uzun ömürlü olabilmeleri anlamına gelmektedir¹⁶. Finansal kararların sürdürülebilirlik üzerinde negatif veya pozitif etkileri vardır. Geçmişteki finansal krizler, finansal kurumların ekonomi üzerinde negatif ve önemli bir etkisi olduğunu açıkça göstermektedir. Kâr amacı güden işletmeler faaliyetlerini devam ettirebiliyorsa sürdürülebilir olarak sınıflandırılmaktadır. Finansal sürdürülebilirlik günümüz neslinin sosyal, çevresel ve geçimsel ihtiyaçlarını gelecek neslin ihtiyaçlarından ödün vermeden yerine getiren bir kavram olup kuzeydeki ve güneydeki insanlar arasında eşit bir denge yaratmaktadır. Üçlü etki olarak tanımlanan “Sürdürülebilir İşletme Konsepti” ise ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerden oluşmaktadır. Bu üçlü etki işletme alanından finans alanına (bankalar için) aktarıldığında ise sosyal ve çevresel kriterlerin yerini ödünç verme ve yatırım kararları almaktadır¹⁷. İşletmelerin finansal sürdürülebilir oluşu devletin ve toplumun istikrarının sağlanması konusunda en önemli faktörlerden birisidir. Özellikle ödünç verenlerin finansal sürdürülebilirliği finansal kurumların/işletmelerin sürdürülebilirliğini direkt olarak etkilemektedir¹⁸.

Finansal tablolarda ihtiyatlılık ilkesine uygun olarak raporlama yapan işletmelerin firma değeri ile ihtiyatlılık dereceleri arasında pozitif ve ekonomik olarak anlamlı bir ilişkinin tespit edilmesi işletmelerin finansal sürdürülebilirliğinin sağlanmasına önemli derecede katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda finansal kriz ortamlarında ihtiyatlılık ilkesine uygun hareket edilmesi finansal sürdürülebilirlik açısından işletmelerin karşılaşacağı değer kayıplarını azaltacak ve işletme karlarının dalgalanmasını engelleyecektir.

¹⁶ Patricia León , Four Pillars Of Financial Sustainability, Resources for Success Series Volume 2 <http://ve.vhjdvyz.vesrv.com/sites/default/files/documents/fundraising/four-pillars-financial-sustainability-tnc.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

¹⁷Olaf Weber, "Finance And Sustainability", Sustainability Science An Introduction <https://proxy.uludag.deep-knowledge.net/MuseSessionID=02100t0ot/MuseProtocol=https/MuseHost=link.springer.com/MusePath/book/10.1007%2F978-94-017-7242-6> (Erişim Tarihi:01.09.2019),

¹⁸ Kyoung-jae Kim, Kichun Lee, Hyunchul Ahn, “Predicting Corporate Financial Sustainability Using Novel Business Analytics”, *Sustainability*, C. 11, S. 1 2019, s. 1 .

3. İHTİYATLILIK İLE KURUMSAL YÖNETİM İLİŞKİSİ

“Kurumsallaşma” işletmelerin faaliyet gösterdikleri örgütsel çevreleriyle olan uyum sürecini ve bu kuruluşlarda zamanla oluşan bir ilerlemeyi ifade etmektedir. İşletmelere değer ve denge kazandıran kurumsallaşma süreci sonunda ise, işletmeler hayatta kalma ve süreklilik kazanma amacına ulaşmaktadırlar. Kurumsallaşma ifadesinden hareketle kurumsal yönetim ise bir işletmenin geleceğe yönelik amaç ve hedefleri doğrultusunda daha sağlam adımlar atıp daha uzun ömürlü olabilmesi ve öncelikle hissedarlarının, yatırımcılarının ve çalışanların olmak üzere diğer ilgili paydaşların haklarının korunması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir¹⁹.

“Kurumsal Yönetim” kavramı özellikle finansal krizler sonrasında ekonomiye ve piyasalara yön veren kişi veya kurumların, politika yapıcıların, yatırımcıların ve araştırmacıların üzerinde durdukları önemli konulardan birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası yazında kurumsal yönetim ile ilgili çok sayıda akademik çalışmaya rastlamak mümkündür. İşletmelerde kurumsal yönetim anlayışının yerleşmesi ile işletmelerin, işletme değeri, rekabet gücü, karlılık ve paydaş refahının artırılmasının yanında, maliyet unsurlarının azaltılması, kredibilitenin yükselmesi ve dış pazarlara daha kolay açılabilmesi mümkün hale gelmiştir²⁰. Kurumsal yönetim bu açıdan hem OECD tarafından hem de Türkiye’de SPK tarafından üzerinde önemle durulan bir konudur. Bu anlamda 2011 yılında Türkiye’de BIST (Borsa İstanbul) Kurumsal Yönetim Endeksi adı altında bir endeks oluşturulmuştur. Bu endeks SPK(Sermaye Piyasası Kurulu) tarafından belirlenen Kurumsal Yönetim İlkeleri’ ne uyumdan on üzerinden en az 7 puan alan işletmelerin dahil edildiği bir endekstir. Kurumsal Yönetim Endeksi içerisinde yer alan şirketlerin aldıkları uyum puanları sadece SPK tarafından yetki verilen derecelendirme kuruluşları tarafından verilebilmektedir.

¹⁹ Türkan Yenigün, *Kurumsal Yönetim ve İşletme İçi Denetim* (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2008, s.1.

²⁰ Bilgehan Tekin, Yusuf Gör, “Muhafazakar Muhasebe Uygulamalarının Kurumsallaşmış Şirketlerdeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma - A Research On The Effects Of Corporate Accounting Practices On Corporate Companies”, *Journal of Business Research - Turk*, C. 10, S. 2, 2018, s. 15

Kurumsal yönetimle ilgili düzenlemelere bakıldığında karşımıza dört temel kurumsal yönetim ilkesi çıkmaktadır. Bu ilkeler adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleridir²¹.

- Adillik ilkesi, şirket yönetiminin bütün hak sahiplerine karşı eşit davranmasını ifade eder. Bu ilke, azınlık hissedarlar ve yabancı ortaklar da dahil olmak üzere paydaşların haklarının korunmasına ve yapılan sözleşmelerin uygulanmasına vurgu yapmaktadır.

- Şeffaflık ilkesi ise, işletmenin kamuoyu ile doğru, açık ve karşılaştırılabilir bilgi paylaşımını gerektirmektedir.

- Hesap verebilirlik ilkesi, yönetim kurulunun tepe yönetim performansını bağımsız bir şekilde izlemesini ve tepe yöneticilerin hissedarlara karşı hesap verebilirliğinin güvence altına alınmasını gerektirmektedir.

- Sorumluluk ilkesi, işletmelerin paydaşları için değer yaratırken toplumsal değerleri yansıtan kanun ve düzenlemelere uyum gösterecek şekilde faaliyet göstermesini ifade etmektedir.

Şirketlerdeki kurumsallaşma ile ilgili diğer önemli bir kavram ihtiyatlılıktır. İhtiyatlılık aynı zamanda sosyal sorumluluğu temel alan yönetim anlayışının da bir parçasıdır. İşletme yöneticilerinde, şirketlerinin finansal durumunu olduğundan daha iyi gösterme çabası mali tablo kullanıcılarının yanılmasına sebep olabilmektedir. Bu durum ise ihtiyatlılık anlayışı ile çelişmektedir. Bu doğrultuda şirketlerin hem risklere karşı ihtiyatlı hareket ederek varlıklarını sürdürmeleri hem de kurumsal yönetim ilkelerinden sapma göstermeyen bir politika izlemeleri önem arz etmektedir²².

İhtiyatlılık ilkesine uyulmaksızın hazırlanan finansal tablolar, işletme sahiplerinin, yöneticilerin, çalışanların, ortakların ve diğer ilgili paydaşların işletmelerin finansal durumu hakkında yanlış kararlar almasına neden olacaktır. Böyle bir durumda yalnızca bazı çıkar gruplarının menfaat sağlamış ve adillik ilkesine aykırı davranılmış olacaktır. Aynı zamanda kamuoyuna açıklanan bilgilerin doğru, eksiksiz, açık ve tam olarak sunulmayışı şeffaflık ilkesine aykırılık teşkil edecektir. İhtiyatlılıktan yoksun finansal tabloların hesap verebilirlik ilkesiyle çelişmesi ve bu finansal tabloların ihtiyatlılık ilkesi

²¹ Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği, <http://tkyd.org/tr/sss-kurumsal-yonetim-ilkeleri-nedir.html> (Erişim Tarihi: 01.09.2019)

²² Tekin ve Gör, a.g.e, s. 15.

düzenlemelerini yansıtmaması kurumsal yönetim ilkelerinden sorumluluk ilkesinin suistimal edildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak işletme yöneticileri tarafından ihtiyatlılık ilkesinin göz ardı edilerek finansal tablolarda yapılan makyajlı raporlamalar ve yolsuzluklar doğrudan bu işlemleri yapan kişilere bir takım faydalar sağlasa da, genel anlamda ülke ekonomisine, devlete, potansiyel yurt içi ve yurtdışı yatırımcılarına büyük zararlar vermektedir. Kurumsal yönetim ilkelerine uygun hareket eden işletmelerin bu tür uygulamalar içerisinde olmaması, kurumsal yönetim kalitelerinin daha yüksek olmasına katkı sağlayacaktır.

4. İHTİYATLILIK İLKESİ VE KÂR YÖNETİMİ İLİŞKİSİ

İşletmelerin temel finansal tablolarından olan gelir tablosunda bulunan “Net Kâr” rakamı işletme ile ilgili paydaşlar tarafından dikkatle izlenen kalemlerden birisidir. Net kâr rakamı arttığında işletmenin değeri artarken, bu rakam azaldığında ise işletmenin değeri azalmaktadır²³. Bu nedenle işletme yönetimi, işletmenin finansal performansını etkileyecek önemli kararları verilmesinde seçilen muhasebe politikasının etkili olduğunu bilmelidir²⁴ Finansal tablo bilgilerini kullanan paydaşların rasyonel ekonomik kararlar alabilmesi için, mali tablolarda yer alan bilgilerin güvenilir olması önem taşımaktadır. Fakat işletme yöneticileri çıkarları doğrultusunda genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartlardaki mevcut esnekliklerden faydalanarak bazen de ilke ve standartları ihlal etmekte, finansal raporlardaki bilgileri manipüle edebilmekte ve işletme paydaşlarına yanıltıcı bilgiler verebilmektedirler. Muhasebe literatüründe finansal bilgilerin manipüle edilmesi olarak ifade edilen bu durum en genel anlamı ile kâr yönetimi (earnings management) olarak adlandırılmaktadır²⁵.

Literatürde kârlılık ile ihtiyatlılık arasında ilişkiyi ele alan çalışmalar mevcuttur. Hui vd. (2009) göre, ihtiyatlılık ilkesi kârlılık yönetimi üzerindeki bilgi çarpıklığını

²³ Baruch Lev, “On The Usefulness Of Earnings And Earnings Research: Lessons And Directions From Two Decades Of Empirical Research” , Journal of Accounting Research, Vol. 27, Current Studies on The Information Content of Accounting Earnings, 1989, p. 153

²⁴ What Is Earnings Management, http://www.swlearning.com/pdfs/chapter/0324223250_1.PDF (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

²⁵ Seda Yavuzaslan, Halis Kalmış, “İşletmelerin Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Kâr Yönetimi Üzerindeki Etkisi ve Borsa İstanbul A.Ş. Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama”, *Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences* Cilt: 14, Sayı: 27 (2016) s. 354.

azaltmaktadır²⁶. Gao (2013) tarafından kârlılık yönetimi ile ihtiyatlılık arasında kurulan bir modelde ise ihtiyatlılığın şirket yönetimi ve kurumsal itibarın yanında karlılık yönetimini de kolaylaştırdığı ifade edilmiştir²⁷. Wirawan Yasa vd. tarafından 2013-2015 yılları arasında Endonezya Borsasında işlem gören 381 şirket üzerinde yapılan bir araştırmada ihtiyatlılığın kârlılık kalitesi üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yatırım fırsatlarının da kârlılık kalitesi üzerinde etkisi olduğu gözlemlenmiştir²⁸. Machdar (2017) tarafından 2004 ve 2013 yılları arasında Singapur ve Endonezya Borsalarında işlem gören 298 şirket üzerinde yapılan çalışmada “Bilgi çarpıklığı ile şirketin performansı üzerinde etkili olan reel kar yönetimi, kar kalitesi ve ihtiyatlılık arasındaki ilişki” ye odaklanılmıştır. Bu çalışmaya göre kâr kalitesinin şirket performansını pozitif olarak etkilediği fakat reel kâr yönetiminin şirket performansını negatif olarak etkilediği, ihtiyatlılığın ise şirket performansını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır²⁹. Sonuç olarak ihtiyatlı muhasebe anlayışı az da olsa kâr elde etmeye dayalıdır. Bu nedenle ihtiyatlı muhasebe anlayışı ile yönetilen şirketlerin finansal açıdan başarısızlığa uğramamaları beklenmektedir³⁰.

4.1. Kâr Yönetimi Tanımı

Kâr yönetimine ilişkin literatür incelendiğinde akademisyenler, uygulayıcılar, finansal tablo kullanıcıları ve düzenleyici otoriteler tarafından, birbirinden önemli ölçüde değişiklik gösteren tanımlamaların yapıldığı göze çarpmaktadır. Yapılan bu farklı tanımlamalardan bazıları aşağıdaki gibidir. Kâr yönetimi, işletmenin finansal raporlamada takdir yetkisini kullandığı durumlarda firma performansını belirlerken

²⁶Kai Wi Hui vd., "The Impact of Conservatism on Management Earnings Forecasts", *Journal of Accounting and Economics*, C. 47, S. 3 (2009), p. 206.

²⁷ Pingyang Gao, "A Measurement Approach to Conservatism and Earnings Management", *Journal of Accounting and Economics*, C. 55, S. 2-3 (2013), p. 264,

²⁸ Gerianta Wirawan Yasa, Ida Bagus Putra Astika, Ni Made Ayu Widiariani, "The Influence Of Accounting Conservatism, IOS, And Good Corporate Governance On The Earnings Quality", *Jurnal Ilmiah Akuntansi Dan Bisnis* (2019),p. 86.

²⁹ Nera Marinda Machdar, "The Effects of Earnings Quality, Conservatism, and Real Earnings Management on the Company's Performance and Information Asymmetry as a Moderating Variable", *International Journal of Economics and Financial Issues* C. 7, S. 2 (2017), p. 309.

³⁰ Yusuf Gör, "Muhafazakar Muhasebe Anlayışının Finansal Başarısızlığı Önlemedeki Yeri Üzerine Bir Araştırma", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 8, 2019, s. 565

işletme, yatırım ve finansman faaliyetlerine ilişkin sonuçlar üzerinde manevralar yapılması olarak ortaya çıkmaktadır³¹.

Kâr yönetimi; şirket yönetiminin farklı nedenlerden dolayı; genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe standartları ve yasal düzenlemeler dahilinde, uygun muhasebe politikalarına başvurarak ya da muhasebeye konu olan işlemleri dizayn ederek, raporlanan kâr seviyesini değiştirmeye yönelik uygulamalar olarak tanımlanabilir. Kârın kaliteli olması kavramı ise, raporlanan kârın işletmenin içinde bulunduğu ekonomik gerçekliğini yansıtma derecesi olarak belirtilmiştir³². Kâr yönetimi; yönetim tarafından önceden belirlenmiş bir hedef için, kazançların manipüle edilmesidir³³. Kâr yönetimi işletmenin finansal gelirlerinin kontrolü veya gelirlerin manipüle edilmesidir³⁴.

Kâr yönetimi özel bir fayda sağlamak amacıyla finansal raporlama sürecine kasıtlı olarak yapılan bir müdahaledir³⁵. Kâr yönetimi kısa vadeli değer maksimizasyonu kazançlarının doğru raporlanmamasının bir sonucu olan yönetim kararlarının toplamıdır. Kâr yönetiminin uzun dönem değeri yansıtan bir **yararı**, kısa ve uzun dönem değeri gizleyen bir **zararı** ya da kısa dönemde doğru performansı ortaya çıkartan **nötr** bir etkisi olabilir³⁶.

Kâr yönetimi; “Kişisel kazanç sağlamak amacıyla finansal raporlama sürecine kasıtlı olarak yapılan müdahaledir”.³⁷ Yöneticiler, kendi çıkarları ya da işletmenin çıkarı için muhasebe işlemlerinde taktirlerini kullandıkları zaman kâr yönetimi ortaya

³¹ Evans, M., Houston, R., Peters, M., and Pratt J. Earnings Management under US GAAP and IFRS, 2012. https://www.researchgate.net/profile/Jamie_Pratt2/publication/267826513_Earnings_Management_under_US_GAAP_and_IFRS/links/54823a800cf2e5f7ceac4d36/Earnings-Management-under-US-GAAP-and-IFRS.pdf. (Erişim Tarihi:01.09.2019).

³² Murat Ocak, Fırat Coşkun Güçlü, “Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve”, *Accounts Manipulation: A Conceptual Framework for Fraud, Creative Accounting, Earnings and Impression Management.*, C. 6, S. 3 (2014), s.129

³³ Charles W Mulford, Eugene E Comiskey, “The Financial Numbers Game”, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=VWWHDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=the+financial+numbers+game&ots=0qw0w1m8Hc&sig=cpqhPShziDUFpC69ltZ_mBVK3f8&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20financial%20numbers%20game&f=false (Erişim Tarihi:01.09.2019).

³⁴ Farhan Ahmed, Neha Advani, Muhammad Kashif, “Earnings Management and Dividend Policy: Empirical Evidence from Major Sectors of Pakistan”, *European Journal of Business and Management*, Vol 4, No.1 (2017)

³⁵ Alini da Silva and The Others, "Sticky Costs Behavior and Earnings Management", *Brezillian Business Review*, <http://0212ut16u.y.http.eds.a.ebscohost.com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=0c05198e-666b-44a2-b621-018637bfd6%40sdc-v-sessmgr02> (Erişim Tarihi:01.09.2019) .

³⁶ Joshua Ronen, Varda Yaari, “Definition of Earnings Management”, *Earnings Management*, Boston, MA: Springer US, C. 3(2008), p. 25.

³⁷ Schipper Katherine, "Earnings Management" *Accounting Horizons; Sarasota* Vol. 3, Iss. 4 (1989), p.92.

çıkılmaktadır³⁸. Kâr yönetimi “İşletmelerin finansal performansı hakkında bazı çıkar gruplarını yanıltmak veya raporlanan muhasebe rakamlarına bağlı sözleşme sonuçlarını etkilemek için finansal raporlar ve işlemlerde kendi takdir yetkisini kullanması şeklinde ortaya çıkmaktadır.³⁹” Şirketlerin finansal performansı hakkında çıkar gruplarının tümünü/bir kısmını yanıltmak ve finansal tablolardaki kâr rakamını etkileyebilecek her türlü faaliyet içerisinde bulunmak kâr manipülasyonları olarak nitelendirilebilir

Yukarıda verilen tanımlamalar birbirlerinden farklılık gösterse de yapılan tanımlamaların ortak noktası yöneticilerin veya ilgili kişilerin finansal raporlama üzerinde uyguladıkları eylemler olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda kâr yönetimi; işletmenin veya işletme yöneticilerinin çıkarlarına hizmet etmek amacıyla kısa dönemli olarak gerçekleştirdikleri muhasebe manipülasyonları olarak tanımlanabilir.

4.2. Kâr Yönetiminin Nedenleri

Kazanç ve kayıpların analist ve yatırımcıların beklediğinden daha farklı olarak raporlanması istenilmeyen sonuçlarla işletmeyi karşı karşıya getirebilir ve sonuç olarak yatırımcıların güvenini zedeleyebilir. İşletme sahipleri ve yöneticileri, işletmeden farklı çıkar beklentilerine göre muhasebe manipülasyonları yapma gereğini duymaktadırlar. Bu anlamda işletme sahiplerinin veya yöneticilerinin, finansal tablolar üzerinde düzenleme yapma doğrultusunda motive eden çok sayıda unsur bulunmaktadır. Kâr yönetiminin nedenleri; yöneticiler açısından ve işletmeler açısından olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir.

4.2.1. Yöneticiler Açısından Kâr Yönetiminin Nedenleri

Kâr yönetimi son yıllarda finans ve muhasebe alanında önemli bir konu olmuştur. Muhasebe standartlarında yöneticilere kazançların ölçümü konusunda esneklik sağlanmasının, yöneticilere istedikleri şekilde bilgileri yansıtmak için fırsat yarattığı

³⁸ Evrim Altuk Özden, Başak Ataman, “Kar Yönetimi Ve Yöntemleri - Earnings Management And Its Methods”, *Öneri Dergisi*, C. 11, S. 42, (2014), s.22.

³⁹ Paul M. Healy and James M. Wahlen, " A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting" , *Accounting Horizons*, Vol. 13, No. 4 (1999), p.368,

ifade edilmektedir⁴⁰. Finansal muhasebedeki temel sorun yöneticilerin raporlanan kazançları kendi yararına manipüle etmesidir. Yapılan akademik araştırmalarda yönetimin refah seviyesinin yüksek olma nedeninin kâr yönetimi uygulamalarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı tartışılmaktadır. Bu durumu test eden araştırmalarda, farklı sonuçlarla karşılaşılmıştır. Elde edilen farklı sonuçların ortak noktası ise, yöneticilerin raporlanan rakamlar üzerinde direkt olarak bir çıkarı söz konusu olduğu durumlarda kâr yönetimi ortaya çıkmaktadır⁴¹.

İşletme yöneticilerinin, gerek gider ve gelirlerin zamanını değiştirmek, gerekse de mevcut muhasebe uygulamaları arasında tercih yapma yetkisine sahip olmaları, kâr rakamı üzerinde manipölasyon gücüne sahip olduklarını göstermektedir. Bu anlamda şirket kârının kendi performanslarının göstergesi olarak yorumlandığını bilen yöneticiler özellikle kısa vadeli hedeflerini tutturabilmek için çeşitli amaçlarla muhasebe manipölasyonlarına başvurmaktadırlar⁴². Yöneticiler mevcut kârı artırmak veya aktifleri olduğundan daha fazla göstermek gibi bazı yönetimsel amaçları gerçekleştirebilmek için muhasebedeki mevcut esnekliklerden yararlanma konusunda istekli olabilirler. Bu tür uygulamalara gidilmesinin temel sebeplerinden birinin yöneticilerin karşı karşıya kaldıkları ciddi finansal baskılar olduğuna ifade edilebilir. Anılan bu baskıların üstesinden gelebilmek için işletme yöneticileri, uygun olmayan muhasebe tekniklerinden, yanlış kayıt ve sınıflandırma uygulamalarından hatta fiktif işlemlerden yararlanabilirler. Bu ve benzeri durumlarda yapılan uygulamalar işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına örnek verilebilir⁴³. Yaratıcı muhasebe kısaca, yasal sınırlar içerisinde kalmak kaydıyla, mevcut esnekliklerden yararlanılarak amaca yönelik olarak ölçüm ve sunum yapılması olarak ifade edilebilir.

Yöneticiler kâr yönetimini iki şekilde gerçekleştirmektedir. Yöneticilerin buldukları pozisyonda kalabilmeleri için finansal performansın düşük olduğuna kötü

⁴⁰ Arivaldo Dos Santos, Edilson Paulo, "Deferral of currency variation losses as an earnings management tool", *Brazilian Business Review (English Edition)*, C. 3, S. 1, 2006, p. 15,

⁴¹ Jennifer J.Gaver, Kenneth M.Gaver, Jeffrey R.Austin "Additional Evidence on Bonus Plans and Income Management", *Journal of Accounting and Economics*, C. 19, S. 1(1995), p.3

⁴² Gökhan Özer, Selim Aren, "Kâr Yönetimi Uygulamalarını Teşvik Eden Faktörler: Literatürün Değerlendirilmesi", *Verimlilik Dergisi*, S. 2, 2004, s.21.

⁴³ Davut Aygün, "Yaratıcı Muhasebe Stratejileri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2) (2013) s.50.

zamanlarda kâr artırma ya da iyi zamanlarda gelecekteki kötü zamanlar için kârı muhafaza etme yoluna başvurmuşlardır⁴⁴.

“Kâr yönetimi birçok teşvik edici unsurdan kaynaklanmaktadır. Yöneticilerin ücret paketleri içinde yer alan kâr endeksli primleri maksimize etmek istemesi, ücret paketleri içinde yer alan diğer bir unsur olan hisse senedi opsiyonları hisse senedi teşvikleri gibi sermayeye dayalı ödemelerden elde edilecek olan getiriyi maksimize etmek istemesi, göreve yeni gelen yöneticinin eski yöneticiyi başarısız göstererek gelecekte kendi başarısını arttırmak istemesi, rutin yönetici değişikliğinde mevcut yöneticinin görevinin son yılında prestijini korumak ve böylece görevden ayrılma sonrası aynı işletmede yönetim kurulunda koltuk sahibi olma veya başka bir işletmede istihdam edilebilme olasılığını arttırmak istemesi (ufuk problemi), yöneticilerin işten çıkarılma olasılığını minimize etmek istemesi veya yöneticilerin işletmenin hisse senetlerini ele geçirme maliyetlerini düşürmek istemesi gibi yöneticiye özgü nedenlerden kaynaklanabilmektedir.”⁴⁵

4.2.2. İşletmeler Açısından Kâr Yönetimin Nedenleri

Yatırımcıların, genel olarak kazanç gücüne sahip işletmelerin hisse senetlerini satın almak için daha fazla ödeme yapmaya razı oldukları görülmektedir. Yüksek olan hisse senedi fiyatları ise dolaylı olarak işletme yönetiminde bulunanların ikramiyelerin artmasına ve yüksek maaş almalarına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bu durum işletmelerin sermaye maliyetini ve hisse senedi fiyat oynaklığını azaltmaktadır. İşletmeler, varlık ve gelirlerini yüksek, borçlarını düşük raporlayarak, borçlanma maliyetini azaltmak isteyebilirler⁴⁶.

Ericson ve Wang (1999) tarafından yapılan araştırmada işletmeler arasında birleşme sözleşmeleri yapılmadan önce, satın alınan işletmelerin gelir artırıcı tahakkuklar

⁴⁴ Drew Fudenberg, Jean Tirole, “A Theory of Income and Dividend Smoothing Based on Incumbency Rents”, *Journal of Political Economy*, C. 103, S. 1 (1995), s. 75.

⁴⁵ Murat Ocak, Dursun Arıkboğa, “Kurumsal Yönetişim Bileşenlerinin Tahakkuk Esaslı Kâr Yönetimi Üzerine Etkileri: Bağımsız Üyelerin ve Kadın Üyelerin Önemi”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 1 (2017), s.101.

⁴⁶ Charles W. Mulford and Eugene Comiskey, "Book Briefs/Book Essay Accounting Practices and U.S. Interests", *American Foreign Policy Interests*, C. 25, S. 1 (2003), s. 62,

içerisine girdikleri tespit edilmiştir⁴⁷. Perry ve Williams (1994) tarafından yapılan çalışmada ise işletme yönetiminin, işletmeye ait tüm hisseleri satın alacağını duyurmadan önce gelir azaltıcı tahakkuklara başvurdukları gözlemlenmiştir⁴⁸.

Kâr yönetiminde işletmeyi motive edici birden çok faktör bulunmaktadır. Bu motive edici faktörler; hisse senedi fiyatları, borçlanma maliyeti, ikramiyelerin etkisi ve politik maliyetlerden oluşmaktadır. Bu motive edici faktörler ile işletmelerin kar yönetiminden sağladıkları faydalar aşağıdaki tablo 1’de gösterilmiştir⁴⁹.

Tablo 1: Kâr Yönetiminde Motive Edici Faktörler ve Elde Edilen Faydaların Karşılaştırması

Motive Edici Faktörler	Sağlanan Faydalar
Hisse senedi fiyatları	Hisse senedi fiyatlarının yükselmesi
	Hisse senedi fiyat değişikliklerinin azalması
	Şirket değerinin yükselmesi
	Sermaye maliyetinin azalması
	Hisse senedi opsiyonlarının değerinin artması
Borçlanma maliyeti	Kredibilitenin artması
	Daha yüksek borçlanma derecesi
	Daha düşük borçlanma maliyeti
	Finansal sözleşmelerde daha esnek koşullar
İkramiyelerin etkisi	Kâra bağlı ikramiyelerin artışı
Politik maliyetler	Daha yüksek vergi ödemeden kaçınmak
	Düzenlemelerin azalması

Kaynak: Charles W. Mulford ve Eugene E Comiskey, a.g.e, p.4

a) **Hisse Senedi Fiyatları:** Hisse senetlerinin değerinin yüksek olması işletmenin piyasa değerini artırırken, sermaye maliyetini azaltmaktadır. Aynı zamanda hisse senedi yatırımcıları, fiyatın daha az değişken olduğu işletmelerin hisse senetlerine daha yüksek tutarda ödeme yapmaktadırlar. İşletmelerin hisse senedi fiyatlarının daha az değişken oluşunun, işletme kazançlarındaki belirsizlikleri azaltıcı bir etkisi

⁴⁷ Merle Erickson, Shiing-wu Wang, “Earnings management by acquiring firms in stock for stock mergers”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 27, S. 2 (1999), p. 149.

⁴⁸ Susan E. Perry, Thomas H. Williams, “Earnings management preceding management buyout offers”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 18, S. 2, 1994, p. 157

⁴⁹ Charles W Mulford, Eugene E Comiskey, a.g.e, p.4.

bulunmaktadır. İşletme yöneticileri açısından ise yüksek hisse senedi değeri, yüksek prim anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bazı işletmeler hisse senedi fiyatlarının yükselmesini sağlamak amacıyla finansal tablolar üzerinde oynamalar yapmakta ve yatırımcılara işletmenin yüksek kazanma gücüne sahip olduğu izlenimini vermektedirler. Bu anlamda işletmeler hisse senedi fiyatlarının yükselmesi, hisse senedi fiyat değişikliklerinin azalması, şirket değerinin yükselmesi, sermaye maliyetinin azaltılması veya hisse senedi opsiyonlarının değerinin artması gibi nedenlerle kârı yönetebilmektedirler.

b) Borçlanma Maliyeti: Varlık ve kazançların yüksek, borçların düşük oluşu ve aynı zamanda yüksek miktarda hisse senedinin dolaşımda olması işletmeler için bir güven kalitesinin göstergesidir. Bu durum yatırımcının, işletmenin borçlanma araçlarını daha yüksek oranlarda satın almasına ve işletmelerin daha düşük maliyetli borçlanma oranları ile çalışmasına katkı sağlamaktadır.

c) İkramiyelerin Etkisi: Teşvik edici ücret ödeme sistemi bulunan işletmelerde önemli pozisyonda çalışanlar ile şirket yöneticileri, işletmelerin hisse senedi değerini etkileyecek planlar içerisinde olabilirler. Raporlanan kazançlara bağlı ücret ödendiğinde, önemli pozisyondaki çalışanlar ile şirket yöneticileri elde edeceği teşvik ücretlerini maksimize edebilmek için raporlanan kâr üzerinde değişiklik yapabilmekte, başka bir deyişle kârı yönetebilmektedirler.

d) Politik maliyetler: Piyasada belirli bir imaja sahip olan yüksek kârlı işletmeler yasal düzenlemelerin baskısını hafifletmek için bazı dönemlerde kârlarını daha düşük göstermeye çalışırlar. Bunun için, işletmenin gelirlerini erteleyerek ya da giderlerini hızlandırarak düşük kâr raporlanması ve böylelikle verginin olumsuz etkilerini giderici adımlar atılması istenebilir.

4.3. Temel Kâr Yönetimi Yöntemleri

Kâr yönetimi **gerçek kâr yönetimi- tahakkuk yönetimi** ya da **faydalı kâr yönetimi- fırsatçı kâr yönetimi** olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Gerçek kâr

yönetimi nakit akışlarını etkileyen olaylar iken, tahakkuk yönetimi ise muhasebe tahmin ve politikalarında ortaya çıkan değişimlerdir⁵⁰.

Kâr yönetiminin farklı yaklaşımları beyaz, gri ve siyah olmak üzere üç farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Faydacı kâr yönetimi (beyaz) finansal raporların şeffaflığını artırmaktadır. Faydacı kâr yönetimine göre yöneticiler kâr yönetimini yaparken yatırımcıları bilgilendirmek amacıyla yaptıklarını ifade etmektedirler. Fırsatçı kâr yönetimi (siyah) ise finansal tablolarda kasıtlı olarak yanlışlık yapılması yani direkt olarak hileye başvurulmasıdır. Bu yaklaşım yatırımcıların yanlış yönlendirildiği görüşüne dayanmaktadır. Gri olan ise fırsatçılığı artıran bir kâr yönetim şekli olup, raporlama standartlarının çizmiş olduğu çerçeve içerisinde raporların manipüle edilmesini ifade etmektedir. Yapılan bu üçlü grublamanın daha özeline inildiğinde; kâr yönetimi yöntemleri, birçok kâr yönetimi tekniğini içeren ve kâr yönetimini adlandırmak için kullanılan yöntemlerden oluşmaktadır. Söz konusu yöntemler üzerine literatürde henüz görüş birliği oluşmamış ve birbirleri ile olan sınırları tam olarak çizilememiş olmakla birlikte, bu yöntemler dokuz ana başlık altında toplanmıştır⁵¹.

- Tahakkukların Yönetimi
- Faaliyetlerin Yönetimi
- İhtiyari Olarak Muhasebe Politika Ve Tahminlerinin Değiştirilmesi
- Muhafazakâr (İhtiyatlı) Muhasebe
- Agresif Muhasebe
- Kârın İstikrarlı Hale Getirilmesi
- Büyük Temizlik Muhasebesi
- Yaratıcı Muhasebe
- Hileli Finansal Raporlama

4.3.1. Tahakkukların Yönetimi

Tahakkuk bazlı kâr yönetiminin (accrual-based earnings management) amacı genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde işletmelerin ekonomik performansları

⁵⁰ Werner Ria Murhadi, "Good Corporate Governance and Earning Management Practices: An Indonesian Cases", *SSRN Scholarly Paper*, Rochester, NY: Social Science Research Network, 2010, <https://papers.ssrn.com/abstract=1680186>.

⁵¹ Hüseyin Yurdakul, *Kar Yönetimi ve Borsa İstanbul (BIST) Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 102.

üzerinde maskeleye yapmak veya işletmelerin gerçek finansal performansını gizlemektir⁵². Tahakkuk yönetimi sadece kazançların tanınma zamanını etkilemektedir. Yani işletmelerin faaliyetlerinde herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen, mevcut faaliyetlere ilişkin gelir ve giderlerin tahakkuk dönemleri kaydırılarak, istenilen kâr hedefine ulaşılmaya çalışılır. Tahakkuklar yöneticilerin öngörüsü ve yargılarını gerektirdiğinden kâr yönetimi için bir fırsat yaratmaktadırlar. Tahakkuklara ilişkin aşağıdaki varlık ve kaynak hesaplarına ilişkin durumlar örnek verilebilir⁵³.

• **Alacaklar:** Yöneticiler ürün iade miktarını veya ödeme yapmayacak müşterilerin sayısını tahmin edebilir. (Yüksek takdir yetkisi kullanılır)

• **Stoklar:** Yöneticiler stoklara ilişkin bazı maliyetleri aktifleştirirken bazı maliyetleri gider olarak muhasebeleştirirler. Yine yöneticiler gelecekteki satış miktarını da tahmin edebilir ve herhangi bir değer düşüklüğünün olup olmayacağı konusunda öngöründe bulunabilir.

• **Maddi Duran Varlıklar:** Yöneticiler çoğu maliyeti aktifleştirerek bunları amortismanına tabi tutmaktadırlar. Aynı zamanda yöneticiler varlıkların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramayacaklarına ilişkin gelecekteki ihtiyacı tahmin edebilirler.

• **Ticari borç ve faizler:** Tedarikçiler veya borç verenlere ilişkin tutarlar üzerinden faizlerin hesaplanması.

İşletmeye özgü olaylar etrafında kâr yönetimi uygulamalarında genellikle toplam tahakkuk modelleri kullanılmaktadır. Toplam tahakkuklar, yönetimin belirlediği ihtiyari (isteğe bağlı) tahakkuklar ve yönetimin belirlemediği ihtiyari olmayan (isteğe bağlı olmayan) tahakkuklar toplamından oluşmaktadır. İsteğe bağlı tahakkuklar, işletme yöneticilerine muhasebe seçimlerinde kendi inisiyatiflerini kullanmalarına izin verildiği durumları ifade etmektedir. İsteğe bağlı olmayan tahakkuklar ise; işletmelerin performans seviyesi, iş stratejisi, sanayi sözleşmeleri, makro-ekonomik olaylar ve diğer ekonomik faktörler için cari dönem içinde yapılan işlemlerden kaynaklanan tahakkuklardır.

⁵² Katherine Gunny, "What Are the Consequences of Real Earnings Management", 2005 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.463.841&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 04.09.2019).

⁵³ Patricia M. Dechow and Catherine M. Schrand, "Earnings Quality", *CFA Institute*, Research Foundation Books, Volume 2004, Issue 3 (2004), p.40.

İhtiyari tahakkukların işletmelerin ekonomik koşullarıyla bir ilişkisi bulunmamaktadır⁵⁴. İhtiyari tahakkuklar işletme yöneticilerin takdir yetkilerini kullanarak beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan tahakkuklardır. İhtiyari tahakkuklar belirli bir düzeyde beklenseler bile işletmenin ve sektörün gerektirdiğinin üzerinde gerçek bir olayı yansıtmadan manipüle edilebilen tahakkuklardır. İhtiyari tahakkuk tutarları işletmenin aktif toplamına veya satış hasılatına endeksenerek yıllar itibariyle bu endekste meydana gelen dalgalanmalar kâr manipülasyonlarının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Finansal yatırımcılar finansal tablolara baktıklarında tahakkukları gözlemleyebilme şansları olmasına rağmen ihtiyari tahakkukları gözlemleyememektedirler. İhtiyari olmayan tahakkuklar ise işletme yöneticilerin kararlarından bağımsız bir şekilde işletmenin normal faaliyetleri ile ilgili tahakkuklardır⁵⁵.

Toplam tahakkuklar nakit akışı yaklaşımı veya bilanço yaklaşımları ile hesaplanabilmektedir. Fakat bilanço yaklaşımı kullanılmasının ciddi hatalara neden olabileceğinden dolayı araştırmacılar bilanço yaklaşımı yerine daha çok nakit akış yöntemini kullanmayı tercih etmektedirler. Nakit akışı yaklaşımı ise işletme kârı ile işletme faaliyetlerinden elde edilen nakit akışları arasındaki farktan oluşmaktadır⁵⁶.

4.3.2. Gerçek Faaliyetlerin Yönetimi

Tahakkukların yönetimi dışında kâr yönetimi, gerçek faaliyetlerin yönetimi (real activities manipulation) ile de yapılabilir. Kâr yönetimi stratejilerini uygulayan işletmelerin bu iki strateji arasında seçim yapmaları gerekmektedir. Gerçek faaliyetlerin yönetimi finansal işlemlerin, işletme faaliyetlerinin veya yatırım faaliyetleri yapısının veya zamanlamasının farklılaştırılarak raporlanan kazançlar üzerinde kasıtlı olarak değişiklikler yapmayı ifade etmektedir⁵⁷.

⁵⁴ Goel, S., "Demystifying Earnings Management Through Accruals Management: An Indian Corporate Study". *Vikalpa*, 37(1), 49–56, 2012 <https://doi.org/10.1177/0256090920120104> (Erişim Tarihi:04.09.2019).

⁵⁵ Rıdvan Bayırlı, Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.94-95

⁵⁶ Şerife Önder ve Ahmet Ağca, "Toplam Tahakkuk Modelleri İle Türkiye’de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: İMKB’de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* EYİ Özel Sayı, 2013 .

⁵⁷ Amy Y. Zang, “Evidence on the Trade-Off between Real Activities Manipulation and Accrual-Based Earnings Management”, *The Accounting Review*, C. 87, S. 2 (2012), p. 675

İşletme yönetimi tarafından uygulanan gerçek faaliyetlerin yönetiminde birden çok uygulama mevcuttur ve bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.⁵⁸ ;

- Fiyat indirimleri
- Araştırma geliştirme giderleri ile pazarlama, satış ve dağıtım giderlerinin azaltılması,
- Duran varlıkların elden çıkarılması,
- Maliyetlerin azaltılması için daha fazla üretim yapılması gibi yöntemlerdir.

Yönetim tarafından en fazla kullanılan uygulamalardan birisi fiyat indirimleri yöntemidir. Bu yöntemde işletme yöneticileri dönem sonunda hedefledikleri kâr rakamına ulaşabilmek için satmış oldukları ürün veya hizmetler üzerinde fiyat indirimleri yaparak daha fazla satış amaçlamaktadırlar. Böyle bir uygulama, yöneticileri kısa dönemli kâr hedeflerine ulaştırırsa da müşterilerin gelecekte de fiyat indirimleri üzerinde beklenti yaratmasına neden olacaktır. Dolayısıyla bu durum işletmelerin gelecekteki satışlar üzerinde kâr marjını azaltacaktır⁵⁹. Araştırma geliştirme giderleri ile pazarlama, satış ve dağıtım giderlerinin azaltılması yönteminde, işletme yöneticileri kısa dönemde kâr hedefine ulaşabilmek için, dönem sonunda bu giderlerini düşük gösterme yoluna gitmektedirler. Duran varlıkların elden çıkartılması yönteminde, duran varlıklar dönem içinde veya dönem sonunda satılarak kâr daha yüksek hesaplanmaktadır. Ya da işletmeler daha fazla kâr elde edebilmek için sabit maliyetleri azaltmak amacıyla üretim miktarını artırmaktadırlar⁶⁰.

4.3.3. İhtiyari Olarak Muhasebe Politika ve Tahminlerinin Değiştirilmesi

“TMS-8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar Standardı”nda muhasebe politikaları; “Finansal tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında uygulanan belirli ilkeler, esaslar, teamüller, kurallar ve uygulamalar”

⁵⁸ Katherine Gunny, “What Are the Consequences of Real Earnings Management”, 2005 https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1911-3846.2010.01029.x?casa_token=l6lwCIALTCMAAAAAA:wgY92jQ_JHW6z8kNkclGL0p1Lj13f65tqwqm4bGBpGv0ajLBau1rt95U8YxPf_h4MVK3LiVYXh-JA (Erişim Tarihi:05.09.2019).

⁵⁹ Sugata Roychowdhury, “Earnings management through real activities manipulation”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 42, S. 3, (2006), s. 335.

⁶⁰ Zang ,a.g.m.

şeklinde ifade edilmiştir. Muhasebe tahminlerindeki değişiklikler ise bir bilgiden ve gelişmeden kaynaklanmakta olup, gelecekte beklenen fayda ve mükellefiyetlerin değerlendirilmesi sonucunda varlık ve yükümlülüklerin defter değerinde veya bir varlığın dönemsel tüketim miktarında yapılan bir düzeltme olarak tanımlanmıştır⁶¹.

İşletmeler faaliyetlerin sonucunda gerçekleştirdikleri işlemleri kayıt altına almak ve raporlayabilmek için çeşitli yöntem ve uygulamalara başvurmaktadırlar. Finansal tablolarının geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak ve tabloların önceki dönemlerin ve diğer işletmelerin finansal tablolarıyla karşılaştırılabilirliğini sağlamak amacıyla yöntemlerin ve uygulamaların dönemler itibarıyla tutarlı bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu konuda TMS 8, madde 13 farklı politikaların zorunlu kılmadığı sürece muhasebe politikalarının tutarlı olması gerektiğinin altını çizmektedir. İşletme yöneticilerinin farklı muhasebe politikalarını seçmeleri sonucunda ise aynı olaylar farklı şekillerde raporlanacak ve bu durum aynı sektörde bulunan işletmelerin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının birbirlerinden çok farklı gösterilmesine yol açacaktır⁶². İşlemler, olaylar ve koşullarla ilgili belirli standart veya konuyla ilgili yorum bulunmadığı durumlarda, işletmeler muhasebe standartlarına uygun davranmak şartıyla, ilgili finansal tablo kalemi için istedikleri muhasebe politikasını uygulayabilirler. Stok değerlendirme yönteminin seçimi ve amortisman hesaplama yönteminin belirlenmesi gibi uygulamalar muhasebe politikalarına örnek olarak verilebilir.

Muhasebe tahminleri konusunda ise işletmeler faaliyetlerine özgü bir çok mali tablo kaleminin gerçek değerini tam olarak tespit edemezler ancak tahmin edebilmektedirler. Yapılan tahminlerin en güncel ve güvenilir verilere dayanması gerekmektedir. Muhasebe tahmini yapılabilecek finansal tablo kalemlerine;

- Şüpheli alacaklar,
- Stok değer düşüklüğü,
- Finansal varlık veya yükümlülüklerin gerçeğe uygun değeri,
- Amortisman tabi varlıkların faydalı ömrü veya gelecekteki ekonomik

faydalarının beklenen tüketim biçimleri ve

⁶¹ TMS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar Standardı, 13/06/2018 tarihli ve 30450 sayılı Resmi Gazete .

⁶² Kadir Gürdal, "Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerindeki Değişiklikler ve Hatalar", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 32, (2006), s. 3,

- Garanti yükümlülükleri örnek olarak verilebilir.

Muhasebe tahmininde yapılan bir değişiklik yalnızca cari dönemin kâr veya zararını etkileyebileceği gibi hem cari dönemin hem de gelecek dönemlerin kâr veya zararını etkileyebilir. Örneğin, şüpheli alacak tutarına ilişkin bir tahmindeki değişiklik, yalnızca cari dönemin kâr veya zararını etkiler ve bu nedenle cari dönemde finansal tablolara yansıtılır. Ancak, amortisman tabi bir varlığın faydalı ömrüne veya gelecekteki ekonomik faydasının beklenen tüketim biçimine ilişkin bir tahmindeki değişiklik, cari dönemin amortisman gideriyle birlikte varlığın kalan faydalı ömrünü de kapsayan, gelecekteki her bir dönemin amortisman giderini etkilemektedir⁶³. Bu anlamda muhasebe politikaları ve muhasebe tahminlerinde bir değişiklik yapılmasının işletme yöneticilerinin inisiyatifinde olması işletme yöneticilerini kâr yönetimi konusunda bu tür uygulamalara yönlendirebilmektedir.

4.3.4. İhtiyatlı (Muhafazakâr) Muhasebe

İhtiyatlı muhasebe varlıkların defter değerini göreceli olarak düşük tutmak için muhasebe yöntemlerinin seçimi olarak ifade edilebilir. Örneğin stok maliyetlerinin sürekli olarak arttığı bir ortamda stok değerlendirme yöntemlerinden olan LIFO yöntemi FIFO yöntemine göre daha fazla ihtiyatlıdır. Aynı şekilde araştırma ve geliştirme harcamalarını gider olarak muhasebeleştirmek, onları aktifleştirmekten daha ihtiyatlı bir uygulamadır. Şüpheli alacakların, satış iadelerinin ya da garanti yükümlülüklerinin yüksek olarak tahmin edilmesi de ihtiyatlı bir muhasebe politikasının gereğidir. İhtiyatlı muhasebe uygulamasıyla işletmeler yatırımlarını artırdığında kazançlarının, normal duruma göre daha düşük raporlanmasını sağlayacaktır. Raporlanmayan kazançlar kârın düşük olduğu dönemlerde kârı artırmak amacıyla yöneticilere finansal tablolarda manevra yapma hakkı sağlayacaktır⁶⁴. Böylece ihtiyatlı muhasebe uygulaması sonucu, işletme faaliyetlerinden elde edilen kârın düşük raporlanması yönünde kâr yönetimi uygulayacaktır.

⁶³ TMS 8 Muhasebe Politikaları, a.g.k, Madde 38

⁶⁴ Stephen H. Penman, Xiao-Jun Zhang, "Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns", *The Accounting Review*, C. 77, S. 2 (2002), s. 237

İhtiyatlılığın, gelirlerin tanınma zamanını ötelediği ve varlıkların yüksek değerle raporlanmasını engellediğine ilişkin literatürde tartışmalar hakimdir. İhtiyatlı muhasebe, hedeflenen kâra ulaşılabilme konusunda yöneticilerin kısa dönemde işletme kârlarını manipüle etmesini engellemektedir. İhtiyatlılık ilkesini savunanlar, ihtiyatlılık derecesi yüksek olan işletmelerin, uzun dönemde yöneticilere kâr yönetimi fırsatı yaratacağını ifade etmektedirler. Örneğin ihtiyatlı işletmelerin bilanço varlıklarını düşük, borçlarını yüksek olarak raporlamasıyla, bilanço üzerinde bir fon hesabı oluşturulmakta, daha sonra ise bu fonlar kâr yönetimi uygulamaları için kullanılabilir. ⁶⁵

Literatürde ihtiyatlı muhasebe uygulaması ile kâr yönetimi arasındaki ilişkiyi temel alan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Abed vd. (2012) tarafından 2006-2009 yılları arasında Ürdün'ün Amman Borsasında işlem gören 259 işletme üzerinde yapılan bir araştırmada ihtiyatlılık politikasının uygulanma düzeyi açısından işletmeler arasında önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu sonuçlara göre kazanç yönetimi ile ihtiyatlılık, işletme büyüklüğü ve performans arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. ⁶⁶

Chen vd. (2007) tarafından kâr yönetiminde ihtiyatlı muhasebe standartlarının rolünün araştırıldığı çalışmada işletmelerin yeni sahiplerinin işletmelerin piyasa fiyatını artırmak amacıyla kazançların manipülasyonu faaliyetleriyle ilgilendiği tespit edilmiştir. ⁶⁷

Ahmad (2002), Zhang (2007) ve Lobo v.d (2008) tarafından ihtiyatlılık ve kâr yönetimi arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan diğer bir çalışmada ise ihtiyatlılık ile kâr yönetimi arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

⁶⁵ Juan Manuel García Lara, v.d, "Accounting Conservatism and the Limits to Earnings Management" https://www.wiwi.hu-berlin.de/en/professuren/bwl/finance/seminars/15w/garcia_lara.pdf (Erişim Tarihi: 05.09.2019).

⁶⁶ Suzan Abed, Jomana Al-badainah, Jamal Abu Serdaneh, "The Level of Conservatism in Accounting Policies and Its Effect on Earnings Management", *International Journal of Economics and Finance* Vol. 4, No. 6; June (2012).

⁶⁷ Qi Chen, Thomas Hemmer, Yun Zhang, "On the Relation between Conservatism in Accounting Standards and Incentives for Earnings Management", *Journal of Accounting Research*, C. 45, S. 3 (2007), s. 541.

4.3.5. Agresif Muhasebe

Agresif muhasebe, işletmelerin finansal tablolarının makyajlanması kapsamında muhasebe standart ve politikalarının zorlanarak gerçekleşmemiş veya kesinleşmemiş gelirlerin kaydedildiği ve faaliyet dönemlerine ait giderlerin gelecek dönemlere aktarıldığı bir yöntemdir. Bu yöntemde esas amaç kârı yüksek göstermektir⁶⁸. Agresif muhasebede konsinye satışların, faturası kesilmiş fakat henüz müşteriye gönderilmemiş mal tutarlarının satış geliri olarak kaydedilmesi, ayrıca gelir olarak kaydedilen faaliyetlere ilişkin bazı harcama ve giderlerin sonraki dönemlere ertelenmesi gibi uygulamaları kapsamaktadır. Dolayısıyla işletmelerin finansal durum ve faaliyet sonuçlarıyla ilgili olarak, finansal tablo kullanıcılarına yanıltıcı ve eksik bilgi verilmesi söz konusudur⁶⁹. Agresif muhasebe kısaca; bilinçli olarak işletme amaçlarına ulaştıracak muhasebe ilke ve standartlarının uygulanmasıdır. **Agresif muhasebede** kazançları yüksek, giderleri düşük göstermek amaç iken, **ihtiyatlı muhasebede** ise kazançların düşük giderlerin yüksek gösterilmesi amaç edinilmiştir. Bu bakımdan agresif muhasebe ve ihtiyatlı muhasebe yöntemleri karşılaştırıldığında birbirlerine zıt yöntemler olduğu söylenebilir.

World-com ve Xerox skandallarında da kullanıldığı iddia edilen agresif muhasebe tekniklerine iş dünyasında yaygın olarak rastlanılabilir. Mark Nelson ve John Elliot (2002) tarafından kaleme alınan “Yöneticiler Hakkında Denetçilerden Kanıtlar ve Denetçilerin Kâr Yönetim Kararları” isimli çalışmada, 5 büyük denetim firmasında çalışan ortak denetçiler ve yöneticilerden oluşan 253 kişi üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada denetçiler ve yöneticiler, müşterilerinin neredeyse 2.630 kez kazanç yönetimi çabaları içerisine girdiklerini tespit etmişlerdir. Bu tür çaba içerisine girenlerin %56’sı farklı sebeplerden dolayı kazanç yönetimi uygulamalarına başvurduklarını belirtilmiştir.

Ortak denetçiler ve yöneticiler tarafından tespit edilen sonuçlara göre;

- Müşterilerin %21’i genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine riayet ettiklerini.

⁶⁸ Bilge Leyli Elitaş, “Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 58 (2013), s.48,

⁶⁹ Muhammet Bezirci ve Nebi Salih Karahan, "Muhasebe Kayıt Sürecindeki Manipülasyonların Neden Ve Sonuç İlişkisinin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research)*, Sayı: 29, (2015), s.225.

- Denetçilerin %17'si ise müşterilerinin bir yanlışlık içerisinde olduklarına dair kanıtlarının olmadıklarını
- Geriye kalan %18'lik kısmın ise fazla önemi olmayan farklı sebeplerden kaynaklandığı belirtilmiştir.

İncelenen 515 kâr yönetimi tekniği içerisinde, %25 ile en büyük yüzdeye sahip kısım karşılık işlemlerinden kaynaklanmaktadır. Daha sonra en fazla kullanılan kar yönetimi yöntemi, %15'lik kısım ise gelirin tanınma zamanı ile ilgilidir. %14'lük kısım ise işletme birleşmelerinden kaynaklanan agresif muhasebe uygulamalarıdır⁷⁰.

“Criterion Research Group”un yapmış olduğu bir araştırmaya göre agresif muhasebe tekniklerini kullanan işletmelerin paydaş davaları ile daha fazla yüzleşmeye eğilimli oldukları belirtilmiştir⁷¹.

4.3.6. Kârın İstikrarlı Hale Getirilmesi (Income Smoothing)

İşletmelerin kâr yönetimi yöntemlerinden birisi de karları istikrarlı hale getirmek yani kârların dalgalanmasını engellemektir. Bu yöntemde gelirler finansal performansın iyi olduğu dönemlerden, finansal performansın kötü olduğu dönemlere aktarılmaktadır. Böylece işletmeler kârın yüksek olduğu dönemlerde kârı azaltmak, kârın düşük olduğu dönemlerde de kârı yükseltmek suretiyle kârın dengelenmesini amaçlamaktadır.

İşletmenin faaliyette bulunduğu çevrede, faaliyet alanında meydana gelen değişimler; üretmiş olduğu, ticaretini yaptığı veya sunmuş olduğu mamul, mal ve hizmetlere olan talebin değişmesi; faaliyetlerini gerçekleştirdiği ülkede meydana gelen krizler, enflasyon, deflasyon, olumlu- olumsuz yönde etkileyen kur değişimleri, vergi oranlarında veya girdi fiyatlarında (işçilik ücreti, madde- malzeme fiyatı v.b) sürekli dalgalanmalar yaşanması gibi sebeplerden dolayı işletmenin elde ettiği kârda (zararda) yıllar itibari ile dalgalanmalar meydana gelebilmektedir⁷². İşletme yönetimi de bu

⁷⁰Aggressive Accounting Practises Examined, <http://0212ut412.y.http.eds.b.ebscohost.com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=2bff604f-6898-405d-9723-8bf042cc3ed5%40pdc-v-sessionmgr01> (Erişim Tarihi:07.09.19).

⁷¹ Meg Green, “Aggressive accounting techniques more likely to lead to lawsuits”, *Best's Review*, 2005 <http://0212ut42p.y.http.eds.a.ebscohost.com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=4f7ddf09-5856-4c9b-a4a2-7cd5f1cf5274%40sessionmgr4006> (Erişim Tarihi: 07.09.19).

⁷² Ocak ve Güçlü, a.g.m, s.130.

amaçlarla işletmelerin piyasa değerinin düşmemesi veya yöneticilerin yüksek refaha ulaşabilmesi gibi sebeplerle kârın dengelenmesi çabası içerisinde girebilmektedirler. Kârın istikrarlı hale getirilmesi hipotezi Gordon (1964) tarafından detaylı olarak açıklanmıştır. Gordon'a göre kârın istikrarlı hale getirilmesinin nedenlerine dair bazı varsayımlar bulunmaktadır. Buna göre,

- Yöneticiler kendi refahınlarını maksimize etmek amacıyla kârların istikrarlı hale getirilmesi yönünde bir davranış içerisinde bulunabilirler.

- Gelirdeki dalgalanmalar ve kazançların tahmin edilemez oluşu pazar riskini artırır

- Farklı kâr dağıtım oranı hisse senedi değerini değiştirir

- Yöneticilerin kendi refahı ise hisse senedinin değerine bağlıdır.

Bu sebeplerden dolayı işletme ve işletme yöneticileri kârların istikrarlı hale getirilmesi için çabalamaktadır⁷³.

Kâr istikrarının sağlanması,

- Doğal olarak kârın istikrarlı hale getirilmesi ve

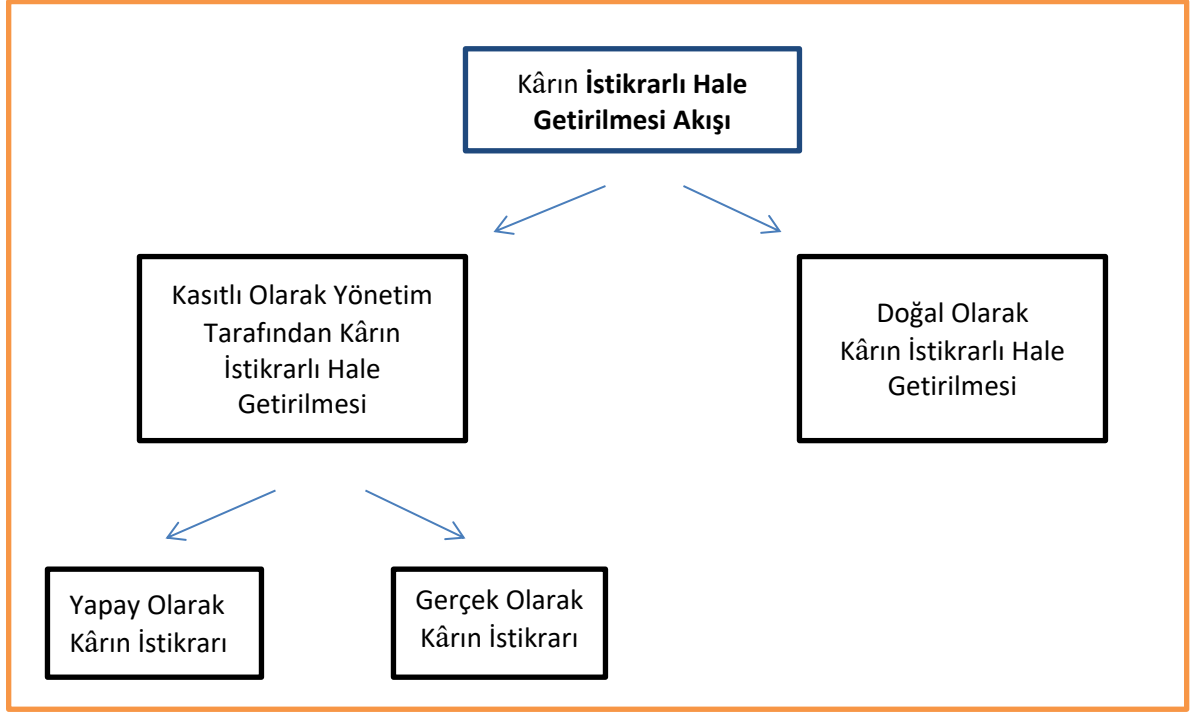
- Kasıtlı olarak kârın istikrarlı hale getirilmesi

İkinci yöntem, kendi içinde yapay olarak ve gerçek olarak kârın istikrarı olarak belirtilmektedir. Gerçek olarak kârın istikrarı, yönetim tarafından ekonomik olayların kontrol altında tutulmasıdır. Gerçek olarak kârın istikrarı, işletmede meydana gelen gerçek işlemlerden oluşmakta ve nakit akışlarını etkilemektedir. Yapay olarak kârın istikrarı ise yönetim tarafından kârı istikrarlı hale getirmek için uygulanan muhasebe manipülasyonlarıdır. Yapay olarak kârın istikrarı nakit akışlarını etkilemez, maliyetlerin veya gelirlerin bir dönemden başka bir döneme aktarılarak değiştirilmesi yoluyla yapılmaktadır⁷⁴.

⁷³ Vivien Beattie vd., "Extraordinary Items and Income Smoothing: A Positive Accounting Approach", *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 21, S. 6 (1994), s. 791.

⁷⁴ Norm Eckel, "Income Smoothing Hypotheses Revisited", *Abacus*, Vol:17, No:1 (1981).

Şekil 1: Kârın İstikrarlı Hale Getirilmesi Akışı

Yapay olarak işletmelerin elde ettiği karlarda istikrar sağlanabilmesi aşağıdaki yollarla gerçekleştirilir⁷⁵.

- **Tahakkuk Yoluyla Kârların İstikrarı:** Raporlanan kar rakamı üzerindeki dalgalanmayı azaltmak amacıyla yöneticiler işlemlerin, amaca uygun olan dönemlerde raporlanmasını sağlayabilirler.
- **Zamana Yayma Yoluyla Kârların İstikrarı:** Yöneticiler raporlanan karı istikrarlı hale getirebilmek için bazı gelir veya giderleri farklı dönemlere aktarabilmektedirler. Örneğin kur farklarının aktif ya da pasifte raporlanarak, uygun olduğu düşünülen dönemde kar veya zarar hesaplarına aktarılması şeklinde bir uygulama yapılabilmektedir.
- **Sınıflandırma Yoluyla Kârların İstikrarı:** Yöneticiler işletmede ortaya çıkmayan gelir ve giderleri, finansal tablo kullanıcılarına istikrarlı bir gelir tablosu sunabilmek amacıyla olağan veya olağanüstü gelir/gider kalemlerinde raporlayabilmektedirler.

⁷⁵ Joshua Ronen, Simcha Sadan, "Classificatory Smoothing: Alternative Income Models", *Journal of Accounting Research*, C. 13, S. 1 (1975), p. 133-134.

4.3.7. Büyük Temizlik Muhasebesi (Big Bath Accounting)

Healy (1985) “gelirleri ertelemek veya giderleri hızlandırmak” suretiyle kazançların azaltılması stratejisini banyo yapmak (taking a bath) olarak tanımlamaktadır⁷⁶. İşletmeye yeni atanan bir yönetici gelecekteki kârların daha istikrarlı olabilmesi için paydaşlara güven vermek ve gelirlerin akışında süreklilik sağlamak amacıyla önemli bilanço kalemlerini temizlemekte ya da ortadan kaldırmaktadır⁷⁷. İşletmeyi yeni devralan yöneticilerin uyguladığı büyük temizlik muhasebesi ile gelirler ilk raporlamada düşük olarak raporlanmaktadır⁷⁸. Burada yönetimi yeni devralan yöneticilerin ilk raporlama döneminde gelirleri düşük olarak raporlamasının iki nedeni bulunmaktadır. İlk neden; düşük gelirler daha sonraki dönemlerde geçmişe yönelik kıyaslama yapmak adına bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Burada raporlanan giderlerle eski yönetimin finansal performansının başarısız olduğu gösterilir. İkinci neden ise yeni yönetimin ilk raporlamasında gösterdiği fazladan giderlerle, gelecekte işletmenin zarar raporlama olasılığını ortadan kaldırmak veya elde ettiği kârı daha yüksek göstermek amacıyla yönetim tarafından kullanılmaktadır^{79,80}.

4.3.8. Yaratıcı Muhasebe (Creative Accounting)

Yaratıcı muhasebe kavramı Anglo-Saxon literatüründe 1970’li yıllarda iflas eden işletmelerle ilgili yapılan çalışmalarla birlikte ortaya çıkmış olup, tanımı hususunda görüş birliğine ulaşılmıştır.. Mulford ve Comiskey (2002) tarafından geliştirilen ve daha sonra ABD’ de kabul gören geniş kapsamlı bir tanımlamada yaratıcı muhasebe “Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri kapsamında veya bu sınırlar dışında hileli finansal raporlama, kazanç yönetimi ve gelirin yıllar itibariyle belirli bir düzeyde tutulmasına ilişkin uygulamaları da kapsayacak şekilde saldırgan tercihlerin benimsenmesinden hareketle

⁷⁶ Paul M. Healy, “The Effect Of Bonus Schemes On Accounting Decisions”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 7, S. 1, 1985, s. 86.

⁷⁷ Stolowy Hervé, “Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework”, *Review of Accounting and Finance*, ed. Breton Gaétan, C. 3, S. 1 (2004), s. 43,

⁷⁸ Amalia Reimbert, Caroline Palm Karlsson, “Big Bath and Impairment of Goodwill: A study of the European Telecommunications Industry”, Jönköping University, International Business Scholl, Unpublished Master Tesis 2016.s.16-17.

⁷⁹ Utz Schäffer vd., “The Effect of Accounting Standards on Big Bath Behavior”, *Zeitschrift Für Betriebswirtschaft*, C. 82, S. 1 (2012), s. 53.

⁸⁰ Stolowy Hervé, a.g.m, s.43.

finansal rakamlarla oynamaya yönelik herhangi bir tutum” şeklinde ifade edilmiştir⁸¹. Yaratıcı muhasebe, “yasal sınırlar içerisinde uygulanan muhasebe bilgi uygulamalarının toplamıdır⁸². Bu doğrultuda yaratıcı muhasebeyi; finansal tablolar üzerinde yapılan muhasebe manipülasyon yöntemlerinin bir karışımı olarak ifade edebiliriz.

Yaratıcı muhasebe kavramı Amerika ve İngiltere terminolojilerinde farklı olarak tanımlanmaktadır. Amerika’da yapılan tanıma göre yaratıcı muhasebe “düzenleyici kurumların çizmiş olduğu çerçeve içerisinde kalan, aynı zamanda hileli uygulamaları da içeren muhasebe uygulamaları” iken; İngiltere’de, “düzenleyici kurumların çizmiş olduğu çerçeve içerisinde kalan fakat hileli uygulamaları kapsamayan muhasebe manipülasyonları” olarak ifade edilmektedir. Bu açıklamalarda Amerika’daki tanımın İngiltere’deki tanıma göre daha geniş kapsamlı tutulduğu gözlemlenmektedir. Bu iki tanımdan hareketle yaratıcı muhasebe kavramı üzerinde bir sınır çizilecek olursa, yaratıcı muhasebe GKGMİ sınırları içerisinde kalmak şartıyla, GKGMİ esnekliklerinden faydalanılarak finansal tablo kullanıcılarına değil, finansal tablo hazırlayıcılarının çıkarlarına hizmet eden uygulamalardan oluşmaktadır⁸³.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları kârın yüksek hesaplanmasına yönelik işlemlerden oluşmaktadır. Bu nedenle yaratıcı muhasebe uygulamalarında kârın düşük raporlanması tercih edilmemektedir. Yaratıcı muhasebede kârın yüksek hesaplanmasına yönelik kullanılan uygulamalar aşağıdaki gibi üç başlık altında açıklanabilir⁸⁴.

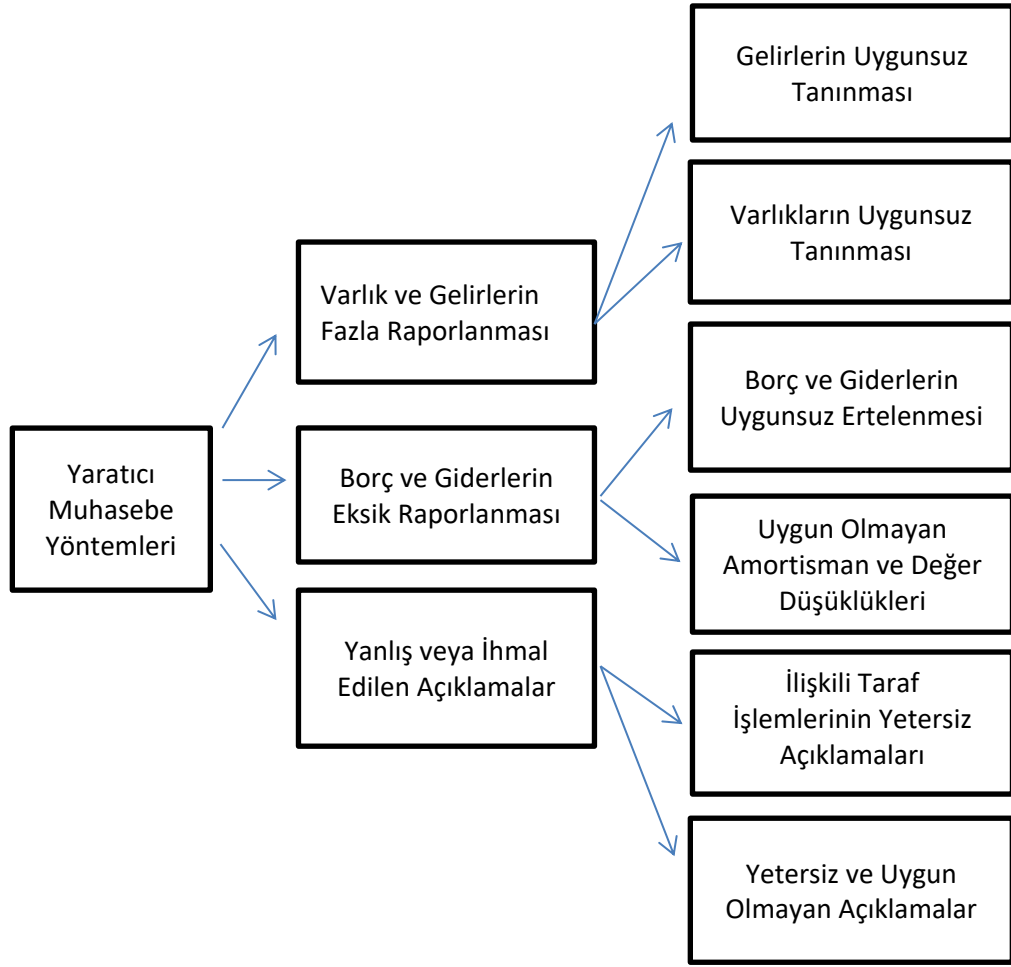
- I. Varlık ve Gelirlerin Fazla Raporlanması
- II. Borç ve Giderlerin Eksik Raporlanması
- III. Yanlış veya İhmal Edilen Açıklamalar

⁸¹ Aygün, a.g.m, s.50-51.

⁸² Diana Balaciu, Victoria Bogdan, Alina Beatrice Vladu, “A Brief Review Of Creative Accounting Literature And Its Consequences In Practice”, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, C. 1, S. 11 (2009), p.51.

⁸³ Michael J. Jones, "*Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*", John Wiley & Sons, 2010, p.4-5.

⁸⁴ Zabihollah Rezaee, "*Financial Statement Fraud: Prevention and Detection*", John Wiley & Sons, 2002, p.89.

Şekil 2: Yaratıcı Muhasebe Yöntemleri

Kaynak: Zabihollah Rezaee, a.g.e, s.89)

I. Varlık ve Gelirlerin Fazla Raporlanması

Bu yöntemde, işletmeler varlıklarını ve gelirlerini olduğundan fazla raporlayarak piyasa değerini artırmayı amaçlamaktadırlar. Burada izlenen stratejilere bakıldığında varlıkların zamanından önce kaydedilmesi veya giderleştirilmesi gereken kalemlerin aktifleştirilmesi şeklinde uygulandığı görülmektedir. Aynı zamanda varlıkların yüksek değerle değerlendirilmesi veya bu varlıklara değer düşüklüğü uygulanmaması şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar da yukarıda ifade edildiği gibi “Gelirlerin Uygunsuz Tanınması” ve “Varlıkların Uygunsuz Tanınması” başlıkları altında gerçekleştirilmektedir.

Gelirlerin uygunsuz tanınması, gelirin erken kaydedilmesi veya gerçekliği olmayan gelir işlemleri yaratarak gelirin olduğundan fazla gösterilmesi şeklinde yapılan yaratıcı muhasebe uygulamaları olup, yapay satışlar, satışın tüm şartları taşımadan veya tamamlanmadan kaydedilmesi, onaylanmamış yüklemeler, konsinye satışlar bu tip yaratıcı muhasebe uygulamalarının örnek verilebilir⁸⁵. İşletmeler, faaliyetlerle ilgili olmayan kârları faaliyet kârlarına dahil etme eğilimine de sahiptirler. İşletmeler tekrarlanmayan satışlara bağlı olarak ortaya çıkan kârları normal faaliyetlere dahil etme eğilimindedir. Örneğin; bazı işletmeler satılan duran varlıklardan bir seferliğine elde edilen geliri ticari faaliyetlerinden elde edilen gelire dahil edebilirler. Böyle bir uygulama işletmenin mali durumunun yanlış yorumlanmasına neden olacaktır. Bunun yanında işletmeler takasla edindiği varlıkları da bir satış işlemi olarak ele alıp değerlendirebilmektedirler⁸⁶.

Varlıkların uygunsuz tanınması ise, sahip olunmayan varlıkları kaydetmek, daha yüksek piyasa değeri kullanmak suretiyle varlıkların değerini yükseltmek veya alacaklara ve varlıklara daha az tutarda değer düşüklüğü karşılığı ayırmak şeklinde uygulanabilir ve ifade edilebilen bu hileler genellikle yanlış bildirilen varlık hesapları, stoklar, alacaklar, duran varlıklar, finansal yatırımlar ve patentler gibi kalemlerde ortaya çıkmaktadır⁸⁷. Varlıkların uygunsuz olarak tanınmasında şerefiyeler de önemli yere sahiptir. ABD uygulamalarına göre şerefiye ortaya çıktığında aktifleştirilir ve değer düşüklüğüne uğramadıkça bilançonun aktif tarafında raporlanır. İngiltere gibi bazı düzenleyici rejimlerde ise borsaya kote olmayan işletmeler şerefiyeyi amortismanına tabi tutulabilir. Bu duruma bağlı olarak, amortisman yoluyla gider yazılan tutar artırılıp azaltılabileceği için raporlanan kâr rakamı değiştirilebilir⁸⁸.

II. Borç ve Giderlerin Eksik Raporlanması

İşletmelerin cari yıl karını artırma yollarından birisi de cari dönem giderlerini daha sonraki döneme aktarılmasıdır. Bunun beş farklı yöntemi bulunmaktadır. Bunlar, giderlerin uygun olmayan şekillerde aktifleştirilmesi, muhasebe politikalarının değiştirilmesi ve cari giderlerin daha önceki dönemlere kaydırılması, uzun bir ekonomik

⁸⁵ Nermin Çıtak, "Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 91(2009), s.91.

⁸⁶ Aygün, a.g.m, s.55-56

⁸⁷ Çıtak, a.g.m, s.94-95

⁸⁸ Aygün, a.g.m, s.61

ömür içinde düşük amortisman ayrılması, değersiz varlıkların zarar kaydedilmemesi ve varlık karşılıklarının azaltılması şeklinde sıralanabilir⁸⁹. İşletmelerin borçları azaltması ise iki yöntemle yapılabilmektedir. Bunlardan ilki “Bilanço Dışı Finansman” yöntemidir. Bu yöntemde işletmeler borçlanarak satın aldıkları varlıkları bilançoda göstermek istemelerine rağmen bu varlıkların satın alma işlemlerine ilişkin borçlarına bilançoda yer vermek istemezler. Özellikle ticari bankalar bu uygulamaya sıklıkla başvurmaktadır. Giderleri azaltmada kullanılan ikinci yöntem ise “Borçları Özsermaye Unsuru Biçiminde Yeniden Sınıflandırma” yöntemidir. Bu yöntemde işletmeler gelecekte ödeyeceği faiz oranını veya borç/özsermaye oranını azaltmak için, borçlarını özsermaye biçiminde yeniden sınıflandırmaktadırlar⁹⁰.

III. Yanlış veya İhmal Edilen Açıklamalar

“İşletmeler gelir ve varlıkları yüksek, giderleri de düşük bildirerek işletmenin durumunu olduğundan daha iyi gösterebilmektedirler. Ancak şirket hakkında, finansal tablo kullanıcılarına açıklanması gereken bazı önemli olayların bildirilmemesi, hatta bilinçli olarak gizlenmeye çalışılması da yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında yer almaktadır. Bazı yükümlülüklerin sadece dipnot açıklamaları gerektirmesine ve rapor edilen kazançlara hiçbir etkisi olmamasına rağmen, bazen kaydedilmeyen yükümlülükler bilançodakilerden çok daha önemli olabilmektedirler. İşletmelerin yükümlülükleri ile ilgili önemli bir konu da şarta bağlı olaylardır. İşletmeyi ilgilendiren önemli davalar ve bunun sonucunda gerçekleştirilecek ödemeler için işletme bu konulara ilişkin bilgileri, bilançonun dipnotlarında açık olarak belirtmelidir. Şirketlerin gelecekteki taahhütlerinin ve şarta bağlı olaylarının işletmenin finansal tablolarını inceleyenler tarafından bilinmelidir. GKGM “gelecekteki” yükümlülüklerde yönetime daha fazla esneklik verecek şekilde oluşmamıştır. Eğer bu yükümlülükler büyükse ve şirket böyle anlaşmalardaki kötü şartlardan olumsuz şekilde etkilenecekse, bu durumun dipnotlarda açıklanması gerekmektedir. Tepe yönetimi şirket hakkında tüm detayları vermiyorsa, yatırımcılar ve finansal analistler işletme hakkında tam bilgiyi alabilmek için özellikle satır aralarını okumalıdır.”⁹¹ Muhasebe standartlarına göre nitelikleri belirtilmiş olan

⁸⁹ Çıtak, a.g.m, s.95

⁹⁰ Aygün, a.g.m, s.63-64

⁹¹ Çıtak, a.g.m, s.100

bazı şartta bağılı yükümlülükler bilançoda raporlanmalı, diğlerleri ise bilanço dipnotlarında açıklanmalıdır.

4.3.9. Hileli Finansal Raporlama

Finansal tablo hileleri, finansal tablo kullanıcılarını yanıltmak amacıyla finansal tablolarda raporlanan tutarları veya elde edilen faaliyet sonuçlarını kasıtlı olarak yanlış bildirerek veya atlama yaparak, bir işletmenin finansal performansının bilinçli olarak gerçeğe aykırı sunulmasıdır⁹². Hileli finansal raporlamada amaç genellikle, işletmenin net gelirini ve/veya varlıklarının değerini gerçekte olduğundan daha fazla göstermektir. Nitekim uygulama üzerine yapılan araştırmalar bu iddiayı destekler niteliğe sahiptir. Örneğin Kinney ve McDaniel (1989) tarafından bir önceki dönem finansal tablolarında düzeltmede bulunan işletmeler üzerine yapılan bir araştırmada, işletmelerin neredeyse tümü fazla beyan ettikleri gelirlerini düzeltmiştir. Diğler taraftan bunun tam tersinin amaçlanması da söz konusu olabilir. Diğler bir ifade ile; kazanç yönetimi uygulamaları çerçevesinde kârlı geçen bir faaliyet döneminin sonunda şirketler kârlarını gerçekte olduğundan daha düşük raporlayabilir. Böylelikle finansal tablolarda yer almayan kâr, işletmelerin finansal performansının beklenilenden daha kötü gerçekleştiği dönemlerde kullanılmak üzere yedeklenmektedir⁹³.

Finansal raporlamanın kalitesini azaltıcı etkisi olan kazanç yönetimi ile hileli finansal raporlama uygulamaları birbirlerinden farklıdırlar. Kazanç yönetimi ile hileli finansal raporlama arasındaki fark, GKGMİ altındaki muhasebe politikalarının kabul edilebilirliği olarak tanımlanmıştır. Hileli finansal raporlamada ise, GKGMİ kasıtlı olarak çığnenmektedir. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebesi Kurumu (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA) ile Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurumu (Public Company Accounting Oversight Board-PCAOB) hileyi “Denetime konu olan finansal tablolarda kasıtlı olarak yanıltıcı beyanlar vermek” olarak tanımlamıştır⁹⁴. Aynı zamanda hile; hem hileli finansal raporlamayı hem de varlıkları kötüye kullanmayı

⁹² Abdullah Tekin ve Nurcan Kabadayı, "Kazanç Yönetimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Volume: 14, Issue: 1-2 (2014), s.142

⁹³ Ergün Küçük, Şaban Uzay, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu Ve Doğurduğu Sorunlar”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 32(2015), s. 243.

⁹⁴ Tina D. Carpenter, Jane L. Reimers, “Unethical and Fraudulent Financial Reporting: Applying the Theory of Planned Behavior”, *Journal of Business Ethics*, C. 60, S. 2(2005), p. 116,

içerisine alan bir fonksiyona sahiptir⁹⁵. Çalışanların hile yapma yöntemleri hesapları veya stokları zimmete geçirmek gibi uygulamalar iken, yönetimin hilesi genelde muhasebe kayıtlarında manipülasyonlar yapmak veya finansal raporlama konusunda yanlış beyanlar vermek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yönetimin hile yapmasının teşvik edici nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir⁹⁶.

- Hisse senedi fiyatlarını arttırmak
- Yatırımcıların beklentilerini yerine getirmek
- Borç sözleşmeleri üzerinde çatışmayı azaltmak
- Vergi borçlarından kaçınmak/ertelemek
- Bütçe hedeflerini tutturabilmek
- Borçlanmayı artırmak amacıyla kredi kurumlarını etkilemek
- Yüksek ikramiye veya teşvik edici diğer gelirleri elde edebilmek için kısa dönemli performansı artırmak ve düşük kârın getireceği yaptırımlardan kaçınmak

gibi uygulamalar örnek verilebilir.

İşletmelerde hileli finansal raporlama aşağıdaki durumlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır⁹⁷.

- İşletmedeki iç kontrolün zayıf olması,
- İşletme üst yönetiminin iç kontrol politikası ve prosedürlerini benimsememesi
- İşletmelerde sıra dışı veya karışık işlemlerin var olması ve
- Yönetim kurulu, denetim kurulu ve sahip yöneticinin finansal raporlama sürecinde herhangi bir etkisinin olmaması gibi durumlar çalışanları hileli finansal raporlamaya teşvik etmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hileli finansal raporlama ile finansal tablolarda yer alan rakamların işletmelerin finansal performansını doğru yansıtmayacak şekilde biçimlendirilmesi ve işletmelerin gerçek ekonomik durumunun olduğundan farklı gösterilmesi amaç edinilmektedir.

⁹⁵ Timothy B. Bell, Joseph V. Carcello, "A Decision Aid for Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, C. 19, S. 1(2000), p. 169

⁹⁶ Alan Reinstein, "Considering the Risk of Fraud: Understanding the Auditor's New Requirements", *National Public Accountant*, C. 44, S. 2(1999), p. 35.

⁹⁷ Reinstein, a.g.m, s.36

5. İHTİYATLILIK TÜRLERİ

İhtiyatlılığa bilanço ve gelir tablosu açısından bakıldığında literatürde koşullu ihtiyatlılık (Kazanç ihtiyatlılığı) ve koşulsuz ihtiyatlılık (Bilanço ihtiyatlılığı) olmak üzere iki tür ihtiyatlılık göze çarpmaktadır. İki ihtiyatlılık türü de net varlıkların değerini her ne kadar azaltsa da, koşullu ve koşulsuz ihtiyatlılık arasındaki temel farklılık muhasebeleştirilmelerindeki zamanlılıktır. Koşullu ihtiyatlılıkta (kazanç ihtiyatlılığı) piyasa bilgisine ihtiyaç vardır ve bu haberlerden kötü haber, iyi habere göre daha hızlı bir şekilde finansal tablolarda raporlanmaktadır. Koşulsuz ihtiyatlılıkta (bilanço ihtiyatlılığı) ise varlığın değeri, piyasa bilgisine dayalı olmaksızın azalmaktadır. Muhasebe literatüründe de, bu iki tür ihtiyatlılığın birbirini azaltıcı etkisi olduğundan bahsedilmektedir. Örneğin koşulsuz ihtiyatlılıkta azalan bakiyeler yönteminin kullanılması, varlığın net değerini ilk yıllarda hızlı bir şekilde azaltacağından dolayı daha sonraki yıllarda, varlığın piyasa değerindeki düşüşün etkisi azalacaktır⁹⁸.

5.1. Koşullu İhtiyatlılık

Kazanç açısından bakıldığında koşullu ihtiyatlılık, “Kötü haberlerin iyi haberlerden daha zamanlı olarak kayda alınmasını” ifade eder⁹⁹. Başka bir ifadeyle piyasa verilerine bağlı olarak, kötü bir haber karşısında eş zamanlı olarak net varlığın değerini düşürmek, ancak iyi haber karşısında net varlığın değerini artırmamak veya gerçekleşen artışı ertelemek olarak tanımlanabilir¹⁰⁰. Koşullu ihtiyatlılık kazançların asimetric bir şekilde muhasebeleştirilmesi olarak da ifade edilebilir¹⁰¹. Koşullu ihtiyatlılıkta varlıkların defter değeri; olumlu durumlar altında yüksek olarak değil, yeterli derecede olumsuz durumlar altında düşük olarak muhasebeleştirilir¹⁰². Bu tür ihtiyatlılığa örnek olarak stokların, maliyet ve net gerçekleşebilir değerinden düşük olanı ile değerlendirilmesi ya da maddi ve

⁹⁸ Vardar, a.g.e, s.155

⁹⁹ Stephen G. Ryan, “Identifying Conditional Conservatism”, *European Accounting Review*, C. 15, S. 4, 2006, s. 511

¹⁰⁰ Gizem Çopur Vardar, “Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu Ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, C. 20 (2018), s. 154

¹⁰¹ Ray Ball, S. P. Kothari, Valeri V. Nikolaev, “On Estimating Conditional Conservatism”, *The Accounting Review*, C. 88, S. 3, (2013), s. 755

¹⁰² William H. Beaver, Stephen G. Ryan, “Conditional and Unconditional Conservatism: Concepts and Modeling”, *Review of Accounting Studies*, C. 10, S. 2-3, 2005, p. 269.

maddi olmayan duran varlıklardaki değer düşüklüğü uygulamaları örnek olarak gösterilebilir¹⁰³.

Koşullu ihtiyatlılığın iki önemli boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki muhasebe sisteminin kayıpları ele alış şeklidir. Burada işletmeler varlıkların değer düşüklüğüne uğradığına nasıl emin olmaktadır? Varlıkların değer düşüklüğüne uğradıklarına ilişkin potansiyel kayıplar, ne kadar kanıt elde edildikten sonra ve ne kadar hızlı olarak muhasebeleştirilecektir? İkincisi ise muhasebe sisteminin ekonomik kazançları ele alış şeklidir. Burada işletmeler varlıkların değerinin ne kadar arttığına nasıl emin olmaktadır? Varlıkların değer artışlarına ilişkin ekonomik kazançlar ne kadar kanıt elde edildikten sonra ve ne kadar hızlı olarak muhasebeleştirilecektir¹⁰⁴?

Tarafsız bir muhasebe sistemi, potansiyel kazanç ve kayıpları muhasebeleştirmek için gerekli olan kanıt düzeyi konusunda eşit olmalıdır. Bir muhasebe sisteminde, belirsizlikler altında, kayıpların muhasebeleştirilmesinde kazançlardan daha az kanıt gerekiyorsa koşullu ihtiyatlılık söz konusudur. Kayıp ve kazançların raporlanmasında aynı düzeyde kanıtlar olması durumunda ise, eğer kayıplar kazançlardan daha hızlı muhasebeleştiriliyorsa yine burada koşullu ihtiyatlılıktan bahsetmek mümkündür¹⁰⁵.

5.2. Koşulsuz İhtiyatlılık

Koşulsuz ihtiyatlılık (Bilanço İhtiyatlılığı), piyasa verilerine bağlı olmaksızın, varlıkların net değerinin beklenen piyasa değerinden az olmasını sağlayan uygulamaları içermektedir. Bu tür ihtiyatlılık uygulamaları için; işletme içinde yaratılan maddi olmayan duran varlıklara ilişkin maliyetlerin aktifleştirilmesi yerine gider yazılması, maddi duran varlıkların azalan bakiyeler yöntemi kullanarak amortisman tabii tutulması örnek olarak verilebilir¹⁰⁶. Koşulsuz ihtiyatlılık (Bilanço ihtiyatlılığı), enflasyon zamanlarında LIFO yönteminin kullanılması veya tüm araştırma geliştirme maliyetlerinin giderleştirilmesi gibi uygulamalarla varlıkların olduğundan yüksek raporlanmamasının sağlanmasıdır. Koşullu ihtiyatlılığın (kazanç ihtiyatlılığı) gelecekteki bilgiyi kullanması, koşulsuz

¹⁰³ Vardar, a.g.e, s.155

¹⁰⁴ Araceli Mora, Martin Walker, “The Implications of Research on Accounting Conservatism for Accounting Standard Setting”, *Accounting and Business Research*, C. 45, S. 5 , 2015, p.624.

¹⁰⁵ Mora ve Walker, a.g.e., p.624

¹⁰⁶ Vardar, a.g.e, s.155.

ihtiyatlılığın ise, varlıkların ömrünün başındaki bilgiyi kullanması, aralarındaki en önemli farklılığı oluşturmaktadır¹⁰⁷.

Koşulsuz ihtiyatlılığın, bilançonun ihtiyatlı olmasını sağlayacak iki önemli türü vardır. İlki ileride fayda sağlayacak olan masrafların aktifleştirilmemesi yani giderleştirilmesidir. Bu uygulama varlığın bilançoya alınıp alınmayacağı durumuna bağlı bir koşulsuz ihtiyatlılık uygulamasıdır. Koşulsuz ihtiyatlılık uygulamasının bir diğer kaynağı ise, varlıkların ölçüm yani değerlendirme yöntemidir. Şirketler tarafından yapılan uzun vadeli yatırımlar, hem birden fazla dönemi kapsayacak şekilde fayda sağlamakta hem de sınırlı bir ömre sahip olmaktadır. Bu sebeple, taraflı olmayan bir muhasebe uygulamasında, sağlanacak faydayı temsil edecek şekilde, yani karşılaştırma ilkesini esas alarak, bir amortisman planlaması yapılması gerekmektedir. İhtiyatlı amortisman uygulamalarında amortisman oranları, varlığın ekonomik amortisman oranlarını aşmaktadır. Bu nedenle buradaki “koşulsuz” kelimesi, yatırımların nasıl bir performans sağlayacağına ilişkin bir bilgi elde edilmeksizin yapılan bir uygulamayı içermektedir. Diğer taraftan koşulsuz ihtiyatlılık uygulamalarında net varlıkların düşük değerle raporlanması, net gelirin de düşük olacağı anlamına gelmemelidir. Koşulsuz ihtiyatlılık, daha çok, net geliri dönemler arasında değiştirmekle birlikte, toplam gelirden büyük dalgalanma yaratmamaktadır¹⁰⁸.

6. İHTİYATLILIK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

İhtiyatlılık ilkesi, muhasebe literatüründe yer alan en eski yöntemlerden birisidir. Buna rağmen ihtiyatlılığı ölçme çabaları ise yenidir. İhtiyatlılık ölçümünde Basu'nun 1997 yılında yayımladığı “Kazancın Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi” en fazla kullanılan ölçüm yöntemidir ve ayrıca diğer yazarlara ölçüm konusunda yol göstermiştir. Basu'nun çalışmasından sonra ihtiyatlılığın ölçümünde farklı yöntemler geliştirilmiştir. İhtiyatlılığın ölçümünde kullanılmak üzere aşağıda yer alan dört farklı ölçüm yöntemi, akademisyenlerce geniş kabul görmüş ve uygulanmıştır. Bu çalışmalar;

¹⁰⁷ Heidi Vander Bauwhede, Vlerick Leuven Gent, B. Leuven, *The Impact of Conservatism on the Cost of Debt: Conditional versus Unconditional Conservatism*, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.509.4170&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 26.07.2019).

¹⁰⁸ Mora ve Walker, a.g.e, p.623

- Piyasa Değeri/Defter Değeri Yöntemi (Beaver and Ryan 2000)
- Kazancın Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi (Basu,1997)
- Negatif Tahakkuklar Yöntemi (Givoly ve Hayn, 2000)
- Nakit Akışı- Asimetrik Tahakkuk Yöntemi (Ball ve Shivakumar, 2005)

6.1. Piyasa Değeri/Defter Değeri Yöntemi

Beaver and Ryan (2000) tarafından geliştirilen “Piyasa Değeri/Defter Değeri Yöntemi” finansal tablolarındaki özkaynakların defter değeri ile piyasa değeri arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu tanıma göre ihtiyatlılığın “Piyasa Değeri/Defter Değeri” ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır.

“Piyasa Değeri/ Defter Değeri” yöntemi literatürde ihtiyatlılığın ölçümünde sık kullanılan yöntemlerden birisidir. (Givoly ve Hayn, 2000; Beaver ve Ryan, 2005; Ahmed vd., 2002; Pae, vd., 2005). Beaver ve Ryan (2005) tarafından Feltham ve Ohlson (1995) modeli geliştirilerek ortaya konulmuştur. Feltham ve Ohlson (1995) ihtiyatlılığı, defter değerini, piyasa değeri karşısında aşığı çekme eğilimi olarak açıklamaktadır. Bu oran, zaman içinde ihtiyatlılığın rapor edilmesindeki değişikliklerin ölçülmesinde kullanılmaktadır. “Piyasa Değeri/Defter Değeri” ne kadar yüksekse, işletmenin ihtiyatlılığı da o kadar yüksek olacaktır.

$\text{İhtiyatlılık} = \text{Piyasa Değeri} / \text{Defter Değeri}$

Piyasa Değeri/Defter Değeri Yöntemine göre ihtiyatlılık aşığıdaki regresyon modeli aracılığı ile ölçülmektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁹ Juan Manuel García Lara, Beatriz García Osma, Fernando Penalva, “The Economic Determinants of Conditional Conservatism”, *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 36, S. 3-4, 2009, s.350

$$BTM_{it} = \alpha_t + \alpha_i + \sum_{j=0}^6 \beta_j R_{t-i,j} + \varepsilon_{t,i}$$

BTM_{it}: = Piyasa Değeri/ Defter Değeri

a_t = rneklemeye Alınan İşletmelerde Ortak Sabit Zaman Değişimi (Yıllık)

a_i = İ şletmesinin Firma Etkisi (BTM'nin sürekli olarak düşük veya yüksek olma etkisi)

R_{t-i,j} = zkaynak Krlılığı

B_j = R_{t-i,j}'nin Regresyon Katsayısı

Üstteki regresyon modelinde BTM_{it} dönem sonunda hisse senetlerinin piyasa değerinin, hisse senedinin defter değerine bölünmesi ile hesaplanır. Burada a_t tüm işletme gözlemlerinde ortak olan zamanı ifade ederken, a_i ise beklenmeyen kazanç veya kayıpların firmaya etkisini göstermektedir.

“Piyasa Değeri/Defter Değeri Yöntemi” kullanılarak hesaplanan ihtiyatlılık ölümünde özkaynakların krlılığının (R_{t-i,j}) hesaplanabilmesi için en az 6 yıllık veriler gerekmektedir. Piyasa Değeri/Defter Değeri, koşulsuz ihtiyatlılıktan ziyade genel ihtiyatlılığın bir ls olarak kabul edilir. Beaver ve Ryan'a (2005) göre koşullu ihtiyatlılık Basu'nun (1999) yöntemi ile lmlrken, koşulsuz ihtiyatlılık ise Piyasa Değeri/Defter Değeri yöntemi ile lmlr. Piyasa Değeri/Defter Değeri Yönteminin hesaplanmasında önemli bir avantaj “Negatif Tahakkuklar Yöntemi” ve “Nakit Akışı-Asimetrik Tahakkuk Yöntemleri” ile karşılaştırıldığında firma bazlı (işletme içi verilerle hesaplanması) olması, yani piyasa verilerine ihtiyaç duyulmamasıdır¹¹⁰.

6.2. Kazancın Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi

Kazancın Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi, Basu tarafından 1997 yılında literatüre kazandırılmış ve ihtiyatlılık ölümünde bu alanda çalışan akademisyenlere veya diğer ilgili kişilere yol göstermiştir.

Basu (1997) ihtiyatlılığı, kötü haberlerin iyi haberlere göre, raporlanan kr üzerinde daha hızlı ve bütünsel etki yaratmasına neden olan bir asimetri olarak tanımlamaktadır. Basu (1997)'ya göre bu asimetri, gerçekleşmemiş kayıpların gerçekleşmemiş kazançlara göre daha hızlı muhasebeleştirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle Basu,

¹¹⁰ Richard Zhe Wang, Accounting Conservatism, Victoria University of Wellington, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, s.54

kazançların kötü haberleri iyi haberlerden daha hızlı bir şekilde yansıttığı düşüncesini savunmaktadır. Muhasebeleştirme açısından iyi haber ile kötü haber arasındaki bu asimetri, kârın zamanlılığı ve istikrarı noktasında sistematik bir farklılık yaratmaktadır.¹¹¹ Basu, kazancın asimetrik zamanlılığı yönteminde ihtiyatlılık ile asimetrik zamanlılığı birleştirmiş ve bu alanda öncü olmuştur. Buna göre asimetrik zamanlılık ne kadar büyükse, ihtiyatlılık derecesi de bir o kadar yüksek olacaktır.

Basu ihtiyatlılığın ölçümü için deneysel olarak, Basu regresyonu olarak da bilinen, aşağıdaki kesitsel regresyon yöntemini geliştirmiştir.

$$\frac{EPS_{it}}{P_{it}} = \alpha_0 + \alpha_1 DR_{it} + \beta_0 R_{it} + \beta_1 R_{it} DR_{it} + \varepsilon_{it}$$

Burada;

EPS_{it}: i işletmesinin t yılındaki hisse başı kazancı

P_{it} : i işletmesinin t finansal raporlama döneminin başında hisse başına kazancı

R_{it} : i işletmesinin t yılındaki hisse senedi getirisi

DR_{it} : Kukla Değişken, i işletmesinin t yılındaki hisse senedi getirisi

negatifse 1, pozitifse 0

Bu modelde hisse senetlerinin yıllık getirisinin kazançlara yansımayan bir takım verileri de içerdiği varsayımı ile hisse senetlerinin negatif ve pozitif yıllık getirileri dikkate alınmıştır. Kötü haberlerin finansal tablolara iyi haberlerden daha hızlı ve zamanlı yansması nedeni ile kazançlarda oluşan asimetri hisse senetlerinin getirileri ile ilişkilendirilmiştir. Basu, 1963-1990 yılları arasında yıl bazında yapmış olduğu 53.321 gözlem ile kazanç ve getiriler arasında, getirilerin negatif olduğu dönemlerde (kötü haber), getirilerin pozitif olduğu (iyi haber) dönemlere göre daha fazla ilişki olduğu

¹¹¹ Vardar, a.g.e, s.166

sonucuna ulaşmıştır. Basu, kazançların negatif getirilere duyarlılığını, kazançların pozitif getirilere duyarlılığından dört buçuk kat daha fazla olduğunu gözlemlemiştir¹¹².

6.3. Negatif Tahakkuklar Yöntemi

“Negatif Tahakkuklar Yöntemi” Givoly ve Hayn tarafından literatüre kazandırılmış olup faaliyetlerden sağlanan nakit akışları ile tahakkuklar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır¹¹³.Givoly ve Hayn’ın nakit akışları ile tahakkuklar arasındaki ilişkiye odaklanmasının temel nedeni işletmenin ömrü boyunca elde edeceği amortisman öncesi kârın işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımına eşit olması gerekliliğini ortadan kaldıran unsurun “tahakkuklar” olmasından kaynaklanmaktadır.

İhtiyatlılık; muhasebenin tahakkuk mekanizmasını kullanarak ekonomik kazançların kaydedilmesini ertelemekte ve ekonomik kayıpların kaydedilmesini ise hızlandırmaktadır. Dolayısıyla kayıplar zamanında muhasebeleştirilmekte iken kazançlar kademeli olarak muhasebeleştirilmektedir. Bu sürecin sonucu olarak **negatif tahakkuk farkı (net kâr ve amortismanlar toplamının işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımlarından az olması)** ortaya çıkmakta ve bu tutar ne kadar büyük ise işletme o kadar ihtiyatlı olarak değerlendirilmektedir¹¹⁴. Eğer uzun bir dönem boyunca işletmelerin finansal tablolarında negatif tahakkuklar gözlemlenirse, bu durum işletmenin ihtiyatlı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Givoly ve Hayn (2000) Negatif Tahakkuklar yöntemini aşağıdaki gibi formülleştirmiştir.

¹¹² Vardar, a.g.e, s.166

¹¹³ Dan Givoly and Carla Hayn, “The Changing Time-Series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?” Journal of Accounting and Economics No:29 (2000). p.287.

¹¹⁴ Ozan Gülhan, Serhan Karaarslan, “Türkiye’de Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi ve İhtiyatlı Muhasebe İlişkisi”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, C. 13, S. 1 (2019), s.99

Negatif Tahakkuklar = Toplam Tahakkuklar- Operasyonel Tahakkuklar

Toplam Tahakkuklar(Amortisman Öncesi) = (Net Kâr + Amortismanlar) –İşletme Faaliyetlerinden Nakit Akımı

İşletme Faaliyetlerine İlişkin (Operasyonel) Tahakkuklar = Δ Ticari Alacaklar + Δ Stoklar + Δ Peşin Ödenmiş Giderler- Δ Ticari Borçlar – Δ Ödenecek Vergiler

İhtiyatlılık ölçüm yöntemi olarak negatif tahakkuklar yöntemi kullanılmasının arkasında yatan mantık; ekonomik kazaçların yavaş (ötelenerek), ekonomik kayıpların hızlı bir şekilde kayda alınması sonucunda operasyonel olmayan tahakkuklar (negatif tahakkuklar) gittikçe negatif olarak artmaktadır. Negatif tahakkuklarda meydana gelen artış trendi ise ihtiyatlılık derecesindeki artışın bir göstergesidir. Toplam tahakkuklar; operasyonel tahakkuklar ile operasyonel olmayan tahakkuklar toplamından oluşmaktadır. **Operasyonel tahakkuklar** işletme faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkarken, **operasyonel olmayan tahakkuklar** ise borç ve gider karşılıkları, varlıklarda ortaya çıkan değer azalışları, borçların yeniden yapılandırılması, tahmin değişikliklerinin etkisi, varlık satışlarındaki kazanç-kayıplar ile giderlerin aktifleştirilmesi ve gelirlerin tanınma zamanının ertelenmesi gibi kalemler toplamını ifade etmektedir.¹¹⁵ Dolayısıyla ihtiyatlılık ölçümünde negatif tahakkuk olarak ifade edilen yöntem operasyonel olmayan tahakkuklar toplamını ifade etmektedir.

Operasyonel olmayan tahakkuklar (negatif tahakkuklar)'ın hesaplanabilmesi için toplam tahakkuklardan operasyonel tahakkukların çıkartılması gerekmektedir. Operasyonel tahakkukların hesaplanabilmesi için dönem içerisinde ortaya çıkan ticari alacaklar, stoklar ve peşin ödenmiş giderlerdeki değişimler toplamından, ticari borçlar ve ödenecek vergilerdeki değişim tutarlarının çıkartılması gerekmektedir. Toplam tahakkukların hesaplanmasında ise işletmelerin dönem net kârı ile amortismanlar toplamından, dönem içerisinde ortaya çıkan işletme faaliyetlerinden nakit akışları toplamının çıkartılması gerekmektedir.

Toplam tahakkuklar; net kâr ve amortisman toplamı ile işletme faaliyetlerinden kaynaklanan nakit arasındaki farklılık olarak tanımlanmaktadır. Tahakkuklar ise

¹¹⁵ Givoly and Hayn, a.g.e, s.304

operasyonel tahakkuklar ve operasyonel olmayan tahakkuklar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Bu yüzden Givoly ve Hayn (2000), zaman içerisindeki operasyonel olmayan tahakkuk toplamlarını ihtiyatlılığın ölçümünde bir işaret olarak kabul etmektedir. Buna göre eğer operasyonel olmayan tahakkuklar negatif yönde hareket ederse, bu durum finansal raporlamanın ihtiyatlı olduğunu gösterecektir.

İhtiyatlılık ölçüsü olarak tahakkukların tutarının büyüklüğü ve yönü dikkate alınmaktadır. Zaman içinde birikimli olarak tahakkukların yönü değişebilmektedir. Başka bir ifade ile net kârın işletme faaliyetlerden sağlanan nakit akımından fazla olduğu (pozitif tahakkuk) bir dönemden sonraki dönemlerde, net kârın faaliyetlerden sağlanan nakit akımından az olması (negatif tahakkuk) beklenir. Tam tersi negatif tahakkukun olduğu dönemden sonra da pozitif tahakkukun olduğu bir dönemin gelmesi beklenir. Net kârın nakit akımlarından az olduğu dönemler (negatif tahakkuk) uzun sürüyorsa, başka bir ifade ile tahakkuklarda beklenen yön değişimi gözlenemiyorsa ihtiyatlılıktan bahsedilmektedir. Ayrıca, tahakkukların zaman içindeki birikim oranı da ihtiyatlılığın değişim derecesini göstermektedir¹¹⁶. Başka bir ifadeyle işletmelerin dönem boyunca amortisman ve değer düşüklükleri öncesindeki net kârı işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları toplamına eşittir. Fakat işletmelerde tahakkuk ilkesinin uygulanmasının sonucu olarak dönemler arasında dengesiz dağılımlar görülebilir. Net kâr işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının altına düşerse, ilerleyen dönemlerde pozitif tahakkukların olması yani net kârın işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarını geçmesi beklenmektedir. Uzun bir dönem boyunca işletmelerin finansal tablolarında negatif tahakkukların gözlemlenmesi, işletmelerin ihtiyatlı olduğunu göstermektedir¹¹⁷.

1950-1988 yılları arasında 593 işletmeyi inceleyen Givoly ve Hayn (2000) bahsedilen modelle toplam tahakkukların birikiminin, işletme faaliyetleriyle ilgili tahakkukların birikiminden daha fazla farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada, işletmelerin ihtiyatlı oldukları ve son 40 yılda ihtiyatlılık derecelerinin arttığı tespit edilmiştir. Givoly ve Hayn çalışmalarında varlıkların devir hızı, piyasa değeri/defter değeri ve kazançların çarpıklığını da koşullu ihtiyatlılığın bir ölçüsü olarak ele almıştır. Literatürde koşullu ihtiyatlılık ile koşulsuz ihtiyatlılık arasında negatif ilişki olduğuna dair bulgulara rastlanmakla birlikte (Beaver ve Rayn 2005), Givoly ve Hayn tahakkuk

¹¹⁶ Vardar, a.g.e, s.166

¹¹⁷ Givoly ve Hayn, a.g.e, s.304

yöntemi ile ölçtüğü koşulsuz ihtiyatlılık ile diğer yöntemlerle ölçtüğü koşullu ihtiyatlılık sonuçlarının birbiri ile paralel olduğu ve her ikisinin de arttığını gözlemlemiştir¹¹⁸.

6.4. Nakit Akışı- Asimetrik Tahakkuk Yöntemi

Ball ve Shivakumar (2005) özel firmalarda ihtiyatlılık derecesini ölçmek için Nakit Akışı- Asimetrik Tahakkuk Yöntemini geliştirmişlerdir¹¹⁹. Bu yöntemin geliştirilmesinde Basu'nun ihtiyatlılık ölçüm yöntemi baz alınmıştır. Çünkü "Basu'nun Kazancın Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi" hisse senetleri borsada işlem görmeyen şirketler için uygun değildir. Bu zorluğun üstesinden gelebilmek için Ball ve Shivakumar hisse senedi getirisi ve kazancı yerine, tahakkuklar ve nakit akışları arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Nakit Akışı- Asimetrik Tahakkuk modeli ihtiyatlılık ölçümünde tahakkuklar ve nakit akışları arasında pozitif fakat asimetrik bir ilişki olduğunu öngörmektedir. Burada tahakkuklar ve nakit akışları arasında pozitif ilişki; makine, ekipman ve devam eden üretim süreçleri gibi duran varlık kalemlerinden devamlı nakit akışı sağlandığına işaret etmektedir. Tahakkuklar ve nakit akışları arasında asimetrik ilişki ise ekonomik kayıpların ekonomik kazançlardan daha hızlı bir şekilde muhasebeleştirildiğini ifade etmektedir¹²⁰.

Tüm bu argümanların ışığında Ball ve Shivakumar (2005) aşağıdaki gibi yatay kesitsel bir regresyon yöntemi geliştirmişlerdir.

¹¹⁸ Vardar, a.g.e, s.167

¹¹⁹ Ray Ball, Lakshmanan Shivakumar, "Earnings Quality In UK Private Firms: Comparative Loss Recognition Timeliness", *Journal of Accounting and Economics*, C. 39, S. 1 (2005), s. 14

¹²⁰ Ball ve Shivakumar, a.g.e, s.15

$$ACC_{it} = b_0 + b_1DC_{it} + b_2CFO_{it} + b_3(DC_{it} \times CFO_{it}) + \varepsilon_{it}$$

ACC_{it} : Toplam tahakkuklar tutarı (net kâr + amortisman – işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları)

CFO_{it} : İşletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları

DC_{it} :Kukla değişkeni. CFO_{it} negatif durumda 1 ve pozitif olduğunda 0 olmaktadır.

Bu regresyon yönteminde; nakit akışı-asimetrik tahakkuk yönteminde ihtiyatlılığı ölçen b_3 katsayısı ne kadar yüksek olursa ihtiyatlılığın da o kadar yüksek olacağı ifade edilmektedir. Burada ifade edilen b_3 katsayısı ihtiyatlılığın derecesini belirtmektedir. Nakit akışı- asimetrik tahakkuk yönteminde formüle edilen model aynı zamanda Basu'nun "Kazançların Asimetrik Zamanlılığı" yöntemine çok benzer bir yapıda olduğu ve asimetrik zamanlılığa ilişkin aynı temel düşünceyi baz aldığı vurgulanmaktadır¹²¹.

7. LİTERATÜR TARAMASI

İhtiyatlılık ilkesi veya ihtiyatlılık ölçüm yöntemleri ile ilgili muhasebe literatüründe yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların bir kısmının teorik ve kavramsal açıdan, bir kısmının ise ampirik açıdan ele alındığı görülmektedir. Özellikle ampirik açıdan ihtiyatlılık ilkesini inceleyen çalışmalar ile teorik ve kavramsal açıdan ihtiyatlılık ilkesini inceleyen çalışmalar kıyaslandığında ampirik açıdan ele alınan çalışmaların sayıca daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında ihtiyatlılıkla ilgili çalışmalar her iki açıdan da incelenecektir.

¹²¹ Wang, a.g.e, s.44

7.1. İhtiyatlılık İlkesini Teorik Ve Kavramsal Açıdan İnceleyen Çalışmalar

Watts tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada ihtiyatlılık ilkesinin önemi ve standart koyucular, paydaşlar, vergi ve yasalar açısından alternatif açıklamalarına değinilmiştir. Ayrıca ihtiyatlı uygulamaların yöneticilere ve diğer taraflara fazla ödeme yapılmasını engellediği ve ihtiyatlılığın standart koyucuların amaçları ile uyumlu olduğu ifade edilmiştir¹²².

Watts(2003), ihtiyatlılık ilkesine ilişkin yapmış olduğu bir önceki çalışmanın ikinci kısmında; ihtiyatlılık üzerindeki deneysel kanıtlara, ihtiyatlı uygulamaların zaman içerisindeki artışına ve gelecekte ihtiyatlılık alanında doğacak fırsatlara değinmektedir. Ayrıca Watts kazanç yönetiminin ihtiyatlılığın önemli bir kısmını açıklayamadığını belirtmiştir¹²³.

Frank Gigler vd. (2009) tarafından, koşullu ve koşulsuz ihtiyatlılık yöntemleri birlikte kullanılarak ihtiyatlılık ilkesinin borç sözleşmeleri üzerindeki etkisinin araştırıldığı başka bir çalışmada, Watts'ın ulaştığı sonuçların aksine, ihtiyatlılık ilkesi ile borç sözleşmeleri arasında pozitif bir ilişki bulunmadığı, yani ihtiyatlılık ilkesinin borç sözleşmelerinin verimliliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır¹²⁴.

Jing Lı (2013), ihtiyatlılık ilkesi ile borç sözleşmelerinin verimliliği arasındaki ilişkiyi test eden çalışmasında, yeniden müzakere edilebilir bir anlaşma üzerinden, borç sözleşmelerinin ihtiyatlılık ilkesi üzerindeki etkisini test etmek için bir teorik model geliştirmiştir. Buna göre anlaşma yeniden müzakere edilemediğinde ya da yeniden müzakere çok maliyetli olduğunda ihtiyatlılığın borç sözleşmelerinin verimliliğini azalttığı gözlemlenmiştir¹²⁵.

Gao (2013), İhtiyatlılık ilkesi üzerinde hakim olan tartışmalara farklı açılardan katkıda bulunan çalışmasında ise muhasebede uzun süren bir sezgi sonucu, muhasebe ölçümü üzerinde yöneticilerin meydana getirdiği fırsatçı etkilere karşı bir koruma görevi

¹²² Ross L Watts, "Conservatism in Accounting Part I: Explanations and Implications", *Accounting Horizons*, *Accounting Horizons* C. 17, S. 3, September (2003), p. 207

¹²³ Ross L. Watts, "Conservatism in Accounting Part II: Evidence and Research Opportunities", *Accounting Horizons*, C. 17, S. 4, (2003), p. 287.

¹²⁴ Frank Gigler vd., "Accounting Conservatism and the Efficiency of Debt Contracts", *Journal of Accounting Research*, C. 47, S. 3, (2009), p. 767

¹²⁵ Jing Lı, "Accounting Conservatism and Debt Contracts: Efficient Liquidation and Covenant Renegotiation", *Contemporary Accounting Research*, Vol. 30 No. 3, Fall (2013), p. 1082

gören ihtiyatlılığa resmiyet kazandırmıştır. Ayrıca bu çalışma muhasebe kuralları üzerine odaklanmayı, muhasebe raporu üzerine odaklanmaya tercih ederek, ihtiyatlılığı bir ölçüm yöntemi olarak tasdik etmektedir¹²⁶.

Barker (2019), ihtiyatlılık ilkesinin kavramsal çerçevedeki yerini farklı açılardan ele alan çalışmasında ise ihtiyatlılık ilkesinin finansal raporlama konusunda makul bir özellik olup olmadığı konusunu değerlendirmiştir. Çalışmada; finansal raporlama paydaşların kullanılabilirlik düzeyi açısından incelendiğinde ihtiyatlılık ilkesinin finansal raporlamada olması gerektiğine ilişkin sebeplerin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ihtiyatlılık ilkesi tanımının uluslararası muhasebe standartları kurulu (IASB) tarafından revize edilmiş açıklamalarına değinilmiş ve ihtiyatlılık ilkesine muhasebenin kavramsal çerçeve içerisinde yer verilmesi gerektiği savunulmuştur¹²⁷.

Ulusal yazında da ihtiyatlılık ilkesini kavramsal ve teorik açıdan inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Aktürk ve Acar (2012) tarafından yapılan çalışmada öncelikle ihtiyatlılık kavramın farklı tanımlarına, tarihsel gelişimine ve önemine değinilmiştir. Daha sonra ise yönetici kâr payı sözleşmeleri, borç sözleşmeleri, maliyet artı kâr sözleşmeleri ve iş sözleşmeleri bağlamında ihtiyatlılık kavramının temelleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca İhtiyatlılık kavramının temelleri oluşturan kurumsal düzenlemeler Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS) açısından ele alınmıştır¹²⁸.

Ertuğrul (2014) ihtiyatlılık ilkesi bağlamında Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ile geleneksel muhasebeyi karşılaştırmıştır. Bu çalışmada ayrıca varlık ve borçların gerçeğe uygun değerleriyle raporlanmasının ihtiyatlılık ilkesi ile çelişip çelişmediği incelenmiştir. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları(UFRS) kavramsal çerçevede yer alan ihtiyatlılık kavramının zaman zaman kavramsal çerçevede yer alan değerlendirme ölçütleriyle çeliştiği vurgulanmıştır. İhtiyatlılığın, Uluslararası

¹²⁶ Pingyang Gao, "A measurement approach to conservatism and earnings management", *Journal of Accounting and Economics*, C. 55, S. 2, (2013), s. 251

¹²⁷ Richard Barker, "Conservatism, Prudence And The IASB's Conceptual Framework: Accounting And Business Research" Vol 45, No 4, (2019), p.514

¹²⁸ Ahmet Aktürk ve Durmuş Acar, Muhasebede İhtiyatlılık Kavramı Ve Temelleri Mali Çözüm Dergisi, Eylül-Ekim (2012), s.17-38.

finansal raporlama standartlarında yer alan tam açıklama ve hesap verme kavramlarıyla ters düştüğü belirtilmiştir¹²⁹.

7.2. İhtiyatlılık İlkesini Ampirik Açıdan İnceleyen Çalışmalar

Ahmed ve Duellman (2007) tarafından 1999-2001 yıllarını kapsayan S&P 500¹³⁰ endeksi dışında kalan 306 Amerikan firması üzerinde kaleme alınan çalışmada yönetim kurulu ile ihtiyatlılık arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Bu ilişkinin test edilmesinde negatif tahakkuklar yöntemi, kazançların asimetrik zamanlılığı ve piyasa değeri/defter değeri oranları kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre yönetim kurulundaki iç yöneticilerin oranı ile ihtiyatlılık arasında negatif bir ilişki, dış yöneticilerin işletme hisse senedi sahipliği ile ihtiyatlılık arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar hisse senedi aracılık maliyetini azaltıcı etkisi bulunan ihtiyatlılık ilkesi ile uyumlu olduğu ifade edilmiştir¹³¹.

Ahmed vd. (2002) tarafından, 1987-1998 yıllarını kapsayan 1323 Amerikan firması üzerinde İhtiyatlılık ölçüm yöntemlerinden negatif tahakkuklar yöntemi ve piyasa değeri/defter değeri oranları kullanılarak bir çalışma yapılmıştır. Hem piyasa bazlı, hem de tahakkuk bazlı ihtiyatlılık ölçümünün yapıldığı bu çalışmada kâr dağıtım politikası üzerinde ihtiyatlılık ilkesinin daha fazla kullanılmasında işletmelerin çok ciddi çatışmalar yaşadığı ifade edilmiştir. İhtiyatlılık ilkesini daha fazla kullanan işletmelerin daha ılımlı borçlanma oranlarına sahip olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak ihtiyatlılık ilkesinin düşük borçlanma maliyetleri ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kâr dağıtım politikası ile tahvil ve hisse senedi sahipleri arasındaki çatışmaları hafifletmede ihtiyatlılık ilkesinin önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir¹³².

Ahmed vd. (2000) tarafından en az 15 yıllık verilerle 1.074 firma üzerinde, “işletme varlıklarının değeri ve ihtiyatlılık” konusunda bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada

¹²⁹ Ayşe Nilgün Ertuğrul, “Geleneksel Muhasebeden Uluslararası Finansal Raporlamaya Geçişte İhtiyatlılık Kavramı”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1 (2014), s.215.

¹³⁰ Standart and Poor's 500 endeksi, Amerika'da faaliyet gösteren değeri en yüksek 500 şirketin hisse senetlerinden oluşmaktadır

¹³¹ Anwer S. and Ahmed, Scott Duellman, “Accounting Conservatism And Board Of Director Characteristics: An Empirical Analysis”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 43, S. 2 (2007), p. 411

¹³² Anwer S. Ahmed vd., “The Role of Accounting Conservatism in Mitigating Bondholder-Shareholder Conflicts over Dividend Policy and in Reducing Debt Costs”, *The Accounting Review*, C. 77, S. 4 (2002), p. 867

ihtiyatlılık ölçüm yöntemlerinden olan gizli yedekler yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak muhasebe bazlı ihtiyatlılık ölçümü ile işletme varlıklarının değeri arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu ilişki gizli yedekler yönteminin de sahibi olan Feltham-Ohlsun modeli ile desteklenmiştir¹³³.

Ball ve Shivakumar (2005) tarafından, 1989-1999 yılları arasında İngiltere’de 100.000’in üzerinde özel ve kamu işletmelerinin ihtiyatlılığı üzerinde yapılan araştırmada, kazançların asimetrik zamanlılığı yöntemi ile tahakkuklar ve nakit akışları arasındaki ilişkiyi baz alan ihtiyatlılık ölçüm yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmada özel işletmelerin kamu işletmelerine oranla zararların zamanında muhasebeleştirilmesi konusunda özel işletmelerce daha az benimsendiği görülmektedir. Sonuç olarak aynı muhasebe ve denetim standartları benimsenmesine rağmen, özel işletmelerin kazanç kalitesinin kamu işletmeleriyle kıyaslandığında ortalamadan daha düşük olduğu ifade edilmektedir¹³⁴.

Ball ve Shivakumar (2006) tarafından 1987-2003 yılları arasında 57.362 Amerikan firması üzerinde, tahakkuklar ve nakit akış verilerinden hareketle kazanç ve kayıpların asimetrik zamanlılığı yöntemiyle tahakkuk muhasebesinin rolünü incelenmiştir. Çalışma sonucunda tahakkuk muhasebesine farklı bir bakış açısı getirilmiş, asimetrik kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesi konusunda koşullu muhasebe alanında bilgi artmış ve kazanç yönetimi ve kazanç kalitesi alanında çalışan araştırmacıların dikkati cezbedilmiştir¹³⁵.

Ball vd. (2000) tarafından Basu’nun kazançların asimetrik zamanlılık ölçüm yöntemi kullanılarak 7 ülkede 11 yıllık verilerle, 40.359 firma üzerinde yapılan araştırmada, kazançlardaki uluslararası farklılıklar, tahmin edilebilir ve gözlemlenebilir kazançların özelliklerini etkilediği görülmektedir. Avustralya, Kanada, Amerika ve İngiltere’deki kazançların zamanlılığı, Fransa Almanya ve Japonya’daki kazançların zamanlılığına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda, Avustralya, Kanada, Amerika ve İngiltere’nin kazançlarının daha fazla ihtiyatlı olduğu, fakat bu grup

¹³³ Anwer S. Ahmed vd., “Accounting Conservatism And The Valuation Of Accounting Numbers”, *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*(2000), s. 271

¹³⁴ Ball ve Shivakumar, a.g.e,

¹³⁵ Ray Ball and Shivakumar, "The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition", *Journal of Accounting Research* Vol. 44 No. 2, 2006.

içerisinde ise en az ihtiyatlı ülkenin ise dava maliyetleri, yasaların yetersizliği ve özel borçlar nedeniyle İngiltere olduğu vurgulanmıştır¹³⁶.

Ball vd. (2008) tarafından 1992-2003 yılları arasında 22 ülkede 78.949 gözlem üzerinde, kazançların asimetrik zamanlılık yöntemi kullanılarak, finansal raporlamanın uygunluğu, zamanlılığı ve ihtiyatlılığı açısından borç piyasası ve hisse senedi piyasalarının ülkeler bazında farklılığı araştırılmıştır. Çalışmada; kazanç ve kayıpların tanınmasının zamanlılığının hisse senedi piyasalarının büyüklüğü ile bağlantılı olmadığı, aksine kayıpların zamanlı olarak tanınmasının borç piyasaları ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır¹³⁷.

Ball vd. (2003) tarafından 1984-1996 yılları arasında Hong Kong, Malezya, Singapur ve Tayland olmak üzere dört Asya ülkesinden 2.726 veri toplanmıştır. Kazançların asimetrik zamanlılık yöntemi kullanılarak incelenen bu verilere göre ihtiyatlılık ilkesi üzerinde yasal, politik ve kurumsal faktörlerin etkisi incelenmiştir. Sonuç olarak bazı yasal, politik ve kurumsal faktörlerin ihtiyatlılık ilkesini etkilediği tespit edilmiştir¹³⁸. Ayrıca söz konusu ülkelerde finansal raporlamaların kalitesi kıyaslandığında, Hong Kong ve Singapur'da, Tayland ve Malezya'dan daha kaliteli finansal raporlama yapıldığı ifade edilmiştir.

Bauman (1999), “Defter Değerinin Ölçümünde İhtiyatlılık İlkesinin Ampirik Araştırması” başlıklı çalışmasında 1980-1994 yılları arasında 6.171 Amerikan işletmesi verileri üzerinde Ohlson ve Feltham (1999) tarafından geliştirilen artık kâr değerlendirme modelini (Residual Income Valuation Model-RIVM) kullanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre ihtiyatlılık derecesi ile reklam yoğunluğu, araştırma ve geliştirme yoğunluğu, ertelenmiş vergi borçları ve duran varlıkların yaşı arasında pozitif bir ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca ihtiyatlılığın işletmelerin faaliyet kiralaması kullanımında bir azaltma yaptığı tespit edilmiştir¹³⁹.

¹³⁶ Ray Ball, S. P Kothari, Ashok Robin, “The effect of international institutional factors on properties of accounting earnings”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 29, S. 1, 2000, s. 1.

¹³⁷ Ray Ball, Ashok Robin, Gil Sadka, “Is Financial Reporting Shaped by Equity Markets or by Debt Markets? An International Study of Timeliness and Conservatism”, *Review of Accounting Studies*, C. 13, S. 2, 2008, s. 168.

¹³⁸ Ray Ball, Ashok Robin, Joanna Shuang Wu, “Incentives versus standards: properties of accounting income in four East Asian countries”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 36, Conference Issue on, S. 1 (2003), s. 235.

¹³⁹ Mark P. Bauman, “An Empirical Investigation of Conservatism in Book Value Measurement”, *Managerial Finance*, 25: 12, (1999), p.42

Beatty (2008), 1994-2004 yılları arasında, 3641 Amerikan firmasının borç sözleşmelerinin ihtiyatlılığını ortaya koyabilmek için ihtiyatlılık ölçüm yöntemlerinden kazançların asimetrik zamanlılığı, negatif tahakkuklar yöntemi ve piyasa değeri/ defter değeri yöntemlerini kullanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre borç sözleşmelerindeki değişikliklerin ihtiyatlılık ilkesi ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmanın hem akademisyenlerin hem de standart koyucuların ilgisini çekebileceği ifade edilmiştir¹⁴⁰.

Beaver ve Ryan (2003) tarafından artık kâr değerlendirme modeli (Residual Income Valuation Model-RIVM) ile piyasa değeri/ defter değeri yöntemi kullanılarak, defter değerinin sürekli olarak piyasa değerinden yüksek/düşük oluşu(sürekli bileşim) ile beklenmedik kazanç/kayıpların hisse senedinin gelecekteki defter değeri (geçici bileşim) üzerindeki etkisi test edilmiştir. Sonuç olarak piyasa değeri/defter değeri oranının hisse senedinin gelecekteki defter değerini tahmin edebilmede başarısız olduğu, geliştirilen sürekli ve geçici bileşimlerle ispat edilmiştir¹⁴¹.

Beekes vd. (2004) tarafından, 1993-1995 yılları arasında Basu'nun ters regresyon yönteminin kullanıldığı 508 İngiltere firması üzerinde yapılan araştırmada kazançların zamanlılığı, koşullu ihtiyatlılık ve yönetim kurulu arasındaki ilişki test edilmiştir. Yönetim kurulunu oluşturan üyelerinin büyük bir çoğunluğu işletme dışından ise bu firmaların kötü haberleri zamanında muhasebeleştirildiği gözlemlenmiştir. Yönetim kurulunu dışarıdan oluşturan üyeler çoğunluğu sağlamıyor ise bu firmaların iyi haberleri muhasebeleştirmede fazla ihtiyatlı olmadığı belirtilmiştir. Sonuç olarak İngiltere firmalarının kazançlarının kalitesinin belirlenmesinde yönetim kurulu üye oluşumunun önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır¹⁴².

Brown vd. (2007) tarafından 1993-2004 yılları arasında 20 ülkeden toplanan verilerle koşullu ihtiyatlılık ve muhasebe kazancı değer ilişkisi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada; koşullu ihtiyatlılık ve muhasebe kazancı değer ilişkisi

¹⁴⁰ Anne Beatty, Joseph Weber, Jeff Jiewei Yu, "Conservatism and Debt", *Journal of Accounting and Economics*, C. 45, S. 2, (2008), s. 154,

¹⁴¹ William H. Beaver, Stephen G. Ryan, "Biases and Lags in Book Value and Their Effects on the Ability of the Book-to-Market Ratio to Predict Book Return on Equity", *Journal of Accounting Research*, C. 38, S. 1(2000), s. 127.

¹⁴² Wendy Beekes, Peter Pope, Steven Young, "The Link Between Earnings Timeliness, Earnings Conservatism and Board Composition: Evidence from the UK", *Corporate Governance: An International Review*, C. 12, S. 1 (2004), s.47.

arasındaki bağlantının ülke bazlı tahakkuk yoğunluğunun düzeyine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Yani yüksek tahakkuk düzeyine sahip ülkelerde koşullu ihtiyatlılık ile muhasebe kazancı değer ilişkisi pozitif olarak bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. Elde edilen sonuçlar yöneticilerin tahakkuk kullanımlarındaki fırsatçı davranışlarını azaltmak için kullanılan koşullu ihtiyatlılık ile bağlantılıdır. Ayrıca muhasebede koşullu ihtiyatlılık uygulamasının yararının düşük tahakkuk düzeyine sahip ülkelerde ortadan kalktığı belirtilmektedir¹⁴³.

Bushman ve Piotroski (2006) tarafından 1992-2001 yılları arasında 38 ülkeden elde edilen 86.927 veri üzerinden, ülkelerin yasal-yargı sistemleri, güvenlik hukuku, vergi rejimi ve ekonomi politikasının finansal raporlamayı nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu çalışmada ekonomik kuruluşların özellikleri ile ihtiyatlılık ilkesi arasındaki ilişki test edilmiştir. Yüksek kaliteli yargı sistemlerine sahip ülkeler kötü haberleri düşük kaliteli yargı sistemlerine sahip ülkelerdeki kötü haberlere göre daha hızlı muhasebeleştirildiği görülmektedir. Yüksek kaliteli yargı sistemlerine sahip ve devlet tahvillerinin kullanımının fazla olduğu ülkelerde ise ihtiyatlılığın yüksek olduğu gözlemlenmiştir¹⁴⁴.

Callen vd. (2010) tarafından ele alınan, 1962-2006 yıllarını kapsayan çalışmada 10.292 Amerikan firmasının yıllık verilerinden hareketle koşullu ihtiyatlılık ile hisse senedi fiyatları yeni bir analiz yöntemi (VAR) ile test edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda en yüksek ihtiyatlılık derecesine sahip firmaların kaldıraç gücünün ve negatif tahakkuklarının daha fazla olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yazar, kötü haberlerin iyi haberlere nazaran daha hızlı muhasebeleştirilmesi konusundaki ihtiyatlılık etkisinin, Basu'nun (1997) ulaştığı ihtiyatlılık etkisinden daha zayıf olduğu vurgulanmaktadır. Elde edilen sonuçların ise literatürdeki ihtiyatlılık ilkesi ile uyumlu olduğu belirtilmiştir¹⁴⁵.

Cheng (2005) tarafından 1976-1997 yılları arasında ihtiyatlılık ölçüm yöntemlerinden olan gizli yedekler yöntemi ile 3.270 sektör verisi ve 22.536 firma verisinden hareketle “anormal hisse senedi kârlılık oranı”nı belirleyen etmenler

¹⁴³ “William D. Brown vd,” Conditional Conservatism and the Value Relevance of Accounting Earnings: An International Study”, *European Accounting Review*, Vol 15, No 4, (2007), p.605.

¹⁴⁴ Robert M. Bushman, Joseph D. Piotroski, “Financial reporting incentives for conservative accounting: The Influence Of Legal And Political Institutions”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 42, S. 1 (2006), s. 107

¹⁴⁵ Jeffrey L. Callen, Dan Segal, Ole-Kristian Hope, “The Pricing of Conservative Accounting and the Measurement of Conservatism at the Firm-Year Level”, *Review of Accounting Studies*, C. 15, S. 1 (2010), p. 145,

araştırılmıştır. Sektörlerin “anormal hisse senedi kârlılık oranlarının” “endüstri yoğunluğunu”, “sektöre giriş engelleri” ve “işletmenin ihtiyatlılık faktörleri” ile birlikte arttığı görülmektedir. Aynı şekilde firma farklılığından kaynaklanan anormal hisse senedi kârlılık oranlarının pazar payı, firma büyüklüğü, giriş engelleri ve ihtiyatlılık faktörleri ile birlikte artmaktadır. Çalışmanın sonucunda anormal hisse senedi karlılık oranlarının belirleyicileri firma değeri ile birleştirilerek değerlendirme literatürüne katkı sağladığı belirtilmiştir. Yapılan analizler piyasa değeri/defter değerini açıklamada ve gelecekteki anormal hisse senedi kârlılık oranları tahmin etmede bu belirleyicilerin önemini göstermektedir¹⁴⁶.

Choi (2007), 1988–2004 yılları arasında faaliyet gösteren, satış hacmi 1 milyar- 500 milyon dolar arasında olan 3.992 firma üzerinde, ihtiyatlılık ölçüm yöntemlerinden “kazançların asimetrik zamanlılık yöntemi” kullanarak bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada gelir tablosu bilgilerinden hareketle işletmenin finansal borçlanma kararının etkisi incelenmektedir. Banka kredisi almış işletmelerin gelir tablosunun ihtiyatlılığı araştırılarak, işletmelerin bankalara bağlılığı ile gelir tablosu değer ilişkisi arasındaki bağlantı test edilmektedir. Bu çalışma küçük işletmeler üzerinde gelir tablosu ihtiyatlılığın (koşullu ihtiyatlılık) işletmelerin bankalara bağlılığını artırdığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda gelir tablosu değer ilişkisi işletmelerin banka bağlılığını da artırmaktadır. Sonuç olarak banka ilişkilerinin gelir tablosu değer ilişkisini etkilediği ifade edilmektedir¹⁴⁷.

Dietrich vd.(2007) tarafından Basu'nun “Kazançların Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi”nin geçerliliği test edilmiştir. araştırmada kötü haberlerin iyi haberlere nazaran daha zamanlı tanınıp tanınmadığını tespit edebilmek için hisse senedi getirisi üzerindeki kazançlar regresyon analizi ile test edilmiştir. Sonuç olarak kazançların asimetrik zamanlılık yönteminin önyargılı olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple kazançların asimetrik zamanlılık yönteminin ihtiyatlılığın kanıtı olarak yorumlanamayacağı vurgulanmıştır¹⁴⁸.

Francis vd. (2004) tarafından 1975-2001 yılları arasında 3917 farklı firmanın 27 yıllık verileri üzerinden “özkaynak maliyeti” ile “kazançların tahakkuk kalitesi , istikrarı,

¹⁴⁶ Qiang Cheng, “What Determines Residual Income?”, *The Accounting Review*, C. 80, S. 1 (2005), s. 85.

¹⁴⁷ Wooseok Choi, “Bank Relationships and the Value Relevance of the Income Statement: Evidence from Income-Statement Conservatism”, *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 34, S. 7-8 (2007), s. 1051.

¹⁴⁸ J. Richard Dietrich, Karl A. Muller, Edward J. Riedl, “Asymmetric Timeliness Tests of Accounting Conservatism”, *Review of Accounting Studies*, C. 12, S. 1 (2007), s. 95.

dalgalanması, öngörülebilirliği, değer ilişkisi, zamanlılığı ve ihtiyatlılık” arasındaki ilişki test edilmiştir. Teorik modeller baz alınarak ulaşılan sonuçta bilgi kalitesi ve özkaynak maliyeti arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmiştir. Kazançların tahakkuk kalitesi, istikrarı veya dalgalanmasının işletmenin özkaynak maliyetini etkilediği ifade edilmiştir. Özkaynak maliyetinde en büyük etkinin ise muhasebe bazlı olan tahakkuk kalitesi olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçlar kazancın içsel belirleyicileri olan firma büyüklüğü, nakit akışı, satış hacmi ve sermaye yoğunluğu gibi faktörlerin etkisini güçlendirmektedir¹⁴⁹.

Gassen (2006), 1990-2003 yılları arasında 23 ülkenin hisse senedi piyasaları üzerinde panel veri yöntemi kullanarak bir çalışma yapmıştır. Koşullu ihtiyatlılık ve muhasebe kazançlarının uluslararası düzeyde araştırıldığı bu çalışmada, koşullu olmayan ihtiyatlılık ve gelir istikrarının koşullu ihtiyatlılığı etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Çalışmada koşullu olmayan ihtiyatlılık ve gelir istikrarının koşullu ihtiyatlılık ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca kesitsel veri kullanılarak koşullu ihtiyatlılık ve gelir istikrarının farklı olup olmadığı test edildiğinde, koşullu ihtiyatlılık ve gelir istikrarı arasında zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir¹⁵⁰.

Giner ve Rees (2001) Fransa, Almanya ve İngiltere’nin 1990-1998 yılları arasında hisse senedi fiyat değişikliklerini inceleyerek, muhasebe sisteminin kötü haberleri iyi haberlerden daha hızlı tanıyıp tanımadığını araştırmışlardır. Bu üç ülkede de kazanç ve getiriler arasındaki bağlantılardan hareketle kötü haberlerin tanınması iyi haberlerin tanınmasından daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. En güçlü sonuçlar İngiltere ve Fransa’da tespit edilmesine rağmen, ülke içindeki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı vurgulanmıştır. Düşük sermayeye sahip işletmelerin ise kötü haberlere en güçlü reaksiyonu gösterdiği belirtilmiştir. Sonuç olarak; İngiltere’de faaliyet gösteren işletmelerin kazançlarının, Fransa ve Almanya’da faaliyet gösteren işletmelerin kazançlarından daha ihtiyatlı olduğu vurgulanmaktadır¹⁵¹.

¹⁴⁹ Jennifer Francis vd., “Costs of Equity and Earnings Attributes”, *The Accounting Review*, C. 79, S. 4(2004), s. 967

¹⁵⁰ Joachim Gassen, vd. “International Differences in Conditional Conservatism –The Role of Unconditional Conservatism and Income Smoothing”, *European Accounting Review*, C. 15, S. 4(2006), s. 527

¹⁵¹ Begoña Giner, William Rees, “On the Asymmetric Recognition of Good and Bad News in France, Germany and the United Kingdom”, *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 28, S. 9-10 (2001), s. 1285.

Grambovas (2006), 1993 ve 1999 yılları hariç olmak üzere 1989-2004 yılları arasında 1.217 Amerikan işletmesi ile Avrupa Birliğinde faaliyet gösteren 6.070 işletmenin verilerinden hareketle Amerika ve AB'nin koşullu ihtiyatlılık uygulamalarını karşılaştırmıştır. Basu (1997)'nin Kazançların Asimetrik Zamanlılığı Yöntemi ile panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada sadece Amerika'da faaliyet gösteren işletmelerin değil AB'nde faaliyet gösteren işletmelerin de ihtiyatlı olduğu gözlemlenmiştir. Fakat aralarında çok az bir farklılık olmasına rağmen, Amerika'da faaliyet gösteren işletmelerin, AB'de faaliyet gösteren işletmelerden daha fazla ihtiyatlı olduğu gözlemlenmiştir¹⁵².

Huijgen ve Lubberink (2005) 1993-2001 yılları arasında Amerikan işletmeleriyle çapraz listelenen İngiltere işletmelerin koşullu ihtiyatlılık düzeylerini karşılaştırmıştır. Bu araştırmada; İngiltere çapraz listeli Amerikan işletmelerin kazançları Amerikan listesinde olmayan İngiltere'nin kazançlarından önemli derecede daha ihtiyatlı olduğu gözlemlenmiştir. Yani İngiltere Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine göre raporlama yapan İngiltere firma listeli Amerikan firmalarının kazançları, İngiltere'nin kendi içerisindeki firmalardan daha ihtiyatlı olduğu ifade edilmiştir¹⁵³.

Klein ve Marquardt (2006), 1951-2001 yılları arasında 259.116 gözlem üzerinde işletme zararlarının arkasındaki muhasebesel ve muhasebesel olmayan faktörleri çoklu zaman serisi yöntemi ile incelemiştir. Geçmişteki benzer çalışmaların sonuçları ile paralel olarak, gelir tablolarında zarar raporlayan işletmeler ile ihtiyatlılık düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Muhasebe zararlarının da muhasebesel olmayan faktörlerle önemli derecede ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Buna göre iş döngüsü ve firma büyüklüğü gibi muhasebesel olmayan faktörlerin muhasebe zararlarının etkisini açıklamada önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir¹⁵⁴.

Krishnan (2007)'in, Arthur Andersen olayından sonra 2002 yılında denetim firmalarını değiştirmek zorunda kalan eski 856 Arthur Andersen müşterisinin ihtiyatlılık derecelerini incelediği çalışmasında dört ölçüm yöntemi kullanmıştır. Bu yöntemler

¹⁵² Christos A. Grambovas, Begoña Giner, Demetris Christodoulou, "Earnings Conservatism: Panel Data Evidence from the European Union and the United States", *Abacus*, C. 42, S. 3-4 (2006), s. 354.

¹⁵³ Carel Huijgen, Martien Lubberink, "Earnings Conservatism, Litigation and Contracting: The Case of Cross-Listed Firms", *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 32, S. 7-8 (2005), s. 1275

¹⁵⁴ April Klein, Carol A. Marquardt, "Fundamentals of Accounting Losses", *The Accounting Review*, C. 81, S. 1 (2006), s. 179

kazançların eğriliği, kazançların asimetrik zamanlılığı, kazançların istikrarı ve nakit akışı-asimetrik tahakkuk yöntemleridir. Bu müşterilerden 91'i dört büyük denetim firması haricinde kalan denetim firmalarını seçmiştir. Çalışma sonucunda denetim firması değiştirildikten sonra bu müşterilerin kötü haberleri daha hassas muhasebeleştirilmesi konusunda, 2002 yılındaki ihtiyatlılık derecelerinin, 2001 yılına göre %190 daha arttığı gözlemlenmiştir¹⁵⁵.

Lafond ve Roychowdhury (2008), ihtiyatlı finansal raporlama üzerinde yönetim sahipliğinin etkisini araştırdığı çalışmasında, 1994-2004 yılları arasında faaliyet gösteren 14.786 firmanın verilerini kullanarak bir çalışma yapmışlardır . Bu verilerden hareketle işletme sahipliği ve denetimin farklı oluşu paydaşlar ve yöneticiler arasında yaşanan problemleri artırdığı gözlemlenmiştir. Bu tür problemlerin üstesinden gelebilmek için finansal raporlama ihtiyatlılığının potansiyel bir mekanizma olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak kazançların asimetrik zamanlılığı yöntemi kullanılarak, yönetsel sahiplik azaldıkça ihtiyatlılığa olan talebin arttığı tespit edilmiştir¹⁵⁶.

LaFond ve Watts (2008), 1983-2001 yılları arasında 20.389 işletme üzerinde piyasa değeri/defter değeri yöntemini kullanarak bilgi asimetrisi ve ihtiyatlılığı test etmişlerdir. Araştırmada bilgi asimetrisi ile ihtiyatlılığın önemli derecede pozitif bir ilişkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Hisse senedi yatırımcısının bilgi asimetrisindeki değişikliklerin ihtiyatlılık derecesinde değişikliklere yol açtığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak kazanç ve kayıpların asimetrik olarak finansal tablolarda raporlanması bilgi asimetrisinin düzeyini artırmaktadır¹⁵⁷.

Lara ve Mora (2004), 1987-2000 yılları arasında İngiltere, Almanya, Fransa, İsviçre, Hollanda, İtalya, İspanya ve Belçika olmak üzere 8 ülkedeki 20.583 firmanın koşullu ihtiyatlılığını (kazanç ihtiyatlılığı), 2.306 firmanın ise koşulsuz ihtiyatlılığını(bilanço ihtiyatlılığı) ülkeler arasında istatistiksel önemli farklılıkları baz alarak incelemişlerdir. Araştırmada İngiltere'deki kazanç ihtiyatlılığın sadece Almanya'dan istatistiksel olarak önemli olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca şirket sahiplik

¹⁵⁵ Gopal V. Krishnan, "Did Earnings Conservatism Increase for Former Andersen Clients?", *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, C. 22, S. 2 (2007), s. 141

¹⁵⁶ Ryan Lafond and Sugata Roychowdhury, "Managerial Ownership and Accounting Conservatism", *Journal of Accounting Research*, Vol. 46, No. 1, March (2008), p.101

¹⁵⁷ Ryan LaFond and Ross L. Watts, "The Information Role of Conservatism", *The Accounting Review*, C. 83, S. 2 (2008), s. 447

yapısındaki ülkeler arası farklılıkların literatürdeki sonuçlardan farklı olduğu belirtilmiştir. Koşullu ihtiyatlılık ile koşulsuz ihtiyatlılığın etkileşimleri açısından ise, koşulsuz ihtiyatlılığın koşullu ihtiyatlılığı azalttığı ifade edilmiştir¹⁵⁸.

Lara vd. (2009), 1992-2003 yılları arasında, 1.611 işletme üzerinde ihtiyatlılık ile şirket yönetimi arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Bu çalışmada piyasa bazlı ve tahakkuk bazlı ölçüm yöntemleri kullanılarak güçlü şirket yönetimine sahip firmaların koşullu ihtiyatlılık düzeylerinin önemli derecede yüksek olduğu belirtilmektedir. Güçlü şirket yönetimine sahip firmalarda kötü haberlerin daha zamanlı olarak yatırımcılara aktarılması amacıyla ihtiyari tahakkuklar kaleminin kullandığı gözlemlenmiştir¹⁵⁹.

Lara vd. (2009), “Koşullu İhtiyatlılığın Ekonomik Belirleyicileri” başlıklı çalışmada 1964-2005 yılları arasında 10.873 Amerikan firması üzerinde sözleşmelerin, davaların, vergi ve yasaların koşullu ve koşullu olmayan ihtiyatlılık politikalarını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Zamanla değişen vergi ve yasal baskıların gelirin değişmesine neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu gelir değişiminin ise koşullu ihtiyatlılığı artırdığı ifade edilmiştir. Sonuç olarak yukarıda ifade edilen sözleşmelerin, davaların, vergi ve yasaların koşullu ihtiyatlılık üzerinde önemli derecede etkisi olduğu vurgulanmıştır¹⁶⁰.

Lobo ve Zhou (2006), 4.441 firma üzerinde Sarbanes-Oxley yasasından sonra finansal raporlamalar üzerinde yönetimin takdir yetkisindeki değişimi araştırmışlardır. Sarbanes-Oxley yasasından önceki 1-2 yıllık verilerle, Sarbanes-Oxley yasasından sonraki 1-2 yıllık verilerin kullanıldığı araştırma sonucunda Sarbanes-Oxley yasasından sonra finansal raporlamalar üzerinde yönetimin takdir yetkisinin arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca Sarbanes-Oxley yasasından sonra işletmelerin daha düşük düzeyde ihtiyari tahakkuklar raporladığı ve kayıpların kazançlardan daha hızlı bir şekilde muhasebeleştirildiği ifade edilmiştir¹⁶¹.

¹⁵⁸ Juan Manuel García Lara, Araceli Mora, “Balance sheet versus earnings conservatism in Europe”, *European Accounting Review*, C. 13, S. 2, (2004), s. 261

¹⁵⁹ Juan Manuel García Lara, vd., “Accounting Conservatism and Corporate Governance”, *Review of Accounting Studies*, C. 14, S. 1 (2009), s. 161.

¹⁶⁰ Lara, Osma, Penalva, “The Economic Determinants of Conditional Conservatism”, *Journal Of Business Finance and Accounting*, Vol:36, Issue:3-4 (2009), s. 336

¹⁶¹ Gerald J. Lobo and Jian Zhou, “Did Conservatism in Financial Reporting Increase after the Sarbanes-Oxley Act? Initial Evidence”, *Accounting Horizons*, C. 20, S. 1 (2006), s. 57

Mason (2004), “Nakit Akışları Ve Tahakkukların Farklı Bilgi Yapısının Boyutu Üzerinde İhtiyatlılığın Etkisi“ başlıklı çalışmasında ihtiyatlılığın ölçümünde piyasa değeri/defter değeri ve muhasebe bazlı ölçüm yöntemlerini kullanmıştır. Elde edilen sonuçların literatürle uyumlu olarak, faaliyet tahakkukları ile piyasa değeri ve defter değeri üzerinden ölçümlenen ihtiyatlılık arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir¹⁶².

Mensah vd. (2004), 1987-1999 yılları arasında 16.786 gözlem üzerinde analistlerin yıllık gelir tahminlerinin doğruluğu ve dağılımı üzerinde ihtiyatlılığın etkisini test etmişlerdir. Bu çalışmada üç farklı muhasebe bazlı ihtiyatlılık ölçüm yöntemi kullanılmıştır. Sektör etkisi, analist sayısı, firma büyüklüğü, kazançların durağanlığı, risk gibi faktörlerden hareketle, ihtiyatlılığın tahmin hataları ve dağılımları ile bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. Sonuç olarak ihtiyatlı muhasebe uygulamalarının benimsenmesi; analistlerin kazanç tahminlerinin hatalı ve dağınık olmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Farklı ölçüm yöntemleri kullanıldığı durumda ise ilişki derecesi zayıflamasına rağmen aynı ilişkinin devam ettiği tespit edilmiştir.¹⁶³.

Monahan (2005), araştırma ve geliştirme giderleri üzerinde ihtiyatlı muhasebenin etkisini incelemiştir. Bu çalışmada Monahan araştırma ve geliştirme giderlerindeki ihtiyatlı davranış sadece ar-ge gideri fazla olan işletmeler için kazanç/getiri ilişkisini etkilediğini gözlemlenmiştir. Ayrıca ihtiyatlılık artık kâr değerlendirme modeli tahmini doğruluğunu da etkilediği ifade edilmiştir¹⁶⁴.

Pae vd. (2005), 1970-2001 yılları arasında 119.983 gözlem üzerinde işletmelerdeki koşullu ihtiyatlılık ile fiyat/defter değeri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada fiyat/defter değeri düşük olan firmaların koşullu ihtiyatlılık düzeyi, fiyat/defter değeri yüksek olan firmalardan daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca koşullu ihtiyatlılık ile fiyat/defter değeri arasındaki negatif ilişki tespit edilmiştir. Bu negatif ilişkinin ise

¹⁶² Lori Mason, "The Impact of Accounting Conservatism on the Magnitude of the Differential Information Content of Cash Flows and Accruals ", *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 19 issue: 3 (2004), s.249.

¹⁶³ “ Yaw M. Mensah, Xiaofei Song, Simon S. M. Ho,"The Effect of Conservatism on Analysts' Annual Earnings Forecast Accuracy and Dispersion ", *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 19 issue: 2 (2004), p. 159

¹⁶⁴ Steven J. Monahan, “Conservatism, Growth and the Role of Accounting Numbers in the Fundamental Analysis Process”, *Review of Accounting Studies*, C. 10, S. 2 (2005), s. 227.

kazançların faaliyet nakit akışı bileşeninden değil, kazançların tahakkuk bileşeninden kaynaklandığı ifade edilmiştir¹⁶⁵.

Pae (2007), 1988 – 2003 yılları arasında 63,041 Amerikan işletmesi üzerinde koşullu ihtiyatlılık ölçüm yöntemini kullanarak tahakkuklar üzerinde yönetimin takdir yetkisi konusunu incelemiştir. Çalışmada, tahakkuklarda yansıtılan koşullu ihtiyatlılığın beklenilmeyen tahakkuklardan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ayrıca koşullu ihtiyatlılıkla koşullu olmayan ihtiyatlılık arasındaki negatif ilişki bulunmuştur. Bu negatif ilişkinin ise beklenilmeyen tahakkuklardan kaynaklandığı açıklanmaktadır¹⁶⁶.

Penman ve Zhang (2002), 1975-1997 yıllarını kapsayan çalışmalarında işletmelerin ihtiyatlılık, kazançların kalitesi ve hisse senedi getirileri konularını ele almışlardır. Bu çalışmada ihtiyatlılığı uygulayan işletmelerin yatırım tutarındaki değişikliklerin kazançların kalitesini etkilediği ifade edilmiştir. Yatırımdaki artışların ise raporlanan kazançları azalttığı ve elde tutulan rezervleri artırdığı gözlemlenmiştir. Yatırımdaki azalmaların ise bu rezervleri kullandığı ve kazançları artırdığı belirtilmiştir. Fakat yatırımdaki değişimler geçici ise cari kazançlar geçici olarak azalmaktadır. Bunun ise gelecek kazançlar için iyi bir gösterge olmadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca yatırımdaki değişimlerden kaynaklanan düşük kaliteli kazançların ihtiyatlılık ile eşleştiği tespit edilmiştir¹⁶⁷.

Pope ve Walker (1999), 1976-1996 yılları arasında Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeri ve İngiltere Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeri arasında gelirlerin tanınma zamanındaki farklılıkları analiz etmişlerdir. Bu çalışmada piyasa değerindeki cari ve geçmiş değişikliklerle raporlanan kazançlar arasındaki ilişki kazançların asimetrik zamanlılığı yöntemi ile test edilmiştir. İngiltere ve Amerika muhasebe sistemleri arasındaki belirgin olan ihtiyatlılık farkları İngiltere'deki muhasebe kazançlarına olağandışı kalemlerin dahil edilip edilmemesine duyarlı olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca Amerika ve İngiltere menşeli firmalar üzerinde olağandışı kalemlerden sonraki kazançlar ile olağandışı kalemlerden önceki kazançlar incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda

¹⁶⁵ Jinhan Pae, Daniel B. Thornton, Michael Welker, "The Link between Earnings Conservatism and the Price-to-Book Ratio*", *Contemporary Accounting Research*, C. 22, S. 3, (2005), p. 693.

¹⁶⁶ Jinhan Pae, "Unexpected Accruals and Conditional Accounting Conservatism", *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 34, S. 5-6, 2007, p. 681

¹⁶⁷ Stephen H. Penman, Xiao-Jun Zhang, "Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns", *The Accounting Review*, C. 77, S. 2 (2002), p. 237.

Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkerine göre hesaplanan kazançların ölçümünden önce ve sonra kötü ve iyi haberlerin tanınması konusunda aynı zamanlılık özelliklerine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Aksine, olağandışı kalemlerden önceki İngiltere Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkerine göre hesaplanan kazançların ise, kötü ve iyi haberlerin tanınması konusunda daha az zamanlı olduğu ifade edilmiştir¹⁶⁸.

Qiang (2007), koşullu ihtiyatlılık ve koşullu olmayan ihtiyatlılık üzerinde vergi maliyeti, yasalar, sözleşme ve davaların etkisini incelediği çalışmasında; işletmedeki sözleşmelerin koşullu ihtiyatlılığı kullanmaya teşvik ettiği, davaların ise hem koşullu ihtiyatlılık hem de koşullu olmayan ihtiyatlılığın uygulanmasına teşvik ettiği, yasaların ve vergilerin ise koşullu olmayan ihtiyatlılığın kullanılmasına teşvik ettiğini gözlemlemiştir. Bu çalışmada her iki ihtiyatlılık türünün de vergi maliyeti, yasalar, sözleşme ve davalar üzerinde farklı roller oynadığı tespit edilmiştir.

Ayrıca koşullu ihtiyatlılık ile koşullu olmayan ihtiyatlılığın karşılıklı ilişkisi içerisinde olduğu, koşullu olmayan ihtiyatlılığın, koşullu ihtiyatlılığı azalttığı vurgulanmaktadır¹⁶⁹.

Rajan (2007), 1982-2002 yılları arasında Amerika’da faaliyet gösteren işletmelerden elde ettiği verilerden hareketle; işletmelerin ihtiyatlılık, büyüme ve yatırımların geri dönüş sürelerini incelemiştir. Çalışmada yatırımların geri dönüş yöntemi (ROI) kullanılarak yatırımlardaki geçmiş büyümelerin ve ihtiyatlılığın yatırımların geri dönüşü üzerinde birlikte etkili olduğu tespit edilmiştir. Hızlı büyümenin yatırımların geri dönüş süresini azalttığı, bu azalmanın ise daha ihtiyatlı muhasebe kurallarını daha fazla hissettirmiştir. Ayrıca yatırımların geri dönüşü üzerinde ihtiyatlılığın en büyük etkisi, geçmiş büyüme oranlarının iç getiri oranının altında/üstünde olup olmamasına bağlı olduğu ifade edilmiştir¹⁷⁰.

Roychowdhury ve Watts (2007), çalışmalarında literatürde çok yoğun bir şekilde kullanılan iki ihtiyatlılık ölçüm yöntemi (“Kazançların Asimetrik Zamanlılığı” ile

¹⁶⁸ Peter F. Pope, Martin Walker, “International Differences in the Timeliness, Conservatism, and Classification of Earnings”, *Journal of Accounting Research*, C. 37 (1999), s. 53.

¹⁶⁹ Xinrong Qiang, “The Effects of Contracting, Litigation, Regulation, and Tax Costs on Conditional and Unconditional Conservatism: Cross-Sectional Evidence at the Firm Level”, *The Accounting Review*, C. 82, S. 3 (2007), s. 759

Madhav V. Rajan, Stefan Reichelstein, Mark T. Soliman, “Conservatism, Growth, and Return on Investment”, *Review of Accounting Studies*, C. 12, S. 2, (2007), s. 325.

“Piyasa Değeri/Defter Değeri”) arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda “Kazançların Asimetrik Zamanlılığı” yöntemi uzun periyotlarla kümülatif olarak ölçümlendiğinde, bu ölçümün Piyasa Değeri/Defter Değeri periyodu sonu ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Çoklu periyotlar üzerinde “Kazançların Asimetrik Zamanlılığı” kümülatif olarak ölçümlendiğinde ise, bu yöntemin ihtiyatlılığı daha etkili ölçtüğü gözlemlenmiştir¹⁷¹.

Ruddock (2006), 1993-2000 yılları arasında Avustralya borsasında işlem gören 3.746 firma üzerinde yaptığı araştırmada denetim firmaları tarafından verilen profesyonel hizmetler ile ihtiyatlılık arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Çalışma sonucunda işletmelere denetim firmaları tarafından verilen profesyonel hizmetler arttıkça, ihtiyatlılığın azalmadığı gözlemlenmiştir. Başka bir deyişle denetim firmaları tarafından verilen profesyonel hizmetlerin denetimin kalitesini ve bağımsızlığını etkilemediği tespit edilmiştir¹⁷².

Zhang (2008), 1999-2000 yılları arasında 339 işletme üzerinde, borç sözleşmesi sürecinde ihtiyatlılık ilkesinin sözleşmede bulunan taraflara yararlarını araştırmıştır. Çalışmada negatif şok durumlarından sonra sözleşmenin bozulma olasılığının ödünç veren tarafın ihtiyatlı tutumunu artırdığı gözlemlenmiştir. Sözleşmedeki ödünç alan tarafların ise borçlanma maliyetlerini azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca “performans fiyatlama”, borçlanma maliyetinin duyarlılığı ile etkileşim içerisindedir. Sonuç olarak ihtiyatlılık maliyetle ilişkilidir ve ihtiyatlılığın borç sözleşme maliyetini azaltıcı bir etkisi olduğu ifade edilmektedir¹⁷³.

8. İHTİYATLILIK ÜZERİNE ELEŞTİRİLER

İhtiyatlılık üzerine muhasebe literatüründe standart koyucular, araştırmacılar ve akademisyenler tarafından farklı eleştirilerin yapıldığı görülmektedir. Muhasebenin yönetsel sorumluluğu ve güvenilirlik kavramları ile de yakından ilgili olan ihtiyatlılık

¹⁷¹ Sugata Roychowdhury, Ross L. Watts, “Asymmetric timeliness of earnings, market-to-book and conservatism in financial reporting”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 44, Conference Issue on Corporate Governance: Financial Reporting, Internal Control, and Auditing, S. 1 (2007), s. 2.

¹⁷² Caitlin Ruddock, Sarah J. Taylor, Stephen L. Taylor, “Nonaudit Services and Earnings Conservatism: Is Auditor Independence Impaired?*”, *Contemporary Accounting Research*, C. 23, S. 3 (2006), s. 701

¹⁷³ Jieying Zhang, “The Contracting Benefits Of Accounting Conservatism To Lenders And Borrowers”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 45, S. 1(2008), s. 27.

kavramının düzenleyici otoriteler ile mesleki ve akademik çevreler tarafından farklı perspektiflerle ele alındığı ve özellikle faydalı finansal bilginin niteliksel özelliklerinden biri olan gerçeğe uygun sunum ile bağdaştırılması konusunda tartışıldığı gözlemlenmektedir. Bu alandaki tartışmalar, ihtiyatlılık ilkesinin kavramsal çerçevedeki yeri konusuna da yansımıştır.

Yatırımcılar veya potansiyel yatırımcılar, yalnızca işletmenin geçmiş performansı ve net varlıkları hakkında değil, ayrıca işletmenin beklenen gelecek performansı hakkında da işletme yönetiminden bilgi talep etmektedirler. Fakat yönetimin sunduğu bilgilerin güvenilir olabilmesi için de bazı sınırlamalar olması gerekmektedir. İhtiyatlılık ilkesinin işletmeye fayda sağlayabilmesi için işletmelerin, beklenen risklere karşı tedbir alırken temkinli yani ölçülü davranması gerekmektedir. Buradaki ölçü ise tanımda geçen “tarafsızlık” olarak ifade edilebilir. İhtiyatlılık kavramına ilişkin yapılan eleştirilerin çıkış noktası da, yönetimin sübjektif yargılarını finansal tablolara aktararak muhasebe uygulamalarında ayrıca öneme sahip olan “tarafsızlık” kavramına ters düşmesidir¹⁷⁴.

Ertuğrul (2014), Varlık ve borçların gerçeğe uygun değerleriyle raporlanmasının ihtiyatlılık ilkesi ile çelişip çelişmediğinin incelendiği çalışmasındaki Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) kavramsal çerçevesindeki ihtiyatlılık kavramının zaman zaman kavramsal çerçevedeki değerlendirme ölçütleriyle çeliştiği vurgulamıştır. İhtiyatlılığın, UFRS’de yer alan tam açıklama ve hesap verme kavramlarıyla da ters düştüğü belirtilmiştir¹⁷⁵.

Ayrıca Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ile Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulunun (FASB), 2010 yılından itibaren Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçevelerde ihtiyatlılık kavramına yer vermemiş olmaları bu tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu tarihten önceki yayımlanan kavramsal çerçevelerde “ihtiyatlılık” güvenilir finansal tabloların bir alt niteliği olarak görülmüştür. Bu değişikliğin nedeni, ihtiyatlılık kavramının gizli yedekler yaratması yoluyla finansal tabloların tarafsızlığını yok edebileceği, ihtiyatlılığı tanımlayarak teşvik etmenin önyargılı bir tutum ile muhasebe uygulamalarına yön verebileceğidir. Fakat 2015 yılında

¹⁷⁴ Gizem Çopur Vardar, “Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu Ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, C. 20(2018), s. 154,

¹⁷⁵ Ayşe Nilgün Ertuğrul, “Geleneksel Muhasebeden Uluslararası Finansal Raporlamaya Geçişte İhtiyatlılık Kavramı”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1(2014), s.215

bu iki standart koyucu otoritenin yürüttükleri ortak çalışma neticesinde, Kavramsal Çerçeve Taslağında bu konudaki görüşlerin değiştiği ve ihtiyatlılık kavramının tekrar yeni kavramsal çerçeveye (Sürüm 2018'e) dahil edildiği gözlemlenmektedir¹⁷⁶.

International Accounting Standards Board (IASB)/Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK) ihtiyatlılık ilkesinin kavramsal çerçeveden çıkarılmasına ilişkin yayımladığı tartışma metninde ise; ihtiyatlılığı belirsizliklere karşı koruma olarak tanımlamanın tarafsızlık kalitesi ile çatışacağı ifade edilmiştir. Ayrıca dönem içinde varlıkları düşük, yükümlülüklerin ise yüksek olarak belirlemenin sonraki dönemin finansal performansını olduğundan yüksek değerlendirilmesine neden olacağı vurgulanmaktadır. Böyle bir sonucun ise ihtiyatlı bir finansal raporlama olarak sunulmayacağı ve ön yargılardan uzak tarafsızlık kalitesi ile örtüşmeyeceği belirtilmiştir. Sonuç olarak ihtiyatlılık ilkesinin bu sebeple kavramsal çerçeveden çıkarıldığı ifade edilmiştir. Fakat standart koyucuların ifade ettiği bu açıklamalar muhasebe alanındaki tüm akademisyenler ve uygulayıcılar tarafından aynı oranda benimsenmemiştir. Örneğin muhasebe teorisyeni olan Watts (2006), ihtiyatlılık ilkesinin muhasebe standartlarından ve kavramsal çerçeveden çıkarılması uygulamasına karşı çıkmış ve böyle bir uygulamayı reddetmiştir¹⁷⁷.

9. İHTİYATLILIK ÜZERİNE SAVUNMALAR

Muhasebede ihtiyatlılık varlık ve gelirlerin olduğundan yüksek borçların ve giderlerin ise olduğundan düşük raporlanmaması anlamına geldiğinden işletme yöneticileri ve ilgili paydaşların gelecekte karşılaşılabileceği riskleri azaltmak amacıyla işletmelerin finansal raporlamalarında ihtiyatlılık ilkesine uymaları gerekmektedir. Bu sebeple borçların ve giderlerin muhasebeleştirilme yöntemleri ile varlık ve gelirlerin muhasebeleştirilme yöntemleri birbirinden farklılaşmaktadır. Bu yöntemlerin birbirinden farklılaşması ise işletme paydaşlarının haklarının korunması bakımından önem taşımaktadır. Örneğin işletmelerin gelecekte ortaya çıkabilecek gider kalemlerini tahmini rakamlar üzerinden muhasebeleştirilmesi, işletmelerin faaliyet gösterdikleri çevrenin ekonomik belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Fakat belirsizlik ortamında işletmelerin

¹⁷⁶ İdil Kaya, Destan Halit Akbulut, "İhtiyatlılık Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek: Teorik Ve Ampirik Literatürden Kanıtlar", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, C. 20(2018), s. 173

¹⁷⁷ Wang, a.g.e, s.14

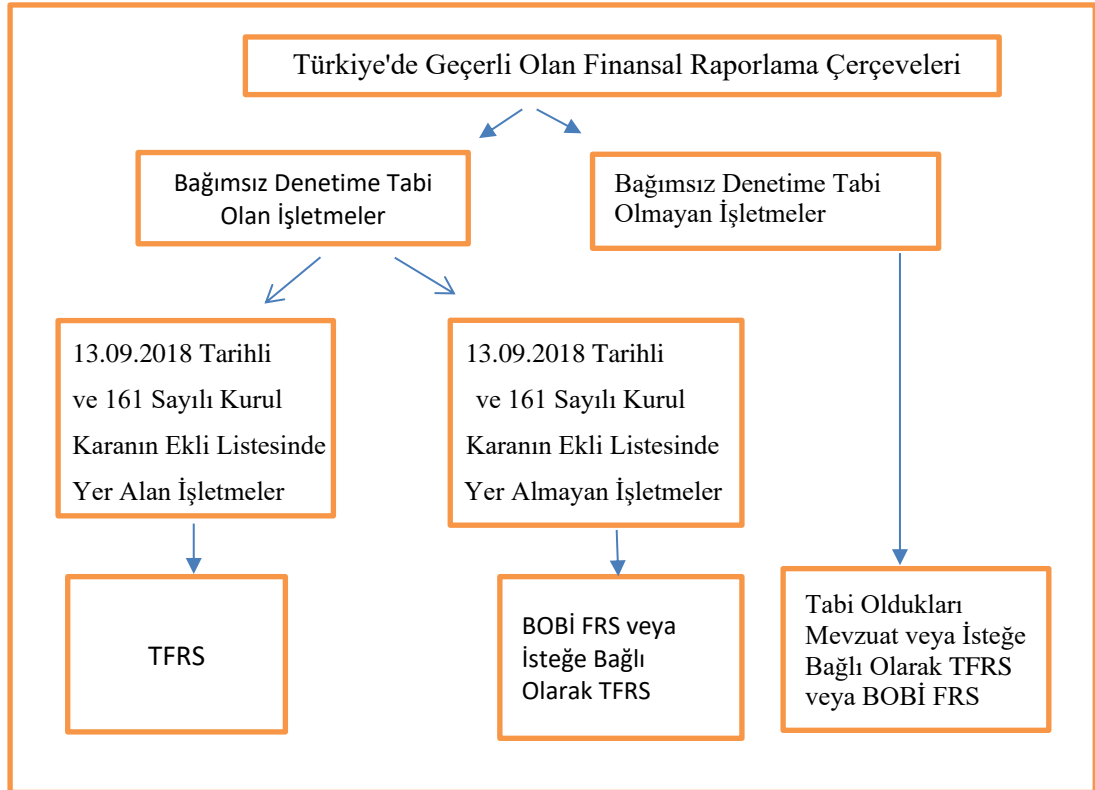
iyimser davranarak varlık ve gelirlerini yüksek olarak muhasebeleştirmesi, gelecekte işletmenin bir zararla karşılaşması durumunda yatırımcılar uğradıkları zararları tazmin etmek isteyecek ve bu durum işletmeyi veya işletme bağımsız denetçilerini hukuki davalarla karşı karşıya bırakması gibi kötü sonuçlar doğurabilecektir. Bu anlamda işletmelerin gelecekteki olası risklerden korunmak amacıyla ihtiyatlılık ilkesine uygun raporlama yapması gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL RAPORLAMA ÇERÇEVELERİ VE İHTİYATLILIK İLKESİNİN UYGULANMASI

1. TÜRKİYEDE FİNANSAL RAPORLAMA ÇERÇEVELERİ

Günümüzde Türkiye'de yürürlükte olan üç farklı finansal raporlama çerçevesi mevcuttur. Bunların ilki Maliye Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT)' dir. İkinci çerçeve, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)'dir. Sonuncusu ise yine KGK tarafından yayımlanan, bağımsız denetime tabi olup, Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını (TFRS) uygulamayan işletmelerin kullanmasının zorunlu olduğu Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS)'dir. Bu çerçevede ülkemizde geçerli olan finansal raporlama çerçeveleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Şekil 3: Türkiye'de Geçerli Olan Finansal Raporlama Çerçevesi

1.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemi

Tekdüzen muhasebe sistemi, Maliye Bakanlığı tarafından 26 Aralık 1992 tarihli, 21447 sayılı Resmi Gazetede “1” sıra numaralı Tebliğ ile yayımlanmıştır. Bu tebliğin ekinde “Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları” bulunmaktadır.

TDMS ile yapılan düzenlemelerin amacı, işletmelerin faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, finansal tablolar aracılığıyla ilgili taraflara sunulan bilgilerin tutarlı ve karşılaştırılabilir niteliklerini koruyarak gerçek durumu yansıtmasının sağlanması ve işletmelerde denetimin kolaylaştırılması olarak ifade edilmiştir. Bu amaç ve beklentilerin karşılanması için tebliğde öncelikle muhasebenin temel kavramları tanımlanmış, muhasebe politikaları açıklanmış ayrıca mali tablo ilkeleri, mali tabloların düzenlenmesi ve sunulmasına ilişkin tekdüzen hesap çerçevesi, hesap planı ve işleyişiyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Bu tebliğle beraber yapılan düzenlemeler bilanço esasına göre defter tutan ve ticari esaslara göre faaliyet gösteren tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır. Bilanço usulüne göre defter tutan ancak faaliyet konusu gereği farklı muhasebe tekniği kullanmak zorunda olan banka ve sigorta şirketleri, özel finans kurumları, finansal kiralama şirketleri, menkul kıymet yatırım fonları, aracı kurumlar ve yatırım ortaklıkları sadece tebliğde belirtilen “Muhasebenin Temel Kavramları, Muhasebe Politikaları ve Mali Tablo İlkelerine” uymakla yükümlü tutulmuşlardır¹.

1.1. Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı

KGK'nın, 2014 yılından beri sürdürdüğü TMS/IFRS'ler ile uyumlu yeni bir raporlama çerçevesi oluşturma çalışmalarını 2017 Temmuz sonunda tamamlamış ve 29 Temmuz 2017 tarihli, 30138 sayılı tebliğ ile Resmi Gazete'de Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartları (BOBİ FRS)'ni yayımlanmıştır 1 Ocak 2018 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere, yayımı

¹ Osman Bayrı, “Tekdüzen Muhasebe Sistemine ve Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartlarına Göre Gelir Tablolarının Biçimsel Yapısı, Kapsamı ve İçeriğinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 47(2010), s.96,

tarihinde yürürlüğe giren ve uluslararası standartlarda bir finansal raporlama çerçevesi olan BOBİ FRS, sermaye piyasasında faaliyette bulunan Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYİK) dışındaki bağımsız denetime tabi işletmeler tarafından uygulanmaktadır. Bir başka deyişle, 1 Ocak 2018 tarihi ve sonraki hesap dönemlerinde uygulanmaya başlanan BOBİ FRS, kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunmayan ve sermaye piyasasında işlem görmeyen işletmelerin, gerçeğe uygun sunum yapmasını sağlamakta, işlem ve olayların etkilerinin varlık ve yükümlülük ile gelir ve gider tanımlarına uygun olarak raporlanması gerektiğini ifade etmektedir². KAYİK olarak isimlendirilen halka açık şirketler, bankalar, sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri, varlık yönetim şirketleri, emeklilik fonları, ihraççılar ve sermaye piyasası kurumları önemli ölçüde kamuoyunu ilgilendirdikleri için bu şirketlerin kamuya hesap verme yükümlülükleri bulunmaktadır.

TMS/TFRS esas alınarak hazırlanan finansal tabloların yapısı karmaşık, alanında uzmanlık gerektiren ve işletmelere maliyetli olduğundan dolayı, TMS/TFRS'ye göre sadeleştirilmiş muhasebe esaslarını içinde barındıran ve finansal tablolarda gerçeğe uygun sunumu dikkate alan BOBİ FRS ortaya çıkmıştır. BOBİ FRS bir yandan işletmeye maliyet ve fayda arasında bir denge sağlarken, bir yandan da finansal tablo kullanıcılarının finansal bilgi ihtiyaçlarını da yerine getirmektedir³.

25 Mart 2021 tarihinde alınan ve 30 Mart 2021 tarihli 31439 (mükerrer) sayılı resmi gazetede yayınlanan karara göre;

- Aktif toplamı 200 Milyon TL ve üstü olması,
- Yıllık net satış hasılatı 400 Milyon TL ve üstü olması,
- Çalışan sayısı 250 ve üstü olması,

şartlarından en az ikisini arka arkaya iki raporlama döneminde sağlayan işletmeler BOBİ FRS kapsamında “büyük işletme” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ölçütlerin

² Ümit Gücenme Gençoğlu, Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/TFRS Karşılaştırması, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 76, (2017)

³ Tunçez, a.g.m, s.1021

altında kalan, fakat denetime tabi olma koşullarını yerine getiren işletmeler ise standartta orta boy şirketlerin uygulaması gereken kurallara göre finansal tablolarını oluşturmalıdır.

Büyük işletmelere ek yükümlülükler getirilirken, orta büyüklükteki işletmeler için genel olarak maliyet tabanlı bir finansal raporlama sistemi benimsenmiştir. Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama uygulamaları ve Avrupa Birliği (AB) düzenlemeleri ile uyumlu olan BOBİ FRS, sade ve anlaşılabilir olup işletmelerin muhasebe işlemlerinde karşılaşılabileceği esasları içerisinde barındırmaktadır. Bu anlamda başka hiçbir ayrı standart ekine sahip olmadan finansal tabloların düzenlenmesini sağlamaktadır.

29 Temmuz 2017 tarihli, 30138 Sayılı Tebliğ'de, karşılıklı geçişlerde; BOBİ FRS'yi uygulayan işletmelerin iki yıl geçmedikçe isteğe bağlı olarak TMS/TFRS'yi uygulayamayacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan isteğe bağlı olarak en az iki yıl TMS/TFRS'yi uygulayan işletmelerin BOBİ FRS'yi uygulayabilecekleri belirtilmiştir.

1.2. Türkiye Muhasebe /Finansal Raporlama Standartları

Dünyada uluslararası ticaretin hızlı bir ivme kazanması ile birlikte ülkeler arasında sınırlar kalkmış ve sermaye hareketleri hızlanmıştır. Bu eğilim işletmelerin finansal performansını gösteren finansal tabloların, kullanıcıları açısından kolay anlaşılabilir, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir olmasını zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla finansal tablo kullanıcıları için, aynı dili ifade eden finansal tabloların raporlanması ihtiyacı doğmuştur.

Dünyada finansal raporlamayı uluslararası düzeyde uyumlaştıran ve bu alanda çalışmalar yapan kuruluşların başında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK)/ International Accounting Standards Board (IASB) gelmektedir. UMSK, 1973 yılında Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, İngiltere, İrlanda ve Amerika'daki profesyonel muhasebe kuruluşlarının bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Komitenin temel amacı, denetlenmiş hesapların ve finansal raporların sunulmasında dikkate alınması gereken temel standartları belirleyip, bu standartları kamuya açık bir

şekilde yayımlamak ve böylece bu standartların dünya çapında kabul görme ve dikkate alınmasını sağlamaktır⁴.

Ülkemizde tam set Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları(UFRS)'na göre finansal raporların hazırlanması, ilk kez Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri XI No.25 Tebliği ile sermaye piyasasında faaliyet gösteren işletmeler için 2005 yılından itibaren zorunlu olarak uygulanmıştır. Daha sonra 2002-2011 yılları arasında faaliyet gösteren Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından UMS/UFRS'lerin tercümesi niteliğinde olan TMS/TFRS'ler, Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 2011 yılında yayımlanan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile birlikte ülkemizde muhasebe alanında pek çok yenilikler getirilmiş ve bağımsız muhasebe denetimine tabi olacak işletmelerin belirlenmesi yetkisi Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Ayrıca 2 Kasım 2011 tarihli Kanun Hükmünde Kararname ile TMSK'nın yetkileri Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'ya devredilmiştir. Bugün ülkemizde KGK, UMS/UFRS'ler ile uyumlu TMS/TFRS oluşturmak ve yayımlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek, denetçi ve denetim kurumlarının faaliyetlerini denetlemek, bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yaparak bağımsız denetimde gerekli güveni ve kaliteyi tahsis etmek üzere, mesleki olarak bağımsız ve idari bakımdan özerk olan, düzenleme, denetleme ve yaptırım yetkilerine sahip tek üst kuruldur⁵.

KGK'nin temel amacı, yatırımcıların çıkarlarını korumak, denetim raporlarının doğru ve bağımsız olarak hazırlanmasını sağlamak ve doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir finansal raporlama sistemi oluşturmaktır. Bu doğrultuda en başta borsa şirketleri olmak üzere, bankalar ve sigorta şirketlerinin denetimlerini gerçekleştirmek ve izlemek amacıyla kurulmuştur⁶.

⁴ Başak Ataman, "TFRS Tam Set ile BOBİ FRS'larına Genel Bakış ve Değerlendirme", Prof. Dr. Fehmi Yıldız Anısına Muhasebe Finans Ve Denetimde Güncel Konular 2017, Trakya Üniversitesi Yayın No:191, Edirne, Aralık, (2017), s.9

⁵KGK, Faaliyet Raporu, 2014

http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/YillikFaaliyetRaporlari/2014_Faaliyet_Raporu.pdf (Erişim Tarihi:11.03.2019)

⁶ Hacı Arif Tunçez, "Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) İle Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) Arasındaki Temel Farklılıklar", *Journal of International Social Research*, C. 11, S. 61(2018,) s.1018,

KGK tarafından TMS/IFRS çerçevesinde finansal raporlamaya İlişkin, 01.09.2020 tarihi itibarı ile 16 adet IFRS ile 25 adet TMS bulunmaktadır. Ayrıca IFRS'ye ilişkin 15 adet yorum, TMS'ye ilişkin ise 4 adet yorum ve standartlardaki kavramların açıklandığı Kavramsal Çerçeve bulunmaktadır.

“Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve” öncekinin revize edilmiş şekli olup, 01 Ocak 2020 tarihinde veya sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere 27 Ekim 2018 tarihli ve 30578 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Öncekine göre 2018 yılında yayımlanan Kavramsal Çerçeve’de ihtiyatlılık ilkesi yeniden düzenlenmiş ve ayrıntılı bir şekilde kavramsal çerçeveye dahil edilmiştir.

2. STANDARTLARDA GERÇEĞE UYGUN DEĞER VE İHTİYATLILIK İLKESİ

UMS/IFRS’lerde “Fair Value“ olarak ifade edilen kavram, UMS/IFRS’lerin bir tercümesi niteliğinde olan TMS/IFRS’lerde “gerçeğe uygun değer” olarak karşımıza çıkmaktadır. 15 Ocak 2019 tarihli, 30656 sayılı (mükerrer) Resmî Gazete’de yayımlanan “IFRS 13 Gerçeğe Uygun Değerin Ölçümü” standardında, gerçeğe uygun değerle ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer verilmektedir. IFRS 13, madde 9’da **gerçeğe uygun değer** “Piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle “Varlığı elinde bulunduran veya borçlu konumda olan piyasa katılımcısının bakış açısıyla ölçüm tarihindeki çıkış fiyatı” olarak da ifade edilebilir. Muhasebede yapılan değerlemeler varlık ve borçlar üzerinden gerçekleştiği için gerçeğe uygun değer tanımında da varlık ve borçlara odaklanıldığı görülmektedir. Ayrıca IFRS 13, madde 3’te **gerçeğe uygun değer** işletmeye özgü bir ölçüm yöntemi olmayıp piyasa bazlı bir ölçüm yöntemidir. Gerçeğe uygun değer piyasa bazlı bir ölçüm yöntemi olduğu için riske ilişkin varsayımlar da dahil olmak üzere piyasa katılımcılarının varlıkları ve borçları fiyatlandırırken kullanacakları varsayımlar kullanılarak ölçülmektedir. IFRS 13 madde 57’ye göre bir varlık alınırken veya bir borç üstlenilirken işlem fiyatı; varlığın edinilmesinde ödenecek veya borcun üstlenilmesinde alınacak **giriş fiyatıdır**. Aksine varlığın veya borcun gerçeğe uygun değeri, varlığın satışından elde edilecek veya borcun devrinde ödenecek **çıkış fiyatıdır**.

Standartlarda gerçeğe uygun değer ile ihtiyatlılık ilkesi uygulamalarına bakıldığında; TMS/TFRS'lerde bir taraftan ihtiyatlılık ilkesi korunurken, bir taraftan da varlıkların ve borçların raporlama tarihindeki gerçeğe uygun değerinin ölçülmesi, böylece ihtiyaca uygun bilgi sunulması amaçlanmaktadır. İşletme varlıklarının yükselen cari değerleriyle ölçülmesi ihtiyatlılık ilkesine ters görünse de, bununla ilgili düzenlemeler incelendiğinde finansal raporlamalarda hem gerçeğe uygun sunumun hem de ihtiyatlılık ilkesinin birlikte uygulandığı görülmektedir. Bu kapsamda TFRS'lerde temel ilke, tüm varlıklardaki değer azalışlarının kar zarar tablosunda gider olarak raporlanması, değer artışlarının ise özkaynaklarda raporlanmasıdır. Böylece olası giderlerin, dönem karını azaltması sağlanmakta, ancak olası gelirlerin dönem karını artırması engellenerek ihtiyatlılık ilkesine uygun davranılmaktadır. Ancak bu temel ilke uygulanırken, varlıklardaki değer azalışları önce, varsa önceki dönemlerde özkaynaklarda oluşturulmuş değer artış fonlarından düşülmekte, kalan kısım gider olarak raporlanmaktadır. Değer artışları için de, varsa önce kar zarar tablosunda gider olarak raporlanmış değer azalışlarının iptalinden sonraki kısım, özkaynaklarda kapsamlı gelir unsuru olarak raporlanmaktadır.

Ayrıca ihtiyatlılık ilkesine göre dönem karının olduğundan yüksek hesaplanmaması sağlayacak şekilde, kesinleşmiş yükümlülüklerle birlikte olası yükümlülüklerin de finansal durum tablosunun pasifinde raporlanması ve bunlara ilişkin olası ödemeler için karşılık ayrılarak dönem giderleri artırılmaktadır.

Bunlara ilişkin çeşitli varlık ve yükümlülük unsurlarındaki uygulamalar aşağıda açıklanmaktadır.

3. FİNANSAL RAPORLAMA ÇERÇEVELERİNDE İHTİYATLILIK İLKESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Bu başlık altında Türkiye'de mevcut finansal raporlama çerçeveleri açısından ihtiyatlılık ilkesinin bir gereği olan varlıklardaki değer artış ve azalışlarının raporlanmasına ilişkin düzenlemelerle, olası yükümlülükler için karşılık ayrılması konularına ilişkin düzenlemelere değinilmekte, bunların muhasebeleştirilmesi örneklerle anlatılmaktadır. Teorik örneklerin muhasebe kayıtlarında kullanılan hesap kodları,

kullanılan hesabın hangi tablonun hangi grubunda yer aldığını belirtecek şekilde üç haneli kod numarasının sadece ilk rakamı yazılarak belirtilmiştir. Finansal durum tablosundaki varlık hesapları, dönen varlıklar içinde raporlanıyor ise “1..”, duran varlıklar içinde raporlanıyor ise, “2..” olarak, yükümlülüklerle ilişkin hesaplar, kısa vadeli yabancı kaynaklar içinde raporlanıyor ise “3..”, uzun vadeli yabancı kaynaklar içinde raporlanıyor ise “4..” olarak, özkaynaklara ilişkin hesaplar ise, “5..” olarak kodlanmıştır. Kâr zarar tablosunda raporlanacak hesapların kodları da “6..” olarak kullanılmıştır. Ayrıca BOBİ FRS ve TMS/TFRS'lere ilişkin yevmiye kayıtları oluşturulurken standart hesap planı isimlerinden de faydalanılmıştır.

3.1. Varlıklardaki Değerleme Farklarının Raporlanması

İhtiyatlılık ilkesi gereği varlıklardaki değer azalışlarının aktife yansıtılması ve gider olarak kaydedilmesi, ayrıca olası yükümlülüklerin de pasifte raporlanması ve karşılık ayrılarak gider kaydedilmesi gerekmektedir. Böylece varlıkların olduğundan yüksek ve borçların da olduğundan düşük raporlanmaması sağlanmakta, kesinleşmiş giderler ile birlikte olası giderler olan karşılık giderleri de kar zarar tablosunda raporlanarak giderlerin de olduğundan düşük olarak raporlanmaması sağlanmaktadır. Öte yandan finansal raporlama standartlarında yeniden değerlendirme yönteminin kullanıldığı durumlarda varlıklardaki değer artışlarının da raporlanması gerekmektedir. Finansal tablolarda cari rakamların yer almasının sağlanması amacıyla yapılan bu uygulamalarda da değer artışlarının (olası gelirlerin) kısa sürede realize olacaksa kar zarara gönderilmesine izin verilmekte, uzun sürede realize olacaksa özkaynaklarda kayıtlanıp raporlanması sağlanmakta, yıl içinde realize olması beklenmeyen gelirler nedeniyle cari yıl karının artması önlenerek yine ihtiyatlılık ilkesinin gereği sağlanmaktadır.

Aşağıda sırasıyla finansal yatırımlardaki değerlendirme farklarının, şüpheli alacakların, stoklardaki değer azalışlarının, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile yatırım amaçlı gayrimenkullerin değerlendirme farklarının ve son olarak ise tarımsal faaliyetler ile ilgili değerlendirme farklarının raporlanması başlıkları altında ele alınmaktadır.

3.1.1. Finansal Yatırımlar, İştirak, İş ortaklıkları ve Bağlı Ortaklıklardaki Yatırımlara İlişkin Değerleme Farklarının Raporlanması

TMS 32 Finansal Araçlar Sunum ve TFRS 9’da tanımlanan finansal varlıklardan, yatırım amacıyla tutulanlar ile aşağıdakiler dışında kalanlar bu kalemde “Finansal Varlıklar” grubunda raporlanır. Buna göre “Nakit ve nakit benzerleri, türev araçlar, teminata verilen finansal varlıklar, imtiyaz sözleşmelerine ilişkin finansal varlıklar finans sektörü faaliyetlerinden alacaklar, ticari ve diğer alacaklar ve özkaynak yöntemiyle değerlendirilen yatırımlar ya da maliyet veya gerçeğe uygun değer yönteminin kullanılması durumunda münferit finansal tablolarda “İştirakler, İş Ortaklıkları ve Bağlı Ortaklıklardaki Yatırımlar” kaleminde izlenen yatırımlar kapsam dışında bırakılmıştır. Ayrıca dönen varlıklar içinde sınıflandırılan finansal varlıklar, kısa vadeli nakit yükümlülüklerin yerine getirilme amacı dışında, atıl fonların değerlendirilmesi, doğrudan faiz, kâr payı, alım-satım kârı vs. elde edilmesi veya bir zarardan korunma amacıyla elde tutulan finansal varlıklardır⁷.

BOBİ FRS’de de finansal araçlar, “Bir işletmenin bir finansal varlığının, başka bir işletmenin de bir finansal yükümlülüğünün veya özkaynak aracının artmasına neden olan sözleşme” olarak tanımlanmıştır.

3.1.1.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler

Finansal yatırım, işletmelerin uzun vadeli yatırım amacıyla satın aldıkları finansal varlıklardır. Değerleme ise en genel tanımıyla “bir iktisadi kıymetin belirli bir zamandaki değerinin tespit edilmesi” şeklinde ifade edilebilir. VUK’nun üçüncü kitabında, değerlendirme esasları içerisinde **değerleme**; “vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti.” şeklinde tanımlanmıştır. Değerleme gününde ise “İktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur.” VUK, Madde 260 uyarınca “Değerlemede, iktisadi kıymetlerden her biri tek başına nazara alınır. Teamülen aynı cinsten sayılan malları ve düşük kıymetli

⁷ Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi, 2019, 31/05/2019 tarihli Resmi Gazete

müteferik eşyayı toplu olarak değerlemek caizdir”⁸. Buna göre, her bir iktisadi kıymetin değerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve dolayısıyla muhasebe kayıtlarının da ayrı ayrı yapılması gerekmektedir. Fakat buradaki istisna ise aynı cinsten mallar ile değeri düşük olan müteferrik⁹ eşyaların toplu değerlendirilmesine verilen izindir.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği TDMS’ye göre; **İştirak**, “İşletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık paylarının izlendiği hesap.” şeklinde ifade edilmiştir. İştirakler hesabı, bir ortaklıkta bulunan en fazla %50 oranında olan sermaye payları veya oy haklarını temsil eden paylardır. İştirak edilen ortaklıklarda iştirak ilişkisinden söz edebilmek için yatırım yapılan işletmenin pay senetlerinin en az % 10’una sahip olunması gerekmektedir. **Bağlı ortaklık** ise “İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak yüzde 50 oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye paylarının izlendiği hesaptır. Bağlı ortaklığın sahipliğinin belirlenmesinde ise, yönetim çoğunluğunu seçme hakkı, esas alınmaktadır¹⁰. Başka bir ifade ile yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletmede oy hakkı ve yönetime katılma hakkı % 10’undan az ise “240 Bağlı Menkul Kıymetler” hesabında, % 10 ile % 50 arasında ise “242 İştirakler” hesabında, % 50’den fazla ise “245 Bağlı Ortaklıklar” hesabına kaydedilmektedir. İştirak paylarında ortaya çıkan değer azalışları için değer düşüklüğü karşılığı ayrılması gerekmektedir. Fakat değer düşüklüğü karşılığı ayrılabilmesi için iştirak paylarında meydana gelen değer düşüklüğünün önemli miktarda veya sürekli olması gerekmektedir¹¹.

Hisse senetleri ile fon portföyünün en az %51’i Türkiye’de kurulan işletmelerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle değerlendirilen, bunların dışında kalan diğer tüm menkul kıymetler borsa rayici ile değerlendirilmektedir. Borsa rayici yoksa veya söz konusu borsa rayici muvazaalıysa menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkları dahil) iktisap tarihinden değerlendirilme

⁸ Vergi Usul Kanunu, 12/1/1961 tarihli, 10705 sayılı Resmi Gazete, Madde 258-260

⁹ Müteferrik; Birbirinden ayrılmış, dağılmış, kısım kısım.

¹⁰ Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT), 26 Aralık 1992 Tarihli, 21447 Sayılı, Resmi Gazete,

¹¹ Ahmet Gökgöz, “İştirak Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Issue:58, (2013), s.18

gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, borsa rayici bulunmayan, getirisi ihraç edenin kar ve zararına bağlı olarak doğan ve değerlendirme günü itibariyle hesaplanması mümkün olmayan menkul kıymetler, alış bedeli ile değerlendirilir. (VUK, Madde 279)

Örnek: YILDIRIM işletmesi, 10.10.T1 tarihinde DOĞAN işletmesinin %30 sermaye payını temsil eden hisse senetlerini 120.000 TL'ye satın almış ve bunun karşılığında ise 1.000 TL komisyon gideri ödemiştir. 31.12.T1 tarihinde satın alınan iştiraklerin borsa değeri 110.000 TL olarak belirlenmiştir. 20.10.T2 tarihinde ise YILDIRIM işletmesi elinde bulundurduğu iştiraklerini 130.000 TL'ye satmıştır.

10.10.T1- Hisse Senetlerinin İlk Muhasebeleştirilmesi	BORÇ	ALACAK
2.. İştirakler	120.000	
6.. Komisyon Giderleri	1.000	
1.. Bankalar		121.000

İştiraklerin değer azalış kaydı aşağıdaki gibidir.

31.12.T1- Hisse Senetlerinin Değer Azalış Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Karşılık Giderleri	10.000	
2.. İştirakler Sermaye Payları Değer Düş Karş.		10.000

20.10.T2- Değeri Azalan Hisse Senetlerinin Satılması	BORÇ	ALACAK
1... Bankalar	130.000	
2... İştirakler Ser.Pay. Değer Düş.Kar.(-)	10.000	
2.. İştirakler		120.000
6.. Konusu Kalmayan Karş.		10.000
6.. Diğer Olağandışı Gelir ve Karlar.		10.000

3.1.1.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

BOBİ FRS Madde 9/21'e göre "Borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören özkaynak araçları, ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatından ölçülerek işlem maliyetleri kâr veya zarara yansıtılır." Raporlama tarihine gelindiğinde ise bu özkaynak araçları gerçeğe uygun değerleri (piyasa değeri) üzerinden ölçülür ve ortaya çıkan değer farkları "Finansal Yatırımlar Değer Artış Kazançları" veya "Finansal Yatırımlar Değer Azalış Zararları" hesap kalemlerinde raporlanır. Eğer işletmeye ait özkaynak araçları borsada ve/veya diğer piyasalarda işlem görmüyorlarsa ilk muhasebeleştirme işlem fiyatları ve işlem maliyetleri toplanarak hesaplanan maliyet değeri ile ölçülür. Raporlama tarihine gelindiğinde ise maliyet bedelinden varsa değer düşüklüğü zararları indirilerek ölçülür.

BOBİ FRS madde 9/12'ye göre borçlanma araçlarının ilk muhasebeleştirilmesi konusu ele alınmıştır. Buna göre; finansal varlık ve yükümlülükler içinde raporlanan borçlanma araçları "ilk kayda alma sırasında, işlem maliyetleri de dâhil edilerek işlem fiyatları üzerinden ölçülür. İşlem maliyetleri bir finansal varlığın veya yükümlülüğün edinimiyle, ihracıyla ya da elden çıkarılmasıyla ilişkilendirilebilen ek maliyetlerdir. İşlem maliyetlerine örnek olarak aracılara veya danışmanlara ödenen ücretler ve düzenleyici kurumlar tarafından alınan harçlar gösterilebilir." BOBİ FRS'ye göre, borçlanma aracı niteliğindeki finansal varlıklar ve yükümlülükler sonraki ölçümlerde itfa edilmiş değeri üzerinden değerlendirilir ve değerlendirme farkı kar veya zarara yansıtılmaktadır. Bu finansal varlıklar için, varsa değer düşüklüğü veya tahsil edilememe olasılığından kaynaklanan tüm indirimler hesaplanarak eksi olarak raporlanmalıdır (BOBİ FRS 9/11 ve 14. madde)

BOBİ FRS'de alacakların ölçümünün, TFRS 9'a göre farklılaştığı görülmektedir. TFRS 9'da ticari ve diğer alacaklara ilişkin herhangi bir vade farkı ayrımı yapılmaksızın itfa edilmiş maliyet yöntemi kullanılmakta iken (TFRS 15'deki ticari alacaklar için kolaylaştırıcı yöntem hariç), BOBİ FRS'de vade farkı ayrımı yapılmaktadır. BOBİ FRS'de ticari ve diğer alacakların ilk muhasebeleştirilmesinde itibari değer veya itfa edilmiş maliyet ölçüsü esas alınmaktadır. Bu iki farklı ölçümün ayrılmasındaki temel belirleyici unsur ise vade süresidir. Vade süresi bir yılı aşmayan ticari ve diğer alacaklar itibari değer ile ölçülürken, vade süresi bir yılı aşan ticari ve diğer alacaklar TFRS 9'da

olduğu gibi itfa edilmiş maliyet ile ölçölmektedir¹². BOBİ FRS’de tüm değerleme farkları ise kar veya zarara aktarılmaktadır.

BOBİ FRS 9/33’de borçlanma araçları ile ilgili finansal varlıklara ilişkin değer düşöklüğü konusu ele alınmıştır. Değer düşöklüğü konusunda öncelikle finansal raporlama dönemi sonunda söz konusu finansal varlıkların değer düşöklüğüne uğradıklarına dair gözlemlenebilir bir kanıtın bulunup bulunmadığı değerlendirilir. Eğer dönem sonlarında varlıkların değer düşöklüğüne uğradıklarına dair gözlemlenebilir bir kanıt varsa, değer düşöklüğü zararı **ticari alacaklar için** “Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler” kalemine, **diğer finansal varlıklar için** ise “Finansal Yatırımlar Değer Azalış Zararları” kalemine yansıtılır. BOBİ FRS 9/10’da ise şüpheli ticari alacaklara karşılık ayrılmasına ilişkin hükümler ele alınmıştır. Buna göre “İşletme dönem sonlarında makul bir gerekçeye dayanarak tahsili şüpheli hale gelen ticari ve diğer alacaklarını tahmin eder ve bu alacaklar için 9.32-9.38 paragrafları uyarınca **değer düşöklüğü** karşılığı hesaplar. şüpheli alacaklar, çeşitli nedenlerle tahsil imkânlarının güçleşmiş olduğu tahmin edilen alacakları ifade eder”

İştirakler ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar “TMS 28 İştirakler ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar” standardı, BOBİ FRS’deki karşılığı “Bölüm 10 İştiraklerdeki Yatırımlar” standardıdır. TMS/TFRS’lerde İştirakler ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar tek bir standartta ele alınırken, BOBİ FRS’de iştirakler “İştiraklerdeki Yatırımlar” ve “Müşterek Girişimdeki Yatırımlar” olmak üzere iki ayrı bölümde ele alınmıştır. TMS/TFRS’lerde iş ortaklığı kavramının yerine BOBİ FRS’de “Müşterek Girişim” terimi kullanılmıştır. **Müşterek girişim** ise BOBİ FRS’ de iki veya daha fazla tarafın, müşterek kontrole tabi bir ekonomik faaliyeti gerçekteştirmesini sağlayan sözleşmeye bağlı düzenleme olarak tanımlanmaktadır. **Müşterek kontrol** ise, BOBİ FRS’ “Bir ekonomik faaliyet üzerindeki kontrolün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılmasıdır” şeklinde ifade edilmektedir. BOBİ FRS 10. Bölüm ile TMS 28 büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Aralarındaki tek farklılık TFRS’de iştirak yatırımın ölçölmesinde münferit finansal tablolarda maliyet bedeli, özkaynak yöntemi ve gerçeye uygun değer ile ölçüm yapılırken, BOBİ FRS’de sadece maliyet ve özkaynak yöntemi

¹² Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı, 29 Temmuz 2017 tarihli, 30138 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete, Mad.9.8.

kullanılarak ölçüm yapılmaktadır. İştirakler TMS 28’de olduğu gibi ilk kayda almada maliyet bedeli üzerinden muhasebeleştirilmektedir. Maliyet yönteminin kullanıldığı iştiraklerde varsa “Varlıklarda Değer Düşüklüğü” bölümüne göre değer düşüklükleri indirilerek maliyet bedeli ile ölçülmektedir.

İşletmeler raporlama dönemi sonunda iştiraklerin değer düşüklüğüne uğradıklarına dair tarafsız kanıt bulunup bulunmadığını değerlendirmelidir. Bu değerlendirme sonucunda yatırım değer düşüklüğüne uğramışsa TMS 28’de olduğu gibi yatırımın defter değeri geri kazanılabilir tutarı ile karşılaştırılmalıdır. Yatırımın defter değeri geri kazanılabilir tutardan büyükse değer düşüklüğü zararı ortaya çıkmaktadır. Bu değer düşüklüğü zararı ise “Diğer Faaliyetlerden Giderler” altında “Diğer Giderler” kaleminde raporlanır.

Örnek: 30.10.T1 tarihinde YILDIZ işletmesi, KARTAL işletmesinin %25’lik hissesini 125.000 TL ödeyerek satın almıştır. 31.12.T1 tarihinde ise KARTAL işletmesi 40.000 TL zarar raporlamıştır. 2019 yıl sonunda ise iştirak değer düşüklüğü testine tabi tutularak, geri kazanılabilir tutarı ise 100.000 TL olarak belirlenmiştir.

İştirak edinim tarihinde elde etme maliyetine göre kayıtlanmalıdır.

30.10.T1 İştirakin Elde Edilme Bedelinin Kayıtlanması	BORÇ	ALACAK
2.. İştiraklerdeki ve Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar	125.000	
1.. Bankalar		125.000

İştirakteki dönem sonu zararı ise aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmektedir.

31.12.T1- Dönem Sonu Zararının Kayıtlanması	BORÇ	ALACAK
6.. Bağlı Ort. İştirakler ve Müşterek Girişim Zar. Paylar	10.000	
2.. İştiraklerdeki ve Müşterek Girişimlerdeki Yatırımlar		10.000

Değer düşüklüğüne ilişkin zarar ise aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmektedir.

İştirak Elde Etme Maliyeti	125.000
İştiraklerden Elde Edilen Zararlar(-)	-10.000 (40.000x0,25)
İştirakin Defter Değeri	115.000
Geri Kazanılabılır Değer	100.000
Değer Düşüklüğü Zararı	15.000

31.12.T1- İştirak Değer Düşüklüğü Zararı Kaydı	BORÇ	ALCAK
6.. Diğer Faaliyetlerden Giderler	15.000	
2.. İştirak Değer Düşüklüğü Karşılığı		15.000

Özkaynak araçlarındaki yatırımlara ilişkin BOBİ FRS 9/20,21'e göre "Borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören özkaynak araçları, ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatından ölçülerek işlem maliyetleri kâr veya zarara yansıtılır. Bu özkaynak araçları raporlama tarihinde ise gerçeğe uygun değerleri (piyasa değeri) üzerinden ölçülür." Ortaya çıkan değer farkları "Finansal Yatırımlar Değer Artış Kazançları" veya "Finansal Yatırımlar Değer Azalış Zararları" kalemlerinde kâr veya zarara yansıtılır. Ayrıca "Borsada ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem görmeyen özkaynak araçları, ilk muhasebeleştirmede, işlem fiyatları ve işlem maliyetlerinin toplamından oluşan maliyet bedelinden ölçülür. Bu özkaynak araçları sonraki raporlama tarihlerinde maliyet bedelinden varsa değer düşüklüğü zararları düşülerek ölçülür" şeklinde ifade edilmiştir.

Aşağıdaki örnekte borsada işlem gören bir işletmenin özkaynak araçlarına yapılan yatırımların ilk muhasebeleştirilmesi, değer artış ve azalışlarının raporlanması ve özkaynak araçlarının elden çıkartılmasına ilişkin durumlar ele alınmıştır

Örnek: YILDIZ işletmesi, 10.10.T1 tarihinde borsada işlem gören hisse senetlerini 120.000 TL'ye satın almış ve bunun karşılığında ise 1.000 TL komisyon gideri ödemiştir. 31.12.T1 tarihinde satın alınan hisse senetlerinin piyasa değeri 130.000 TL olarak

belirlenmiştir. 31.12.T2 tarihinde ise hisse senetlerinin piyasa değeri ise 110.000 TL'dir. 20.10.T3 tarihinde ise YILDIZ işletmesi elinde bulundurduğu hisse senetlerini 128.000 TL'ye satmıştır¹³

10.10.T1- Hisse Senetlerinin İlk Muhasebeleştirilmesi	BORÇ	ALACAK
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar	120.000	
6.. Komisyon Giderleri	1.000	
1.. Bankalar		121.000

Hisse senetlerinin değer artış kaydı ise aşağıdaki gibidir.

31.12.T1- Hisse Senetlerinin Değer Artış Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar	10.000	
6...Finansal Yatırımlar Değer Artış Kazançları		10.000

Hisse senetlerinin değer azalış kaydı ise aşağıdaki gibidir

31.12.T2- Hisse Senetlerinin Değer Azalış Kaydı	BORÇ	ALACAK
6... Finansal Yatırımlar Değer Azalış Zararları	20.000	
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar		20.000

20.10.T3 tarihinde hisse senetlerinin elden çıkarılmasına ilişkin muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibidir.

20.10.T3- Hisse Senetlerinin Elden Çıkarılması	BORÇ	ALACAK
1.. Bankalar	128.000	
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar		110.000
6... Finansal Yatırımlar Değer Artış Kazançları		18.000

¹³ Bu örnek Öztürk, a.g.m, s. 610'dan türetilmiştir.

3.1.1.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler

Yatırım amacıyla elde tutulan finansal varlıklardan, raporlama günü itibarıyla vadesine 12 aydan daha kısa süre kalanlar ile, vadesi daha uzun olmakla birlikte 12 ay içinde elden çıkarılması düşünülen varlıklar, dönen varlıklarda “Finansal Yatırımlar” içerisinde; vadesine 12 aydan daha uzun süre kalanlarla, 12 aydan uzun süre elde tutulması düşünülen varlıklar ise duran varlıklar içinde “Finansal Yatırımlar” içerisinde raporlanır¹⁴.

TFRS 9 Finansal Araçlar standardı Paragraf 4'te finansal varlıkların ve yükümlülüklerin sınıflandırılması konusu ele alınmıştır. Buna göre, “finansal varlıkların yönetimi için işletmenin kullandığı iş modeli” ve “finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri” gibi kıstaslar dikkate alınarak finansal varlıkların ölçümü yapılmaktadır. Bu kıstaslardan hareketle finansal varlıklar; itfa edilmiş maliyeti üzerinden, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak veya gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılmalıdır. Finansal yükümlülüklerin sınıflandırılması konusunda ise bazı istisnalar (TFRS 9, mad. 4.2.1) dışında kalan tüm finansal yükümlülüklerin itfa edilmiş maliyetleri üzerinden ölçülen olarak sınıflandırılması gerektiği ifade edilmektedir¹⁵. Ticari alacaklar ve diğer alacaklar finansal varlık olarak sınıflandırıldıklarından dolayı, TFRS 9 madde 5.1'de önemli bir finansman unsuru içermeyen ticari alacakların ilk muhasebeleştirilmesinde, TFRS 15 hükümleri uygulanarak işlem fiyatı esas alınması gerektiği ifade edilmiştir¹⁶. Finansman unsuru içeren ticari alacakların ise üç aydan uzun vadeli olanları için faiz ayrıştırmasının yapılması gerekmektedir. TFRS 15'deki kolaylaştırıcı yöntem seçildiği durumda, bir yıldan uzun vadeli olan ticari alacaklarda faiz ayrıştırması yapılması gerekmektedir. TFRS 9'a göre daha sonraki ölçümlerde ise vadesi ne olursa olsun tüm senetli veya senetsiz alacak ve borçlar itfa edilmiş değerleri üzerinden ölçülmektedir.

¹⁴ Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi, 17/11/2012 tarihli ve 28470 sayılı Resmî Gazete, s.37

¹⁵ TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı, 15/01/2019 tarihli ve 30656 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer), Bölüm 4, .

¹⁶ İlker Kıymetli Şen ve Mehmet Özbirecikli, “BOBİ FRS'nin Muhasebe Uygulamalarına Getirdiği Değişiklikler: Bobi FRS, TMS/TFRS ve Mevcut Muhasebe Sistemi Çerçevesinde Bir İnceleme”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Ekim, 2018, s.469.

Finansal yatırımlara ilişkin “TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar” standardında işletme iştiraklerinin muhasebeleştirilmesi konusu ele alınmıştır. TMS 28 madde 3’te “**İştirak**”, “Yatırımcı işletmenin üzerinde önemli etkisinin bulunduğu işletme” olarak tanımlanırken, “**iş ortaklığı**” ise “Müşterek kontrole sahip olan tarafların, girişimin net varlıkları üzerinde haklarının bulunduğu müşterek anlaşma” şeklinde tanımlanmıştır. Önemli etki ise, bir işletmenin yatırım yapılan işletme üzerindeki oy hakkının yüzde 20 veya daha fazlasını elinde bulundurması durumunda ortaya çıkmaktadır.

İşletmenin doğrudan ya da dolaylı olarak yatırım yapılan işletmenin oy hakkının yüzde 20’sinden daha azına sahip olması ise yatırım yapan işletmenin söz konusu işletme üzerinde önemli etkiye sahip olmadığını ifade etmekte ve bunlar finansal varlık olarak raporlanmaktadır.

TFRS’lere göre önemli etkiye sahip iştirak yatırımları, bireysel finansal tablolarda özkaynak yöntemi yada gerçeğe uygun değer yöntemi ile, konsolide finansal tablolarda ise özkaynak yöntemi ile ölçülerek raporlanır. TMS 28 madde 10’a göre, özkaynak yöntemi ile raporlanan yatırımlar, başlangıçta elde etme maliyeti ile muhasebeleştirilir. Sonraki dönemlerde, yatırım yapılan işletmenin özkaynaklarındaki gelir giderlerden (dönem karı/zararı ya da yeniden değerlendirme artışları gibi özkaynak artış/azalışlarından) yatırımcının payına düşen kısım, bu gelir giderlerin kar zarara aktarılabilen veya aktarılamayan oluşuna göre özkaynaklardaki ilgili özkaynak grubunda raporlanır. Buna göre edinme tarihinden sonra yatırımcının, yatırım yapılan işletmenin kâr veya zararındaki payı, yatırımın defter değeri artırılarak ya da azaltılarak finansal tablolara yansıtılır. Eğer, iştirakin zararlarından işletmeye düşen pay, iştirakteki yatırımın defter değerinden büyük ise, yatırımcı, kendi payına düşen ek zararları iştirakin zararından işletmeye düşen pay olarak muhasebeleştirmez. Yatırımcının payı sıfıra düştükten sonra yatırımcı, ek zararları, karşılık ayırmak suretiyle muhasebeleştirir. Ayrıca iştirak ve iş ortaklıklarındaki net yatırımlar için değer düşüklüğü testi yapılır. Değer düşüklüğünü tarafsız bir şekilde tespit edebilmek için; net yatırımın finansal tablolara alındıktan sonra güvenilir olarak tahmin edilebilmesi ve işletmelerin gelecekteki tahmini nakit akışlarını etkileyebilecek olayların olması gerekir. Bu durumlarda iştirak ve iş ortaklıkları değer düşüklüğüne uğrar ve değer düşüklüğü zararı ortaya çıkar. Net yatırımın değer

düşüklüğüne uğradığına dair tarafsız kanıtlar toplayabilmek için işletmede aşağıda ifade edildiği gibi zarara neden olan olaylara ilişkin bilgiler gereklidir¹⁷.

- a. İştirak veya iş ortaklığının önemli finansal sıkıntı içinde olması,
- b. Ödemede temerrüde düşülmesi veya vadenin aşılması gibi nedenlerle iştirak veya iş ortaklığı tarafından sözleşmenin ihlal edilmesi,
- c. Ekonomik veya sözleşmeye bağlı nedenlerden dolayı iştirakinin ve iş ortaklığının içine düştüğü finansal sıkıntıdan dolayı işletmenin, iştirakine veya iş ortaklığına normal şartlarda düşünmediği bir ayrıcalık tanınması,
- d. İştirakin veya iş ortaklığının iflasının veya başka bir finansal yeniden yapılanmaya gireceğinin muhtemel olması veya
- e. İştirakin veya iş ortaklığının finansal sıkıntıları nedeniyle, net yatırıma ilişkin aktif piyasanın ortadan kalkması.

Uzun bir süre devam eden değer azalışı sonunda özkaynak aracına yapılan yatırımın gerçeğe uygun değerinin, maliyetinin altında kalması durumu, söz konusu özkaynak aracının değer düşüklüğüne uğradığına dair tarafsız bir kanıt olarak değerlendirilmektedir.

“TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar” standardı, iştiraklerde meydana gelen değer düşüklüklerinin “TMS 36- Varlıklardaki Değer Düşüklüğü” standardına göre tespit edilmesi ve muhasebeleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. TMS 36 Varlıklardaki Değer Düşüklüğü Standardı ise varlıkların ediniminden sonraki dönemlerde ortaya çıkabilecek değer düşüklüklerini dikkate alarak aktifin olması gerekenden büyük olmasının önüne geçerek finansal tablolarda aktifin gerçek değerini göstermeyi amaçlamaktadır. Böylece aktifin olması gerekenden büyük olmasının önüne geçerek ihtiyatlılık ilkesinin gereği yerine getirilmektedir. Bu bağlamda TMS 36 standardı, finansal tabloların güvenilir, anlaşılabilir ve gerçeğe uygun olarak raporlanmasına hizmet etmektedir¹⁸. Yatırımcı işletmeler iştirakler ve iş ortaklıklarındaki paylarına raporlama dönemi sonlarında değer düşüklüğü testi uygulamaktadır. Değer

¹⁷ TMS 28-İştirak ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar, 28/10/2011 tarihli, 28098 sayılı Resmi Gazete, Mad. 41A.

¹⁸ Serhat Şamil, Murat Esmeray, “TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardı: BIST 100’de Bir Araştırma”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, , Sayı: 48, Temmuz-Aralık (2016), ss. 17

düşüklüğü testinde ise iştirak ve iş ortaklığı yatırımlarının defter değeri ile geri kazanılabilir değeri karşılaştırılmaktadır.¹⁹ Defter değeri ile geri kazanılabilir değer karşılaştırılması sonucunda; eğer defter değeri geri kazanılabilir değerden düşükse burada bir değer düşüklüğü söz konusudur ve bunun için ise karşılık ayrılması gerekmektedir.

İştirak ve iş ortaklıklarında meydana gelen değer düşüklüklerinin muhasebeleştirilmesi benzer olduğundan, burada yalnızca iştirakler üzerinden değer düşüklüğüne ilişkin muhasebe kayıtlarına yer verilmiştir. TMS/TFRS'ye göre iştiraklerin ve iş ortaklıkların ilk olarak muhasebeleştirilmesinde elde etme maliyeti kullanılmaktadır.

Örnek: X işletmesi, Y işletmesinin sermaye payına %30 iştirak etmek için 15.11.T1 tarihinde 30.000 TL ödeyerek iştiraki muhasebeleştirmiştir. 31.12.T1 tarihinde ise Y işletmesi 10.000 TL zarar raporlamıştır. Ayrıca T1 yılı dönem sonunda, iştirak değer düşüklüğü testine tabi tutularak iştirakin geri kazanılabilir tutarı 18.000 TL olarak belirlenmiştir²⁰.

İştirak edinim tarihinde elde etme maliyetine göre kayıtlanmalıdır.

15.11.T1 İştirakin Elde Edilme Bedeli Kayıtlanması	BORÇ	ALACAK
2.. Önemli Etki Taşıyan İştirakler	30.000	
1... Bankalar		30.000

İştirakteki dönem sonu zararı ise aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmektedir.

31.12.T1-Dönem Sonu Zararının Kayıtlanması	BORÇ	ALACAK
6.. Yatırımlardan Zarar Payları	3.000	
2..Önemli Etki Taşıyan İştirakler		3.000

¹⁹ Buradaki defter değeri iştirak veya iş ortaklıklarının muhasebe değerini ifade ederken, geri kazanılabilir değer bir varlığın veya nakit yaratan birimin, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile kullanım değerinden yüksek olanını ifade etmektedir. Gerçeğe uygun değer ise; piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır. Kullanım değeri ise Bir varlık veya nakit yaratan birimden elde edilmesi beklenen gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeridir

²⁰ Bu örnek Ahmet Kızıl vd., TMS - TFRS Türkiye Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları, *Der Yayınları:435, 2. Baskı*, İstanbul, 2006, s.421'den türetilmiştir..

Değer düşüklüğüne ilişkin zarar ise aşağıdaki gibi muhasebeleştirilmektedir.

İştirak Elde Etme Maliyeti	30.000
İştiraklerden Elde Edilen Zararlar(-)	-3.000 (10.000x0,30)
İştirakin Defter Değeri	27.000
Geri Kazanılabilir Değer	18.000
Değer Düşüklüğü Zararı	9.000

31.12.T1- İştirak Değer Düşüklüğü Zararı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Karşılık Giderleri	9.000	
2.. Finansal Yatırımlar Değer Düşüklüğü Karşılığı		9.000

TFRS 9 standardı gereğince özkaynağa dayalı finansal araçlar ilk muhasebeleştirmede “gerçeğe uygun değer” üzerinden ölçülür. Söz konusu araçların izleyen dönemlerde “gerçeğe uygun değer”inde meydana gelen değer artış ve azalışları GUD farkı kâr zarara yansıtılan ve GUD farkı kapsamlı kâra yansıtılan olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır²¹.

Örnek: X işletmesi, 10.10.T1 tarihinde borsada işlem gören ve yatırım amaçlı olarak sınıflandırdığı hisse senetlerini 120.000 TL’ye satın almış ve bunun karşılığında ise 1.000 TL komisyon gideri ödemiştir. 31.12.T1 tarihinde satın alınan hisse senetlerinin piyasa değeri 130.000 TL olarak belirlenmiştir. 31.12.T2 tarihinde ise hisse senetlerinin piyasa değeri ise 110.000 TL’dir. 20.10.T3 tarihinde ise X işletmesi elinde bulundurduğu hisse senetlerini 128.000 TL’ye satmıştır²².

10.10.T1-Hisse Senetlerinin İlk Muhasebeleştirilmesi	BORÇ	ALACAK
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar	120.000	
6.. Komisyon Giderleri	1.000	
1.. Bankalar		121.000

²¹ Erkan Öztürk, "Finansal Varlıkların Ölçme ve Muhasebeleştirme Esaslarının Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından Karşılaştırılması", *Journal of Business Research Turk*, Vol.9, Issue 3, (2017), s. 599,

²² Bu örnek; Öztürk, a.g.m, s. 609’dan türetilmiştir.

Hisse senetlerinin değer artış kaydı ise aşağıdaki gibidir.

31.12.T1 Hisse Senetlerinin Değer Artış Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar	10.000	
6.. Diğer Olağan Gelir ve Karlar		10.000

Hisse senetlerinin değer azalış kaydı ise aşağıdaki gibidir

31.12.T2- Hisse Senetlerinin Değer Azalış Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Diğer Olağan Gider ve Zararlar	20.000	
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar		20.000

20.10.T3 tarihinde hisse senetlerinin elden çıkarılmasına ilişkin muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibidir.

20.10.T3- Hisse Senetlerinin Elden Çıkarılması	BORÇ	ALACAK
1.. Bankalar	128.000	
2.. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Yatırımlar		110.000
6.. Diğer Olağan Gelir ve Kârlar		18.000

3.1.2. Şüpheli Alacakların Raporlanması

İşletmelerin şüpheli alacak karşılığı ayırabilmeleri VUK'da şarta bağlanmıştır. Buna göre Tekdüzen Hesap Planında **şüpheli alacak**; "Ödeme süresi geçmiş bu nedenle vadesi bir kaç defa uzatılmış veya protesto edilmiş, yazı ile birden fazla istenmiş ya da dava veya icra safhasına aktarılmış senetli ve senetsiz alacakları kapsar". VUK Madde 323'e göre ticari veya zirai kazançla ilgili olmak üzere, dava ve icra safhasında olan alacaklar için şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilceği gibi, dava ve icra takibine değmeyecek küçük tutarda alacaklar için yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan

fazla istenilmesine rağmen ödenmeyen alacaklar için şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilir.

İşletmelerin alacakları değerlendirilirken göz önüne alınması gereken en önemli husus, söz konusu alacağın tahsil edilip edilemeyeceğinin tespit edilmesidir. İşletmenin tahsil edebilme yeteneği ortadan kalkmış bir alacağı varsa bu durumun finansal durum tablosunda şüpheli alacak karşılığı kalemi altında gösterilmesi gerekmektedir. Aksi halde alacaklar kaleminin tutarı yanlış raporlanmış olacaktır. Tahsil edilemeyecek alacaklar için şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılmadığı durumda ise kar veya zarar tablosundaki dönem karı da yanlış hesaplanacaktır. Bu durum gelir ve karların olduğundan yüksek raporlanmasına yol açacak ve dolayısıyla ihtiyatlılık ilkesine aykırılık teşkil edecektir. VUK Madde 323'e göre, şüpheli alacaklar için ayrılacak karşılıklar tasarruf değerine göre belirlenir. Teminatlı alacaklarda ayrılacak olan karşılık ise teminattan geri kalan miktar karşılığında olmalıdır. Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemin finansal tablolarına aktarılmalıdır.

3.1.2.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki Düzenlemeler

TDMS hesap planı açıklamalarına göre; "Hesaplanan karşılık tutarı şüpheli alacaklar karşılığı hesabına alacak, "654. Karşılık Giderleri Hesabı"na borç kaydedilir. Şüpheli alacağın tahsiline bağlı olarak, tahmin olunan zararın kısmen ya da tamamen gerçekleşmemesi halinde; gerçekleşmeyen kısım "644. Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı"na alacak kaydolunarak şüpheli alacaklar karşılığı hesabına borç yazılır. Şüpheli alacağın tahsilinin imkansız olduğu kesinleştiği takdirde şüpheli alacaklar karşılığı hesabına borç, ilgili hesaba da alacak kaydedilir. Gerçekleşen zararın ayrılan karşılıklardan fazla olması halinde, ayrılan karşılık kadar şüpheli alacaklar karşılığı hesabına borç, zarar fazlası ise "681. Önceki Dönem Gider ve Zararları Hesabı"na borç yazılır. Tahsil edilemeyen tutar ise ilgili alacak hesabına alacak kaydolunur."

3.1.2.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

TMS/TFRS'lerde finansal araçlara ilişkin düzenlemeler sadeleştirilmiş şekliyle BOBİ FRS'de 9, 10 ve 11'inci bölümlerde ele alınmaktadır. BOBİ FRS'de Varlık ve

yükümlülüklerin nasıl muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkeler 9. Bölüm “Finansal Araçlar ve Özkaynaklar” kısmında yer almaktadır. BOBİ FRS, 9/3’te finansal araçlar, “Bir işletmenin bir finansal varlığının, başka bir işletmenin de bir finansal yükümlülüğünün veya özkaynak aracının artmasına neden olan sözleşmeler” olarak tanımlanmaktadır.

İşletme finansal varlıkları ise

- Nakit
- Başka bir işletmeye ait özkaynak aracı
- Başka işletmelerden nakit veya başka bir finansal varlık satın alınmasından

kaynaklanan sözleşmeler (Örnek olarak ticari ve diğer alacaklar, tahvil, bono v.b. menkul kıymet araçları)

➤ Finansal varlıkların işletmenin menfaatine olması şartıyla başka işletmelerle takas edilmesi

➤ İşletmenin kendisine ait değişken sayıda özkaynak aracını almak zorunda kalabileceği sözleşmeler

➤ Ya da İşletmenin kendisine ait olmak üzere sabit sayıda özkaynak aracının önceden belirlenmiş varlıklarla takas edilmesinde ödenecek olan sözleşmelerden oluşmaktadır.(BOBİ FRS, Madde 9.3)

İşletmelerin alacakları finansal varlıklar grubu altında raporlandığından, işletmenin ticari ve ticari olmayan işlemlerinden kaynaklanan senetli ve senetsiz tüm alacakları da bu kapsamda değerlendirilir. İşletmelerin ödeme çağrısı yaptıkları sermaye alacakları ile ilk kez muhasebeleştiği alacakların vade tarihi ile tahsil edilmesi beklenen süre bir yılın altında olan alacaklar **itibari değer ile değerlendirilmelidir**. İşletmelerin ilk kez muhasebeleştiği alacakların vade tarihi ile tahsil edilmesi beklenen süre bir yıldan fazlaysa, bu durumda alacaklar **itfa edilmiş maliyet ile değerlendirilmelidir**. İtfa edilmiş maliyet ise aşağıdakilerin net tutarıdır;

- a) Alacakların kayıtlı değeri
- b) Eksi anapara ödemeleri
- c) Eksi alacakların finansal tablolara alındığındaki tutar ile vadesindeki tutar

arasındaki fark üzerinden etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan toplam itfa tutarı,

d) Eksi alacakların değer düşüklüğü veya tahsil edilememe olasılığından kaynaklanan tüm indirimlerin net tutarıdır.

İşletmeler dönem sonlarında makul bir gerekçeye dayanarak tahsil edilmesi şüpheli hale gelen alacakları için değer düşüklü karşılığı hesaplamalıdır. Şüpheli alacaklar, çeşitli sebeplerle tahsil edilme olasılıklarının zorlaştığı tahmin edilen alacakları ifade etmektedir. (BOBİ FRS, 9/7,8,10,14 Maddeler)

İşletmeler dönem sonlarında tahsil edilememe olasılıkları bulunan alacakları için makul gerekçe ve gözlemlenebilir bir kanıt bulunup bulunmadığını tespit ederek değer düşüklüğü karşılığı ayırmalıdır. Eğer alacakların değer düşüklüğüne uğradığına ilişkin gözlemlenebilir bir kanıt varsa, değer düşüklüğü zararı kâr veya zarar tablosunda “Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler” kalemine, diğer finansal varlıklar için ise “Finansal Yatırımlar Değer Azalış Zararları” kalemine yansıtılmalıdır.

İşletmeler alacaklarına değer düşüklüğü ayırmalarında gözlemlenebilir kanıtlar olup olmadığı konusunda aşağıdaki maddeleri değerlendirebilir. (BOBİ FRS, Madde 9/33,34)

- a) Borçlunun finansal sıkıntı içerisinde olması
- b) Alacaklara ilişkin faiz ve anapara ödemelerinde aksaklıklar yaşanması
- c) İşletmenin alacaklıya normal şartlarda sağlamayacağı bir imtiyaz sağlaması
- d) Borçlunun iflas etmesi ya da bir finansal yapılandırma sürecine girmesi

VUK Madde 281’e göre alacaklar kayıtlı değeri ile değerlendirilir. Vadesi gelmemiş senede bağlı alacaklar ise değerlendirme gününde senet üzerindeki faizle, faiz belirtilmemişse TCMB belirlediği reeskont oranı üzerinden değerlendirilmektedir.

BOBİ FRS, Madde 9/37’ye göre İşletmeler, itibari değer üzerinden ölçtüğü alacaklarla, itfa edilmiş değer üzerinden ölçtüğü alacaklar için değer düşüklüğü zararını farklı olarak hesaplamaktadır. İtibari değer üzerinden ölçülen alacaklarda, değer düşüklüğü zararı “alacağın defter değeri” ile “alacağın vadesinde tahsil edilmesi beklenen en gerçekçi değeri” arasındaki farka eşittir. Bu tutar sıfır olarak da hesaplanabilir. İtfa edilmiş değeri üzerinden ölçülen alacaklar için değer düşüklüğü zararı ise; “varlığın

defter değeri” ile “varlığa ilişkin tahmini nakit akışlarının, başlangıçtaki etkin faiz oranı kullanılarak bugüne indirgenmiş değeri” arasındaki farktır.

Örnek: 31.12.T1 itibari ile X işletmesinin; müşterisi Y işletmesinden ticari alacakları 150.000 TL’dir. Ticari alacakların vade tarihi (31.12.T1 itibari ile) aşağıdaki tabloda verilmiştir. X işletmesinin yapmış olduğu değerlendirmede, borçlu Y işletmesinin iflas ettiği ve borcunu ödeyemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2: X İşletmesinin Ticari Alacaklarının Vade Tarihi

TİCARİ ALACAK TUTARI	VADE DURUMU
30.000 TL	Vadesi 1-30 gün arası
48.000 TL	Vadesi 31-120 gün arası
72.000 TL	Vadesi 121-365 gün arası

Verilen örnekte Y işletmesine ait alacakların vadesi 1 yılın altında olduğundan X işletmesi alacaklarını itibari değer üzerinden değerlemelidir. Y işletmesi, borcunun tamamı için temerrüde düşmesinden dolayı, X işletmesinin ayıracağı şüpheli ticari alacaklar karşılığı tutarı 150.000 TL’dir. Şüpheli ticari alacaklar karşılığı için muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir.

31.12.T1-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Esas Faaliyetlerden Diğer Giderler	150.000	
1.. Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı		150.000

3.1.2.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

TFRS 15 madde 63’te “Kolaylaştırıcı bir uygulama olarak işletme, sözleşmenin başlangıcında, müşteriye taahhüt ettiği mal veya hizmetin devir tarihi ile müşterinin bu mal veya hizmetin bedelini ödediği tarih arasında geçen sürenin bir yıl veya daha az olacağını öngörmesi durumunda, taahhüt edilen bedelde önemli bir finansman bileşeninin etkisi için düzeltme yapmak zorunda olmadığı” ifade edilmektedir. Bu açıklama ile alacak tutarı işlem bedeli ile kayda alınırken, hasılat tutarı bugünkü değer ile kayıtlanır ve faiz farkı ayrı bilanço hesabına alınarak alacakların altında bilançoda eksi raporlanır. Böylece alacakların bilançoda finansman unsuru için bir düzeltme yapılması yani alacakların finansman unsurlarından arındırılarak raporlanması sağlanır.

TFRS 9 madde 4.1.2'ye göre bir finansal varlığın itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülebilmesi için aşağıdaki şartların birlikte sağlanması gerekmektedir.

I. Finansal varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması,

II. Finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması

Bu maddeler birlikte değerlendirildiğinde belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerinin tahsil edilmesi amaçlandığından, ticari alacakların da itfa edilmiş maliyetleri üzerinden ölçülmesi gerekmektedir. İtfa edilmiş maliyet ise “Finansal varlık veya finansal yükümlülüğün ilk defa finansal tablolara alındığı tutardan, anapara geri ödemeleri düşüldükten sonra, bu tutara ilk defa finansal tablolara alındığındaki tutar ile vadesindeki tutar arasındaki fark üzerinden etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan toplam itfa tutarı eklenerek veya düşülerek bulunan tutar” olarak tanımlanmaktadır. (TFRS 9 Ek A- Tanımlanan Terimler)

İşletmeler dönem sonlarında alacaklarını tahsil edebilme kabiliyetini değerlendirerek, tahsil edilebilme kabiliyetini kaybeden alacakları finansal durum tablosundan çıkartarak kar veya zarar tablosuna göndermeleri gerekmektedir. Dolayısıyla tahsil edilebilme olasılıkları ortadan kalkmış başka bir deyişle alacaklar şüpheli hale gelmişse bu tür alacaklar için karşılık ayrılması gerekmektedir. TFRS 9 Finansal Araçlar standardında alacaklara karşılık ayırabilmek için değer düşüklüğü hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. TFRS 9 madde 5.5'te değer düşüklüğünün belirlenmesinde “**Beklenen Kredi Zararları**” yaklaşımı getirilmiştir. Beklenen kredi zararları “TFRS 9 Ek A- Tanımlanan Terimler” kısmında “Kredi zararlarının, ilgili temerrüt risklerine göre ağırlıklandırılmış ağırlıklı ortalamasıdır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre de beklenen kredi zararlarının hesaplanması temerrüt risklerine dayandırılmaktadır.

Ticari alacaklarda değer düşüklüklerinin hesaplanmasına ilişkin TFRS 9 Finansal Araçlar standardı madde 5.5'te iki tür yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki **genel yaklaşım**, ikincisi ise **basitleştirilmiş yaklaşımdır**. Genel yaklaşıma göre finansal varlıkların ilk muhasebeleştirilmesinden sonra her raporlama döneminde finansal varlığın

kredi riskinin **önemli ölçüde arttığı tespit edilirse**, söz konusu finansal varlığa “ömür boyu beklenen zarar tutarı kadar” karşılık ayrılması gerekmektedir. Eğer her raporlama döneminde finansal varlığın kredi riski, finansal varlık ilk defa finansal tablolara alındıktan sonra **önemli ölçüde artmadığı tespit edilirse**, söz konusu varlığa “12 aylık kredi zararı kadar” karşılık ayrılması gerekmektedir. TFRS 9 madde 5.8’de ise işletmeler ayırmış oldukları beklenen kredi zararları tutarını “değer düşüklüğü kazancı ve kaybı” olarak kar veya zarar tablosunda raporlamalıdır. İkinci yaklaşım olan basit yaklaşım ise TFRS 9 madde 5.5.15’te açıklanmaktadır. Basit yaklaşıma göre işletmelerin her zaman ömür boyu beklenen zarar tutarları kadar karşılık ayırmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Fidan (2019), Basit yaklaşımın getirilmesinin temel nedeninin kompleks kredi risk yönetim sistemlerine sahip olmayan işletmelerin finansal varlıklarının risk derecesindeki değişimi takip etmesinin zor olmasından ve dolayısıyla işletmeleri maliyetten kurtarmak olduğunu ifade etmektedir²³.

TFRS 15’e göre **önemli bir finansman unsuru içermeyen** ticari alacakların her zaman ömür boyu beklenen kredi zararlarına göre hesaplama yapılmasını ifade eden basitleştirilmiş yaklaşımın kullanılması zorunludur. **Önemli bir finansman unsuru içeren** ticari alacaklar için, işletmeler muhasebe politikaları gereği zarar karşılığını hesaplamada kolaylık olması açısından ticari alacaklarını ömür boyu beklenen kredi zararlarına eşit bir tutardan ölçmeyi yani basit yaklaşımı kullanmayı tercih edebilmektedirler. (TFRS 9, madde 5.5.15). Burada ifade edilen “beklenen kredi zararlarının” nasıl hesaplanması gerektiği konusunda işletmelere bir zorunluluk getirilmemiştir. Ancak işletmelere hesaplamaları kolaylaştırmak adına karşılık matrisinin kullanılmasını tavsiye etmektedir. İşletme ticarî alacaklarına ilişkin 12 aylık beklenen kredi zararlarını ya da ömür boyu beklenen kredi zararlarını tahmin etmek amacıyla söz konusu finansal varlıklara ilişkin geçmiş kredi zararı deneyimlerinden faydalanacaktır. Bir karşılık matrisinde, örneğin, bir ticarî alacağın vadesinin aşıldığı gün sayısına bağlı olarak, sabit karşılık oranları belirlenebilir. Başka bir deyişle işletmeler ticari alacaklarına vade geçmemiş ise yüzde 1, vade 30 günden fazla geçmiş ise yüzde 2, vade 30 günden fazla ancak 90 günden az geçmiş ise yüzde 3 vb. gibi oranlar kullanarak kredi zararlarını

²³ Mehmet Maşuk Fidan, “Ticari Alacaklarda Değer Düşüklüğü–TFRS 9 Finansal Araçlar Standardının Basit Yaklaşımı ve Vergi Usul Kanunu Karşılaştırılması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:81(2019,) s. 47

hesaplayabilmektedirler. Bu hesaplamalarla birlikte işletmeler şüpheli ticari alacak karşılığı ayırabilmektedirler. (TFRS 9, Ek B Uygulama Rehberi, madde B5.5.35)

İşletmelerin beklenen kredi zararları deneyimlerinden faydalanılarak, şüpheli ticari alacak karşılığının nasıl hesaplanması gerektiği aşağıdaki örnekte ele alınmıştır.

Örnek: X işletmesi, TFRS 15 standardını uygulayan ve ticari alacaklara ilişkin zarar karşılıklarını her zaman ömür boyu beklenen kredi zararlarına eşit bir tutardan ölçme politikasını uygulamaktadır. X işletmesi ayrıca ticari alacaklarına ilişkin beklenen kredi zararlarını tespit edebilmek için geçmiş kredi zararı deneyimlerinden faydalanmaktadır. Aşağıdaki tabloda X işletmesinin 31.12.T1 tarihi itibarıyla ticari alacak tutarları, vadeye kalan süre ve kredi risk oranları verilmiştir. Ayrıca etkin faiz oranı ise %20 olarak belirlenmiştir²⁴.

Tablo 3 : Ticari Alacaklara İlişkin Kredi Risk Oranları

TİCARİ ALACAK TUTARI	VADE DURUMU	KREDİ RİSK ORANLARI
2.000.000 TL	Vadesi geçmemiş(vadesine 6 ay var)	% 0,6
1.000.000 TL	Vadesi 1-30 gün geçmiş	% 2,4
800.000 TL	Vadesi 31-120 gün geçmiş	% 3,6
600.000 TL	Vadesi 121-365 gün geçmiş	% 4,8
400.000 TL	Vadesi 365 günden fazla geçmiş	% 9,6

Verilen bilgilerden hareketle öncelikle X işletmesinin beklenen kredi zararlarını hesaplamak gerekmektedir.

Vadesi geçmemiş alacaklar için kredi zarar tutarı: (2.000.000) X (0,006)= **12.000** TL olarak hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu rakam gelecekte ortaya çıkması beklenen bir tutar olduğundan bu tutarın etkin faiz oranıyla bugünkü değerine indirgenmesi (iskonto edilmesi) gerekmektedir.

Vadesi geçmemiş alacaklar için beklenen kredi zararının bugünkü değeri;

$12.000/(1+0,20)^{6/12} = \mathbf{11.010}$ TL olarak hesaplanmaktadır.

²⁴ Bu örnek Ahmet Gökğöz, “TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı Çerçevesinde Ticari Alacaklara İlişkin Beklenen Kredi Zararlarının Tespiti ve Muhasebeleştirilmesi”, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, C. 5, S.2 (2019), s.173'ten türetilmiştir.

Vadesi 1-30 gün geçmiş ticari alacakların beklenen kredi zararı tutarı tablo yardımıyla hesaplandığında;

$$(1.000.000) \times (0,024) = \mathbf{24.000 \text{ TL}}$$

Vadesi 31-120 gün geçmiş ticari alacakların beklenen kredi zararı tutarı;

$$(800.000) \times (0,036) = \mathbf{28.800 \text{ TL}}$$

Vadesi 121-365 gün geçmiş ticari alacakların beklenen kredi zararı tutarı;

$$(600.000) \times (0,048) = \mathbf{28.800 \text{ TL}}$$

Vadesi 365 günden fazla geçmiş ticari alacakların beklenen kredi zararı tutarı;

$$(400.000) \times (0,096) = \mathbf{38.400 \text{ TL}}$$

Tablo 4: Ticari Alacaklara İlişkin Beklenen Kredi Zararları

TİCARİ ALACAK TUTARI	VADE DURUMU	KREDİ RİSK ORANLARI	BEKLENEN KREDİ ZARARLARI
2.000.000 TL	Vadesi geçmemiş(vadesine 6 ay var)	% 0,6	11.010 TL
1.000.000 TL	Vadesi 1-30 gün geçmiş	% 2,4	24.000 TL
800.000 TL	Vadesi 31-120 gün geçmiş	% 3,6	28.800 TL
600.000 TL	Vadesi 121-365 gün geçmiş	% 4,8	28.800 TL
400.000 TL	Vadesi 365 günden fazla geçmiş	% 9,6	38.400 TL
Ömür Boyu Beklenen Kredi Zararları Toplamı 131.010 TL			

Ömür boyu beklenen kredi zararları tutarına göre şüpheli ticari alacaklar karşılığına ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

31.12.T1- Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Karşılık Giderleri	131.010	
1..Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı		131.010

3.1.3. Stoklardaki Değer Azalışlarının Raporlanması

Tüm raporlama standartlarında stoklar maliyet değeri ile kayda alınır ve eğer raporlama tarihindeki değeri maliyet değerinin altında ise, değer azalışları için karşılık ayrılarak gider kaydı yapılır. Daha sonraki raporlama dönemlerinde değer artarsa, önceki dönemlerdeki karşılık iptali için gelir kaydı yapılır ancak stokların değeri hiçbir zaman maliyet değerinin üzerine çıkmaz. Bir başka deyişle stok maliyetinin üzerindeki değer artışları kayda alınmaz. Böylece ihtiyatlılık ilkesinin gereği uygulanmakta, stoklar maliyet değerinin üzerinde bir değer ile raporlanmadığı halde, maliyet değerinin altında bir değerle raporlanmaktadır.

3.1.3.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler

TDMS’de stoklar işletmelerin “satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla ellerinde bulundurduğu ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, yan ürün, artık ve hurda gibi bir yıldan az bir sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde çevrilebileceği düşünülen varlıklar”dan oluşur. Stok değer düşüklüğü karşılığı ayırabilmek için gerekli durumlar Tekdüzen hesap planında ifade edilmiştir. Buna göre stok değer düşüklüğü karşılığı ayırabilmek için “yangın, deprem, su basması” gibi doğal afetlerin yanında stokların bozulması, çürümesi, kırılması, çatlaması, paslanması veya stokların moda değişikliği nedeniyle değerlerini önemli ölçüde kaybetmesi gerekmektedir. Fakat TDMS’de stok değer düşüklüklerinin nasıl hesaplanması gerektiğine ilişkin bir açıklama yapılmamıştır. Ülkemizde Tekdüzen Muhasebe Sistemi uygulamalarına yön veren otoritelerden olan vergi kanunları tarafından bu durum açıklığa kavuşturulmuştur. Bu anlamda, VUK Madde 274’te emtianın nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Buna göre emtia, maliyet bedeliyle değerlendirilir. Fakat emtia değerlendirilme gününde satış bedelinden % 10 ve daha fazla bir azalış gösterdiği durumlarda maliyet bedeli yerine emsal bedel ölçüsüne göre değerlendirilir. Aradaki fark ise karşılık ayrılarak ise karşılık ayrılarak gider olarak kaydedilir. VUK Madde 278’göre ise “yangın, deprem ve su basması gibi afetler olması durumunda veya emtianın bozulması, çürümesi, kırılması, çatlaması, paslanması” gibi

haller neticesinde iktisadi kıymetlerde önemli bir azalış ortaya çıkması durumunda, iktisadi kıymet maliyet bedeli yerine emsal bedel ölçüsüne göre değerlenir²⁵.

Özetle VUK madde 274'e göre karşılık ayrılabilmesi için emtianın piyasa fiyatlarında % 10 ve daha fazla bir değer düşüklüğü olduğu hallerde karşılık ayrılabilirken, VUK Madde 278'de ise iktisadi kıymetlerin fiziki durumlarında bir bozulma meydana gelmesi durumunda karşılık ayrılabilir.

Stok değer düşüklüğü ortaya çıktığı durumlarda ayrılacak karşılık tutarı "654. Karşılık Giderleri Hesabı"nın borcu karşılığında stok değer düşüklüğü karşılığı hesabına alacak kaydedilir. Karşılık ayrılan stok kaleminin işletme içinde kullanılmasına devam edilmesi veya ilgili stok satılması durumunda ayrılan karşılık "644. Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı"na aktarılarak kapatılır.

3.1.3.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

BOBİ FRS 6. Bölüm'de stoklar kaleminin ilk kayda alınması, maliyetlerinin belirlenmesi, stoklara ilişkin değer düşüklükleri ve elde edilen hasılatın raporlanması konuları üzerinde durulmuştur. BOBİ FRS'de stokların kapsamına bakıldığında, TMS 2 Stoklar standardı ile benzer olduğu görülmektedir. Yani stoklar; satılmak üzere elde tutulan varlıklar, satılmak üzere üretilen varlıklar ve üretim/hizmet sunumunda kullanılacak hammadde ve malzemelerden oluşmaktadır. BOBİ FRS 6/4'te stoklar; maliyet değeri ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile ölçülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Net gerçekleşebilir değer ise satış fiyatından tahmini satış gideri ve tahmini tamamlanma maliyetlerinin çıkartılmasıyla elde edilir. Borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören stok niteliğinde olan altın ve madenler ise piyasa değerleriyle ölçülmelidir. (BOBİ FRS, Madde 6/5)

BOBİ FRS'de stokların maliyeti TMS 2'de olduğu gibi; satın alma maliyetleri, dönüştürme maliyetleri ve stokların mevcut duruma ve konuma getirilmesi için katlanılan diğer maliyetlerden oluşmakta ve bu maliyetler TMS 2 ile uyumlu olarak tanımlanmaktadır. . BOBİ FRS madde 6/20'de stokların maliyetinin hesaplanmasında,

²⁵ VUK, a.g.k, Madde 274, 278

TMS 2 ile uyumlu olarak son giren ilk çıkar (Last In First Out-LIFO) yönteminin kullanılmasına izin verilmezken, ilk giren ilk çıkar (First In First Out-FIFO) yöntemi veya ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden birisinin tercih edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Stokların değer düşüklüklerine uğrayıp uğramadıklarına ilişkin her raporlama dönemi sonunda değerlendirilmelidir. Stokların zarar görmesi, kullanılamaz hale gelmesi, satış fiyatlarının düşmesi, tamamlanma maliyetinin veya tahmini satış giderlerinin artması gibi nedenlerle stoklar değer düşüklüklerine uğramaktadır. Stokların değer düşüklüğüne uğradığı tespit edildiği durumlarda stokların defter değeri net gerçekleşebilir değerine indirilmelidir. Bu indirim değer düşüklüğü zararını oluşturur ve değer düşüklüğü zararı işletmelerin kar veya zarar tablosunda “Satışların maliyeti” kaleminde raporlanmalıdır. Değer düşüklüğüne uğrayan stokların net gerçekleşebilir değeri bir sonraki raporlama tarihinde tekrar değerlendirilmelidir. Değerlendirme sonucunda stokların net gerçekleşebilir değerinde artış olduğu gözlemlenirse ayrılan değer düşüklüğünün tamamı veya bir kısmı iptal edilir. Değer düşüklüğünün iptal edilecek kısmı ise, ilgili stokun maliyet bedeli esas alınarak tespit edilir. Fakat stokların değer düşüklüğünden sonra tespit edilen değeri, maliyet bedelinden yüksek olmamalıdır. (BOBİ FRS, madde 6/22, 25)

VUK’a göre ise emtia, maliyet bedeliyle değerlendirilir. Fakat emtia değerlendirme gününde satış bedelinden % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği durumlarda “maliyet bedeli” yerine “emsal bedel” ölçüsüne göre değerlendirilir. Aradaki fark ise karşılık ayrılmaktadır.

“TMS 2 Madde 64’de yer alan “Net gerçekleşebilir değer artışından dolayı iptal edilen stok değer düşüklüğü karşılık tutarı, iptalin gerçekleştiği dönemin tahakkuk eden satış maliyetini azaltacak şekilde muhasebeleştirilir.” hükmü BOBİ FRS’de yer almamaktadır. Bir başka deyişle TMS 2’deki uygulamanın tersine, BOBİ FRS’de karşılık iptalleri nedeniyle satışların maliyetinin azaltılması söz konusu değildir²⁶.

²⁶ Gençoğlu, a.g.m, s.13

Örnek:X işletmesi 31.12.T1 tarihinde elinde bulundurduğu stokların alış fiyatı 150.000 TL, satış fiyatı ise 140.000 TL'dir. Ayrıca X işletmesi satışlarını gerçekleştirebilmek için 12.000 TL tahmini ek maliyete katlanmaktadır.

Bu durumda öncelikle stokların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığı tespit edilmelidir. Daha sonra eğer stokların değer düşüklüğüne uğradığı tespit edilirse, söz konusu değer düşüklüğü kadar karşılık ayrılması gerekmektedir.

Stoklar maliyet değeri ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile değerlendirilmektedir.

Maliyet bedeli = 150.000

Net Gerçekleşebilir Değer = Tahmini Satış Fiyatı- Tahmini Satış Gideri

Net Gerçekleşebilir Değer = 140.000 -12.000

= 138.000 TL olarak hesaplanacaktır.

Bu örnekte NGD <Maliyet Değeri olduğundan X işletmesinin (**150.000 – 138.000 =12.000 TL**) kadar karşılık ayırması gerekmektedir. Buna göre stokların değer düşüklüğüne ilişkin muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibi olacaktır.

31.12.T1- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Stok Değer Düşüklüğü Karşılık Gideri	12.000	
1.. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı		12.000

X işletmesi izleyen yıl içerisinde elinde bulundurduğu stokları net gerçekleşebilir değere tabi tutarak, stokların değerinin **155.000 TL** olduğunu tespit etmiştir. Bu durumda net gerçekleşebilir değer, maliyet bedelinden yüksek olduğu için ayrılan stok değer düşüklüğü karşılığının iptal edilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle stokların değer düşüklüğünden sonra tespit edilen değeri, maliyet bedelinden yüksek olamayacağından daha önce ayrılan **12.000 TL** karşılık giderinin iptali söz konusudur. Karşılık iptaline ilişkin muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibidir.

Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı İptali	BORÇ	ALACAK
1.. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı	12.000	
6.. Konusu Kalmayan Karşılık		12.000

3.1.3.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

TMS 2 Madde 6’da stoklar; “Olağan iş akışında satılmak üzere üretilen veya işletmede üretilmek üzere bekleyen hammadde ve malzeme şeklindeki varlıklar “olarak tanımlanmaktadır²⁷. Stokların maliyeti; satın alma maliyetleri, dönüştürme maliyetleri ve stokları mevcut durumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetleri içermektedir.

Satın alma maliyetleri: Satın alma fiyatı, ithalat vergileri, stoklara ilişkin nakliye, yükleme-boşaltma ve diğer maliyetlerden oluşmaktadır.

Stokların Dönüştürme maliyetleri: Direkt işçilik giderleri gibi üretimle doğrudan ilişkili maliyetlerden oluşmaktadır. Ayrıca bu maliyetler direkt ilk madde ve malzemenin mamule çevrilmesinde katlanılan sabit ve değişken genel üretim giderlerini de kapsamaktadır.

Diğer maliyetler: Sadece stokların mevcut konumuna getirilmesine katlanılan ölçüde stok maliyetlerine ilave edilir. Örneğin üretimle ilgili olmayan genel giderlerin veya özel müşterilerin ürünlerin dizaynına veya tasarlanmasına ilişkin maliyetler stokların maliyetine eklenecek olan diğer giderleri oluşturmaktadırlar. (TMS 2, madde 10, 11, 12, 15)

TMS 2’ye göre vadeli stok alımlarında işlem bir finansman unsuru içeriyorsa, vadeli fiyatın bugünkü değeri hesaplanarak faiz, alış bedelinden ayrıştırılır ve stok peşin bedel ile kayda alınır. Böylece stok maliyetlerinin içinde faizler yer almadığından, satılmadıkça stokların finansal durum tablosunun aktifinde düşük değer ile raporlanması sağlanmakta ve ihtiyatlılık ilkesinin gereği yerine getirilmektedir. VUK hükümlerine göre ise; “vadenin bir yıldan uzun olup olmadığına bakılmaksızın, vade farkı ayrımı

²⁷ TMS 2 Stoklar, 24/05/2018 tarihli, 30430 sayılı Resmi Gazete

yapılmamalı ve vade farkının tamamı malın maliyetine dâhil edilmelidir”.BOBİ FRS’de ise “eğer stoklar bir yıl veya daha kısa bir ödeme karşılığında satın alınmışsa, vade farkı ayrıştırılmadan ölçülürken, bir yıldan uzun vadeli olarak satın alınan stoklar ödenen veya ödenmesi beklenen nakit tutar üzerinden” ölçülmelidir.

Örnek: X işletmesi 30.08.T1 tarihinde peşin fiyatı 25 000 TL olan bir ticari malı dört ay vadeli olarak 28.000 TL’ye satın almıştır. (KDV ihmal edilmiştir.)

Bu örnekte dört aylık vade farkı olarak işletilen faiz tutarı stok maliyetleri içinde yer almaz.

Faiz oranı (i) = (Vadeli Değer / Peşin Değer)^{1/Kalan Süre/Vade Bazı} -1 formülünden hesaplanacaktır.

Döneme yansıtılacak olan finansman gideri ise;

Bugünkü Değer = Gelecekteki Değer / (1 + i)^(Vadeye kalan gün / Vade Bazı)
formülünden hesaplanacaktır²⁸.

$$\text{Faiz oranı (i)} = (28.000/25.000)^{1/4/12} - 1 = 0,404$$

$$\begin{aligned} 31.09.T1 \text{ tarihinden ayrılması gereken finansman gideri} &= 28.000 / (1+0,404)^{3/12} \\ &= 28.000 / (1,404)^{1/4} \\ &= 25.925 \text{ TL} \\ &= 25.925-25.000 = \mathbf{925 \text{ TL}} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 30.10.T1 \text{ tarihinden ayrılması gereken finansman gideri} &= 28.000 / (1+0,404)^{2/12} \\ &= 26.666 \text{ TL} \\ &= 26.666-25.925 = \mathbf{741 \text{ TL}} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 31.11.T1 \text{ tarihinde ayrılması gereken finansman gideri} &= 28.000 / (1+0,404)^{1/12} \\ &= 27.450 \text{ TL} \end{aligned}$$

²⁸ Ayşe N. Yereli vd., “Ticari Mal Alımlarında Vade Farklarının Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi: TMS-2 Stoklar Standardı ile Vergi Mevzuatının Karşılaştırılması”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S. 2(2013)

= 27.450-26.666= **784 TL**

31.12.T1 tarihinde ayrılması gereken finansman gideri = 28.000-27.450

=550 TL

30.08.T1- Vadeli Ticari Mal Alış Kaydı	BORÇ	ALACAK
1... Ticari Mallar	25.000	
1... Ertelenmiş Giderler	3.000	
3.. Satıcılar		28.000

31.09.T1- Vade Farkı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7... Finansman Gideri	925	
1... Ertelenmiş Giderler		925

30.10.T1- Vade Farkı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7... Finansman Gideri	741	
1... Ertelenmiş Giderler		741

31.11.T1- Vade Farkı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7... Finansman Gideri	784	
1... Ertelenmiş Giderler		784

31.12.T1- Vade Farkı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7... Finansman Gideri	550	
1... Ertelenmiş Giderler		550

İhtiyatlılık ilkesi gereği TMS 2 Madde 28'e göre "Stoklar mali tablolarda, kullanımları veya satılmaları sonucunda elde edilmesi beklenen tutardan daha yüksek bir bedelle izlenemez. Maliyetlerin kullanım veya satış sonucu elde edilecek tutardan yüksek olması durumunda, stok değer düşüklüğü karşılığı ayrılır." Stokların değerinin ilerleyen dönemlerde arttığı durumlarda ayrılan karşılıklar iptal edilir. TMS 2 Madde 64'e göre "net gerçekleşebilir değer artışından dolayı iptal edilen stok değer düşüklüğü karşılık

tutarı, iptalin gerçekleştiği dönemin tahakkuk eden satış maliyetini azaltacak şekilde muhasebeleştirilmektedir.”

İşletmelerin stok değer düşüklüğü karşılığı ayırmasına ilişkin örnek aşağıda verilmiştir

Örnek: X işletmesinin 31.12.T1 tarihinde elinde bulundurduğu stokların alış fiyatı 50.000 TL, satış fiyatı ise 40.000 TL'dir. Ayrıca X işletmesi satışlarını gerçekleştirebilmek için 2.000 TL tahmini ek maliyete katlanmaktadır.

Bu durumda öncelikle stokların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığı tespit edilmelidir. Daha sonra stokların değer düşüklüğüne uğradığı tespit edilirse, söz konusu değer düşüklüğü kadar karşılık ayrılması gerekmektedir.

Stoklar maliyet değeri ve net gerçekleşebilir değerden düşük olanı ile değerlendirildiğinden

Maliyet bedeli = 50.000

Net Gerçekleşebilir Değer = Tahmini Satış Fiyatı- Tahmini Satış Gideri- Tahmini Tamamlanma Maliyetleri

Net Gerçekleşebilir Değer = 40.000 -2.000

= 38.000 TL olarak hesaplanacaktır.

Bu örnekte NGD < Maliyet Değeri olduğundan X işletmesinin (**50.000– 38.000=12.000 TL**) kadar karşılık ayırması gerekmektedir. Buna göre stokların değer düşüklüğüne ilişkin muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibi olacaktır.

31.12.T1- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Stok Değer Düşüklüğü Karşılık Gideri	12.000	
1.. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı		12.000

3.1.4. Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar İle Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller İçin Değerleme Farklarının Raporlanması

Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar bir yıldan veya bir normal faaliyet döneminden daha uzun sürelerle, işletme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılmak amacıyla elde edilen ve ilke olarak bir yılda veya normal faaliyet dönemi içinde paraya çevrilmesi veya tüketilmesi öngörülmeyen varlıklardır. Standartlarda yer

alan yatırım amaçlı gayrimenkuller ülkemiz uygulamalarında ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi'nde yer almamaktadır.

3.1.4.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler

Tekdüzen Muhasebe Sistemi'nde maddi duran varlıklar “İşletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilen ve tahmini yararlanma süresi bir yıldan fazla olan fiziki varlık kalemlerinin ve bunlarla ilgili birikmiş amortismanların izlendiği hesap grubu” olarak, maddi olmayan duran varlıklar ise “Herhangi bir fiziksel varlığı bulunmayan ve işletmenin belli bir şekilde yararlandığı veya yararlanmayı beklediği aktifleştirilen giderler ile belli koşullar altında hukuken himaye gören haklar ve şerefîyelerin izlendiği hesap grubu” şeklinde tanımlanmıştır. Fakat muhasebe standartlarında olduğu gibi, yatırım amaçlı gayrimenkuller için bir ayırım yapılmamıştır. Başka bir ifade ile mevcut uygulamamızda maddi duran varlıkların muhasebeleştirilmesinde, varlığın hangi amaçlara göre kullanılmasına bakılmadan raporlanmaktadır. Bu sebeple vergi uygulamamızda, yatırım amaçlı gayrimenkullerin de maddi duran varlıklar çerçevesince ele alınıp yorumlanması gerekmektedir. VUK Madde 269'da aşağıda ifade edilen kıymetlerin de gayrimenkuller olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

1. Gayrimenkullerin mütemmim cüzüleri ve teferruatı;
2. Tesisat ve makinalar;
3. Gemiler ve diğer taşıtlar;
4. Gayrimaddi haklar.

Bir yıldan uzun süre mal veya hizmet üretimi için veya idari amaçlarla kullanılan maddi duran varlıklar kullanıldıkça aşınma ve yıpranmaya maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle kullanım süreleri içerisinde her sene maliyet bedelinin belirli bir miktarı gider tablosuna yansıtılmak suretiyle amortismanına tabi tutulurlar. Maddi olmayan duran varlıklar da tıpkı maddi duran varlıklarda olduğu gibi amortismanına tabidirler. Çünkü maddi olmayan duran varlıklar fiziki bir yapıya sahip olmadıklarından aşınma ve yıpranmaya maruz kalmaz fakat işletmeye sağladıkları faydaların yıllar itibari ile azalıp tükenmesi amortismanına tabi olmalarını gerektirmektedir.

VUK Madde 269-271 incelendiğinde maddi ve maddi olmayan duran varlıkların maliyet bedelleriyle değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır²⁹. Maddi duran varlıklara ilişkin ortaya çıkan gümrük vergileri, nakliye ve montaj giderlerinin yanında varsa noter, mahkeme, kıymet takdiri, komisyon ve tellaliye giderleri de maliyet bedeline ilave edilebilmektedir. (VUK, Madde 270). Ayrıca satın alınan maddi ve maddi olmayan duran varlıklara ödenen faizler de maliyet bedeline ilave edilmektedir.

Vergi mevzuatında maddi duran varlıklara ilişkin değer azalışlarına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Tekdüzen Hesap Planı kapsamında maddi ve maddi olmayan duran varlıklarda sonraki dönemlerde ortaya çıkan değer artış/azalışlarının raporlanmasına ilişkin hesaplar bulunmamaktadır. Tekdüzen Hesap Planı'nda yer alan "522 Maddi Duran Varlık Değerleme Artışları" hesabı, 2003 öncesi Vergi Usul Kanunu'nda yer alan ve sadece maddi duran varlıklar için kullanılan, maddi duran varlık defter değeri ile Devlet tarafından açıklanan yeniden değerlendirme katsayısının çarpımı ile bulunan değer artışının kaydı ve raporlanması fonksiyonunu yerine getirmiştir. 2003 yılında bu madde hükmünün, enflasyon düzeltmesine dönüştürülmesi ile hesap fonksiyonunu kaybetmiş ve genel olarak kullanılmamıştır. Öte yandan Tekdüzen Hesap Planı'nda sadece amortisman yoluyla maddi duran varlıklardaki değer kayıpları aktifte eksi olarak raporlanmaktadır. Vergi uygulamamızda böyle bir değer azalışının tespitine yönelik düzenleme bulunmamakta, Tekdüzen Hesap Planı'nda değer azalışı için kullanılacak bir düzenleyici hesap yer almamaktadır³⁰.

3.1.4.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

BOBİ FRS 12. Bölüm'de maddi duran varlıklar ve 14. Bölüm'de maddi olmayan duran varlıklar ele alınmıştır ve bu varlıklar ilk edinimde maliyet bedeli üzerinden ölçülmektedir. Satın alınan bir maddi/maddi olmayan duran varlığın maliyeti; ticari iskontolar ve indirimler çıkartıldıktan sonraki satın alma fiyatına ek olarak, satın alma

²⁹ Ömer Tekşen, Sevinç Şahin Dağlı, "Maddi Duran Varlıkların Tekdüzen Muhasebe Sistemi İle Vergi Usul Kanunu Ve TMS-16 Açısından İncelenmesi: Bir Uygulama", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, s. 424

³⁰ Alp Aytaç, Ümit Gücenme Gençoğlu, "Maddi Duran Varlıklar ve Amortismanlar Açısından TFRS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS Taslağı ve MSUGT daki Uygulamaların Karşılaştırılması", *Business and Economics Research Journal*, C. 11, S. 3 (2020), s. 763

işleminde kaynaklanan giderler ile varlığın kullanılabilir hale gelmesiyle doğrudan ilişkili maliyetlerden oluşmaktadır. Bu düzenlemeler tam set standartlar ile uyumlu olmakla birlikte tam set standartlardan farklı olarak, BOBİ FRS’de bir yıldan kısa vadeli olarak satın alınan duran varlıkların vade farkı ayrıştırılmaksızın varlığın maliyetine ilave edilmektedir. Bir yıldan uzun vadeli olarak satın alınan maddi/maddi olmayan duran varlıkların ise vade farkları ayrıştırılarak peşin fiyat üzerinden (diğer bir deyişle işletme peşin ödeme yapmış olsaydı ödeyeceği fiyat üzerinden) raporlanmaktadır. Söz konusu vade farkının ise faiz gideri olarak kaydedilmesi gerekmektedir. Vade farkının maddi/maddi olmayan duran varlığın maliyetinden ayrıştırılarak faiz gideri olarak kar ve zarar tablosuna yansıtılmasıyla, maddi duran varlık olduğundan yüksek, giderlerde olduğundan düşük gösterilmemekte ve böylelikle ihtiyatlılık ilkesinin gereği yerine getirilmektedir.

Tam set standartlarda maddi /maddi olmayan duran varlıkların sonraki dönemlerdeki ölçümünde maliyet yöntemi veya yeniden değerlendirme yöntemi kullanılabilir ve değer artışları özkaynaklarda kapsamlı gelir olarak raporlanırken, BOBİ FRS’de maddi olmayan duran varlıklar için yeniden değerlendirme yöntemi kullanılmaz. Ayrıca maddi duran varlıklardaki değer artışları özkaynaklarda “Yeniden Değerleme Yedeği” olarak raporlanmasına rağmen tam setten farklı olarak bu kalem kapsamlı gelir olarak tanımlanmaz ve BOBİ FRS’de kapsamlı kar hesaplanmaz. Bu farklılıklar dışında BOBİ FRS’de maliyet yöntemi veya yeniden değerlendirme yöntemlerinin uygulanmasına ilişkin düzenlemeler tam set paralelindedir. Maddi/maddi olmayan duran varlıklarda Değer düşüklüğünün nasıl ölçülüp muhasebeleştirileceği hususunda BOBİ FRS 18. Bölüm “Varlıklarda Değer Düşüklüğü” hükümleri geçerlidir.

BOBİ FRS’de maddi/maddi olmayan duran varlıkların amortisman uygulamaları tam set standartlar ile benzer nitelikte olup kıst amortisman uygulaması tercih edilmektedir. Amortisman tabii tutar ise maddi duran varlığın maliyet bedelinden ya da yeniden değerlendirme sonrası bulunan tutarından kalıntı değerinin çıkartılması suretiyle hesaplanmaktadır.

Örnek: X işletmesi 01.01.T1 tarihinde peşin 120.000 TL’lik bir makineyi %10 iskontolu olarak satın almıştır. Makinenin çalışır konuma getirilmesiyle ilişkili olarak 22.000 TL alış gideri ödenmiştir. İşletme normal amortisman yöntemini kullanmakta olup, makinenin ekonomik ömrü 10 yıl, kalıntı değeri ise 20.000 TL olarak belirlenmiştir. Maddi duran varlıklarını maliyet yöntemi kullanarak değerleyen X işletmesi, 31.12.T1 tarihinde yaptığı değerlendirme sonucunda makinenin geri kazanılabilir değerinin 102.000 TL olduğunu tespit etmiştir. (Vergi etkisi dikkate alınmayacaktır.)

Makinenin elde etme maliyeti= 120.000 TL - 12.000 TL + 22.000 TL= 130.000

01.01.T1- Makinenin Satın Alınması Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Makine, Tesis ve Cihazlar	130.000	
1.. Bankalar		130.000

Amortismanına tabi tutar; 130.000 TL- 20.000TL =110.000 TL

T1 yılına ait amortisman tutarı = 110.000 TL X 0,10 = 11.000 TL

31.12.T1- Makinenin Amortisman Kaydı	BORÇ	ALACAK
7.. Genel Üretim Gideri	11.000	
2.. Birikmiş Amortismanlar		11.000

Maliyet yöntemine göre değer düşüklüğü zararının tespitinde; varlığın maliyetinden, varlığın birikmiş amortismanları ve varsa birikmiş değer düşüklükleri çıkartılarak geri kazanılabilir tutar ile karşılaştırılması gerekmektedir.

Yıllar	Net Defter Değeri- Geri Kazanılabilir Tutar	Değer Artış/Azalışı
31.12.T1	(130.000 TL -11.000 TL) - 102.000 TL	-17.000

Makinenin net defter değeri (119.000 TL) > geri kazanılabilir tutar (102.000 TL) olduğundan bir değer düşüklüğü söz konusudur. Meydana gelen değer düşüklüğü (119.000 TL-102.000 TL=17000) zararı ise kâr veya zarar tablosuna yansıtılmalıdır.

31.12.T1- Makinenin Değer Düşüklüğü Zararı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Esas Faaliyetlerden Diğer Gider ve Zararlar	17.000	
2.. MDV Değer Düş. Karşılıkları		17.000

BOBİ FRS madde 14.2’de maddi olmayan duran varlık “Fiziksel niteliği bulunmayan ancak tanımlanabilir nitelikteki parasal olmayan varlık” olarak tanımlanmaktadır. Varlığın tanımlanabilir olması ise;

- a) Varlığın ayrılabilir olması yani diğer bir ifadeyle “İşletmeden ayrılabilme veya bölünebilme özelliğine sahip olmasını ve bir sözleşme, tanımlanabilir varlık veya yükümlülükle birlikte ya da ayrı olarak satılabilir, devredilebilir, lisans altına alınabilir, kiralanabilir ya da takas edilebilir olmasını” veya
- b) “Varlığın sözleşmeye bağlı haklardan ya da diğer yasal haklardan kaynaklanmasını” ifade etmektedir.

Ayrıca bir varlık maddi ve maddi olmayan unsurları birlikte içerebilir. Böyle bir durumda varlığın hangi unsurunun daha önemli olduğuna bakılarak maddi duran varlık veya maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilmelidir. (BOBİ FRS, Madde 14.6)

Tam set standartlar ile uyumlu olarak BOBİ FRS’de de işletme içerisinde yaratılan şerefiye, kuruluş ve örgütlenme giderleri, işletmede oluşturulan markalar, logolar ve yayın hakları ile eğitim, reklam ve tanıtım harcamaları aktifleştirilemez. Ayrıca işletmede oluşturulan maddi olmayan bir duran varlık için yapılan araştırma ve geliştirme giderleri iki safhaya bölünmektedir. Maddi olmayan bir duran varlık için araştırma safhasında yapılan harcamalar aktifleştirilmezken, geliştirme safhasında yapılan harcamaların aktifleştirilmesi ise bazı istisnalara bağlanmıştır (BOBİ FRS, Madde 14/14,15,16,18). Maddi olmayan bir duran varlığa ilişkin projenin araştırma veya geliştirme safhasının ayırt edilememesi durumunda; maddi olmayan duran varlığa yapılan harcamalar araştırma safhasında yapılmış gibi dikkate alınır.

BOBİ FRS’de itfa uygulamalarında ise doğrusal yöntem, azalan bakiyeler yöntemi ve üretim miktarı yöntemleri kullanılabilir ve kıst amortisman uygulanmaktadır. 14. Bölüm madde 21’e göre maddi olmayan duran varlıklar sonraki ölçümlerde ilk kayda alındıktan sonra birikmiş itfa payları ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmek suretiyle **maliyeti üzerinden** ölçülmektedir. Buna göre Bölüm 12 Maddi Duran Varlıklardan farklı olarak, BOBİ FRS’de maddi olmayan duran varlıkları değerlemede yeniden değerlendirme yöntemi kullanılmamaktadır.

BOBİ FRS **Bölüm 13’te Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin** ölçümü, muhasebeleştirilmesi ve açıklama ilkeleri ele alınmıştır. BOBİ FRS Bölüm 13’teki

yatırım amaçlı gayrimenkullerin tanımı ile TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin tanımı benzer olduğu görülmektedir. İşletmelerin, kira geliri veya değer artış kazancı ya da her ikisini birden elde etmek üzere elde ettikleri gayrimenkulleri, yatırım amaçlı gayrimenkul olarak değerlendirilmektedir. İşletmeler yatırım amaçlı gayrimenkullerini ilk kayda almada Bölüm 12 Maddi Duran Varlıklar'ın hükümlerini uygulayarak, maliyet bedeli üzerinden ölçerler. BOBİ FRS 13/7'ye göre yatırım amaçlı gayrimenkuller ilk kayda alındıktan sonra, tam set standartlarda olduğu gibi gerçeğe uygun değer veya maliyet yöntemine göre değerlendirilir.

BOBİ FRS'ye göre yatırım amaçlı gayrimenkullerin ölçümünde gerçeğe uygun değer yöntemi uygulanması durumunda, daha sonra işletmeler muhasebe politikası değişikliğine giderek yatırım amaçlı gayrimenkullerini maliyet yöntemi ile ölçemezler. Fakat yatırım amaçlı gayrimenkullerin ölçümünde gerçeğe uygun değer yöntemi kullanılmasına rağmen, işletmeler yatırım amaçlı gayrimenkullerini ölçmede aşırı maliyet ve çabaya katıldığı durumlarda, işletmeler maliyet yöntemine göre ölçüm yapabilirler. (BOBİ FRS, Madde 13/8,10). **Gerçeğe uygun değeri ile ölçülen yatırım amaçlı gayrimenkuller**de önceki defter değeri ile gerçeğe uygun değer arasında meydana gelen değer azalışları kâr veya zararda “Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Değer Azalış ve Satış Zararları” kaleminde ayrı olarak raporlanır. Yatırım amaçlı gayrimenkullerin maliyet yöntemi kullanılarak ölçülmesi durumunda tüm yatırım amaçlı gayrimenkuller “Maddi Duran Varlıklar” bölümünde yer alan maliyet-amortisman-değer düşüklüğü yöntemi kullanılarak ölçülür. **Maliyet bedeli ile ölçülen yatırım amaçlı gayrimenkuller**deki değer düşüklüğü zararları ise kâr veya zarar tablosunda Diğer Faaliyetlerden Giderler altında “Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Değer Azalış ve Satış Zararları” kaleminde gösterilir. (BOBİ FRS, Madde 13/14,15).

Örnek: X işletmesi, finansal durum tablosunda bulunan yatırım amaçlı gayrimenkullerini gerçeğe uygun değer yöntemi ile değerlemektedir. İşletmenin pazarlama faaliyetlerinde kullanmış olduğu binasını kira geliri elde etmek amacıyla boşaltmış ve binayı kiraya vermiştir. 31.12.T1 tarihinde binanın kayıtlı değeri 330.000 TL'dir. Dönem sonunda yapılan değerlendirme sonucunda binanın gerçeğe uygun değeri 300.000 TL olarak belirlenmiştir.

Yapılan değerleme sonucunda binanın geręeęe uygun değerinde 30.000 TL değer azalışı meydana gelmiştir. Geręeęe uygun değerdeki meydana gelen azalışın da kâr zarar tablosuna gönderilmesi gerekmektedir.

Eğer X işletmesi yatırım amaçlı gayrimenkullerini maliyet yöntemi ile değerliyorsa, dönem sonunda 30.000 TL değer düşüklüğü için karşılık ayırması gerekecektir. Değer düşüklüğü karşılığına ilişkin muhasebe kaydı ise aşığıdaki gibidir.

31.12.T1'de Değer Azalışı Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerden Kay. Gider ve Zararlar	30.000	
2.. Yatırım Amaçlı Gayrimenkul Değ. Düş. Karşılıkları		30.000

3.1.4.3. TMS/TFRS'lerdeki Düzenlemeler

Bu başlık altında TMS/TFRS'lerde maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile yatırım amaçlı gayrimenkullere ilişkin standartlar birlikte ele alınıp değerlendirilecektir. Öncelikle TMS 16 Maddi Duran Varlıkların, daha sonra ise sırasıyla TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıkların ve TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin ölçümü, değerleme farkları ve muhasebeleştirilme konuları üzerinde durulacaktır.

TMS 16'da maddi duran varlık; bir işletmenin mal/ hizmet üretiminde kullandığı, kiraya verdiği veya idari amaçlarda kullanmak üzere bir dönemden fazla elinde bulundurduğu fiziki kalemler olarak tanımlanmaktadır³¹.

Maddi duran varlığın finansal tablolarda muhasebeleştirilebilmesi için varlığın gelecekte işletmeye bir fayda sağlaması ve varlığın maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir. Ayrıca yedek parça, yardımcı donanım ve servis donanımı gibi kalemler maddi duran varlık tanımını karşılamaları halinde maddi duran varlık olarak muhasebeleştirilmektedir. Aksi durumda söz konusu kalemler stok olarak muhasebeleştirilecektir. (TMS 16, Madde 7,8)

İşletme maddi duran varlıklarını hali hazırda çalışır durumda tutmak için yaptığı günlük bakım harcamalarını, maddi duran varlıkların maliyetine ilave edemez. Fakat maddi duran varlıkların ömrünü veya verimini artırmak amacıyla yapılan parça

³¹ TMS 16 Maddi Duran Varlıklar, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete, md.6.

değiştirme veya yenileme maliyetleri maddi duran varlıkların defter değerine dahil edilerek muhasebeleştirilir. Örneğin bir taş fırının belirli bir saat sonra taşlarının veya kapaklarının değiştirilmesi söz konusu olabilir. Bu durumda maddi duran varlığa yapılan harcamalar maddi duran varlığın ömrünü ve verimini artıracığından, katlanılan maliyetler maddi duran varlığın defter değerine ilave edilerek muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

Maddi olmayan duran varlıklar ise TMS 38 standardında ele alınmıştır. Bu standarda göre maddi olmayan duran varlıklar; bilimsel ya da teknik bilgi, yeni süreç veya sistemlerin tasarım ve uygulanması, lisans, fikri mülkiyet hakları, markalar ve piyasa bilgisi (pazar payı, müşteri sadakati) olarak ifade edilmektedir. Bir kalemin maddi olmayan duran varlık olarak muhasebeleştirilebilmesi için; maddi olmayan duran varlık kalemi üzerinde işletmenin kontrol gücünün olması, maddi olmayan duran varlığın gelecekte işletmeye bir fayda sağlaması ve maddi olmayan duran varlığın belirlenebilir olması gerekmektedir. Maddi olmayan duran varlık kaleminin belirlenebilir olması ise “Ayrılabilir olması, diğer bir deyişle işletmeden ayrılabilme ya da bölünebilme özelliğine sahip ve bireysel olarak ya da işletmenin bu yönde bir niyetinin olup olmadığına bakılmaksızın ilgili sözleşme, tanımlanabilir varlık veya borç ile beraber satılabilir, devredilebilir, lisans altına alınabilir, kiralanabilir ya da takas edilebilir olması” anlamına gelmektedir.³² İşletme içerisinde yaratılan şerefiyeye tek başına tanımlanamayan ve ayrı olarak muhasebeleştirilmesi mümkün olmayan bir varlık kalemi olduğundan, tanımlanabilirlik kriteri şerefiyeyi maddi olmayan duran varlıklardan ayırmaktadır. Bu nedenle işletme içerisinde yaratılan şerefiye aktifleştirilmemektedir. İşletme içerisinde yaratılan maddi olmayan duran varlıklar gider olarak muhasebeleştirilmektedir. Örnek olarak araştırma harcamalarının tamamı, eğitim, reklam ve promosyon harcamaları, faaliyet öncesi harcamalar ve bir işletmenin kısmen veya tamamen yerinin değiştirilmesinden kaynaklanan harcamalar gider olarak muhasebeleştirilmektedir.

TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar ile TMS 16 Maddi Duran Varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi, dönem sonunda değerlendirme yöntemleri ve değer artış/azalışlarının raporlanması konuları birbirlerine paralellik göstermektedir. TMS 16 ve TMS 38’e göre maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ilk kayda alırken elde etme maliyeti ile

³² TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete, md 9,12,17.

muhasebeleştirilmektedir. Dönem sonlarında ise maliyet yöntemi veya yeniden değerlendirme yöntemlerine göre değerlendirilmektedirler. Duran varlığın raporlama dönemi sonlarında değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığının tespiti ise her iki standartta da TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü standardına göre yapılmaktadır. TMS 16 ve TMS 38’de maddi ve maddi olmayan duran varlıkların değer artış/azalışlarının raporlanması benzer nitelik taşımaktadır.

Bir maddi/maddi olmayan duran varlık kaleminin maliyeti; satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve iade alınamayan vergilerden varsa yapılan indirimler ve iskontoların çıkartılması ile bulunmaktadır. Ayrıca maliyet değeri, varlığın çalışır hale getirilmesi için katlanılan maliyetlerle, varlığın taşınması ve sökülmesi ile ilişkili maliyetleri de kapsamaktadır. Bir maddi duran varlık kaleminin maliyeti, muhasebeleştirilme tarihinde maddi duran varlığa ödenecek olan peşin değerdir. Başka bir deyişle vadeli olarak alınan maddi/maddi olmayan duran varlıkların maliyeti içerisinde faiz yer almamalıdır, faizin maddi duran varlığın maliyetinden ayrıştırılarak kar veya zararda raporlanması gerekmektedir. Böylece ihtiyatlılık ilkesi ile uyumlu olarak maddi duran varlıklar düşük değer ile raporlanmaktadır.

İşletmeler varlık olarak muhasebeleştirilme koşullarını sağlayan maddi/maddi olmayan duran varlıklarını ilk kayda almada maliyet bedeli üzerinden ölçmelidir. Daha sonraki değerlemelerde ise işletmeler muhasebe politikaları gereği maliyet yöntemi veya yeniden değerlendirme yöntemlerini seçebilirler. Maliyet yöntemi; varlıkların maliyetinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklüğü zararları indirildikten sonraki tutarını ifade etmektedir. Yeniden değerlendirme yöntemi ise maddi duran varlıkların gerçeğe uygun değerinden birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararlarının indirilmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Yeniden değerlemenin, varlığın defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasında önemli bir fark oluşturmayacak şekilde düzenli olarak yapılması gerekmektedir. Eğer bir varlığın defter değeri yeniden değerlendirme sonucunda artmışsa bu artış özkaynaklarda diğer kapsamlı gelirden raporlanmalıdır. Eğer varlığın defter değeri azalmışsa, değer azalışı gider olarak muhasebeleştirilir. Ancak bu varlık için özkaynaklarda kapsamlı gelirden raporlanan bir değer artış fonu varsa, önce bu fondan düşülür, kalan kısım gider olarak kaydedilir. Söz konusu değerlendirme yöntemleri ile maddi

duran varlıklar olduğundan yüksek raporlanmayarak, ihtiyatlılık ilkesinin gereği yerine getirilmektedir.

Maddi/maddi olmayan duran varlık kaleminde değer düşüklüğü olup olmadığının tespit edilmesinde “TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü” standardı göz önüne alınmalıdır. Bir varlığın defter değerinin geri kazanılabilir tutardan yüksek olması varlığın değer düşüklüğüne uğradığını göstermektedir. Geri kazanılabilir tutar ise “TMS 16 madde 6’da “Bir varlığın gerçeğe uygun değerinden satış giderleri çıkarılarak bulunan değeri ile kullanım değerinden büyük olanıdır” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bir maddi/maddi olmayan duran varlığın amortismanına tabi tutarının yararlı ömrü boyunca sistematik olarak dağıtılabilmesi için çeşitli amortisman yöntemleri kullanılabilir ve varlıkların amortisman uygulamalarında kıst amortisman tercih edilmektedir. Amortisman tutarı ise varlığın defter değerinden, varlığın ömrü sonundaki kalıntı değerinin çıkartılması ile hesaplanmaktadır. Bu yöntemler doğrusal amortisman yöntemi, azalan bakiyeler yöntemi ve üretim miktarı yöntemlerinden oluşmaktadır. Doğrusal amortisman yönteminde maddi duran varlığın kalıntı değeri değişmediği sürece, amortisman gideri yararlı ömrü boyunca sabit kalmaktadır. Azalan bakiyeler yönteminde, maddi duran varlığın amortisman gideri yararlı ömür boyunca azaltılır. Son olarak üretim miktarı yönteminde ise beklenen kullanım ya da üretim miktarı üzerinden amortisman ayrılmaktadır. İşletmelerin amortisman giderlerinin hesaplanmasına ve değer azalışlarının raporlanmasına ilişkin düzenlemeler, varlıklardaki gerçek değer kayıplarının gider olarak kaydını ve ihtiyatlılık ilkesine uygun olarak giderlerin olduğundan düşük hesaplanmaması temel ilkesinin gereklerini yerine getirmektedir.³³ Böylece varlıklar olduğundan yüksek, giderler ise olduğundan düşük raporlanmayarak ihtiyatlılık ilkesinin gereği yerine getirilmektedir.

Örnek: X işletmesi 01.01.T1 tarihinde peşin 150.000 TL ödeyerek bir makine almıştır. Bu makinenin ekonomik ömrü ise 5 yıldır. Makinenin kullanım hayatı sonunda

³³ Ümit Gücenme Gençoğlu, Yusuf Kurt, “Türkiye’de Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartlarına Göre İhtiyatlılık İlkesinin Uygulanması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* Ağustos Özel Sayı(2019), s.350.

kalıntı değeri ise 0 (sıfır) olarak belirlenmiştir. Makinenin gerçeğe uygun değerleri yıl sonları itibari ile aşağıda verilmiştir. Vergi etkisi dikkate alınmayacaktır³⁴.

Makinenin gerçeğe uygun değerleri yıl sonları itibari ile;

31.12.T1'de 118.000 TL

31.12.T2'de 113.000 TL

31.12.T3'de 45.000 TL

31.12.T4'te 71.000 TL

X işletmesi muhasebe politikası gereği maddi duran varlıklarını maliyet yöntemi ile değerlendirmektedir ve doğrusal amortisman yöntemini uygulamaktadır.

Net Defter Değeri = Maliyet Bedeli – Birikmiş Amortisman

Yıllar	Net Defter Değeri- Geri Kazanılabilir Tutar	Değer Artış/Azalışı
31.12.T1	(150.000 TL-30.000 TL) – 118.000 TL	-2.000
31.12.T2	(150.000 TL-60.000 TL) – 113.000 TL	23.000
31.12.T3	(150.000 TL-90.000 TL) – 45.000 TL	-15.000
31.12.T4	(150.000 TL-120.000 TL) – 71.000 TL	41.000

T3 ve T4 yıllarına ilişkin muhasebe kayıtları, T1-T2 yıllarına ait kayıtlarla benzer olduğundan aşağıdaki örnekte X işletmesinin yalnızca T1 ve T2 yıllarına ait amortisman ve değer artış/azalışlarının muhasebe kayıtlarına yer verilecektir.

31.12.T1- Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Değ. Az. Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Diğer Faaliyetlerden Gider ve Zararlar	30.000	
2.. GUD ile Ölçülen Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller		30.000

31.12.T1- Amortisman Ayrılması	BORÇ	ALACAK
7.. Genel Üretim Gideri	30.000	
2.. Birikmiş Amortisman		3.000

³⁴ Bu örnek, Remzi Örten ve Rıdvan Bayırlı, "TMS 16'ya Göre Maddi Duran Varlıkların Dönem Sonunda Değerlemesi Ve Muhasebe Uygulamaları", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 36, Ekim(2007), s. 38'den türetilmiştir.

31.12.T1- MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı Ayrılması	BORÇ	ALACAK
6.. Karşılık Gideri	2.000	
2.. Maddi Duran Varlık Değer Düş. Karş.		2.000

31.12.T2- Amortisman Ayrılması	BORÇ	ALACAK
7.. Genel Üretim Gideri	30.000	
2.. Birikmiş Amortisman		30.000

31.12.T2 yılında maddi duran varlığın değeri 23.000 TL arttığı için daha önce ayrılan 2.000 TL karşılık giderinin iptal edilmesi gerekmektedir. Maliyet yöntemine göre değerlendirildiğinden kalan 21.000 TL değer artışı için herhangi bir kayıt yapılmamaktadır.

31.12.T2- Değerleme Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Maddi Duran Varlık Değer Düş. Karşılığı	2.000	
6.. Konusu Kalmayan Karşılık		2.000

TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standardında yatırım amaçlı gayrimenkuller; kira geliri veya sermaye artış kazancı ya da her ikisini birden elde etmek amacıyla işletmelerin ellerinde tuttıkları gayrimenkullerden oluşmaktadır. Bu nedenle işletmeler ellerinde tuttıkları yatırım amaçlı gayrimenkuller, diğer varlık kalemlerinden bağımsız olarak nakit akışı yaratmaktadır. Fakat sahibi tarafından idari amaçla veya üretim/tedarik süreçlerinde kullanılan gayrimenkuller bu kapsam dışında tutulması gerekmektedir. Sahibi tarafından kullanılan veya sahip olunan gayrimenkuller için TMS 16 Maddi Duran Varlıklar standardı uygulanmalıdır.

İşletmelerin yatırım amaçlı elde tuttıkları gayrimenkuller başlangıçta maliyet bedeli üzerinden ölçülür. Satın alınan yatırım amaçlı gayrimenkullerin maliyeti ise; satın alma fiyatı ve satın almayla doğrudan ilişkili harcamaların toplamından oluşmaktadır. Doğrudan ilişkili harcamalar ise hukuki hizmetlerden kaynaklanan ücretler, vergiler ve diğer işlemlerden kaynaklanan maliyetlerdir.³⁵

³⁵ TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Standardı, 16/04/2018 tarihli, 29826 sayılı Resmi Gazete, md.8.

İşletmeler yatırım amaçlı gayrimenkullerini sonraki ölçümlerde muhasebe politikaları gereği **maliyet yöntemi** veya **gerçeğe uygun değer yöntemleri** ile değerleyebilirler. BOBİ FRS ile uyumlu olan bu düzenlemelere göre, yatırım amaçlı gayrimenkullerini değerlemek için gerçeğe uygun değer yöntemini kullanan işletmeler, gerçeğe uygun değer değişimlerinden kaynaklanan kazanç ve kayıpları kar veya zarar tablosunda raporlanmalıdır. Yatırım amaçlı gayrimenkullerdeki değer azalışlarının kar veya zarar tablosuna yansıtılmasıyla, yatırım amaçlı gayrimenkuller olduğundan yüksek raporlanmayarak finansal durum tablosunda cari rakamlarla gösterilir ve böylelikle ihtiyatlılık ilkesinin gereği yerine getirilmektedir. Gerçeğe uygun değer güvenilir olarak ölçülemediği durumlarda ise (varlığın aktif bir piyasası yoksa veya varlığın alternatif güvenilir ölçümü mümkün değilse) gerçeğe uygun değer, maliyet bedeli üzerinden ölçülmektedir. Fakat yatırım amaçlı bir gayrimenkul daha önce gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmüşse, söz konusu gayrimenkul elden çıkarılana kadar gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmeye devam etmelidir. (TMS 40, Madde 53,55). Gerçeğe uygun değer yöntemi kullanıldığında, dönem sonlarında varlığın gerçeğe uygun değeri için değer artış ve azalışları kâr veya zarar tablosuna gönderildiği için ayrıca amortisman ayrılması söz konusu değildir³⁶. Yatırım amaçlı gayrimenkullerini dönem sonlarında maliyet yöntemine göre değerleyen işletmeler ise TMS 16 Maddi Duran Varlıklar hükümlerini dikkate almalıdır. TMS 40 Madde 79'a göre yatırım amaçlı gayrimenkullerini maliyet yöntemi ile değerleyen işletmeler; gayrimenkullerin yararlı ömrünü, dönem başı/dönem sonu itibarıyla brüt defter değerini ve ayrıca birikmiş değer düşüklüğü karşılığını da içeren birikmiş amortisman tutarını kamuoyuna açıklaması gerekmektedir. TMS 40 Madde 73'te yatırım amaçlı gayrimenkullerde meydana gelen değer azalışlarının TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü standardı uyarınca finansal tablolara yansıtılması gerektiği ifade edilmektedir.

3.1.5. Tarımsal Faaliyetler ile ilgili Değerleme Farklarının Raporlanması

TMS 41 Madde 5'te tarımsal faaliyet, "Satılma ya da geri dönüştürme işlemlerine konu olan canlı varlığın tarımsal ürüne ya da farklı canlı varlığa dönüştürülme işlemiyle

³⁶ Seçkin Gönen ve Aykut Güryel, "Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin TMS 40 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi", *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, Vol:2 Issue:3 (2016), s. 147.

ürün kaldırma işlemlerinin bir işletme aracılığıyla yönetimi” şeklinde açıklanmaktadır. Standartlarda yer alan canlı varlıklar ülkemiz uygulamalarında ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi’nde yer almamaktadır.

3.1.5.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler

Tarımsal faaliyetler; hayvansal üretim, bitkisel üretim, orman ürünleri üretimi ve su ürünleri üretimi olmak üzere dört grup altında toplanmaktadır. **Hayvansal üretim;** kırmızı ve beyaz et, süt, yumurta, yapağı, tiftik, kıl, deri, boynuz, bağırsak gibi ürünlerden oluşmaktadır. **Bitkisel üretim;** tarla ürünleri ve bahçe ürünleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buğday, arpa, mısır gibi tahıllar, mercimek ve nohut gibi baklagiller, pamuk ve şeker pancarı gibi sanayi bitkileri, ayçiçeği ve yerfıstığı gibi yağlı tohumlar ile patates ve soğan gibi yumru bitkiler tarla ürünü olarak ifade edilebilmektedir. Bahçe ürünleri ise, uzun ömürlü bitkilerin ekili olduğu alanlarda meyve vermesi sonucu elde edilen ürünlerdir. Bahçe ürünlerine yumuşak çekirdekli, sert çekirdekli, sert kabuklular, üzüm, meyveler ve turunçgiller örnek olarak verilebilir. **Orman ürünleri;** hammaddesi odun olan birtakım ürünlerden oluşmaktadır. Açık denizlerde, göletlerde, nehirlerde ve balık üretme çiftliklerinde yapılan her türlü balık, sünger, kabuklu yumuşakçalar ile diğer su varlıkları avcılığı ve yetiştiriciliği **su ürünleri** faaliyetleri olarak ifade edilmektedir³⁷.

Vergi mevzuatımızda tarımsal ürünlerin hangi durumlarda mali tablolara yansıtılacakları ile ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak, 90 Seri No’lu GVK Genel Tebliği’nde zirai üretim, “zirai faaliyetin bir safhası ve mahsullerin yetiştirilip elde edilmesi işidir” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadeye göre elde etme işi gerçekleştiği anda, tarımsal ürünlerin “stok” olarak raporlanması gerekmektedir³⁸.

VUK’a göre tarımsal faaliyetlere ilişkin zirai mahsuller ve hayvanların maliyet bedeli ile değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Fakat tarım işletmelere ait olan

³⁷ Beyhan Beller Dikmen, “Tarımsal Ürünlerin Tekdüzen Muhasebe Sistemi, TMS 41 ve VUK’a Göre Muhasebeleştirilmesi: Şeker Pancarı Üretim İşletmesinde Bir Uygulama”, *Journal of International Social Research*, C. 12, S. 68 (2020), s. 1051

³⁸ Ayşe Gül Hatipoğlu, "Tarımsal Ürünlerin Muhasebeleştirilme İlkelerinin Ulusal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı:1 (2012), s.89,

hayvanların maliyet bedellerinin tespit edilememesi halinde emsal değer ölçüsüne göre değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Emsal bedel ise zirai kazanç komisyonları tarafından belirlenen ortalama maliyet bedelidir. (VUK, Madde 276-277). Tarımsal faaliyetlerin maliyet bedellerine göre değerlendirilmesi ürünlerin gerçek değerini yansıtmamaktadır. Bu nedenle tarımsal ürünlerin gerçeğe uygun değerinden uzak olan maliyet bedeli ile değerlendirilmesi mali tablolarındaki rakamların yanlış hesaplanmasına neden olacaktır. VUK Madde 314'te boş arazi ve arsalar amortismanına tabi değildir. Amortismanına tabi olabilmeleri için işletmeye bir fayda sağlaması gerekmektedir. Ancak tarım işletmeleri bünyesinde bulunan meyvalık, dutluk, fındıklık, zeytinlik ve güllüklerle incir bahçeleri ve bağlar gibi tarım tesisleri ile işletmede inşa edilmiş olan her nevi yollar ve harklar amortismanına tabi tutulmaktadır. VUK Madde 315'te uygulanabilecek olan amortisman yöntemleri normal amortisman ve azalan bakiyelerle amortisman olarak açıklanmıştır. Tarımsal faaliyetlerde amortismanına konu olan varlıklar hayvanlar ve meyve ağaçları şeklinde iki ana başlıkta açıklanabilir³⁹.

1. Hayvan Varlığında Amortisman: Küçük ve büyükbaş hayvanlar genelde kısa bir dönem içerisinde yetiştirilip etleri veya etlerinden elde edilen ürünler (salam, sucuk, sosis gibi) satılmak veya sürekli bir şekilde elde tutulmak amacı ile satın alınırlar. Dolayısıyla satış amacı ile elde tutulan varlıklar kısa bir süre sonra elden çıkartılacağından dönen varlıklar kısmında raporlanmaktadır. Bu nedenle satış amacıyla elde bulundurulmuş küçük ve büyükbaş hayvanlar amortismanına tabi değildirler. Ancak ürünleri sürekli bir şekilde hasat edilen küçük ve büyükbaş hayvanlar duran varlık niteliğinde olduklarından amortismanına tabidirler. Sınırlı bir ömre sahip olan hayvanların yararlı ömürleri boyunca değer kaybetmeleri amortismanına tabi tutulma sebebidir. İşletmede yetiştirilen küçük ve büyükbaş hayvanlar hasat dönemi kadar bir fayda sağlamayacağından amortismanına tabi tutulmazlar. Fakat ürün vermeye başladıktan sonra amortismanına tabidirler.

2. Meyve Ağaçlarında Amortisman: Meyve ağaçlarına ilişkin amortisman ayrılması, hayvan varlığındaki amortisman ayrılma durumu ile benzerdir.

³⁹Hacı Arif Tunçez, "Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesinin Türkiye Muhasebe Standardı-41 Çerçevesinde İncelenmesi: Bir Tarım İşletmesinde Örnek Uygulama", <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/116734> (Erişim Tarihi: 08.09.2020).

Yani yetiştirilmeye başlayan bir meyve bahçesinde fidanlar, büyüyüp, olgunlaşıp meyve vermeye başlayıncaya kadar, bahçe henüz hazır olmadığından, bu aşamada ağaçların yıpranması, aşınması veya değerinin düşmesi söz konusu değildir. Bu sebeple ancak meyve ağaçlarının meyve vermeye başladıktan sonra aktife girebilecekleri ve amortismanına tabi tutulabilecekleri kabul edilmektedir.

VUK'a göre duran varlık olarak kaydedilen küçük ve büyükbaş canlı hayvanlar ilk kayda almada ve her raporlama döneminde maliyet veya emsal bedelleri üzerinden değerlendirildikleri için bu tarihlerde değerlendirme farkı ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla değerlendirme farklarının muhasebeleştirilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bu varlıklar dönem sonunda Maliye Bakanlığı'nın belirlediği amortisman oranları üzerinden amortismanına tabi tutulurlar. Ancak işletme küçük ve büyükbaş hayvanlarını satış amaçlı olarak elinde bulunduruyorsa söz konusu varlıklarda raporlama döneminde maliyet bedeline göre % 10 ve daha fazla bir değer düşüklüğü olması durumunda küçük ve büyükbaş canlı hayvanlar emsal bedel ile değerlendirilmelidir. Ortaya çıkan değer düşüklüğü ise karşılık giderleri hesabı ile gelir tablosuna yansıtılır. Ancak satış amaçlı elde tutulan canlı varlıkların değerinin maliyet bedelinin üstüne çıkması durumunda kayıtlı değer maliyet bedeli veya emsal değer olmakta ve ortaya çıkan değer artışları ise raporlanmamaktadır⁴⁰. Benzer ifade ile duran varlık olarak muhasebeleştirilen meyve ağaçlarının da raporlama tarihlerinde maliyet bedelleri üzerinden amortisman ayrılması nedeniyle değerlendirme farkı ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla değerlendirme farklarının muhasebeleştirilmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

3.1.5.2.BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

Tarımsal faaliyetlerde meydana gelen değer düşüklüklerinin raporlanması BOBİ FRS 7. Bölüm'de ele alınmıştır. Bu bölümde tarımsal faaliyetlerde bulunan işletmelerin canlı varlıkları ve canlı varlıklardan hasat sonucu elde ettikleri tarımsal ürünlerin kayda alınması ve ölçümüne ilişkin ilkeler yer almaktadır. Fakat BOBİ FRS'de hasat

⁴⁰ Abitter Özulucan, Ali Deran, "41 No'lu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 41), Vergi Usul Kanunu Ve Tekdüzen Hesap Planı Açısından Küçük Ve Büyükbaş Canlı Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Ve Değerleme İşleminde Karşılaşılan Güçlükler Ve Çözüm Önerileri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 25,(2008), s.7,

zamanından sonra elde edilen ürünlere 7. Bölüm'deki hükümler uygulanmamaktadır. Hasat zamanından sonra elde edilen ürünlerin ölçümü, sunumu ve finansal tablo dışı bırakılmasına ilişkin muhasebe işlemleri ise 6. Bölüm Stoklar kapsamında değerlendirilmelidir. Bu durum tam set standartlarla benzerlik taşımaktadır. Tam set standartlar açısından da hasat zamanından sonra elde edilen ürünler için TMS 2 Stoklar standardı uygulanmaktadır.

Canlı varlıklar ve tarımsal ürünler ilk kayda alınırken daha önce ifade edilen varlıkların muhasebeleştirilebilme şartlarını taşıması gerekmektedir. **Canlı varlıklar** sonraki ölçümlerde ise işletmelerin muhasebe politikaları gereği, satış maliyetleri düşülmüş **gerçeğe uygun değer yöntemi** veya **maliyet** yöntemi kullanılarak ölçülmektedir. Farklı canlı varlık sınıfları için farklı yöntemler seçilmesi mümkündür. BOBİ FRS 7/7'ye göre, canlı varlığın satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri üzerinden ilk kayda alınması sırasında ortaya çıkan kazanç veya zararlar ile canlı varlığın satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanan kazanç veya zararlar kâr veya zarar tablosunda raporlanmaktadır. Canlı varlık sınıfının ölçümünde gerçeğe uygun değer yöntemi seçilmiş olsa dahi sınıfta yer alan bir canlı varlığın gerçeğe uygun değeri fazla maliyet veya aşırı çaba gerektiriyorsa söz konusu canlı varlık maliyet yöntemi kullanılarak ölçülür. Maliyet yönteminin tercih edilmesi durumunda canlı varlıklar "Maddi Duran Varlıklar" bölümündeki gibi amortisman tabi tutulur ve maliyet bedelinden amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülerek hesaplanan tutarları üzerinden ölçülür. BOBİ FRS 7. Bölüm ile TMS 41 standardı canlı varlıkların ölçüm kriterleri açısından karşılaştırıldığında; Canlı varlıklar TMS 41'de satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmektedir. Fakat gerçeğe uygun değer tespit edilemediği durumlarda canlı varlık, maliyetinden buna ilişkin her türlü birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü karşılıklarının düşülmesi suretiyle ölçülmektedir. BOBİ FRS'de ise canlı varlık maliyet yöntemi veya gerçeğe uygun değer yöntemleri üzerinden ölçülmektedir. Dolayısıyla TMS 41'de canlı varlıkların gerçeğe uygun değerle ölçülmesi gerektiği öncelikli olarak önerilirken, BOBİ FRS'de herhangi bir öncelik sunulmamakta ve BOBİ FRS'nin TMS 41'e göre daha esnek olduğu gözlemlenmektedir.

Hasat zamanında elde edilen **tarımsal ürünler** ise satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülür. Tarımsal ürünlerin ilk kayda alınmasında ortaya çıkan değer artış veya azalışları ise kar veya zarar tablosunda raporlanmaktadır. BOBİ FRS Bölüm 7 ile TMS 41 standardı tarımsal ürünlerin ölçüm kriterleri açısından karşılaştırıldığında benzer olduğu görülmektedir.

BOBİ FRS’de tarımsal ürünlerde meydana gelen değer düşüklüğü zararının nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğine ilişkin örnek muhasebe kaydı aşağıda verilmiştir.

3.1.5.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

TMS 41 Tarımsal Faaliyetler standardı, işletmelerin canlı varlıklarına ve canlı varlıklarından hasat ettiği tarımsal ürünlerine uygulanmaktadır. Hasat noktasından sonraki kısmına ise TMS 2 Stoklar standardı uygulanmaktadır. Dolayısıyla standart, söz konusu tarımsal ürünlerin hasat sonrası işlenmesi durumlarında uygulanmamaktadır. (Örneğin zeytin yetiştiren bir tüccarın, söz konusu zeytini, zeytinyağına dönüştürme sürecinde olduğu gibi). TMS 41 Tarımsal Faaliyetler standardı Madde 5’te kavram açıklamalarına bakıldığında; **tarımsal faaliyet** “satışa veya geri dönüştürülmeye konu canlı varlıkların tarımsal ürünlere veya farklı canlı varlıklara dönüştürülmesi ve hasat işlemlerinin bir işletme tarafından yönetimi” şeklinde açıklanmıştır.

Tarımsal faaliyet, geniş kapsamlı bir faaliyet grubunu kapsamaktadır. Bu geniş kapsamlı faaliyet gruplarına; hayvan yetiştiriciliği, ormancılık, yıllık veya daha uzun süreli mahsul yetiştiriciliği, meyve bahçesi ve fidan ekiciliği, çiçekçilik ve su ürünleri yetiştiriciliği örnek olarak verilebilir. **Canlı varlık** “yaşayan hayvan veya bitki” olarak tanımlanırken, **tarımsal ürün** “işletmenin canlı varlıklarının hasadı yapılmış ürünü” olarak tanımlanmıştır. **Hasat** ise ürünün canlı varlıklardan ayrılması veya canlı varlığın yaşam sürecinin sona ermesidir. Aşağıdaki tabloda canlı varlıklar, tarımsal ürünler ve hasat sonrası tarımsal ürünlerin işlenmesi durumları örneklerle karşılaştırılmıştır.

Tablo 5: Canlı Varlık, Tarımsal Ürün ve İşlenmiş Ürün Karşılaştırması⁴¹

Canlı Varlıklar	Tarımsal Ürün	Hasattan Sonra İşlenme Son. Ort. Çıkan Ürünler
Koyun	Yün	Yün İpliği, Halı
Üzüm Asmaları	Toplanmış Üzümler	Şarap
Meyve Ağaçları	Toplanmış Meyve	İşlenmiş Meyve

TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardında çay çalılıkları, üzüm asmaları ve meyve ağaçları gibi bazı bitkiler **taşıyıcı bitki** olarak sınıflandırılmaktadır. Taşıyıcı bitki üzerinde yetişen ürünler ise canlı varlık olarak isimlendirilmektedir. Bu tür bitkiler TMS 16 Maddi Duran Varlıklar kapsamına girmektedir. Fakat taşıyıcı bitkiler üzerinde yetişen çay, üzüm, fındık, elma, ayva ve ceviz gibi ürünler TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardı kapsamında değerlendirilmektedir.

İşletmeler canlı bir varlığı veya tarımsal ürünü muhasebeleştirilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir.

- İşletmenin söz konusu varlığı üzerinde geçmiş olaylardan kaynaklanan bir kontrol gücüne sahip olması
- Varlığın işletmeye gelecekte bir fayda sağlamanın muhtemel olması ve
- Varlığın gerçeğe uygun değerinin veya maliyetinin güvenilir olarak ölçülebilmesi gerekmektedir. (TMS 41, Madde 10)

Canlı varlıklar ilk muhasebeleştirildikleri tarihte ve her raporlama dönemi sonunda **satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerleri** ile ölçülmektedir. (TMS 41, Madde 12) Eğer canlı varlıkların gerçeğe uygun değeri güvenilir olarak ölçülemiyorsa; söz konusu canlı varlık, maliyetinden buna ilişkin her türlü birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü karşılıklarının düşülmesi suretiyle ölçülmektedir. Fakat daha sonra canlı varlığın gerçeğe uygun değeri güvenilir olarak belirlenebilir hale geldiğinde; canlı varlık tekrar satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülmeye devam edilir. (TMS 41, Madde 30) Bir işletmenin canlı varlıklarından elde ettiği **tarımsal ürünleri** ise hasat zamanında, **gerçeğe uygun değerinden** satış maliyetleri düşülmek suretiyle ölçülmektedir. (TMS 41, Madde 13) İşletmeler canlı bir varlığın gerçeğe uygun değerinden satış maliyetlerini düşülerek ilk

⁴¹ TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardı, 24/02/2006 tarihli, 26090 sayılı Resmi Gazete

muhasebeleştirilmesi sırasında doğan kazanç veya zarar ile, ilgili varlığın gerçeğe uygun değerindeki değişiklikten doğan kazanç veya zarar olduğu dönemin kâr veya zarar tablosunda izlenmektedir. (TMS 41, Madde 26)

Örnek: X Hayvancılık A.Ş.’nin finansal durum tablosunda 175.000 TL ile yer alan büyükbaş hayvanlarını TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardı çerçevesinde gerçeğe uygun değerle değerlemektedir. Büyükbaş hayvanların 31.12.T1 tarihinde gerçeğe uygun değeri 180.000 TL olup, piyasaya ulaştırma bedeli 6.000 TL, satış noktasındaki maliyetleri ise 3.000 TL olarak belirlenmiştir.

Bu durumda gerçeğe uygun değer; varlığın elden çıkarılmasıyla ilişkili maliyetlerin düşülmesiyle hesaplanmaktadır.

$$\text{Gerçeğe uygun değer} = 180.000 \text{ TL} - 6.000 \text{ TL} - 3.000 \text{ TL} = 171.000 \text{ TL}$$

$$\text{Defter değeri} = 175.000 \text{ TL}$$

$$\text{Defter değeri} > \text{net gerçeğe uygun değer olduğundan, } 175.000 \text{ TL} - 171.000 \text{ TL} \\ = 4.000 \text{ TL tutarı kadar değer düşüklüğü zararı söz konusudur.}$$

31.12.T1- Canlı Varlıklar Değ. Düş. Kaydı	BORÇ	ALACAK
6.. Canlı Varlıklar Değerleme Azalışları	4.000	
2.. Canlı Varlıklar		4.000
-Büyükbaş Hayvanlar		

Eğer 31.12.T1 tarihinde büyükbaş hayvanların gerçeğe uygun değeri 199.000 TL olsaydı;

$$\text{Gerçeğe uygun değer} = 199.000 \text{ TL} - 6.000 \text{ TL} - 3.000 \text{ TL} = \mathbf{190.000 \text{ TL}}$$

$$\text{Defter değeri} = \mathbf{175.000 \text{ TL}}$$

Bu durumda **15.000 TL** değer artışı meydana gelmiştir ve buna ilişkin muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibidir.

31.12.T1- Canlı Varlıklar Değ. Artış Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Canlı Varlıklar -Büyükbaş Hayvanlar	15.000	
6.. Tarımsal Faaliyetlerde Değerleme Artışları		15.000

3.2. OLASI YÜKÜMLÜLÜKLER İÇİN KARŞILIK AYRILMASI

Karşılık kavramı, “TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar” standardında “gerçekleşme zamanı veya tutarı belli olmayan yükümlülük” olarak tanımlanmaktadır⁴².

Önceki başlıklarda ele alınan varlıklara ilişkin finansal yatırımlardaki değer azalışları, şüpheli alacaklar, stoklardaki değer azalışları, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile yatırım amaçlı gayrimenkullerin değerlendirme farkları ve tarımsal faaliyetler ile ilgili değerlendirme farklarında ayrılan karşılıklar, “TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar” standardı kapsamında değildir. Söz konusu varlıklar için ayrılan karşılıklar ilgili varlıkların kayıtlı değerinin azaltılması için finansal tablolara alınmaktadır. Fakat bu bölümde ele alınacak olan karşılıklar; mevcut bir yükümlülük olduklarından ve yükümlülüğün ifası için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkması gerekeceğinden, yükümlülük olarak bilançonun pasifinde muhasebeleştirilecektir.

Olası yükümlülüklerle ilişkin karşılıkların finansal tablolarda raporlanabilmesi için aşağıdaki şartların sağlanması gerekmektedir. (TMS 37, Madde 14)

- Geçmiş bir olaydan kaynaklanan mevcut bir yükümlülüğün (hukuki veya zımni) bulunması;
- İfanın yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmalarının muhtemel olması ve
- Yükümlülük tutarının güvenilir bir şekilde tahmin edilebiliyor olması gerekmektedir.

⁴² TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar Standardı, 15/02/2006 tarihli, 26081 sayılı Resmi Gazetede, Md.10.

3.2.1. Karşılık Tutarını Tahmin Etme (Ölçme) Yöntemleri

Raporlama tarihlerinde tahakkuk ettirilecek karşılıklar tutarı mevcut bir yükümlülük yerine getirilmesinde en iyi tahmini yansıtmalıdır. TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar standardında karşılık tutarını tahmin etme (ölçme) yöntemlerine bakıldığında; bu yöntemler “Beklenen Değer Yöntemi”, “Gerçekleşme Olasılığı En Yüksek Sonuç Yöntemi” ve Bugünkü Değer Yöntemi olmak üzere üç başlık altında toplanabilir.

3.2.1.1. Beklenen Değer Yöntemi

Bir istatistiksel tahmin metodu olan, “beklenen değer” yöntemi; değerlendirme konusu karşılığın çok sayıda kalemden oluştuğu durumda, ilgili yükümlülük her türlü getiriye bunlara ilişkin olasılıklara göre ağırlıklandırmak suretiyle tahmin edilir. Bu sebeple, ilgili karşılık, belli bir tutarın zarar olasılığının örneğin %40 veya %80 olmasına bağlı olarak farklılık gösterecektir. Sürekli olarak bir muhtemel sonuç aralığının bulunduğu ve bu aralıktaki her bir noktanın diğerine benzediği durumlarda, söz konusu aralığın orta noktası kullanılarak karşılık tutarı hesaplanmaktadır. (TMS 37, Madde 39). Bu yöntemde işletmeye ait geçmişteki veriler kullanılarak beklenen değer hesaplanmaktadır. Beklenen değer yöntemleri her zaman işletmelere bir avantaj sağlamayabilir. Örneğin yeni kurulan bir işletmenin beklenen değeri hesaplamada geçmiş verilere sahip olmaması işletmeler için bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Örneğin: Bir işletme satmış olduğu ürünleri, müşterilerin alım tarihinden itibaren ilk 3 ay içerisinde görülen her türlü üretim hatasına ilişkin onarım maliyetlerini karşılama garantisi altında pazarlama faaliyetlerini yerine getirmektedir. İşletme satışını yapmış olduğu ürünlerde küçük hasarların ortaya çıkması durumunda, işletmenin onarım maliyetleri 2 milyon TL’yi bulacaktır. Satılmış olan tüm ürünlerde büyük hasarların ortaya çıkması durumunda işletmenin onarım maliyetleri 5 milyon TL’yi bulacaktır.

Geçmiş yıllara göre ihtimaller şöyledir:

- Ürünlerin %80’ inde hiçbir problem çıkmamaktadır.

- Ürünlerin %15' sinde küçük problem çıkmaktadır.
- Ürünlerin %5' inde ise büyük problemler çıkmaktadır.

Geçmiş yılların verilere göre onarım maliyetinin beklenen değeri aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$(% 80 \times 0) + (% 15 \times 2.000.000 \text{ TL}) + (% 5 \times 5.000.000 \text{ TL}) = 550.000 \text{ TL}$$

3.2.1.2. Gerçekleşme Olasılığı En Yüksek Sonuç Yöntemi

Gerçekleşme olasılığı en yüksek sonuç yöntemi tek bir yükümlülüğün ölçüldüğü durumlarda kullanılmaktadır. Gerçekleşme olasılığı en yüksek sonuç yöntemi aynı zamanda geleneksel yaklaşım olarak da bilinmektedir. Gerçekleşme olasılığı en yüksek olan sonuç yükümlülüğün en iyi tahminidir.⁴³ Fakat, işletme gerçekleşme olasılığı en yüksek sonuçlarla birlikte, diğer olası sonuçları da değerlendirmelidir. Diğer olası sonuçlar en olası sonuçtan çoğunlukla yüksek ya da çoğunlukla düşük olduğu durumda, en iyi tahmin daha yüksek ya da daha düşük miktar da olabilmektedir.

Örneğin; İnşaat sektöründe faaliyet gösteren bir işletme, müşterisi için inşa ettiği bir binada elektrik aksamından kaynaklanan büyük bir hata bulunmaktadır. Bu onarımın ilk denemede başarılı olması için işletme 30.000 TL'lik bir maliyete katlanacağını düşünülmektedir. Bu durumda işletme 30.000 TL karşılık ayırabilecektir. Fakat elektrik aksamından kaynaklanan büyük bir hatanın giderilmesi için daha fazla ek işlem gerekli olabilir. Böyle bir durumda ek işlem yapılacağına dair önemli bir olasılık var ise ve bu ek işlemin işletmeye maliyeti 10.000TL olursa, söz konusu işletme daha yüksek tutarda (30.000 TL + 10.000 TL = 40.000 TL) karşılık ayırabilecektir. Bu durumda karşılık ayrılması gereken en iyi muhtemel sonuç 40.000 TL olacaktır.

3.2.1.3. Bugünkü Değer Yöntemi

Karşılıklar açısından bugünkü değer yöntemi; gelecekte yapılacak muhtemel ödemelerin paranın zaman değeri dikkate alınarak bugünkü değerine indirgenmesidir.

⁴³ Süleyman Yükçü ve Şebnem Yaşar, "Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıkların TMS 37 Standardı Kapsamında İncelenmesi", *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, S. 40(2013), s.4,

TMS 37, Madde 45-46'ya göre; "Paranın zaman değerinin etkisinin önemli olduğu durumlarda karşılık tutarı, yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekeceği tahmin edilen giderlerin bugünkü değeridir. Paranın zaman değeri nedeniyle raporlama döneminden (bilanço tarihinden) hemen sonra ortaya çıkan nakit çıkışlarına ilişkin karşılıklar, daha sonra ortaya çıkacak aynı tutarda nakit çıkışlarından daha dezavantajlıdır. Bu nedenle, söz konusu etkinin önemli olduğu durumda karşılıklar iskonto edilir."

Finansal yönetim açısından bugünkü değer ise, gelecekte elde edilecek getirilerin belli bir faiz veya iskonto oranı üzerinden başlangıç yılına indirgemektir.

Bugünkü değer aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$P = FV / (1+i)^n$$

P = Şimdiki değer

FV (Forward Value) =Gelecek Değer

i=İskonto oranı

n=Vade

3.2.2. Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları

Muhasebe ve vergi kuralları birbirleriyle çelişki içerisinde olabilir. Bunun sebebi vergi kanunlarının muhasebe uygulamalarını kontrol altına alma isteği olarak ifade edilebilir. Vergi idareleri mali denetimi kolayca yapabilmek ve devletin vergi kaybına uğramamasını engellemek için vergi otoritesini kullanmaktadır. Muhasebe ise bunun tam tersi olarak işletmelerin gerçek durumunu göstermeyi amaç edinmektedir. Ortaya çıkan bu iki zıt amaç muhasebe ile vergi otoriteleri arasında çatışmaya neden olmaktadır. Dolayısıyla mali tablolar hazırlanırken hangi kurallara göre hazırlanması gerektiğine ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Bu konu üzerinde iki tür yaklaşım vardır. Birincisi; mali tablolar hazırlanırken yalnızca muhasebe ilke ve kurallarını kabul eden Anglo Saxon yaklaşımı, ikincisi ise mali tablolar hazırlanırken yalnızca vergi kurallarını dikkate alan

Avrupa Kıtası yaklaşımı olarak isimlendirilmektedir.⁴⁴ İki yaklaşımda göz önüne alınarak yalnızca muhasebe ilke ve kuralları uygulanarak hesaplanan ticari kar/zarar rakamına vergi kurallarının uygulanması ile hesaplanan kar/zarar rakamı mali kar/zarar olarak isimlendirilmektedir.

3.2.2.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler

Tekdüzen Muhasebe Sisteminde yer alan Hesap Planında 37 no'lu grupta "Borç ve Gider Karşılıkları" hesabı altında "Dönem Karı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları" hesabı yer almaktadır. Bu hesapta ihtiyatlılık ilkesi gereği borçların olduğundan düşük gösterilmemesini sağlamak amacıyla işletmenin dönem kârı üzerinden hesaplanan kurumlar vergisi, diğer vergi ve kesintiler, fonlar ve benzeri diğer yükümlülükler için ayrılan karşılıklar izlenmektedir. Dolayısıyla mali karın oluşmadığı dönemlerde bu hesap kalemi de kullanılmayacaktır. Bu hesabın işleyişi ise; dönem kârı üzerinden hesaplanan kurumlar vergisi ve yasal yükümlülükler, dönem kârı hesabının borcu karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir. Vergi tahakkukunun kesinleşmesi durumunda bu hesap borçlandırılarak kapatılır ve ilgili tutar "371. Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri" ile mahsup edilerek kalan tutar "360. Ödenecek Vergi ve Fonlar" hesabına aktarılır.

3.2.2.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

Ticari kâr ile vergi kurallarına göre hesaplanan mali kâr arasında, vergi muafiyeti ve istisnalar ile Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler (KKEG) gibi nedenlerden dolayı sürekli ve geçici farklar ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ **Sürekli farklar**; vergi kanunları gereğince vergiye tabi olmayan gelirler ile kanunen kabul edilmeyen giderlerden oluşmaktadır. **Geçici farklar** ise, muhasebenin ihtiyatlılık ve dönemsellik kavramları ile gelirin elde edilmesi ilkesinden kaynaklanır. Ortaya çıkan sürekli farkların vergi etkisi ile ilgili

⁴⁴ Engin Dinç, "Muhasebe ve Vergi Kuralları Arasındaki İlişki Ve Gelir Vergileri (TMS 12) Standardının Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S:28 (2007), s.21

⁴⁵ Baki Rıza Balcı, "Yeni Muhasebe Düzeninde Mali Kâr Hesaplamaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:27, Sayı:1(2012), s.163.

herhangi bir işlem yapılmazken, geçici farkların vergi üzerindeki etkilerinin ise hesaplanıp ertelenmiş vergiler olarak mali tablolara yansıtılması ve buna göre dönem net karının düzeltilmesi gerekmektedir⁴⁶.

BOBİ FRS'ye tabi işletmelerin gelirleri üzerinden ödeyecekleri vergiler konusu BOBİ FRS 23. Bölüm'de ele alınmıştır. Ayrıca yatırımlardan, faiz gelirlerinden ve isim haklarından elde edilen vergiler de bu bölüm kapsamında değerlendirilmektedir. TMS 12 Gelir vergileri standardında olduğu gibi, BOBİ FRS 23. Bölüm'de de ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülükleri ve geçici farklara (indirilebilir geçici farklar ve vergilendirilebilir geçici farklar) ilişkin yapılan tanımlamalar benzerdir. BOBİ FRS 23/28'e göre "Ertelenmiş vergi varlığı, finansal durum tablosunun duran varlıklar sınıfında 'Ertelenmiş Vergi Varlığı' kaleminde; ertelenmiş vergi yükümlülüğü ise uzun vadeli yükümlülükler sınıfında 'Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü' kaleminde ayrı olarak gösterilir. Ertelenmiş vergi yükümlülüğü veya varlığı, dönen varlıklar veya kısa vadeli yükümlülükler içinde sunulamaz." Ertelenmiş vergi varlığı ve yükümlülüğü nedeniyle hesaplanan gelir gider etkisi ise, kar zarar tablosunda ya da özkaynaklarda vergi geliri veya gideri olarak raporlanmaktadır.

Bir varlık veya yükümlülüğün vergiye esas değeri ise vergi mevzuatı açısından taşıdığı değeri ifade etmektedir. Varlığın vergiye esas değeri "Varlığın defter değeri geri kazanıldığında işletmenin sağlayacağı vergiye tâbi ekonomik faydadan, vergisel açıdan indirilebilecek olan tutarı ifade eder. Eğer ilerideki ekonomik faydalar vergiye tâbi olmayacaksa, söz konusu varlığın vergiye esas değeri defter değerine eşittir" Bir yükümlülüğün vergiye esas değeri ise, "Yükümlülüğün defter değerinden bu yükümlülükle ilgili gelecek dönemlerde vergi açısından indirilebilir tutarlar düşüldükten sonra kalan tutardır. Hasılatın avans olarak alınması durumunda, ilgili yükümlülüğün vergiye esas değeri, alınan avansın tutarından gelecek dönemlerde vergiye tâbi olmayacak gelir tutarları düşüldükten sonra kalan değer" olarak ifade edilmektedir. (BOBİ FRS, Madde 23/14,15,16) TMS 12 Gelir vergileri standardına benzer olarak; bir varlık ve yükümlülüğe ilişkin ertelenmiş vergi gelir ve giderleri özkaynaklara kaydedildiyse, bunlara ilişkin ertelenmiş vergi gelir ve giderleri de özkaynaklarda

⁴⁶ Dinç, a.g.e, s.29

raporlanmalıdır. BOBİ FRS’ye göre büyük işletmeler ertelenmiş vergileri hesaplar ve raporlar, orta boy işletmeler için ise bu uygulama zorunlu değildir.

BOBİ FRS’de büyük işletmelerin ertelenmiş vergileri hesaplaması ve raporlaması ile ilgili TMS 12 ile benzer olduğundan, aşağıda yalnızca orta büyüklükteki işletmelerin dönem karı vergi ve diğer yasal yükümlülüklerinin nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiğine ilişkin örnek verilecektir.

Örnek: X işletmesi orta büyüklükte bir işletme olup, 01.01.T1 – 31.12.T1 tarihleri arasında faaliyet döneminde vergi öncesi kârı 80.000 TL’dir. X işletmesi finansal durum tablosunda ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi yükümlülüğüne ilişkin bir raporlama yapmamaktadır. (Kurumlar vergisi oranı %20 olarak hesaplanacaktır.)

Bu durumda X işletmenin yalnızca dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları ayırması gerekmektedir.

$$\text{Yasal Vergi: } 80.000 \times 0,20 = 16.000 \text{ TL}$$

Bu bilgilerden hareketle işletmenin 31.12.T1 tarihinde ayıracağı dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılığı 16.000 TL’dir.

31.12.T1- Dönem Vergi Kaydı	BORÇ	ALCAK
6.. Sürd. Faaliyetler Dön. Kârı Yasal Vergi Gideri	16.000	
3.. Dön. Kârı Vergi Ve Diğ Yasal Yük. Karş.		16.000

3.2.2.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

TMS 12 Gelir Vergileri standardının amacı kurumlar vergisi üzerinden hesaplanan vergilerin muhasebeleştirilmesini düzenlemektir⁴⁷. TMS 12 Gelir Vergileri standardında geçici farklar (indirilebilir geçici farklar, vergilendirilebilir geçici farklar), ertelenmiş vergi varlığı ve ertelenmiş vergi borcu gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır. TMS 12, Madde 5’e göre bu kavramların tanımlarına bakıldığında⁴⁸ **geçici farklar** ; “Bir varlığın

⁴⁷ TMS 12 Gelir Vergileri” Standardı, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer)

veya borcun finansal durum tablosundaki defter değeri ile bunların vergi açısından taşıdıkları değerler arasındaki farkları ifade eder”. Bu geçici farklar belirli bir zaman sonra ortadan kalkan ve sonraki dönemlerde ödenecek vergi tutarını arttıracak ya da azaltacak olan farklardır. **İndirilebilir geçici farklar**; “Gelecek dönemlerde faydalanma veya ödeme yapıldığında o dönemlerin vergiye tabi kârını veya zararını belirlerken vergi matrahından indirilebilir tutarlardır.” İndirilebilir geçici farklar; vergi matrahı hesaplanırken, dönem ticari karına eklenen, işletmenin döneme ait “Kanunen Kabul Edilmeyen Giderleri” ile “Eksik Değerlenmiş İktisadi Kıymetlerini” ifade etmektedir ve bu tutarlar işletmenin ödeyeceği vergi tutarını arttırıcı bir etkiye sahiptir. Fakat cari dönemde, dönem karına eklenen bu tutarlar geçici farklardan oluşuyor ise, gelecekte fark ortadan kalktığına, işletmenin vergi matrahından düşülmekte ve böylelikle işletme daha az vergi ödemektedir. **Vergilendirilebilir geçici farklar** “Gelecek dönemlerde faydalanma veya ödeme yapıldığında o dönemlerin vergiye tabi kârını veya zararını belirlerken vergiye tabi tutarlar” olarak tanımlanmaktadır. Vergilendirilebilir geçici farklar; mali kar hesaplanırken işletmenin “Dönemin Vergilendirilmeyen Gelirleri” ile “Fazla Değerlenmiş İktisadi Kıymetlerinin” dönem karından çıkarılmasıyla işletmenin ödeyeceği vergi tutarını azaltıcı bir etkiye sahiptir. Fakat cari dönem karından çıkarılan bu tutarlar geçici fark niteliğinde ise, gelecekte işletmenin vergi matrahına ilave edilmekte ve böylelikle işletme daha fazla vergi ödemektedir.

Ertelenmiş vergi varlığı; gelecek dönemlerde indirilebilir geçici farklar ile gelecek dönemlere devreden kullanılmamış mali zararlar veya vergi avantajlarından geri kazanılacak olan gelir vergisi tutarlarını ifade etmektedir. Başka bir deyişle işletmenin ödeyeceği vergi tutarı, ticari kâr üzerinden hesaplanan vergi tutarından fazlaysa aradaki fark daha sonraki dönemlerde geri kazanılacak olan ertelenmiş vergi varlığını oluşturmaktadır. Ertelenmiş vergi varlığı, finansal durum tablosunun aktifinde duran varlıklar içinde raporlanır. Kâr zarar tablosunda raporlanan indirilebilir geçici farklardan doğan ertelenmiş vergi varlığı nedeniyle ortaya çıkan ertelenmiş vergi gelir etkisi, kâr zarar tablosunda artı olarak raporlanır. Eğer ertelenmiş vergi varlığı, özkaynaklarda raporlanan indirilebilir geçici farklar nedeniyle ortaya çıkmış ise, ertelenmiş vergi geliri de özkaynaklarda raporlanır.

Ertelenmiş vergi borcu ise; “Vergiye tabi geçici farklar üzerinden gelecek dönemlerde ödenecek gelir vergilerini” ifade etmektedir. Başka bir deyişle işletmenin ödeyeceği vergi tutarı, ticari kâr üzerinden hesaplanan vergi tutarından küçükse aradaki fark daha sonra ödenecek olan ertelenmiş vergi borcunu oluşturmaktadır. Ertelenmiş vergi borcu, finansal durum tablosunun pasifinde uzun vadeli yabancı kaynaklar içinde raporlanır. Kâr zarar tablosunda raporlanan vergilendirilebilir geçici farklardan doğan ertelenmiş vergi borcu nedeniyle ortaya çıkan ertelenmiş vergi gider etkisi, kâr zarar tablosunda eksi olarak raporlanır. Eğer ertelenmiş vergi borcu, özkaynaklarda raporlanan vergilendirilebilir geçici farklar nedeniyle ortaya çıkmış ise, ertelenmiş vergi gideri de özkaynaklarda raporlanır.

Bu açıklamalardan hareketle işletmenin standartlara göre finansal tablolarında raporlayacağı vergi giderine ulaşmak için, dönemin ödenecek yasal vergi tutarına, ertelenmiş vergi gideri eklenir, ertelenenmiş vergi geliri ise düşülür. Ertelenmiş vergi gelir/gider etkisi raporlanırken, sürdürülen veya durdurulan faaliyetten kaynaklanmasına göre kar veya zarar tablosunda “Sürdürülen Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gelir Etkisi” veya “Durdurulan Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gelir Etkisi” hesaplarına alacak olarak kaydedilir. Özkaynaklara kaydedilen gelirlerde ise özkaynaklarda “Ertelenmiş Vergi Gelir Etkisi” kalemi altında raporlanmaktadır. Ertelenmiş vergi gider etkisi sürdürülen veya durdurulan faaliyetten kaynaklanmasına göre kar veya zarar tablosunda “Sürdürülen Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gider Etkisi” veya “Durdurulan Faaliyetler Ertelenmiş Vergi Gider Etkisi” hesaplarına borç kaydedilir. Özkaynaklara kaydedilen giderlerde ise özkaynaklar grubunda “Ertelenmiş Vergi Gider Etkisi” hesabına borç kaydedilir.

Dönem karı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıklarının nasıl muhasebeleştirileceğine ilişkin örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek: X işletmesinin 01.01.T1 – 31.12.T1 tarihleri arasında faaliyet döneminde vergi öncesi kârı 130.000 TL, indirilebilir geçici fark 20.000 TL, vergilendirilebilir geçici farkı ise 28.000 TL olduğu belirlenmiştir. (Kurumlar vergisi oranı %20 olarak dikkate alınacaktır)⁴⁹

⁴⁹ Dursun Keleş, Abitler Özulucan, “TMS 12: Gelir Vergileri Standardı Kapsamında Ertelenen Vergilerin Muhasebeleştirilme Esasları”, *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, C. 1, S. 1(2018), s. 45.

Yasal Vergi : 130.000 x 0,20 = **26.000 TL**

Ertelenmiş Vergi Varlığı : 20.000 x 0,20 = **4.000 TL**

Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü : 28.000 x 0,20 = **5.600 TL**

Net Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü : 5.600 TL – 4.000 TL = **1.600 TL**

Bu bilgilerden hareketle işletmenin 31.12.T1 tarihinde, dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılığı 26.000 TL, ertelenen vergi varlığı 4.000 TL, Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü 5.600 TL, net ertelenmiş vergi yükümlülüğü ise 1.600 TL'dir

31.12.T1- Dönem Vergi Kaydı	BORÇ	ALACAK
6... Dön. Kârı Vergi Ve Diğ Yasal Yük. Karş	26.000	
3... Dön. Kârı Vergi Ve Diğ Yasal Yük. Karş.		26.000
6.. Ertelenmiş Vergi Yük. Gideri Etkisi	1.600	
4.. Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri		1.600

3.2.3.Çalışanlara Sağlanan Faydalar Kapsamında Karşılık Ayrılması

TMS 19'da Çalışanlara Sağlanan Faydalar; "Çalışanlar tarafından verilen hizmetler veya iş ilişkisinin sona ermesi nedeniyle işletmenin sağladığı her türlü fayda" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bölümde işletmelerde çalışanlara sağlanan hak ve menfaatlerin açıklanması ve muhasebeleştirilmesi üzerinde durulacaktır.

3.2.3.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki ve Vergi Uygulamalarımızdaki Düzenlemeler

Ülkemizde çalışanlara sağlanan faydalar kapsamında Tekdüzen Muhasebe Sistemine ilişkin literatür incelendiğinde sıklıkla kıdem tazminatı konusunun karşımıza çıkmaktadır.⁵⁰ Kıdem tazminatının tanımı üzerinde ise çeşitli görüşler mevcuttur. Bu tanımlamalardan bazılarını bakıldığında; "işçinin işini kaybetmesi veya yıpranması durumunda işveren tarafından işçilere yapılan bir ödeme" olarak ifade edilebileceği gibi,

⁵⁰ Emin Zeytinoglu, vd., "Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Ve Kıdem Tazminatının Türkiye'deki Mevcut Düzenlemeler Kapsamında İncelenmesi", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, C. 17, S. 4(2015), s.755

“işçinin işyerine olan sadakatının bir ödülü olarak veya hizmet sözleşmesinin sona erdiği durumlarda ödenmek üzere önceden ayrılmış bir parça” olarak da tanımlanabilir⁵¹.

Ülkemizde kıdem tazminatı konusu ilk olarak 25.08.1971 tarihli, 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesinde karşımıza çıkmaktadır. 22.5.2003 tarihinde kabul edilen 4857 Sayılı İş Kanunu ile eski iş kanunu yürürlükten kaldırılırken, kıdem tazminatı fonuna ilişkin kanunun yürürlüğe gireceği tarihe kadar 1475 sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesi hükümlerine göre kıdem tazminatı hakları saklı tutulmuştur⁵². Kıdem tazminatı, kanunda belirtilen asgari çalışma süresini dolduran işçilere veya mirasçılara, yasada öngörülen hallerin varlığı halinde kıdemi ve ücreti dikkate alınarak, işveren tarafından her geçen tam yıl için işçinin 30 günlük brüt ücreti tutarında yapılması gereken bir ödemedir⁵³⁵⁴. Hazine ve Maliye Bakanlığının yayımlamış olduğu 06.07.2020 tarihli genelgede, memur maaş katsayıları çerçevesince yapılan hesaplama sonucunda 01.07.2020 – 31.12.2020 döneminde uygulanacak olan kıdem tazminatı tavan tutarı 7.117,17 TL olarak belirlenmiştir⁵⁵.

Tekdüzen muhasebe sistemine göre her yıl hesaplanan kıdem tazminatları, ya doğrudan doğruya sonuç hesabına aktarılır ya da üretim maliyetlerinin bir parçası olarak genel üretim giderlerinin içerisine kaydedilmektedir. İşletmelerin kıdem tazminatı uygulaması, muhasebenin temel ilkelerinden olan “ihtiyatlılık” ve “dönemsellik” kavramları gereği yerine getirilmektedir. İşletmeler muhasebe olaylarında temkinli davranmak amacıyla ihtiyatlılık ilkesi gereği ileride ortaya çıkması muhtemel risk ve belirsizlikler için karşılık ayırmak zorundadırlar. Dolayısıyla işçinin veya işçilerin ileri bir tarihte işten ayrılmaları durumunda ödenecek kıdem tazminatlarının her yılın faaliyetleriyle ilişkilendirilebilmesi için bunların her raporlama dönemi başında tahmin edilip finansal durum tablosunda gösterilmesi gerekmektedir. Bu tahminler, gelecek

⁵¹ Sami Karacan, Mustafa Savcı, “Türkiye Muhasebe Standartları-19 (TMS-19) Çerçevesinde Kıdem Tazminatı Karşılığının Hesaplanması Ve Muhasebeleştirilmesi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22(2011), s. 128,

⁵² Mehmet Kaygusuzoğlu, "Kıdem Tazminatı Karşılığı Uygulamasının Muhasebe Standardı (IAS-TMS 19) Kapsamında Değerlendirilmesi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S:47(2010), s. 174,

⁵³ Raif Parlakkaya, “Yasal Mevzuat ve TMS-19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar Türkiye Muhasebe Standardında Kıdem Tazminatı ve Muhasebe Uygulaması”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2010, <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/14810> (Erişim Tarihi: 10.09.2020).

⁵⁴ Karacan ve Savcı, a.g.e, s.132.

⁵⁵2020 Kıdem tazminatı tavanı; <https://www.pwc.com.tr/kidem-tazminati-tavani>

dönemlerde yapılacak her türlü ikramiye, tazminat, prim vb. ek ödemelerle, her türlü sosyal yardımları da kapsayacağı için bu konuya titizlikle yaklaşılmaması ve ortaya çıkacak muhtemel giderlerin dikkatli hesaplanması gerekmektedir⁵⁶.

Örnek: X A.Ş 31.12.T1 tarihi itibari ile ilk kez kıdem tazminatı karşılığı ayırmaya karar vermiştir. T1 yılına ilişkin toplam kıdem tazminatı tutarı ise 90.000 TL olarak hesaplanmıştır. Ayrılacak olan kıdem tazminatının 1/3'ü üretim 1/3'ü pazarlama ve geri kalan 1/3'ü de yönetim departmanlarında çalışan personellere aittir.

Bu durumda kıdem tazminatı karşılıklarına ilişkin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir.

31.12.T1- Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALCAK
7... Genel Üretim Giderleri	30.000	
7... Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri	30.000	
7... Genel Yönetim Giderleri	30.000	
4.. Kıdem Tazminatı Karşılıkları		90.000

Kıdem tazminatı karşılıkları ödeninceye kadar kanunen kabul edilmeyen gider olduğundan ayrılan karşılığın nazım hesaplar aracılığı ile dönemin mali matrahına eklenmesi gerekmektedir. Kıdem tazminatı ödendiği dönemde vergi matrahından mahsup edilebilmektedir.

Kıdem tazminatı karşılığının nazım hesaplar aracılığı ile vergi matrahına ilave edilmesine ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir.

T2 yılında ise çalışan personellerden Özgür Bey'in işine son verilmesi veya emekliye ayrılması düşünülmektedir. Özgür Bey'in alması gereken tazminat tutarı ise 18.000 TL olarak hesaplanmıştır.

Bu durumda ödenecek kıdem tazminatı karşılığı tutarı bir önceki yılın sonunda aşağıdaki gibi kısa vadeli yabancı kaynaklara aktarılmalıdır.

⁵⁶ Recep Şener, Burak Kayıhan, "Kıdem Tazminatının Muhasebeleştirilmesi Sorunu ve Kıdem Tazminat Fonu Çerçevesinde Bir Öneri", *İzmir YMMO Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1,(2020), s.4,

31.12.T1- Kıdem Tazminatı Karşılığı Vade Aktarımı	BORÇ	ALACAK
4... Kıdem Tazminatı Karşılıkları	18.000	
3... Kıdem Tazminatı Karşılıkları		18.000

3.2.3.2. BOBİ FRS'deki Düzenlemeler

BOBİ FRS'de çalışanlara sağlanan faydalar kapsamındaki karşılıklar konusu, TMS 19'da olduğu gibi ayrı bir başlıkta değil, BOBİ FRS 19. Bölüm'de Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar kısmında ele alınmıştır. Fakat bu bölümde karşılıkların hesaplanması konusu TMS 19'a göre daha basittir ve aktüeryal kazanç ve kayıpların tespit edilmesi gibi durumlar söz konusu değildir. BOBİ FRS'nin diğer bölümlerinde ele alınan kiralama işlemlerinden, inşa sözleşmelerinden ve gelir üzerinden alınan vergilerden ortaya çıkan karşılıklar hariç tüm karşılıklara, 19. Bölüm'deki hükümler uygulanır.

Kıdem tazminatı karşılıkları ile ilgili olarak BOBİ FRS 19/17'ye göre; "İlgili olduğu raporlama dönemi sonu itibarıyla kıdem tazminatı yükümlülükleri tahmin edilir ve bu tahmin nedeniyle cari dönemde ortaya çıkan kıdem tazminatı yükümlülük artışları hesaplanarak giderleştirilir. Kıdem tazminatı yükümlülükleri; iş gücü devir hızı ve önceki yıllara ilişkin kıdem tazminatı gerçekleştirmeleri gibi etkenler de dikkate alınarak, çalışanların ilgili döneme ilişkin kıdeme esas ücreti üzerinden hesaplanır."

Bir yıl içerisinde ödenmesi beklenen kıdem tazminatı tutarları çalışanın bağlı bulunduğu bölüme bağlı olarak ilgili fonksiyonel gider hesabının borcuna karşılık, 3.. no'lu kıdem tazminatı karşılıkları hesabının alacağına kaydedilir. Ayrıca, 4.. no'lu "Kıdem Tazminatı Karşılıkları" hesabından yapılan aktarmalar da 3.. no'lu kıdem tazminatları karşılığı hesabına alacak kaydedilir. Çalışanlara ilişkin ödemeler yapıldığında veya çalışana ait ilgili hesaplara alacak kaydı yapıldığında ya da karşılık iptal edildiğinde bu hesaba borç kaydı yapılır. Ayrıca 3.. no'lu "Çalışanlara Sağlanacak Diğer Faydalara İlişkin Karşılıklar" hesabında da kıdem tazminatı karşılıkları dışında kalan, 1 yıl içerisinde ödenmesi beklenen çalışanlara sağlanan kullanılmamış izin ücretleri karşılıkları, ikramiye karşılıkları gibi faydalar raporlanmaktadır. Bu faydalar ise,

ilgili fonksiyonel gider hesabının borcuna karşılık, 3.. no'lu “Çalışanlara Sağlanacak Diğer Faydalara İlişkin Karşılıklar” hesabına alacak olarak kaydedilir.

3.2.3.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

Çalışanlara sağlanan faydalar kapsamında karşılık ayrılması konusu, TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardında ele alınmıştır. TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardının amacı, işletmelerde çalışanlara sağlanan hak ve menfaatlerin muhasebeleştirilmesi ve açıklanmasını sağlamaktır. TMS 19, Madde 8’de **çalışanlara sağlanan faydalar** “Çalışanlar tarafından sunulan hizmetler nedeniyle veya iş ilişkisinin sona erdirilmesi dolayısıyla işletme tarafından sağlanan her türlü bedel ” olarak tanımlanmaktadır⁵⁷. TMS 19 gereği, çalışanların sundukları hizmet karşılığında işletmeler, gelecekte sağlayacağı fayda ve menfaatleri yükümlülük olarak muhasebeleştirirken, gelecekte sağlanan fayda ve menfaatler çalışanlara kullandırıldığında ise gider olarak muhasebeleştirilmektedir.

TMS 19, Madde 5’e göre çalışanlara sağlanan faydalar dört başlık altında toplanmaktadır.

Bu başlıklar;

I. Çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar 12 ay içerisinde çalışanlara ödenmesi beklenen kısa vadeli faydalar olup, aşağıdaki durumlardan oluşmaktadır.

- Ücretler, maaşlar ve sosyal güvenlik katkıları,
- Ücretli yıllık izin ve ücretli hastalık izni,
- Kârdan pay verilmesi ve primler ile
- Mevcut çalışanlar için sağlanan parasal olmayan faydalardır. (sağlık yardımı, lojman, araç, ücretsiz veya indirimli olarak verilen mal veya hizmetler gibi).

II. İşletme çalışanlarıyla iş ilişkisi bittikten sonraki sağlanan faydalar aşağıda verilmiştir;

- Emeklilik maaşı ve emeklilik ikramiyesi
- İş ilişkisi sonrası hayat sigortası veya sağlık yardımı gibi faydalar

⁵⁷ “TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar” Standardı, 30/03/2006 tarihli, 26124 sayılı Resmi Gazete

İş ilişkisi sonrasında fayda sağlayan planlar; **tanımlanmış katkı planları ve tanımlanmış fayda planları** olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. **Tanımlanmış katkı planları** bir işletmenin, farklı bir işletmenin oluşturduğu fona sabit katkılar ödeyerek iş ilişkisi sonrasında çalışanlara fayda sağlamak amacıyla oluşturduğu fonlardır. Eğer çalışanlara sağlanan faydanın tamamının ödenmesinde fonun yeterli varlığı bulunmadığı durumlarda, işletmenin çalışanlara ilave katkılar ödemesi için herhangi bir hukuki ve zımnı kabulden doğan bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Yani faydaların beklenenden daha düşük olmasını ifade eden “aktüeryal risk” ve yatırım yapılan varlıkların beklentileri karşılamamasını ifade eden “yatırım riski” özünde çalışanların kendisine aittir. Bu konuda işletmenin bir yükümlülüğü yoktur. **Tanımlanmış fayda planları** ise tanımlanmış katkı planları dışında kalan, iş ilişkisi bittikten sonra fayda sağlayan planlardır. Tanımlanmış fayda planlarının, tanımlanmış katkı planlarından farkı çalışanlara sağlanması taahhüt edilen faydalardır. Tanımlanmış fayda planlarında işletmenin yükümlülüğü mevcuttur ve önceki çalışanlarına taahhüt edilen faydaları sağlamaktır. Tanımlanmış katkı planlarında ise böyle bir taahhüt bulunmamaktadır. Bu sebeple tanımlanmış fayda planlarında aktüeryal risk ve yatırım riski işletmenin kendisine aittir. (TMS 19, Madde 28,30)

III. Çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydalar ise;

- Kıdeme bağlı izinler veya özel izin gibi uzun vadeli ücretli izinler,
- Jübile veya kıdeme bağlı diğer faydalar ve
- Uzun süreli iş göremezlik nedeniyle sağlanan faydalardan oluşmaktadır.

IV. İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar

İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar; çalışan personelin işine son verilmesine ilişkin şirket kararı ile ortaya çıkabileceği gibi, personelin işine son verilmesi karşılığında personele teklif edilen faydaların çalışan tarafından kabul edilmesi sonucu da ortaya çıkabilmektedir.

İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar genellikle çalışanlara toplu olarak ödenmektedir. Bunun haricinde; çalışanın işi bırakması karşılığında kendisine daha fazla kıdeme tazminatı ödenmesi, işten ayrıldıktan sonra yeni bir iş buluncaya kadar ya da belirli bir süreye kadar işletmece ödeme yapılması, işletmece bazı masraflarının karşılanması gibi ödemeler bu faydalar kapsamında değerlendirilir. Bu

faydalar kapsamında işletme tarafından yapılan ödemelerin, çalışanın işletmeye sunduğu hizmetlerle hiçbir ilgisi yoktur. Yani iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar, çalışanın işletmedeki üretime sunduğu çabalar sonucunda ödenen bir fayda değildir⁵⁸.

İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar; personelin işletmenin teklifi olmadan kendi rızasıyla iş akdini sonlandırması veya zorunlu emeklilik hükümleri sonucu personelin işine son verilmesiyle ilişkili durumları kapsamamaktadır. Çünkü bu tür faydalar, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar kapsamında değerlendirilmektedir. (TMS 19, Madde 160)

İşletme çalışanlarına sağlanan bazı faydalar çalışanların işi bırakma nedenleri dikkate alınmaksızın verilir. Bu tür faydaların çalışanlara ödenmesi kesin olmakla birlikte yapılacak ödemelerin ne zaman gerçekleştirileceği kesin değildir. Bu tür faydalar bazı düzenlemelerde **kıdem tazminatı veya emeklilik ikramiyesi** olarak ifade edilmesine rağmen, bunlar iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar değil, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar olarak dikkate alınmalıdır. (TMS 19, Madde 164)

TMS 19, Madde 11'e göre, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar içerisinde ele alınan **tanımlanmış katkı planlarının ölçümünde** çalışan, işletmeye bir hesap dönemi boyunca hizmet sunduğunda, işletme tanımlanmış katkı planına bu hizmet karşılığında yapması gereken katkı tutarlarını: halihazırda ödenmiş bulunan katkılar düşüldükten sonra kalan kısmını borç başka deyişle gider tahakkuku olarak muhasebeleştirir. Halihazırda ödenmiş bulunan katkıların, raporlama dönemi sonundan önceki hizmete ilişkin ödenen katkılardan daha fazla olması durumunda, işletme aşan kısmı, örneğin gelecekte yapılacak ödemelerin azalmasını veya nakit olarak geri alınmasını sağlayacağı ölçüde, varlıklar bölümünde "peşin ödenen gider" olarak muhasebeleştirir. Sonuç olarak ilgili yükümlülüğü veya giderleri ölçmek için herhangi bir aktüeryal varsayım gerekli olmadığından tanımlanmış katkı planlarının muhasebeleştirilmesi son derece basittir.

Tanımlanmış fayda planlarında, tanımlanmış katkı planlarının yükümlülük ve giderlerin ölçümünde aktüeryal hesaplamalar yapılmalıdır, bu nedenle tanımlanmış fayda

⁵⁸ Mehmet Ali Ünsal, Cemal Çakıcı, "TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardının Bist'te İşlem Gören Şirketlerin Finansal Tabloları ve Bağımsız Denetim Raporları Üzerinden İncelenmesi", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:4, Sayı:3(2019), s.382.

planlarının muhasebeleştirilmesi konusu karmaşıktır. **Aktüeryal varsayımlar**, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydaların işletmeye nihai maliyetini belirleyecek değişkenlere ilişkin işletmenin en iyi öngörüsüdür. TMS 19, Madde 57'ye göre; **tanımlanmış fayda planlarının ölçümünde** aşağıdaki adımlar izlenmelidir.

I. Tanımlanmış fayda planlarının ölçümü yapılırken öncelikle açık veya fazlanın belirlenmesi gerekmektedir. Açık ve fazlanın belirlenebilmesi için;

➤ Çalışanların hizmetleri karşılığında hak kazandıkları faydanın işletmeye olan nihai maliyetini güvenilir bir şekilde tahmin etmek üzere aktüeryal bir tekniğin (öngörülen yükümlülük yönteminin) kullanılması gerekmektedir. Bu durum, faydaların maliyetini etkileyecek demografik değişkenlere (örneğin çalışanların işten ayrılması ve ölüm oranları gibi) ve finansal değişkenlere (örneğin maaş ve sağlık harcamalarında gelecekte oluşacak artışlar gibi) yönelik tahminler (aktüeryal varsayımlar) yapılmasını gerektirir

➤ Tanımlanmış fayda yükümlülüğünün bugünkü değerini ve cari dönem hizmet maliyetini tespit edebilmek için ilgili faydanın iskonto edilmesi gerekmektedir.

➤ Plan varlıklarının gerçeğe uygun değerinin tanımlanmış fayda yükümlülüğünün bugünkü değerinden indirilmesi gerekir.

II. Yukarıda ifade edilen açık veya fazla tutarın, tanımlanmış net fayda varlığının varlık tavanı ile sınırlandırılması sonucunda ortaya çıkan etkiye göre düzeltilmesiyle bulunan tutar olarak tanımlanmış net fayda borcu (varlığı) tutarının belirlenmesi

III. Kar veya zararda muhasebeleştirilen tutarların belirlenmesi:

➤ Cari dönem hizmet maliyeti

➤ Geçmiş hizmet maliyetleri ile yerine getirme sırasında ortaya çıkan kazanç veya kayıplar

➤ Tanımlanmış net fayda borcuna (varlığına) ilişkin net faiz

IV. Diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen ve aşağıdaki unsurları içeren tanımlanmış net fayda borcunun (varlığının) yeniden ölçümlerinin belirlenmesi:

➤ Aktüeryal kazanç veya kayıplar

➤ Tanımlanmış net fayda borcuna (varlığına) ilişkin net faize dahil edilen tutarlar hariç olmak üzere, plan varlıklarının getirisi ve

➤ Tanımlanmış net fayda borcuna (varlığına) ilişkin net faize dahil edilen tutarlar hariç olmak üzere, varlık tavanından kaynaklanan etkideki her türlü değişiklik

Çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydaların ölçümünde, genellikle, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydaların ölçümü kadar belirsizlikle karşılaşılmaz. Bu sebeple, TMS 19 standardı, çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydaların muhasebeleştirilmesinde daha basit bir yöntemi zorunlu tutmaktadır. Çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydaların ölçümünde, tanımlanmış fayda planlarının ölçümünde olduğu gibi ve açık ve fazlalar muhasebeleştirilmekte ve ölçülmektedir.

TMS 19, Madde 156'ya göre çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli planlar açısından, işletme aşağıda ifade edilen tutarların net toplamını, başka bir TFRS bir varlığın maliyetine dahil edilmesine izin vermediği veya bunu şart tutmadığı sürece, kâr veya zarar olarak muhasebeleştirir:

- Hizmet maliyeti
- Tanımlanmış net fayda borcuna (varlığına) ilişkin net faiz ve
- Tanımlanmış net fayda borcunun (varlığının) yeniden ölçümleri

İşletme, **iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydaların ölçümünde**, aşağıdaki tarihlerden hangisi önce ise o tarihte bir borç ve gideri muhasebeleştirir:

- İşletmenin söz konusu faydalara ilişkin teklifini artık geri alamayacağı tarih ve
- İşletmenin, iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalara ilişkin ödemeleri de içeren TMS 37 kapsamındaki yeniden yapılandırma maliyetlerini muhasebeleştirdiği tarih.

İşletme iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydaların ilk muhasebeleştirmedeki ölçümünü ve sonraki değişimlerin ölçümünü ve muhasebeleştirmesini çalışanlara sağlanan faydaların niteliğine göre belirlemektedir. Çalışanlara iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydaların, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydaların iyileştirilmesi şeklinde olması halinde, işletme iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalara ilişkin hükümleri uygular. Aksi durumda:

➤ İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydaların muhasebeleştirildiği yıllık raporlama dönemini takip eden on iki ay içinde tamamının yerine getirilmesinin **beklendiği durumda**, işletme, çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalara ilişkin hükümleri uygular.

➤ İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydaların muhasebeleştirildiği yıllık raporlama dönemini takip eden on iki ay içinde tamamının yerine getirilmesinin **beklenmediği durumda**, işletme çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydalara ilişkin hükümleri uygular. (TMS 19, Madde 169)

Çalışanlara işten ayrılma sonrası sağlanan faydalardan birisi olarak kabul edilen kıdem tazminatlarına ilişkin karşılık ayırma konusu aşağıda örneklendirilmiştir.

Örnek: Önceki yıllarda farklı işlerde çalışan Ayhan Dikmen, 01.01.T1 tarihinde bir turizm işletmesi olan Lider A.Ş’de tercüman olarak işe başlamıştır. Lider A.Ş, üç yıl boyunca işletmeye hizmet vermesi durumunda emekli olacak Ayhan Dikmen’e T1 yılı boyunca 2.300 TL maaş ödeyecek ve maaşına T2 yılında %5, T3 yılında ise %10 zam yapacağını taahhüt etmiştir. Lider A.Ş, Ayhan Dikmen’e kıdem tazminatının sadece işletmede çalıştığı süre kadarlık kısmı için sorumlu olacak ve maaş dışında herhangi bir fayda sağlamayacaktır. Ayhan Dikmen işletmede 3 yıl çalışması durumunda kendisine kıdem tazminatı ödemesi yapılacaktır. Lider A.Ş’de kıdem tazminatı şeklindeki faydaların finansal tablolara aktarılmasında kullanılacak olan iskonto oranı ise uzun vadeli devlet tahvillerindeki faiz oranıdır.

Ayrıca;

- Reel faiz oranı T1 yılı için % 6, diğer yıllar içinse %5’dir.
- Aktüeryal kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesinde sermaye yaklaşımı tercih edilmiştir.
- Ayhan Dikmen’in gelecek 3 yıl içinde işletmeden ayrılma ihtimali yok denecek kadar azdır⁵⁹.

⁵⁹ Bu örnek, Davut Aygün, Uğur Kaya, “TMS-19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Kapsamında Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Muhasebeleştirilmesi”, C. 9, S. 2(2013), s. 161’den türetilmiştir.

Ayhan Dikmen'e 2021 yılı sonunda ödenecek olan kıdem tazminatını hesaplayabilmek için öncelikle 2019 yılından hareketle yıllar itibari ile maaş artışının belirlenmesi gerekmektedir.

$$\mathbf{2020\ Yılı\ Maaşı} = 2019\ Yılı\ Maaşı \times (1 + \text{Maaş Artış Oranı})$$

$$\mathbf{2020\ Yılı\ Maaşı} = 2.300 \times (1,05) = 2.415\ \text{TL}$$

$$\mathbf{2021\ Yılı\ Maaşı} = 2020\ Yılı\ Maaşı \times (1 + \text{Maaş Artış Oranı})$$

$$\mathbf{2021\ Yılı\ Maaşı} = 2.415 \times (1,10) = 2.656\ \text{TL}$$

Bu hesaplamalarla birlikte 31.12.T3 yılında Ayhan Dikmen'e ödenecek olan kıdem tazminatı, emekli olunan yıldaki maaşı üzerinden üç yıllık olarak hesaplanmaktadır. Buna göre Ayhan Dikmen'e kıdem tazminatı olarak $(2.656 \times 3) = 7.968\ \text{TL}$ ödeme yapılması gerekmektedir.

T1 Yılı İçin Ödenecek Olan Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı

Ayhan Dikmen'e yıllık olarak ödenmesi gereken kıdem tazminatı tutarı 2.656 TL'dir. Fakat bu tutar T3 yılı sonunda ödeneceği için söz konusu tutarın bugünkü değerine yani 31.12.T1 yılına indirgenmesi ve finansal tablolara aktarılması gerekmektedir.

Yukarıdaki örneğimizde iskonto oranı T1 yılı için %6 olarak verilmiştir. 31.12.T1 tarihinde kıdem tazminatının bugünkü değeri ise;

$$2.656 / (1,06)^2 = 2.365\ \text{TL}'dir$$

T1 yılı ilk yıl olduğundan faiz maliyeti ve aktüeryal kazanç veya kayıp doğmayacaktır. Ayrıca T1 yılında ayrılacak olan kıdem tazminatı vergisel açıdan kanunen kabul edilmeyen giderdir ve ertelenmiş vergi varlığı doğurmaktadır. Buna göre T1 yılı için ertelenmiş vergi varlığı $2.365\ \text{TL} \times \%20 = 473\ \text{TL}$ olarak finansal tablolara aktarılması gerekmektedir.

31.12.T1 tarihinde Lider A.Ş için ayrılacak kıdem tazminatına ilişkin muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir.

31.12.T1- Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7.. Genel Yönetim Gideri	2.365	
4.. Kıdem Tazminatı Karşılığı		2.365

31.12.T1- Ertelenen Vergi Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Ertelenmiş Vergi Varlığı	473	
6.. Sürd. Faal. Ertelenmiş Gelir Etkisi		473

T2 Yılı İçin Ödenecek Olan Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı

T2 Yılı İçin Ödenecek Olan Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı

T2 yılı sonunda Ayhan Dikmen'in kıdemi iki yıla çıkmıştır ve işten ayrılmasına bir yıl kalmıştır. T2 yılında gelecekteki zamlar dikkate alındığında Ayhan Dikmen'in birikmiş kıdem tazminatı $2656 \times 2 = 5.312$ TL olarak hesaplanmaktadır. Bu tutar T3 yılı sonunda ödeneceğinden söz konusu tutarın T2 yılına iskonto edilmesi gerekmektedir. Buna göre iskonto edilmiş tutar $5312/1.05 = 5.060$ TL'dir. Bu tutar T2 bilançosunda raporlanması gereken tutardır. Fakat bu tutara ilave olarak T2 yılı için bazı hesaplamaların yapılması gerekmektedir.

Söz konusu yapılacak olan hesaplamalar ise;

- T1 yılında hesaplanan 2.365 TL yükümlülük tutarının ödenmesine bir yıl daha yaklaşmıştır. Bunun için geçmiş bir yıl için faiz hesaplanması gerekmektedir.
- Birikmiş yükümlülüğün hesaplanmasında iskonto oranının %6'dan %5'e düşmesi sebebiyle aktüeryal kazanç ve kayıp tutarı meydana gelmektedir.

T2 yılına ait hesaplamalar aşağıda topluca gösterilmiştir.

Açıklama	Tutar
Bir Yıl Sonra Ödenecek Olan 5.312 TL'nin Bugünkü Değeri	5.060 TL
T1 Yılı Sonundaki Birikmiş Yükümlülük Tutarı	(2.365) TL
Cari Dönem Yükümlülük Artışı	2.695 TL
Faiz Maliyeti (2.365 X 0,05)	118,25 TL
Cari Hizmet Maliyeti (2656/1,05)	2.529 TL
Aktüeryal Kazanç veya Kayıp (2.695-118,25-2.529)	47,75 TL
Ertelenmiş Vergi Varlığı	515,35 TL
-Cari Hizmet Maliyetinden Kaynaklanan (2.529 X 0,20) = 505,80	
-Aktüeryal Kazanç Veya Kayıptan Kaynaklanan (47.75x0,20) = 9,55	

31.12.T2- Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7.. Genel Yönetim Gideri	2.529	
- Cari hizmet maliyeti		
7.. Finansman Giderleri	118,25	
5.. Aktüeryal kazanç veya kayıplar	47,75	
4.. Kıdem Tazminatı Karşılığı		2.695

31.12.T2- Ertelenen Vergi Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Ertelenmiş Vergi Varlığı	515,35	
6.. Sürd. Faal. Ertelenmiş Gelir Etkisi		505,80
5.. Aktüeryal kazanç ve kayıplar		9,55

T3 Yılı İçin Ödenecek Olan Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı

Ayhan Dikmen bu yıl işten ayrılacaktır. Ayrıca Ayhan Dikmen'in kıdemi 3 yıl, tazminat tutarı ise 7.968 TL'dir. Bu tutar hemen ödeneceğinden ayrıca bir iskonto hesaplamasına gerek kalmamıştır.

T3 yılına ilişkin topluca hesaplamalar aşağıda gösterilmiştir..

Açıklama	Tutar
Bu Yıl Ödenecek Olan 7.968 TL'nin Bugünkü Değeri	7.968 TL
T2 Yılı Sonundaki Birikmiş Yükümlülük Tutarı	(5.060) TL
Cari Dönem Yükümlülük Artışı	2.908 TL
Faiz Maliyeti (5,060 X 0,05)	253 TL
Cari Hizmet Maliyeti	2.656 TL
Ertelenmiş Vergi Varlığı (2.908 x 0,20 = 581,6)	581,6 TL

Bu hesaplamalardan hareketle T3 yılına ilişkin kıdem tazminatı karşılığı ve ertelenen vergi kaydı aşağıdaki gibidir.

31.12.T3- Kıdem Tazminatı Karşılığı Kaydı	BORÇ	ALACAK
7.. Genel Yönetim Gideri	2.656	
7.. Finansman Giderleri	253	
4.. Kıdem Tazminatı Karşılığı		2.909

31.12.T3 yılına ilişkin ertelenen vergi kaydı aşağıdaki gibidir.

31.12.T3- Ertelenen Vergi Kaydı	BORÇ	ALACAK
2.. Ertelenmiş Vergi Varlığı	581.6	
6.. Sürd. Faal. Ertelenmiş Gelir Etkisi		581.6

Ayhan Dikmen'in 31.12.T3 tarihinde kıdem tazminatı ödenerek işten ayrıldığı durumdaki muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibidir.

31.12.T3	BORÇ	ALACAK
4.. Kıdem Tazminatı Karşılığı	7.968	
3.. Kıdem Tazminatı Karşılığı		7.968
3.. Kıdem Tazminatı Karşılığı	7968	
3.. Ödenecek Vergi ve Fonlar -Damga vergisi (binde 9,48)		75
3.. Personele Borçlar		7.893

3.2.4. Garanti Kapsamında Yapılan Satışlar İçin Karşılık Ayrılması

Garanti; işletmelerin sattığı ürünlerin kalite veya performanslarında kullanıcı hataları dışında bir düşüş yaşanması durumunda alıcılara verilen bir teminat olarak tanımlanabilir. İşletmeler garanti kapsamında müşterilerine sattığı ürünlerin onarımına ilişkin gelecekte bir gidere katlanması olası olduğundan işletmeler ihtiyatlılık ilkesi gereği karşılık ayırmak zorundadırlar.

3.2.4.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki Düzenlemeler

Garanti; işletmelerin sattığı ürünlerin kalite veya performanslarında kullanıcı hataları dışında bir düşüş yaşanması durumunda alıcılara verilen bir teminat olarak tanımlanabilir. İşletmeler garanti kapsamında müşterilerine sattığı ürünlerin onarımına ilişkin gelecekte bir gidere katlanması olası olduğundan işletmeler ihtiyatlılık ilkesi gereği karşılık ayırmak zorundadırlar.

Kısa vadeli garanti karşılıkları finansal durum tablosunun pasifinde 37 no’lu grupta borç ve gider karşılıkları hesabı altında bulunan “379 Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları Hesabı” içerisinde raporlanmaktadır. Uzun vadeli garanti karşılıkları ise 47 no’lu grupta borç ve gider karşılıkları hesabı altında bulunan “479 Diğer Borç Ve Gider Karşılıkları Hesabı” içerisinde raporlanmaktadır.

Söz konusu garantili satışlar için ayrılan karşılıklar VUK kapsamında değerlendirildiğinde kanunen kabul edilmeyen gider niteliğindedir. Bu duruma ilişkin hem Gelirler Genel Müdürlüğü’nün hem de Danıştay’ın almış olduğu kararlarda, ayrılan karşılık tutarlarının indirim konusu yapılamayacağı görüşü hakimdir. Dolayısıyla ayrılan karşılık tutarının vergi matrahına ilave edilmesi gerekmektedir. Ancak garanti kapsamında ürünlerin onarılması veya yenisi ile değiştirilmesi durumlarında gider gerçekleşmiş olduğundan, söz konusu ayrılan karşılık tutarı vergi matrahından mahsup edilebilmektedir. Matraha yapılacak ilave ve indirimler nazım hesaplarda izlenmektedir. Garantili satış kapsamında ayrılan karşılıklar “diğer borç ve gider karşılıkları” hesabının

alacaklandırılması karşılığında, “satılan malın maliyeti”, “satışlar” veya “satış indirimleri” hesabının birine borç olarak kaydedilmelidir⁶⁰.

Aşağıda garanti kapsamında yapılan satışlar için karşılık ayrılması konusu örneklendirilmiştir.

Örnek: X A.Ş T1 yılında satmış olduğu buzdolaplarına ilişkin müşterilerine 2 yıl garanti sunmaktadır. Satılan buzdolaplarının değeri 800.000 TL'dir. X A.Ş garanti kapsamında satmış olduğu buzdolaplarının %5'i kadar garanti karşılık gideri ayırmaya karar vermiştir⁶².

Karşılık ayrılacak tutar: 800.000 TL x 0,05 = 40.000 TL

31.12.T1- Garanti Karşılığının Ayrılması	BORÇ	ALACAK
6... Satışlar	40.000	
3... Diğer Borç ve Gider Karşılıkları		40.000

Ayrılan karşılıklar kanunen kabul edilmeyen gider olarak kabul edildiğinden, karşılık tutarının nazım hesaplara aktarılması gerekir

31.12.T1- Garanti Karşılığının Nazım Hesap Kaydı	BORÇ	ALACAK
9... Kanunen Kabul Edilmeyen Gider	40.000	
9... Kanunen Kabul Edilmeyen Gider		40.000

Satılan buzdolapların 2 yıl garanti süresinin sona ermesiyle X A.Ş'nin 38.000 TL gidere katlandığını farz edelim. Bu durumda diğer borç ve gider karşılıkları kaleminin (40.000-38.000) 2.000 TL borçlandırılması gerekmektedir. Buna ilişkin yapılması gereken muhasebe kaydı ise aşağıdaki gibidir.

Garanti Karşılığının Düzeltilmesi Kaydı	BORÇ	ALACAK
3... Diğer Borç ve Gider Karşılıkları	2.000	
6... Önceki Dönem Gelir ve Kârları		2.000

⁶⁰ Azzem Özkan, "Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları" *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Sayı:16(2000)*, s.193

⁶¹ Nihan Kaban, “Muhasebenin İhtiyatlılık Kavramının Karşılıklar Ve Yedekler Açısından Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 39 .

⁶² Bu örnek, Özkan, a.g.e, s. 193'ten türetilmiştir.

Burada alacaklı hesabın “konusu kalmayan karşılık” hesabı olmadığına dikkat edilmelidir. Konusu kalmayan karşılık hesabının kullanılabilmesi için aktif hesap karşılığı olması gerekmektedir. Burada kullanılan hesap ise aktif hesap kalemi değil borç ve gider karşılıklarına ilişkin bir hesaptır.

3.2.4.2. BOBİ FRS’deki Düzenlemeler

BOBİ FRS’de garanti kapsamında yapılan satışlar için karşılık ayrılması konusu Bölüm 19 Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar bölümünde ele alınmaktadır. Karşılığın hesaplanmasında **fazla sayıda kalem olması durumunda** karşılık tutarı, mümkün olan tüm sonuçların gerçekleşme olasılıklarıyla ağırlıklandırılması şekliyle tahmin edilir. Bu tür karşılık tutarının hesaplanmasında zararın gerçekleşme ihtimaline göre (örneğin % 60 veya % 90 olmasına göre) karşılık tutarı değişiklik gösterecektir. Mümkün tüm sonuçların belirli bir aralıkta süreklilik göstermesi ve her bir sonucun gerçekleşme ihtimalinin benzer olması durumunda, söz konusu aralığın orta noktası belirlenerek karşılık tutarı buna göre hesaplanmaktadır. Ayrıca karşılık ayrılacak tutar **tek bir yükümlülüğün kaynaklanıyorsa**, en gerçekçi tahmin, gerçekleşme ihtimali en yüksek olan sonuç tutarı olabilir. Ancak böyle bir durumda dahi olası diğer sonuçların da göz önüne alınması gerekmektedir. Çünkü mümkün olan diğer sonuç tutarlarının, gerçekleşme ihtimali en yüksek olan sonucun tutarından önemli ölçüde değişiklik göstermesi halinde en gerçekçi tahmin, gerçekleşme ihtimali en yüksek olan sonuç tutarından farklı olarak hesaplanacaktır. (BOBİ FRS, Madde 19/11,12)

Garanti kapsamında ayrılan karşılıklara ilişkin tutarların bugünkü değer hesaplaması yapılmadan, yükümlülüğün yerine getirilmesi için yapılması **beklenen harcama tutarı** üzerinden muhasebeleştirilmesi mümkündür. Fakat paranın zaman değerinin etkisinin önemli olduğu durumlarda karşılık tutarı, yükümlülüğün yerine getirilmesi için yapılması beklenen harcamaların bugünkü değeri üzerinden hesaplanabilir. Bugünkü değer hesaplanması durumunda ise işletmenin faaliyet gösterdiği piyasada geçerli olan iskonto oranı kullanılır.

Garanti kapsamında ayrılan karşılıkların hesaplanması ve raporlanmasında hem BOBİ FRS’de, hem de TMS’de beklenen harcama yönteminin ortak olduğu görülmektedir. Yukarıda beklenen harcama yöntemine ilişkin örneğe yer verildiğinden, bu başlık altında karşılıkların raporlanmasına ilişkin muhasebe kayıtlarına ayrıca yer verilmeyecektir.

3.2.4.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

Garanti kapsamında yapılan satışlar için ayrılacak olan karşılıklar için TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar standardı uygulanmaktadır. Fakat çalışmamızın odağı dışında kalsa da TMS/TFRS’lerde işletmeler müşterilerine farklı türde garantiler de sağlamaktadırlar. Verilen garanti türünün niteliğine göre de garantilerin muhasebeleştirilmesi farklılaşmaktadır. Bu niteliklere göre bazı işletmeler müşterilerine yalnızca standart garanti hizmeti sunmaktadırlar. Bu garanti hizmeti içinse herhangi bir ücret talep etmemektedirler. Bazı işletmeler de satmış olduğu mal veya hizmetlere ilişkin müşterilerine belirli bir ücret karşılığında ilave garanti hizmeti sağlamaktadırlar. İlave garanti hizmeti ise satılan mal veya hizmetin standart garanti sürelerini uzatan bir garanti türüdür.

Bu bağlamda TFRS 15, Madde B29-B30’a göre⁶³ müşterinin, garantiyi ayrı olarak satın alma opsiyonuna sahip olması durumunda, başka bir deyişle müşteri belirli bir ücret karşılığında ilave garanti hizmeti satın aldığı anda garanti farklı bir hizmet olarak değerlendirilir. Garanti hizmetinin farklı bir hizmet olarak değerlendirilmesinin nedeni ise; işletmelerin sözleşmede belirtilen işlemlere sahip olan ürüne ilave olarak, hizmeti müşteriye sunmayı taahhüt etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda işletme taahhüt ettiği garantiyi TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı hükümlerince muhasebeleştirmelidir. Buna göre müşterilerden mal veya hizmet satıldığı anda edim yükümlülüğü yerine getirilmeden tahsil edilen garantiye ilişkin ilave ücretler, edim yükümlülüğü yerine getirilene kadar ertelenmiş gelir olarak raporlanırken, edim yükümlülüğü yerine getirildiğinde ise dönemin kar veya zarar tablosunda gelir olarak raporlanması gerekmektedir.

⁶³ TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer)

Fakat müşteriler garantiyi ayrı olarak satın alma opsiyonuna sahip değilse, başka bir deyişle işletmeler müşterilerine yalnızca standart garanti hizmeti sunuyorsa, garanti, TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar Standardı uyarınca muhasebeleştirilmektedir. İşletmenin raporlama dönemi sonunda karşılık olarak muhasebeleştirilmesi gereken tutar, mevcut bir yükümlülüğü yerine getirmek için yapılması gereken harcamaya ilişkin en gerçekçi tahmin olmalıdır. Karşılık olarak finansal tablolara yansıtılacak tutara ilişkin belirsizlikler koşullara bağlı olarak farklı araçlarla ele alınabilir. Değerleme konusu karşılığın çok sayıda kalemden oluştuğu durumda, söz konusu yükümlülük her türlü getiriye bunlara ilişkin olasılıklara göre ağırlıklandırmak suretiyle tahmin edilir. Söz konusu istatistiksel tahmin yönteminin adı ise “**beklenen değer**” yöntemidir. Bu sebeple, ilgili karşılık, belli bir tutarın zarar olasılığının örneğin %60 veya %90 olmasına bağlı olarak değişiklik arz edecektir. Sürekli bir olası sonuçlar aralığının bulunduğu ve bu aralıktaki her bir noktanın diğerine benzediği durumlarda, söz konusu aralığın orta noktası kullanılır. (TMS 37, Madde 36, 39)⁶⁴

Garanti kapsamında ayrılan karşılıkların işletmeden çıkışı ileriki bir tarihte gerçekleşeceğinden, Paranın zaman değerinin etkisinin önemli olduğu durumlarda ayrılan karşılık tutarı bugünkü değere indirgendikten sonra finansal tablolara yansıtılmalıdır.

TMS 37’ye göre, garanti kapsamında yapılan satışlar için karşılık ayrılması konusu aşağıda örneklendirilmiştir. Bu örnekte paranın zaman değeri etkisinin önemli olmadığı varsayılmıştır.

Örnek: Beyaz eşya sektöründe faaliyet gösteren X işletmesi satmakta olduğu ürünleri için 1 yıl garanti hizmeti sağlamaktadır. 31.12.T1 tarihi itibari ile 200.000 adet beyaz eşya satmıştır. X işletmesinin önceki deneyimlerinden ve geleceğe ilişkin beklentilerinden hareketle gelecek yıl satılacak olan ürünlerinin %70’inin hatasız olacağını %20’sinin küçük onarımlar gerektireceği ve geri kalan %10’luk kısmın ise büyük onarımlar gerektireceği tahmin edilmektedir. Küçük onarım gerektirecek beyaz

⁶⁴ TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, 15/2/2006 tarihli, 26081 sayılı Resmî Gazete.

eşyaların her birinin işletmeye ortalama 90 TL, büyük tamirat gerektiren beyaz eşyaların ise her birinin işletmeye ortalama 150 TL maliyet getireceği beklenmektedir⁶⁵.

Yukarıdaki örnekte, müşterilere garanti için ayrı bir satın alma opsiyonu sağlanmadığı görülmektedir. Bu durumda, örnekte sağlanan garanti ayrı bir edim yükümlülüğü doğurmayacağından, X işletmesi sağlamış olduğu garantiyi, TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar standardına göre muhasebeleştirilmesi gerekmektedir.

Öncelikle işletmenin garanti kapsamında müşterilerine sağlamış olduğu onarım maliyetlerinin beklenen değerinin hesaplanması gerekmektedir.

Onarım Maliyetlerinin Beklenen Değeri

$$200.000 \times [(\%70 \times 0) + (\%20 \times 90) + (\%10 \times 150)]$$

$$200.000 \times 33 = \mathbf{6.600.000 \text{ TL}}$$

Böylece garanti yükümlülükleri kapsamında 31.12.T1 yılı finansal tablolarına yansıtılması gereken karşılık tutarı 6.600.000 TL olarak hesaplanmaktadır.

31.12.T1- Garanti Karşılıkları	BORÇ	ALACAK
7.. Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri	6.600.000	
3... Garanti Karşılıkları Hesabı		6.600.000

İşletmeler ayrıca gelecekte karşılaşılabileceği **büyük tamir ve masraflar** için de karşılık ayırmaları gerekmektedir. Örneğin işletmeler gelecek yıllarda üretim ve satış faaliyetlerine devam edebilmek, maliyetleri azaltmak ve verimliliği artırmak amacıyla mevcut üretim tesisini restore ederek, yeniden dizayn edebilirler. Bu durumda işletmelerin gelecek yıllarda yapacak oldukları masraflar için karşılık ayırmaları gerekmektedir. Söz konusu büyük tamir ve masrafların bir yıldan kısa vadeli gerçekleşmesinin planlandığı durumlarda karşılık tutarı 3... no'lu "Diğer Karşılıklar" kalemi içerisinde raporlanırken, bir yıldan uzun vadeli gerçekleşmesi planlanan büyük tamir ve masrafların ise 4.. no'lu "Diğer Karşılıklar" kalemi içerisinde raporlanması gerekmektedir.

⁶⁵ Bu örnek Metin Saban, Metehan Küçükler, Hilal Küçükler, "Garantilerin Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi", *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, C. 2, S. 1(2019),s.52'den türetilmiştir.

3.2.5. Hediye Kampanyaları İçin Karşılık Ayrılması,

İşletmeler mevcut satış düzeylerini korumak, satışlarını artırabilmek veya rakip işletmelerle rekabet edebilmek amacıyla müşterilerine çeşitli kampanyalar sunmaktadırlar. Kampanya düzenlenen müşteriler ise nihai tüketiciler olabilecekleri gibi endüstriyel tüketiciler de olabilmektedir. Nihai tüketicilere yönelik olarak düzenlenen kampanyalar ise; belirli ürünleri satın alan tüm tüketicilere ürünlerle birlikte hediyeler verilebileceği gibi belirli bir miktarda satın alım yapan tüketicilere de çekilen kura sonucu hediyeler verilmesi söz konusu olabilir. Endüstriyel tüketicilere de belirli bir miktarda satın alım yapmaları şartıyla, belirli bir zaman dilimi boyunca çeşitli promosyonlar veya hediyeler verilebilmektedir. Uygulamada özellikle basın sektöründe, belli sayıda kupon biriktirilmesi karşılığında müşterilere çeşitli hediyeler verilmesi örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu kuponların ise birden fazla döneme denk geldiği durumlarda işletmeler dönemsellik ve ihtiyatlılık kavramları gereği karşılık ayırmaları gerekmektedir.

3.2.5.1. Tekdüzen Muhasebe Sistemindeki Düzenlemeler

Klasik uygulamada müşterilere dağıtılan bedelsiz ya da indirimli mal teslimatının pazarlama faaliyeti olarak görülmesi ve Gelir Vergisi Kanunu açısından da uygun sayılmasından ötürü hediye tutarlarının diğer borç ve gider karşılıkları hesabı kullanılarak genellikle pazarlama gideri olarak kaydedildiği ya da satış gelirinden düşüldüğü görülmektedir.⁶⁶

Öte yandan, promosyon kampanyası nedeniyle gelecek hesap döneminde şirket tarafından dağıtımı yapılacak olan promosyonlara ilişkin giderlerden bu yılın hasılatını ilgilendiren kısım için, bu yıl içinde dağıtılan sertifika adedi ve birim eşya maliyetleri gibi kriterlerin dikkate alınarak pasifte karşılık ayrılabilir. ⁶⁷

Kısa vadeli olarak sunulan hediye kampanyaları finansal durum tablosunun pasifinde 37 no'lu grupta borç ve gider karşılıkları hesabı altında bulunan "379 Diğer

⁶⁶ Engin Yarbaşı, "Türkiye Muhasebe Standartları Ve Müşteri Sadakati Programları Kapsamında Verilen Promosyon Ürünlerinin Muhasebe Uygulaması", *Öneri Dergisi*, Cilt 9 , Sayı 35(2011), s.78,

⁶⁷ Kaban, a.g.e, s.41

Borç ve Gider Karşılıkları Hesabı” içerisinde raporlanmaktadır. Uzun olarak sunulan hediye kampanyaları ise 47 no’lu grupta borç ve gider karşılıkları hesabı altında bulunan “479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları Hesabı” içerisinde raporlanmaktadır.

3.2.5.2. BOBİ FRS’deki Düzenlemeler

İşletmeler tarafından müşterilerine sunulan hediye kampanyalarına ilişkin ürün veya hizmetlerin nasıl değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi gerektiği, BOBİ FRS Hasılat bölümünde açıklanmıştır. Buna göre “İşletmenin satış işlemlerinin bir parçası olarak gelecekte mal veya hizmetleri bedelsiz ya da indirimli olarak satın alma hakkı tanıyan hediye puanı vermesi durumunda hediye puanlar, başlangıçtaki satış işleminden ayrıştırılarak kayda alınır. Başlangıçtaki satışa ilişkin olarak alınan veya alınacak bedel, hediye puanlar ile satış işleminin diğer unsurları arasında dağıtılır. Hediye puanlara dağıtılan bedel, söz konusu puanların gerçeğe uygun değeri (yani piyasada ayrı olarak satılabilecekleri değer) dikkate alınarak ölçülür. Hediye puanlara dağıtılan bedel, hediye puanların kullanıldığı dönemler itibarıyla hasılat olarak kayda alınır.” (BOBİ FRS Madde 5.13)

BOBİ FRS’yi uygulayan işletmeler düzenledikleri hediye kampanyalarına ilişkin ayıracağı karşılıkları; 19. Bölüm Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar hükümleri uyarınca muhasebeştirmektedir. TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar standardında olduğu gibi söz konusu kampanyaların bir yıldan kısa vadeli olarak düzenlendiği durumlarda karşılık tutarı 3... no’lu “Diğer Karşılıklar” kalemi içerisinde raporlanırken, bir yıldan uzun vadeli olarak düzenlenen kampanyalara ilişkin karşılıklar ise 4.. no’lu “Diğer Karşılıklar” kalemi içerisinde raporlanması gerekmektedir.

3.2.5.3. TMS/TFRS’lerdeki Düzenlemeler

İşletmelerin satışlarını artırmak amacıyla yaptığı tüm faaliyetler bir pazarlama kavramı olan müşteri sadakati programı altında yapılmaktadır. Müşteri sadakati programı; işletme müşterilerinin gelecekte de aynı işletmenin ürün veya hizmetlerini tekrar satın almasını sağlayan programlardır. Müşteri sadakat programları satışları

artırmak amacıyla yapıldığından genel olarak TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat standardı altında ele alınmıştır. Kupon veya hediye çekleri gibi uygulamalar TFRS 15 Madde 70'te "müşteriye ödenebilir bedel" başlığı altında açıklanmıştır. Bir müşteriye ödenebilir bedel; işletmelerin müşterilerine ödeyeceği veya ödemesi muhtemel nakdi tutarlardır.

Müşteriye yapılan ödemenin muhasebeleştirilmesi ise iki şekilde gerçekleşmektedir.

İlk olarak müşteriye yapılan ödeme müşterinin işletmeye devrettiği farklı mal veya hizmetler karşılığında yapılmıyorsa, işletme müşteriye ödenebilir bedeli işlem bedelinde ve dolayısıyla hasılatta azaltma olarak muhasebeleştirir.

İkinci durumda ise müşteriye ödenebilir bedel müşteriden alınan farklı mal veya hizmetler karşılığı bir ödeme ise, işletme mal veya hizmet alımını işletme tedarikçilerinden yaptığı diğer alımlarla benzer şekilde muhasebeleştirir.

Müşteriye ödenebilir bedelin değişken olduğu durumlarda ise öncelikli olarak değişken...en bedelin belirlenmesi gerekmektedir. Bedel; indirimler, para iadeleri, geri ödemeler, puanlar, fiyat avantajı, teşvikler, performans primleri gibi nedenlerle değişebilir. Değişken bedelin belirlenmesi iki yöntem kullanılarak tespit edilmektedir. Bu yöntemler; beklenen değer ve en muhtemel tutar yöntemleridir. Burada işletme hangi yöntemi kullanarak bedeli daha iyi tahmin edeceğini düşünüyorsa o yöntemi kullanması gerekmektedir. (TFRS 15, Madde 50,51)

Hediye kampanyaları TFRS'ye göre pazarlama gideri olarak değil, hâsılatın bir parçası olarak kaydedilir. Tekdüzen Hesap Sistemi'ne göre ise, pazarlama satış dağıtım gideri olarak kaydedilerek vergiden düşülmektedir. Vergi kanunları açısından ise bir giderin vergi matrahından indirim yapılabilmesi için işletmenin yürüttüğü ticari faaliyetlerle bağlantılı olması şartı vardır. Bu açıdan bakıldığında pazarlama ve satışa yönelik yapılan harcamaların "gider" olarak vergi matrahından indirim konusu

yapılabileceği ve dolayısıyla kanunen kâbul edilmeyen gider olarak da yazılamayacağı sonucuna ulaşılabilmektedir⁶⁸.

Düzenlenen kampanyalara ilişkin ayrılması gereken karşılıklar TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar hükümleri uyarınca muhasebeleştirilmelidir. Söz konusu kampanyaların bir yıldan kısa vadeli olarak düzenlendiği durumlarda karşılık tutarı 3... no'lu "Diğer Karşılıklar" kalemi içerisinde raporlanırken, bir yıldan uzun vadeli olarak düzenlenen kampanyalara ilişkin karşılıklar ise 4... no'lu "Diğer Karşılıklar" kalemi içerisinde raporlanması gerekmektedir.

⁶⁸ Ayşe Nilgün Ertuğrul, Berrin Arzu Eren, "Satış Promosyonlarının UFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hâsılat Standardına Göre Muhasebeleştirilmesi: BİST Perakende Firmaları Ve Örneklerle Açıklama", ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.12 (2021), s.53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHTİYATLILIK İLKESİNİN FİNANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Temel finansal tablolardan birisi olan gelir tablosunda işletmeler tarafından raporlanan kar rakamı genel olarak, işletme yöneticileri, çalışanlar ve diğer paydaşlar açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle yüksek kar rakamı raporlayan işletmelerin piyasa değerleri artmakta ve işletme paydaşlarının refah düzeyi yükselmektedir. Ancak paydaşların refah düzeyinin uzun dönemler boyunca devam ettirebilmesi, işletmelerin finansal sürdürülebilirliklerine bağlıdır. Finansal sürdürülebilirlik ise, işletmelerin ihtiyatlılık ilkesine göre raporlama yapması ile sağlanmaktadır. Kısa vadede birbiri ile tezat olarak görünse de sürdürülebilirlik ile ihtiyatlılık arasındaki dengenin uzun vadede sağlanması gereği tartışmasız olarak literatürde kabul görmüştür. Bu bölümdeki araştırmada, işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin, finansal sürdürülebilirliği ne ölçüde etkilediği test edilmektedir. Araştırmamızın amacı; TMS/TFRS'lere göre raporlama yapan işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Finansal sürdürülebilirlik bağlamında TMS/TFRS'lere göre raporlama yapan işletmelerin uzun vadede dönem karı ve kapsamlı kar rakamları ile dönem sonu hisse senedi fiyatları ele alınacaktır. Bu kapsamda araştırmamızda kullanılacak üç farklı hipotez bulunmaktadır ve bu hipotezler aşağıdaki gibidir.

H₁: TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması¹, uzun vadede dönem karında dengeli bir artış sağlamaktadır.

¹ İşletmelerin ihtiyatlı davrandıklarından söz edebilmek için ihtiyatlılık düzeyinin tespit edilmesinde kullanılan negatif tahakkuklar tutarının (yani net kar ve amortismanlar toplamının işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımlarından az olması) uzun bir dönem boyunca “eksi” olması beklenmektedir. Diğer bir ifadeyle hesaplanan negatif tahakkuklar tutarının pozitif olarak artması işletmelerin ihtiyatlı davranmadığını, negatif olarak artması ise işletmelerin ihtiyatlı davrandığını göstermektedir. Dolayısıyla negatif tahakkuk yönteminden elde edilen tutar negatif olarak ne kadar artarsa, ihtiyatlılık derecesi de buna paralel olarak artacaktır

H₂: TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, uzun vadede kapsamlı karda dengeli bir artış sağlamaktadır

H₃: TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem sonu hisse senedi fiyatlarını da artırmaktadır.

İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin hesaplanmasında ise daha önce de ele alınan Givoly ve Hayn (2000) tarafından geliştirilen “Negatif Tahakkuklar Yöntemi” kullanılacaktır. Negatif tahakkuklar yönteminde kullanılacak formülasyon ise aşağıdaki gibidir.

$$\text{Negatif Tahakkuklar}^2 = \text{Toplam Tahakkuklar} - \text{Operasyonel Tahakkuklar}$$

$$\text{Toplam Tahakkuklar (Amortisman Öncesi)} = (\text{Net Kar} + \text{Amortismanlar}) - \text{İşletme Faaliyetlerinden Nakit Akımı}$$

$$\text{İşletme Faaliyetlerine İlişkin (Operasyonel) Tahakkuklar} = \Delta \text{ Ticari Alacaklar} + \Delta \text{ Stoklar} + \Delta \text{ Peşin Ödenmiş Giderler} - \Delta \text{ Ticari Borçlar} - \Delta \text{ Ödenecek Vergiler}$$

Üstteki formülasyonda negatif tahakkukların hesaplanmasında toplam tahakkuklar ile operasyonel tahakkukların farkına odaklanılmaktadır. Toplam tahakkuklar, operasyonel tahakkuklar ve operasyonel olmayan tahakkukların toplamından oluşmaktadır. Burada operasyonel tahakkukların hesaplanabilmesi için dönem içerisinde ortaya çıkan ticari alacaklar, stoklar ve peşin ödenmiş giderlerdeki artış ve azalışlardan kaynaklanan değişimler toplamından, ticari borçlar ve ödenecek vergilerdeki değişim tutarlarının çıkartılması gerekmektedir. Toplam tahakkukların hesaplanmasında ise işletmelerin dönem net karı ile amortismanlar toplamından, nakit akış tablosunun birinci bölümünden elde edilen işletme faaliyetlerinden nakit akışları toplamının çıkartılması sureti ile hesaplanmaktadır. Negatif tahakkuklar tutarı negatif olarak arttıkça işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri de artmaktadır. Bu araştırmada ihtiyatlılık ile finansal

² Negatif tahakkuk; net kar ve amortismanlar toplamının işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımlarından az olması durumunu ifade etmektedir. Negatif tahakkuklar; operasyonel olmayan tahakkuklar olarak da ifade edilebilir. Operasyonel olmayan tahakkuklar ise borç ve gider karşılıkları, varlıklarda ortaya çıkan değer azalışları, tahmin değişikliklerinin etkisi gibi kalemler toplamını ifade etmektedir. Negatif tahakkuk tutarı ne kadar büyük ise işletme o kadar ihtiyatlı olarak değerlendirilmektedir. Eğer uzun bir dönem boyunca işletmelerin finansal tablolarında negatif tahakkuklar gözlemlenirse, bu durum işletmenin ihtiyatlı olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

sürdürülebilirlik arasında bir ilişki olup olmadığının test edilmesi amacıyla, BIST’de işlem gören işletmelerin 2005-2019 yıllarına ait finansal tablolarından elde edilen veriler kullanılmıştır.

Çalışmamız Borsa İstanbul’da işlem gören işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile dönem karı, toplam kapsamlı kar ve hisse senedi fiyat değişimleri arasındaki ilişkiyi bir arada inceleyen çalışma olmasından dolayı, ihtiyatlılık bağlamında ulusal ve uluslararası literatürde ele alınan diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmamızda BIST 30 endeksinde 2005-2019 yılları arasında kesintisiz olarak işlem gören 16 işletme seçilmiş ve bu işletmelere ait 15 yıllık veriler yıllık bazda incelenmiş, bu verilerden hareketle ihtiyatlılık ile finansal sürdürülebilirlik arasında bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Finansal tablolara ilişkin verilerin bir kısmı Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)’tan, diğer bir kısmı ise Borsa İstanbul’un veri deposu olan datastore’dan elde edilmiştir. Araştırmamızda öncelikle BIST’te 2005-2019 yılları arasında kesintisiz olarak işlem gören işletmelerin finansal durum tabloları, nakit akış tabloları ile kâr/zarar ve diğer kapsamlı gelir tablolarından faydalanılarak ihtiyatlılık düzeyleri tespit edilmiştir. Daha sonra ise tespit edilen ihtiyatlılık düzeyleri ile dönem kârı, toplam kapsamlı kâr ve dönem sonu hisse senedi fiyatları karşılaştırılmıştır.

İhtiyatlılık düzeylerinin hesaplanabilmesi için mali kuruluşlara ait finansal raporlama formatları ile üretim veya ticaret işletmelerinin finansal raporlama formatları arasında farklılıklar olması nedeniyle mali kuruluşlar araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Bu kapsamda araştırmaya dahil edilen işletmeler ve faaliyet alan bilgileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6: Araştırma Kapsamına Dahil Edilen İşletmeler

Alan	İşletmeler	İşletme Sayıları
Holdingleler	Koç Holding A.Ş Sabancı Holding A.Ş Doğan Holding A.Ş	3
Otomobil	Tofaş A.Ş Ford A.Ş	2
Hava Taşımacılığı	THY A.Ş	1
Demir-Çelik	Kardemir Demirçelik A.Ş Ereğli Demir Çelik A.Ş	2
Enerji	Tüpraş A.Ş Petkim A.Ş	2
Cam	Şişecam A.Ş	1
İletişim	Turkcell A.Ş	1
İçecek	Soda Sanayi A.Ş	1
Toptan ve perakende	BİM A.Ş	1
Savunma Sanayii	Aselsan A.Ş	1
Beyaz Eşya	Arçelik A.Ş	1

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızda BIST 30 endeksinde 2005-2019 yılları arasında kesintisiz olarak işlem gören işletmelere ait 15 yıllık veriler yıllık bazda incelenmiş ve bu verilerden hareketle ihtiyatlılık ile finansal sürdürülebilirlik arasında bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Bu araştırmada Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'tan ve Borsa İstanbul datastore'dan elde edilen finansal tablolara ilişkin veri setimiz, hem farklı işletmelere ilişkin kesit verilerini, hem de finansal tabloları incelenen işletmelerin dönem boyunca oluşmuş olan zaman serilerini içermektedir. Bu bakımdan araştırmamızın sonucuna sağlıklı bir şekilde ulaşabilmek için kullanılacak olan en uygun yöntem kesit ve zaman serilerinin birleştirilerek analiz edilmesine olanak sağlayan panel veri analizi yöntemidir.

Aşağıdaki açıklamalarda panel verilere ilişkin regresyon modeli, panel veri analizinde kullanılan yöntemler ve bu yöntemlerin hangisinin tercih edilmesi gerektiğini saptayan bir takım testlere değinilmiştir.

3.1. Panel Veri Analizi Yöntemi

Panel veriler; bireyler, ülkeler veya işletmeler gibi birimlere ilişkin kesit verilerin, belirli bir zaman dilimi boyunca gözlemlenmesi sonucunda oluşturulan veri setleri olarak ifade edilebilir³.

Panel verilere ilişkin regresyon modeli ise aşağıdaki gibidir⁴.

$$y_{it} = a + X'_{it} \beta + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T$$

Modelde i hane halkı, bireyler, firmalar veya ülkeleri ifade ederken, t ise zamanı temsil etmektedir. Dolayısıyla modelde bulunan i indisi yatay kesit boyutunu, t indisi ise zaman serileri boyutunu ifade ederken, a sabit parametreyi, β ise eğim parametresini göstermektedir. N birim sayısı T ise devre sayısıdır. Örneklem boyutu $N \times T$ olmaktadır.

Özellikle bireyler veya firmalar gibi bazı panel veri setlerinde kesit veriler bazı durumlarda eksik olabilmektedir. Örneğin araştırma yapılan birimlerin bazı yıllarına ilişkin verilere ulaşılamayabilir. Bunun sonucu olarak gözlem sayısı ile birim sayısı eşit olmayacaktır. Bu gibi durumlarda, yani gözlem sayısı ile birim sayısının eşit olmadığı durumlarda araştırmacının elinde bulundurduğu veriler “dengesiz panel veriler” olarak adlandırılmaktadır. Fakat gözlem sayısı ile birim sayısı eşit olan veri setleri ise “dengeli panel veriler olarak” adlandırılmaktadır⁵. Araştırmamızda kullanılacak olan veri setinin gözlem sayıları ile birim sayıları eşit olduğundan dengeli panel veriler üzerinde analiz gerçekleştirilecektir.

³ Badi Baltagi, *Econometric Analysis of Panel Data*, J. Wiley & Sons, 2005.p.1

⁴ Badi Baltagi, *Forecasting with Panel Data*, Discussion Paper Series 1: Economic Studies, No: 25(2006),p.1

⁵ Jeffrey M. Wooldridge, *Introductory Econometrics: Modern Approach*, Fourth Edition, South-Western Cengage Learning, America(2009) , p.488

Panel veri setleri kullanılarak analiz yapılmasının birden çok avantajı bulunmaktadır. Bu avantajlar içerisinde panel veri yöntemi ile çok büyük sayıdaki veriler kolaylıkla analiz edilebilirken, aynı zamanda panel veri setleri ile açıklayıcı değişkenler arasında doğrusallık problemi azaltılarak daha etkili ekonometrik tahminler yapılabilmektedir. Ayrıca panel veri setleri bireysel sonuçlarda daha doğru ve etkili tahminler üretebilmektedir⁶.

Panel veri setleri ile yapılacak analiz genel olarak statik panel veri analizi ve dinamik panel veri analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki yöntemin en belirleyici özelliği veri seti içerisinde gecikmeli değişken⁷ barındırıp barındırmadıklarıdır. Eğer bir veri seti içerisinde gecikmeli değişken olarak ifade edilen değişkenler bulunmuyorsa statik panel veri analizi, veri seti içerisinde gecikmeli değişken olarak ifade edilen değişkenler bulunuyorsa dinamik panel veri analizi yöntemi adını almaktadır. Her bir yöntemin etkili tahminler yapabilmesi ve sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için kendine has farklı teknikleri bulunmaktadır⁸.

Çalışmamızda işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasındaki ilişki test edileceğinden dolayı, ihtiyatlılık düzeyi ile finansal sürdürülebilirlik bağlamında dönem karı, kapsamlı kar ve hisse senedi fiyatlarının işletme politikaları, rekabet gücü veya piyasa koşullarından tamamen bağımsız olmayacağı düşünülmektedir. Bu sebeple araştırmamızda tercih edilecek olan panel veri yöntemi, içerisinde gecikmeli değişkenler barındıran dinamik panel veri analizi yöntemidir. Gecikmeli değişkenlerin modelde bulunması modele dinamiklik sağlamaktadır. Böylelikle bağımlı değişkenin açıklanmasında sadece cari verilerden değil, önceki yıllara ilişkin verilerden de yararlanılmaktadır.

⁶ Cheng Hsiao, *Analysis of Panel Data*, Cambridge University Press, Third Edition, New York, USA., 2014, p.4

⁷ Gecikmeli değişken; Bağımlı değişkenin t zamanındaki değerinin, bağımsız değişkenin (t-1 veya t-2... gibi) önceki zamanlara ait değerlerinden etkilenmesidir. Örneğin bir işletmenin t döneminde gelir tablosunda bulunan net kar rakamının, (Net karın işletmelerin politikası veya piyasa koşullarından bağımsız olmayacağı varsayılarak), t-1 zamanındaki kar rakamından etkilenmesi.

⁸ Imen Bouallegui, "The Dynamics of Capital Structure: Panel Data Analysis. Evidence from New High-Tech German Firms", *SSRN Electronic Journal*, (2006), p.17
<http://fmwww.bc.edu/repec/esFEAM04/up.14570.1080133284.pdf>.

Dinamik panel veri analizi yöntemi ekonomi uygulamalarında oldukça fazla kullanılmaktadır.⁹ Dinamik modeller genel olarak aşağıdaki gibi formüle edilmektedir.¹⁰

$$Y_{it} = \gamma y_{i,t-1} + \beta_1 x_{it} + \eta_i + \lambda_t + \varepsilon_{it}, \quad -1 \leq i=1, \dots, N \text{ ve } t= 1, \dots, T$$

Modelde x_{it} , $K \times 1$ boyutundaki bağımsız değişken vektörünü; β_1 , $K \times 1$ boyutundaki katsayılar matrisini; $y_{i,t-1}$, bağımlı değişken y_{it} 'nin gecikmeli değerini; η_i , gözlenemeyen bireysel etkileri; λ_t , gözlenemeyen zamana özgü etkileri; ε_{it} ise yatay kesitler arası ve zamana göre değişen gözlenemeyen değişkenlerin etkisini (hata terimini) göstermektedir. Modelde η_i ile λ_t 'nin sabit olduğu varsayılmaktadır.

Statik panel veri modellerinde, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin araştırmada kullanılması, bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri ile hata terimi arasında bir ilişkinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucunda da önemli problemler ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, dinamik panel veri modelleri ile sabit veya rastlantısal etki modelleri arasında farklılıklar söz konusudur¹¹.

Aşağıda dinamik panel veri modellerine ilişkin tahmin yöntemleri ele alınmıştır.

3.1.1. Dinamik Panel Veri Modelleri

Dinamik panel veri modelleri; "Homojen, "Statik" ve "Tesadüfi Modeller" olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Tesadüfi etkili dinamik modellerin tahmini tutarsız olduğundan uygulamalarda tercih edilmemektedir. Homojen modellerde parametreler zaman ve birime göre sabit tutulmaktadır. Bu ise yapılan bütün gözlemlerin homojen olduğu varsayımına dayanmaktadır. Homojen modellerde kullanılan yöntemler ise "En Küçük Kareler (EKK)" yöntemi ve "Araç Değişkenler (AD)" yöntemi olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. EKK yöntemi uygulandığı durumlarda problemler ortaya çıkmaktadır. Örneğin EKK yöntemi tercih edildiği durumlarda modelde bulunan

⁹ Stephen R. Bond, "Dynamic Panel Data Models: A Guide To Micro Data Methods And Practice", Portuguese Economic Journal Volume 1(2002), s.142

¹⁰ Gökhan Dökmen, "Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 13, S. 1(2012), s.46

¹¹ Ozan Bahar, Kurtuluş Bozkurt, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2(2010), s. 261,

bağımlı değişken ile hata terimi arasında bir ilişki tespit edilemediğinde içsellik problemi ortaya çıkmaktadır. İçsellik problemi ile tahminçiler sapmalı elde edilmektedir. İçsellik problemini gidermek için AD yönteminin kullanılması önerilmektedir. Homojen dinamik panel veri modellerinin tahmininde kullanılan yöntemlerinin dezavantajı, birim ve zaman etkilerinin modellenememesi sebebiyle sapmalı tahminçiler elde edilmesinden kaynaklanmaktadır¹². Dinamik modellerin tahmininde en çok kullanılan modeller sabit etkili modellerdir. Bu modeller hem birim etkilerini hem de bağımsız değişkenler arasındaki korelasyona izin verdiği için uygulamalarda oldukça fazla tercih edildiği görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı araştırmamızda sabit etkili modeller tercih edilmiştir.

Sabit etkili modeller içerisinde literatürde en yaygın olarak kullanılan dinamik panel veri modelleri ; Anderson ve Hsiao'nun Araç Değişkenleri Tahmini(1981/1982) , Arellano ve Bond'un (1991) "Genelleştirilmiş Momentler" yöntemi, ve Arellano ve Bover ile Blundell ve Bond'un "Sistem Genelleştirilmiş Momentler" yöntemleridir. Aşağıda bu yöntemler sırası ile ele alınacaktır.

3.1.1.1. Anderson ve Hsiao'nun Araç Değişkenleri Tahmini (1981/1982)

Araç Değişkenleri tahmin yöntemi içsellik problemlerine¹³ilk ciddi çözüm sunan Anderson ve Hsiao tarafından geliştirilmiştir¹⁴. Model içerisinde ortaya çıkan tutarsızlıkların, modelde bulunan bireysel etkileri ortadan kaldırarak bertaraf etmenin kolay yolunun araç değişkenleri tahmini yöntemini kullanmak olduğu belirtilmektedir¹⁵. Tutarsızlıkları bertaraf etmek için Anderson ve Hsiao firmaya özgü etkileri ortadan kaldırarak değişkenlerin birinci derece farklarını alarak tahminler yapmaktadırlar. Model içerisinde üretilen araç değişkenler kullanılarak iki aşamalı regresyon tahmini öneren Anderson ve Hsiao, modeldeki içsellik problemini elimine edebilmek için birinci

¹² Kemal Taysı, Maddi Olmayan Duran Varlıkların Kriz Döneminde Şirket Performansına Etkisi: Türkiye Örneği, (Doktora Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.122

¹³ İçsellik sorunu; modele dâhil edilmeyen değişken olması, değişkenlerdeki ölçme hataları ve eş anlılık gibi durumlarında ortaya çıkmaktadır.

¹⁴ Canan Güneş vd., "Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Talebinin Sayma Veri Modelleriyle İncelenmesi: İçsellik Sorunu", *Sosyoekonomi*, C. 24, S. 30(2016), s.117.

¹⁵ Yongcheol Shin, "Dynamic Panel Data Workshop", University of Melbourne 10-12 June 2014 s. 167 <http://www.greenwoodeconomics.com/dpd14.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2020)

dereceden farkları alınmış bağımlı değişkenin gecikmeli değeri olan $\Delta YYO_{i,t-1}$ için $\Delta YYO_{i,t-2}$ ya da $Y YO_{i,t-2}$ 'nin araç değişken olarak kullanılmasını önermişlerdir. Burada dikkat edilmesi gereken husus; kullanılacak olan araç değişkenlerin bağımsız değişken ile korelasyonu yüksek, hata terimi ile korelasyonu ise düşük olması gerekmektedir. Yanlış araç değişkenlerin kullanılması sonucunda ise model tahmininden elde edilecek sonuçlardaki hataların daha büyük hatalar olmasına yol açabilir. Anderson ve Hsiao Araç Değişkenleri Tahmini modelinde, $Y YO_{i,t-2}$ ve $\Delta Y YO_{i,t-2}$ 'nin $\Delta Y YO_{i,t-1}$ ile ilişkili ancak $\Delta v_{i,t}$ ile ilişkisiz olduğu düşünüldüğünde, önerilen modelin EKK modellerinde ortaya çıkan içsellik problemini engelleyeceği ve EKK modellerine göre daha iyi sonuçlar vereceği beklenmektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise Anderson ve Hsiao'nun önerdiği iki aşamalı araç değişkenli modelin tutarlı tahminler yapabilmesi için $\Delta v_{i,t}$ 'nin ikinci derece otokorelasyon problemi içermemesi gerekmektedir¹⁶.

3.1.1.2. Arellano ve Bond'un (1991) Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Generalized Method Of Moments-GMM)

Arellano ve Bond'un (1991) genelleştirilmiş momentler yöntemi ekonometrik modellerdeki bilinmeyen parametrelere ilişkin tahminler yürütmek için popülasyon moment şartlarındaki¹⁷ bilgi ile gözlemlenen ekonometrik verileri birleştiren istatistiksel bir yöntemdir¹⁸. Bu yöntem, dinamik panel veri analizlerinde çok fazla tercih edilen bir yöntem olup, hata terimleri otokorelasyonlu olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bunun yanında ayrıca hem sabit varyans hem de değişen varyans olması durumunda da kullanılan uygun bir yöntemdir. Bu yöntemde öncelikle, birinci fark modeli araç değişken matrisi kullanılarak dönüştürülmekte ve daha sonra bu dönüştürülmüş model genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmektedir. Bu sebeple

¹⁶ Yılmaz Yıldız ve Mehmet Baha Karan, "Firm Level Determinants Of Foreign Portfolio Investments In Turkey: A Dynamic Panel Regression Analysis Approach", *Pressacademia*, C. 3, S. 2 (2016), s.137

¹⁷ Popülasyon moment şartları; bilinmeyen parametreler hakkında bilgi sağlamaktadır.

¹⁸ Peter Zsohar, "Short Introduction To The Generalized Method Of Moments", S. 16, *Hungarian Statistical Review*, Special Number:16(2012), s. 151

Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi, İki Aşamalı Araç Değişkenler Tahmincisi olarak da bilinmektedir¹⁹.

Arellano ve Bond tarafından önerilen genelleştirilmiş momentler yönteminde asimptotik olarak etkili çıkarımlar sağlanabilmektedir. Fakat yöntemde bazı zayıflıklar bulunmaktadır. Özellikle GMM dengesiz panellerde kesitlerde bulunan veri eksikliklerini daha da artırmaktadır. Ayrıca GMM yönteminde moment şartlarının yokluğu veya zayıflığı nedeniyle az sayıdaki verilerle etkili çıkarımlar yapılması zorlaşmaktadır. Bununla birlikte, modelde gecikmeli değişkenlerin sayısının fazla olması ve kesitlere özgü heterojenitenin sahip olduğu varyansın, hatanın sahip olduğu varyansa olan oranının büyük olması durumlarında da bu tahminci yetersiz kalmaktadır. Bu tür durumların ortaya çıkması durumlarında Arellano ve Bover ortogonal sapmalar tahmincisi önerilmektedir²⁰²¹

3.1.1.3. Arellano ve Bover (1995) ile Blundell ve Bond(1998)'un Sistem

Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (System Generalized Method Of Moments-System GMM)

Zaman serileri gözlem sayılarının küçük, otoregresif parametrelerin fazla olduğu dinamik panel veri modellerinde geniş bir şekilde kullanılan birinci farkı alınmış model üzerinden elde edilen doğrusal genelleştirilmiş momentler yöntemi'nin büyük sonlu örneklerde sapmalı sonuçlara yol açtığı simülasyon çalışmalarıyla ortaya çıkarılmıştır. Böyle bir durumda serilerin gecikmeli değerleri, ilk fark için zayıf araç sorununa neden olmaktadır²².

Arellano ve Bover ile Blundell ve Bond'un ortaya attıkları ilave varsayımlarla daha gelişmiş bir dinamik panel veri tahmin yöntemi ortaya çıkmıştır. Arellano-Bover

¹⁹ Nadide Hüsnuoğlu, "Dijital Bölünmeyi Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Panel Veri GMM Analizleri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 2, S. 18(2017), s. 25.

²⁰Maurice J.G. Bun and Vasilis Sarafidis, *The Oxford Handbook of Panel Data*, Edited by Badi H. Baltagi, Oxford University Press, Oxford, New York, 2015, s. 76.

²¹ Kemal Yıldırım ve S. Fatih Kostakoğlu, "Ülkelerin Ekonomik Performansı Üzerinde Regülasyonun Etkileri" *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2(2015), s.49

²² Richard Blundell, Stephen Bond, "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, C. 87, S. 1, 1998, s.115-116.

Blundell-Bond tahmin yöntemi tahmincisi veya yapısından ötürü “sistem GMM” yöntemi Arellano-Bond tahmincisinin genişletilmiş şeklidir. Bu yöntem Arellano-Bond tahmincisinin bazı problemlerini ortadan kaldırmaktadır²³. Geleneksel yaklaşımda kullanılan fark alma işlemi yerine, yeni yaklaşımda ortogonal sapmaların dönüştürülmesi yolu tercih edilerek hem örneklem hacmi korunmakta hem de daha fazla araç değişken kullanılabilir. Dolayısıyla sonuç olarak Arellano ve Bover-Blundell ve Bond’un modelin etkinliği önemli düzeyde yükselmektedir.

3.1.2. Dinamik Panel Veri Yöntemlerinde Testler

Dinamik panel veri modellerinin test edilmesinde tahmin yöntemlerinin güvenilirliği için bazı varsayımlar bulunmaktadır. Söz konusu varsayımların sağlanıp sağlanmadığını ölçen ve uygulamalarda sıkça başvurulan üç teste rastlanılmaktadır. Bu testlerin ilki; bağımsız değişkenin anlamlılığını ölçen Wald Testi, ikincisi; farkı alınan modelde araç değişkeni ile hata terimi arasında bir korelasyon olup olmadığını ölçen Sargan Testi ve modelde bir otokorelasyon bulunup bulunmadığını ölçen Arellano ve Bond Otokorelasyon Testi’dir.²⁴ Bu testler aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

3.1.2.1. Wald Testi

GMM çalışmalarında model tahminin doğru gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği klasik F testinden farklı olarak Wald testi ile ölçülmektedir²⁵. Eğim parametresinin standart hataya oranlanması ile bulunan wald istatistiği sonucu tablo değerinden büyükse katsayıların sıfıra eşit olduğunu göstermektedir. Bu durumda sıfır hipotezi reddedilerek

²³ Necla Tunay, “Türkiye’de Bankasürans Uygulamaları ve Türk Banka ve Sigorta Sektörlerine Dinamik Etkileri”, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, Cilt: 8, Sayı: 1(2014), s. 54.

²⁴ N.Savaş Demirci, “Serbest Nakit Akışlarının Şirket Değerine Etkisi: Serbest Nakit Akış Teorisi Bağlamında BIST 100 Endeksi Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi, ”, *Journal of Business Research - Turk*, C. 9, S. 2(2017), s. 292.

²⁵ Ömer İskenderoğlu, Erdiç Karadeniz Eyüp Atioğlu, “Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Etkisinin Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2012, s.302

eğim parametresinin istatistiki olarak anlamlı olduğu kabul edilmelidir. Wald testi modelde bulunan katsayıların bireysel anlamlılıklarını test etmek için kullanılmaktadır²⁶.

Buna göre; Wald testine ait hipotezler ise aşağıdaki gibidir.

H₀: Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterli değildir.

H₁: Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterlidir.

Wald testine göre “H₀: Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterli değildir.” hipotezinin reddedilmesi, “H₁: Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterlidir” hipotezinin ise kabul edilmesi gerekmektedir.

3.1.2.2. Sargan Testi (Sargan-Hansen Testi)

GMM yöntemlerinde gerçekleştirilen tahminler araç değişkenlerle sınındığı için bu değişkenlerin asıl değişkenleri tam olarak yansıtmayı yansıtmadığının ölçülmesi gerekmektedir. Bu ölçüm ise Sargan testi ile gerçekleştirilmektedir. Sargan testi sonuçları yorumlanırken tahmin için kullanılan araç değişkenlerin yeterli olup olmadığının ortaya koyulması gerekmektedir²⁷.

GMM tahmininde kullanılan araç değişkenlerin dışsal olması gerekliliği varsayımından hareketle sargan testinde aşağıda ifade edilen boş hipotez (sıfır hipotezi) test edilmektedir.

H₀: Araç değişkenler dışsaldır. (moment koşulları geçerlidir)

Sargan Testi sonucunda H₀ hipotezinin kabul edildiği durum, kullanılan araç değişkenlerin dışsal olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum ise moment koşullarının geçerli olduğunu göstermektedir²⁸.

²⁶ Mehmet Aksaraylı ve Özge Saygın “Algılanan Hizmet Kalitesi ve Lojistik Regresyon Analizi Ile Hizmet Tercihine Etkisinin Belirlenmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, (2011), s. 27.

²⁷ İskenderoğlu vd., a.g.m, s.302

²⁸ Fatma Gündoğdu Odabaşoğlu ve Celil Aydın, “Merkezi ve Doğu Avrupa Geçiş Ekonomilerinde Enflasyonun Parasal Belirleyicileri: Dinamik Panel Veri Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (3) (2014), s.299

3.1.2.3. Arellano ve Bond (1991) Otokorelasyon Testi

Arellano ve Bond Otokorelasyon Testi dinamik panel veri modeli için otokorelasyonu²⁹ölçmektedir³⁰. Aslında bu test, birinci fark modelinin kalıntıları için “ikinci dereceden otokorelasyon yoktur” temel hipotezini sınamak ile aynı durumu ifade etmektedir. Bu testin yapılması son derece önemlidir, çünkü GMM tahmincisinin etkin olması için ikinci mertebeden otokorelasyon olmaması gerekmektedir. Bu testte temel hipotez “otokorelasyon yoktur” şeklinde kurulmaktadır. Modelde ikinci mertebeden otokorelasyon olmaması GMM tahminlerinin tutarlılığını ifade etmektedir³¹. Arellano Bond’un otokorelasyon testinde kullanılan hipotezler ise aşağıdaki şekilde kurulmaktadır;

H₀: Hata terimleri arasında ikinci mertebeden otokorelasyon yoktur.

H₁: Hata terimleri arasında ikinci mertebeden otokorelasyon vardır.

H₀ hipotezinin kabul edildiği durumlarda hata terimi otokorelasyonsuzdur ve rassal yürüyüşe uymaktadır. Böylece birinci farkı alınmış modelin hem havuzlanmış en küçük kareler, hem de genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi tutarlı elde edilir. İki tahminci arasında seçim yapmak için Hausman testi kullanılır.³²

²⁹ Otokorelasyon; hata terimleri arasında bir ilişkinin olması anlamına gelmektedir.

³⁰ Selahattin Yavuz, “Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3(2009), s. 126.

³¹ Taysı, a.g.e, s.127

³² Süreyya İmre, *Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bilgi Ve İletişim Teknolojileri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.61-62 ,

4. ANALİZ

Araştırmamızın amacı; TMS/TFRS'lere göre raporlama yapan işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Finansal sürdürülebilirlik bağlamında ise TMS/TFRS'lere göre raporlama yapan işletmelerin dönem karı ve toplam kapsamlı kar rakamları ile dönem sonu hisse senedi fiyatları ele alınacaktır. İşletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasındaki ilişki dört değişken üzerinden test edilmiştir. Bu değişkenler ihtiyatlılık düzeyi, dönem karı, toplam kapsamlı kar ve dönem sonu hisse senedi fiyatlarıdır. Araştırmada kullandığımız değişkenlerden ihtiyatlılık düzeyi bağımlı değişken, dönem karı, toplam kapsamlı kar ve dönem sonu hisse senedi fiyatları ise bağımsız değişken olarak dikkate alınmıştır. İşletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri test edilirken Givoly ve Hayn (2000) tarafından geliştirilen negatif tahakkuklar yöntemi kullanılmıştır. İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerini ifade eden negatif tahakkuklar, aşağıdaki formülasyon aracılığı ile hesaplanacaktır.

$$\text{Negatif Tahakkuklar} = \text{Toplam Tahakkuklar} - \text{Operasyonel Tahakkuklar}$$

Amortisman öncesi toplam tahakkuklar; net gelir ve amortisman toplamı ile işletme faaliyetlerinden kaynaklanan nakit arasındaki farklılık olarak dikkate alınmaktadır. Tahakkuklar ise operasyonel tahakkuklar ve operasyonel olmayan tahakkuklar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Operasyonel tahakkuklar işletme faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkarken, operasyonel olmayan tahakkuklar borç ve gider karşılıkları, borçların yeniden yapılandırılması, tahmin değişikliklerinin etkisi, varlıkların satışındaki kazanç-kayıplar gibi durumlardan ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada ihtiyatlılık düzeyi ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin test edilmesinde kullanılacak olan fonksiyon aşağıdaki gibidir.

$$\text{IHT} = f(\text{K/Z}, \text{KK/Z}, \text{HF})$$

Modeldeki değişkenlerin açılımı ise aşağıdaki gibidir.

$$\text{IHT} = \text{İhtiyatlılık Düzeyi}$$

$$\text{K/Z} = \text{Dönem Kar/Zararı}$$

KK/Z = Toplam Kapsamlı Kar/Zarar

HF= Dönem Sonu Hisse Senedi Fiyatı

Araştırmamızda genel olarak işletmelerin ihtiyatlılık düzeyi ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki kurulan ekonometrik model ise aşağıdaki gibidir.

$$IHT_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 K/Z_{i,t} + \beta_2 KK/Z_{i,t} + \beta_3 HF_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

Modelde bulunan IHT değişkeni, ihtiyatlılık düzeyinin hesaplanması için kurulan modelin bağımlı değişkenini göstermektedir. 2005 ile 2019 yılları arasında kesintisiz olarak BIST'te işlem gören işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri toplam tahakkuklardan operasyonel tahakkuklar çıkartılarak hesaplanmıştır. Modeldeki bağımsız değişkenlerden dönem karı ve toplam kapsamlı kar rakamları ise dönem sonlarında yayımlanan bağımsız denetimden geçmiş kar veya zarar ve kapsamlı gelir tablosundan elde edilmiştir.

Çalışmamızda BIST'te 2005-2019 yılları arasında (15 yıl) kesintisiz olarak işlem gören 16 işletme üzerinde ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Dolayısıyla toplam 960 veri üzerinde dinamik panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Dinamik panel veri modellerinin el yordamıyla hesaplanması çok zor olduğundan, analizde EVIEWS 10 ve STATA 16.0 paket programları kullanılmıştır.

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

İşletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada ihtiyatlılık düzeyi, dönem karı, toplam kapsamlı kar ve dönem sonu hisse senedi fiyatlarına değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: İhtiyatlılık Düzeyi, Dönem Karı, Toplam Kapsamlı Kar ve Dönem Sonu Hisse Senedi Fiyatlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

DEĞİŞKENLER	GÖZLEM SAYISI	ORTALAMA	STANDART SAPMA	MİNİMUM DEĞER	MAKSİMUM DEĞER
IHT	240	-110.827	2.635.401	-18.746.630	15.107.919
K/Z	240	1.229.572	1.652.230	-962.174	8.425.093
KK/Z	240	1.473.049	2.115.861	-853.831	12.979.063
HF	240	15.23	21.45	0,5	126.8

Tablo 7’ye göre analize dahil edilen işletmelerin finansal durum tablosu ve kar veya zarar tablosu bilgilerinden hareketle ihtiyatlılık düzeyi, dönem karı, toplam kapsamlı kar ve dönem sonu hisse senedi fiyatlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar, minimum ve maksimum değerler yukarıda belirtilen paket programlar kullanılarak hesaplanmıştır. Analize dahil edilen işletmelere ait zaman serisi grafikleri ekler kısmında sunulmuştur.

İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin hesaplanabilmesi için Givoly ve Hayn’ın negatif tahakkuklar yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem 2005-2019 yılları arasında BIST’te işlem gören 16 işletmeye ait yıllık veriler kullanılarak negatif tahakkuklar tutarı hesaplanmıştır. Daha sonra hesaplanan tutarlar bağımlı değişkenimiz olan ihtiyatlılık düzeyi ile bağımsız değişkenlerimiz olan dönem karı, toplam kapsamlı kar ve dönem sonu hisse senedi fiyatları ile karşılaştırılmış ve aralarında bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir.

2005-2019 yılları arasında 16 işletmenin ihtiyatlılık düzeylerini ifade eden negatif tahakkuklar aşağıdaki formülasyon aracılığı ile hesaplanmıştır.

Negatif Tahakkuklar = Toplam Tahakkuklar- Operasyonel Tahakkuklar

Toplam Tahakkuklar (Amortisman Öncesi) = (Net Kar + Amortismanlar) – İşletme Faaliyetlerinden Nakit Akımı

Operasyonel (İşletme Faaliyetlerine İlişkin) Tahakkuklar = Δ Ticari Alacaklar + Δ Stoklar + Δ Peşin Ödenmiş Giderler- Δ Ticari Borçlar – Δ Ödenecek Vergiler

Bu formülasyona göre öncelikle negatif tahakkuklar tutarının hesaplanabilmesi için toplam tahakkuklar tutarının bilinmesi gerekmektedir. Toplam tahakkukların hesaplanmasında; işletmelerin kar veya zarar tablosundan faydalanılarak net kar ve amortismanlar toplamından, ilgili yıldaki nakit akış tablosunun birinci bölümünün oluşturduğu “işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları” tutarı çıkartılmıştır. Operasyonel tahakkukların hesaplanmasında ise işletmelere ait dönem sonu finansal durum tablosu verileri kullanılmıştır. Dönem başı ve dönem sonu verileri kullanılarak, dönem içerisinde ortaya çıkan ticari alacaklar, stoklar ve peşin ödenmiş giderlerdeki değişimler toplamından, ticari borçlar ve ödenecek vergilerdeki değişim tutarları çıkartılmıştır. Böylelikle ihtiyatlılık düzeyini ifade eden negatif tahakkuklar tutarı yıllık olarak her bir işletme için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Bu hesaplamalardan hareketle 15 yıllık veriler kullanılarak 16 işletmeye ait ihtiyatlılık düzeyleri ortalaması (110.827) TL olarak hesaplanmıştır. İşletmelere ait dönem sonu kar veya zarar tablosundan hareketle dönem kar zarar ortalaması 1.229.572 TL, toplam kar zarar ortalaması ise 1.473.049 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmelere ait dönem sonu hisse senedi fiyatları ortalaması ise 15.23 TL olarak hesaplanmıştır.

Tablo 8’de ise bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait korelasyon³³ değerleri yer almaktadır. Değişkenlere ait korelasyon tablosunun incelenmesinin temel olarak iki önemi vardır. Öncelikle bağımsız değişkenler arası yüksek korelasyon olduğu durumlarda

³³ Korelasyon Analizi: İki değişken arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi hakkında bilgi vermektedir

çoklu bağlantı problemleri³⁴ ortaya çıkmaktadır. Bu durumlarda analiz sonucu önemli ölçüde etkilenmektedir. İkinci olarak ise korelasyon tablosundaki bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tek yönlü ilişkinin bir göstergesidir. Çoklu değişken analizi yapılmadan önce tek yönlü değişkenler arasındaki korelasyonun incelenmesi bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin kuvveti ve yönü hakkında araştırmacıya ön bilgi sağlamaktadır³⁵.

Tablo 8: Korelasyon Analizi Sonuçları

DEĞİŞKENLER	IHT	K/Z	KK/Z	HF
IHT	1.000			
K/Z	0,0876	1.000		
KK/Z	-0,0520	0,8811	1.000	
HF	-0,0506	0,0885	0,0956	1.000

Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon analizi sonuçlarına ilişkin Tablo 8 incelendiğinde işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile dönem kar/zararı arasındaki korelasyon katsayısının 0,0876 olduğu gözlemlenmektedir. Bu katsayı yorumlandığında; bağımlı değişken olan ihtiyatlılık düzeyi ile bağımsız değişken olan dönem kar/zararı arasında pozitif ve aşırı zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile ihtiyatlılık düzeyi pozitif olarak arttıkça dönem kar/zararı da pozitif olarak artmaktadır. Bu durum, birinci hipotezimiz olan “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin negatif olarak artması, uzun vadede dönem karında dengeli bir artışı sağlamaktadır” ifadesine aykırı bir durumdur. Çünkü işletmelerin muhasebe uygulamalarında ihtiyatlı davrandıklarından bahsedebilmek için, ihtiyatlılık düzeyini ifade eden negatif tahakkuklar tutarının artması beklenmektedir. Negatif tahakkuklar tutarının artması ifadesi ile kastedilen ise; işletmelerin net kar ve amortismanlar toplamının işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımlarından az olması durumudur. Dolayısıyla birinci hipotezin kabul edilmesi için ihtiyatlılık düzeyi ile bağımsız değişken olan dönem kar/zararı arasında negatif bir ilişki olması beklenmektedir. Birinci

³⁴ Çoklu Bağlantı Problemi: Açıklayıcı değişkenlerin kendi içerisinde tam veya tama yakın doğrusal ilişkiye sahip olması durumudur.

³⁵ Yıldırım, a.g.m s. 105

hipotezimiz için hesaplanan korelasyon katsayısı (0,0876) ile istenilen durum sağlanamadığından hipotezimiz desteklenmemektedir.

Bağımlı değişken olan ihtiyatlılık düzeyi ile bağımsız değişken olan toplam kar/zarar değişkeni arasındaki korelasyon katsayısının -0,0520 olduğu gözlemlenmektedir. Bu katsayı yorumlandığında; ihtiyatlılık düzeyi ile toplam kar/zarar değişkeni arasında negatif ve aşırı zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile işletmelerin ihtiyatlılık düzeyi negatif olarak arttıkça, toplam kapsamlı karın da pozitif olarak arttığını ifade etmektedir. Bu durum ikinci hipotezimiz olan “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin negatif olarak artması, uzun vadede kapsamlı karda dengeli bir artışı sağlamaktadır” ifadesini destekler niteliktedir.

Bağımlı değişken olan ihtiyatlılık düzeyi ile bağımsız değişken olan dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında korelasyon katsayısının -0,0506 olduğu gözlemlenmektedir. Bu katsayı yorumlandığında; ihtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif ve aşırı zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile işletmelerin ihtiyatlılık düzeyi negatif olarak arttıkça, dönem sonu hisse senedi fiyatı pozitif olarak artmaktadır. Bu durum üçüncü hipotezimiz olan “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin negatif olarak artması, dönem sonu hisse senedi fiyatını da artırmaktadır” ifadesini destekler niteliktedir.

Araştırmada bağımsız değişkenlerimiz olan dönem kar/zararı, toplam kapsamlı kar/zarar ve dönem sonu hisse senedi fiyatı değişkenlerinin kendi aralarında yüksek korelasyona sahip olmaması başka bir ifade ile aralarında çoklu bağlantı problemi olmaması gerekmektedir. Korelasyon analiz sonuçları tablosunda korelasyon katsayılarınının 0,90’dan büyük olmaması çoklu bağlantı problemi olmadığına göstergesidir³⁶.

Korelasyon analizi sonuçları çoklu bağlantı problemi açısından değerlendirildiğinde bağımsız değişkenler arasında en yüksek korelasyon katsayısının

³⁶ Barbara G. Tabachnick and Linda S. Fidell. Using multivariate statistics (5th ed.). Needham Heights, MA Allyn & Bacon, 2007, p.89

0,8811 olduğu gör÷lmektedir. Bu katsayı değeri 0,90'dan küçük olduğundan çoklu bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Dinamik Panel Veri Analizi

Dinamik panel veri analiz tahmincilerinin doğru ve tutarlı sonuçlar sunabilmesi için öncelikle bazı testlerin yapılması gerekmektedir. Bu testler dinamik panel veri modellerinin test edilmesinde tahmin yöntemlerinin güvenilirliği için yapılmaktadır. Tahmin yöntemlerinin güvenilirliğini ölçmek amacıyla kullanılan testler daha öncede ifade edildiği gibi; bağımsız değişkenin anlamlılığını ölçen Wald Testi, farkı alınan modelde araç değişkeni ile hata terimi arasında bir korelasyon olup olmadığını ölçen Sargan-Hansen Testi ve modelde bir otokorelasyon bulunup bulunmadığını ölçen “Arellano ve Bond Otokorelasyon Testi”dir. Arellano ve Bond otokorelasyon testinde “AR1” birinci dereceden otokorelasyonu sınarken, “AR2” ise ikinci dereceden otokorelasyonu sınamaktadır. Söz konusu testler fark GMM ve sistem GMM sonuçları ile birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 9: Dinamik Panel Veri Analizi Sonuçları

Değişkenler	Fark GMM		Sistem GMM	
	Tek Aşamalı GMM	İki Aşamalı GMM	Tek Aşamalı Sistem GMM	İki Aşamalı Sistem GMM
IHT _{t-1}	-7.849516 (0.0000)	-0.555643 (0.0000)*	-0.7362671 (0.000)	-0.7421592 (0.0000)*
K/Z	3.333771 (0.0010)	1.105023 (0.0000)*	1.059003 (0.0000)	1.177275 (0.0000)*
KK/Z	-2.483659 (0.0138)	-0.423619 (0.0000)*	-0.4607597 (0.006)	-0.3361028 (0.0000)*
HF	-38674.90 (0.3254)	-53853.76 (0.0067)*	-8298.871 (0.689)	-47183.32 (0.0460)**
Wald Testi	4.170448 (0.0068)	2491.743 (0.0000)*	128.74 (0.0000)	2.08 (0.0000)*
Sargan-Hansen Testi	198.2948 (0.0000)	11.6837 (0.471401)	212.92 (0.0000)	13.46 (0.997)
AR1	-7.796034 (0.0000)	-1.392299 (0.1638)	-2.65 (0.008)	-1.45 (0,147)
AR2	2.663599 (0.0077)	0.879015 (0.3794)	0.15 (0.881)	0.20 (0.844)

Not: Parantez içerisinde verilen değerler olasılık değerlerini, parantez üzerindeki değerler ise modele ilişkin katsayıları göstermektedir. Ayrıca * ve ** sırasıyla %1 ve %5 istatistiki anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 9’da bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki, fark GMM ve sistem GMM tahmincileri altında tek aşamalı ve iki aşamalı şekilde test edilmiştir. Her bir tahmincinin varsayım testleri ise tablonun sonunda verilmiştir. Dinamik panel veri analizine ilişkin sonuçların değerlendirilmesinde öncelikle GMM Tahmincileri için varsayım testlerinin sonuçlarına bakılması gerekmektedir. Varsayım testleri GMM tahmincilerinin geçerliliğinin sağlanması amacıyla yapılmaktadır. Buna göre; modelde bulunan katsayıların bireysel anlamlılıklarını test etmek ve kurulan modelin anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla başvuru Wald Testi olasılık değerinin her bir tahminci için $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. Modelde kullanılan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün sınanmasında Wald testine ait hipotezler ise aşağıdaki gibidir.

H₀: Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterli değildir.

H₁: Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterlidir.

Wald testi olasılık değerinin $p < 0,05$ olması kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durumda sıfır hipotezi reddedilmiştir ve alternatif hipotez kabul edilmiştir.

GMM tahmininde kullanılan araç değişkenlerin dışsal olması, başka bir ifade ile değişkenler arasında içsellik problemi olmaması gerekmektedir. Sargan-Hansen Testinde sıfır hipotezinin kabul edilmesi beklenmektedir. Sargan-Hansen Testi hipotezleri ise aşağıdaki gibidir.

H₀: Araç değişkenler dışsaldır. (moment koşulları geçerlidir)

H₁: Araç değişkenler içseldir. (moment koşulları geçerli değildir)

Tablo 9’da Sargan-Hansen testi sonuçlarına bakıldığında ise fark GMM ve sistem GMM tahmincileri tek aşamalı modellerin olasılık değerinin $p < 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu değer modellerde kullanılan araç değişkenlerin içsel olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda Sargan-Hansen testine ait sıfır hipotezi reddedilerek fark GMM ve sistem GMM tahmincileri tek aşamalı modellerinin bir bütün olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmamızda kurulan hipotezlerin test edilmesinde söz konusu modeller kapsam dışında bırakılmıştır. Fakat tabloda fark GMM ve sistem GMM tahmincileri iki aşamalı modellerin olasılık değerinin $p > 0,05$ olduğu görülmektedir. Bu sonuç fark GMM ve sistem GMM tahmincileri iki aşamalı modellerinin anlamlı olduğunu yani modelde kullanılan araç değişkenlerin içsel olmadığını göstermektedir.

Değişkenler arasında bir otokorelasyon problemi olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Arellano ve Bond’un otokorelasyon testinde (AR1-AR2 testi) GMM tahmincisinin etkin olabilmesi için ikinci mertebeden otokorelasyon problemi olmaması gerekmektedir. Bu testte temel hipotez “otokorelasyon yoktur” şeklinde kurulmaktadır. Modelde ikinci mertebeden otokorelasyon olmaması GMM tahminlerinin tutarlılığını ifade etmektedir.

Hata terimleri arasında ikinci dereceden otokorelasyon olup olmadığını belirleyen AR2 testi sonuçlarına bakıldığında, tek aşamalı fark GMM tahmincisi hariç diğer tüm modellerin olasılık değerlerinin $p > 0,05$ olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuç, kurulan modellerde hata terimleri arasında ikinci dereceden otokorelasyon olmadığını, ayrıca tek aşamalı fark GMM tahmincisi hariç diğer tüm modellerde GMM tahmincilerinin tutarlı olduğunu ifade etmektedir.

Arellano ve Bond'un otokorelasyon testine ait hipotezler ise aşağıdaki gibidir.

H_0 : Hata terimleri arasında ikinci mertebeden otokorelasyon yoktur.

H_1 : Hata terimleri arasında ikinci mertebeden otokorelasyon vardır.

Bu durumda tek aşamalı fark GMM tahmincisi hariç diğer tüm modellerin olasılık değerleri $p > 0,05$ olduğundan " H_0 : Hata terimleri arasında ikinci mertebeden otokorelasyon yoktur." hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifade ile elde edilen sonuç değişkenler arasında bir otokorelasyon problemi bulunmadığı göstermektedir.

Elde edilen tüm varsayım testlerinin (Wald, Sargan-Hansen, AR1 ve AR2) sonuçları değerlendirildiğinde yalnızca iki aşamalı fark GMM ve sistem GMM tahmincilerine ilişkin modellerin anlamlı olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında panel veri analizi sonuçlarının değerlendirilmesinde tek aşamalı fark GMM ve sistem GMM tahmincilerine ilişkin modeller kapsam dışında bırakılmıştır.

Bu anlamda tablo 9'dan elde edilen sonuçlardan hareketle öncelikle dinamik panel veri analizi sonuçlarına ilişkin iki aşamalı fark GMM sonuçları, daha sonra ise iki aşamalı sistem GMM sonuçları yorumlanacaktır.

IHT_{t-1} değişkeni için iki aşamalı fark GMM model tahmin sonucu incelendiğinde, model katsayısının -0.555643 , olasılık değerinin ise $(0,0000)$ olduğu gözlemlenmektedir. Olasılık değerinin $p < 0,05$ olması kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Model katsayısı; analize dahil edilen işletmeler üzerinde negatif tahakkuklar yöntemi kullanılarak hesaplanan bir önceki dönem ihtiyatlılık düzeyi ile cari dönemdeki ihtiyatlılık düzeyi arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

İki aşamalı fark GMM modelinin bağımsız değişkeni olan K/Z değişkeni katsayı değerinin 1.105023, olasılık değerinin ise (0.0000) olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerler kurulan modelin ve elde edilen sonuçların %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile dönem kar zararı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Fakat negatif tahakkuklar toplamı negatif olarak arttıkça, işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri artacağından, kurulan hipotezimizde de belirtildiği üzere dönem kar zararı ile ihtiyatlılık düzeyi arasında negatif bir ilişki olması beklenmektedir. Başka bir ifade ile negatif tahakkuklar negatif yönde, dönem kar zararı da pozitif yönde hareket ederse, bu durum işletmelerin ihtiyatlı olduğunu göstereceğinden elde edilen sonuç beklentimizle uyuşmamaktadır.

İki aşamalı fark GMM modelinin bağımsız değişkeni olan KK/Z değişkeni katsayı değerinin -0.423619, olasılık değerinin ise (0,0000) olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerler kurulan modelin ve elde edilen sonuçların %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca ihtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kar zararı arasında negatif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile bu durum negatif tahakkukların negatif yönde, toplam kapsamlı kar zararın da pozitif yönde hareket ettiğini ifade etmektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kar zarar arasında negatif bir ilişkinin bulunması beklentimiz ile uyuşmaktadır.

Ulusal ve uluslararası muhasebe literatüründe karlılık oranları ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, birbirlerini desteklemedikleri, yani karlılık oranları ile ihtiyatlılık düzeyi arasında bir ilişki olduğuna dair bir fikir birliği sağlanamadığı tespit edilmiştir. Örneğin; Zeytinoğlu ve Polat (2018)³⁷ ve Yuliarti ve Yanto (2017) çalışmalarında karlılık oranları ile ihtiyatlılık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşırken³⁸, Elshandidy ve Ahmed (2014) ise karlılık oranları ile ihtiyatlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır³⁹. Ayrıca Aminu ve Hassan (2017) ise

³⁷ Emin Zeytinoğlu, “Muhasebede İhtiyatlılığı Etkileyen Faktörler: Borsa İstanbul Örneği”, *International Journal Of Social Humanities Sciences Research (Jshsr)*, C. 5, S. 20(2018), s. 753

³⁸ Dita Yuliarti, Heri Yanto, “The Effect of Leverage, Firm Size, Managerial Ownership, Size of Board Commissioners and Profitability to Accounting Conservatism” *Accounting Analysis Journal* 6(2),2017

³⁹ Tamer Elshandidy, Ahmed Hassanein, “Do IFRS and Board of Directors’ Independence Affect Accounting Conservatism?”, *Applied Financial Economics*, C. 24, S. 16 (2014), s. 1091

koşullu ihtiyatlılık ile karlılık oranı arasında pozitif, koşulsuz ihtiyatlılık ile karlılık oranı arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır⁴⁰. Yukarıda değinilen söz konusu çalışmaların araştırma kapsamı incelendiğinde maksimum 7 yıl ile sınırlandırıldığı gözlemlenmiştir. Başka bir ifadeyle karlılık ve ihtiyatlılık düzeylerinin tespitinde kısa dönemli veriler kullanılmıştır. Kısa vadede ihtiyatlılık arttıkça karlılık azalacağından dolayı, ihtiyatlılık ölçümünde kısa dönemli verilerin kullanılması sağlıklı sonuçların ulaşılamamasına neden olacaktır. Ancak uzun vadede yavaş artan ihtiyatlılık düzeyi, istikrarlı bir kar artışı sağlamaktadır. Dolayısıyla 15 yıllık uzun dönemli verilerin kullanıldığı bu çalışmamızdan elde edilen sonuçlar, kısa dönemli benzer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında daha doğru ve anlamlı sonuçlar sunacaktır.

Bu anlamda iki aşamalı fark GMM modeli sonuçlarına göre dönem kar zararı ve toplam kapsamlı kar zarar ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişki birlikte yorumlandığında; dönem kar zararı ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişki kurulan hipotezi desteklemezken, toplam kapsamlı kar ve ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişki ise kurulan hipotezi desteklemektedir. Dolayısıyla iki aşamalı fark GMM modeli sonuçlarına göre analize dahil edilen işletmelerin Givoly ve Hayn (2000)'ın negatif tahakkuklar yöntemine göre hesaplanan işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile toplam kapsamlı kar arasında negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuç analize dahil edilen işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri negatif olarak arttıkça, toplam kapsamlı kar zararının arttığını göstermektedir.

İki aşamalı fark GMM modelinin son bağımsız değişkeni olan HF değişkeni katsayı değerinin -53853.76, olasılık değerinin ise 0,0067 olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerler kurulan modelin ve elde edilen sonuçların %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu, ayrıca ihtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile bu durum negatif tahakkukların negatif yönde, dönem sonu hisse senedi fiyatının pozitif yönde hareket ettiğini ifade

⁴⁰ Lawal Aminu, Shehu Usman Hassan, "Accounting Conservatism And Financial Performance Of Nigerian Deposit Money Banks", Scholedge International Journal of Business Policy & Governance, Vol:4, Issue:12, (2017), s.124

etmektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif bir ilişkinin bulunması beklentimiz ile uyusmaktadır.

Uluslararası muhasebe literatüründe karlılık oranları ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişkinin sonuçlarında olduğu gibi, dönem sonu hisse senedi fiyatı ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişkinin sonuçlarının da birbirlerini desteklemedikleri, çalışmaların sonuçları arasında bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Örneğin Ademola vd. (2017)⁴¹ ile Francis vd. (2013)⁴² çalışmalarında ihtiyatlılık ile hisse senedi fiyatı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşırlarken, Ishandidy ve Hassanein (2014) ise çalışmasında ihtiyatlılık ile hisse senedi fiyatı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır⁴³. Bu açıdan çalışmamızda ihtiyatlılık düzeyi hesaplanırken negatif tahakkuklar yönteminin kullanılması yani negatif tahakkuklar tutarının negatif olarak artması işletmelerin ihtiyatlı davrandığı anlamına geldiğinden, çalışmamız Ademola vd. (2017) ile Francis vd. (2013)'in çalışmalarını desteklemektedir.

İki aşamalı sistem GMM modeli tahmin sonuçları incelendiğinde, IHT_{t-1} değişkeni için model katsayısının -0.7421592, olasılık değerinin ise (0,0000) olduğu gözlemlenmektedir. Olasılık değerinin $p < 0,05$ olması kurulan modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Model katsayısı; analize dahil edilen işletmeler üzerinde negatif tahakkuklar yöntemi kullanılarak hesaplanan bir önceki dönem ihtiyatlılık düzeyi ile cari dönemdeki ihtiyatlılık düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

İki aşamalı sistem GMM modelinin bağımsız değişkeni olan K/Z değişkeni katsayı değerinin 1.177275, olasılık değerinin ise (0.0000) olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerler kurulan modelin ve elde edilen sonuçların %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile dönem kar zararı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Fakat negatif tahakkuklar toplamı negatif olarak arttıkça, işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri artacağından, kurulan hipotezimizde de belirtildiği

⁴¹ Osundina J Ademola, Olayinka I Moses, "Accounting Conservatism and Its Benefits to Shareholders in Developing Capital Market: Evidence from Nigeria", *Journal of Accounting and Finance* Vol. 17(1), 2017.

⁴² Bill Francis vd., "The Benefits of Conservative Accounting to Shareholders", *Accounting Horizons American Accounting Association*, Vol. 27, No. 2(2013), s. 319

⁴³ Tamer Ishandidy ve Ahmed Hassanein, "Do IFRS and Board of Directors' Independence Affect Accounting Conservatism?" *Applied Financial Economics*, Vol. 24, No. 16(2014), s. 1091.

üzere dönem kar zararı ile ihtiyatlılık düzeyi arasında negatif bir ilişki olması beklenmektedir. Başka bir ifade ile negatif tahakkuklar negatif yönde, dönem kar zararı da pozitif yönde hareket ederse, bu durum işletmelerin ihtiyatlı olduğunu göstereceğinden elde edilen sonuç beklentimizle uyuşmamaktadır.

İki aşamalı Sistem GMM modelinin bağımsız değişkeni olan KK/Z değişkeni katsayı değerinin -0.3361028, olasılık değerinin ise (0,0000) olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerler kurulan modelin ve elde edilen sonuçların %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca ihtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kar zararı arasında negatif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile bu durum negatif tahakkukların negatif yönde, toplam kapsamlı kar zararın da pozitif yönde hareket ettiğini ifade etmektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kar zarar arasında negatif bir ilişkinin bulunması beklentimiz ile uyuşmaktadır.

İki aşamalı sistem GMM modelindeki bağımsız değişkenler olan K/Z ve KK/Z değişkenleri ile, bağımlı değişken olan IHT değişkeni arasındaki ilişki literatür bağlamında incelendiğinde; iki aşamalı fark GMM sonuçları ile benzer yorumlar geçerlidir. İhtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kar ve dönem kar zararı arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat ulusal ve uluslararası muhasebe literatüründe karlılık oranları ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, birbirlerini desteklemedikleri, yani karlılık oranları ile ihtiyatlılık düzeyi arasında bir ilişki olduğuna dair bir fikir birliği sağlanamadığı tespit edilmiştir. Örneğin; Zeytinoğlu ve Polat (2018) ve Yuliarti ve Yanto (2017) çalışmalarında karlılık oranları ile ihtiyatlılık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşırken , Elshandidy ve Ahmed (2014) ise karlılık oranları ile ihtiyatlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Aminu ve Hassan (2017) ise koşullu ihtiyatlılık ile karlılık oranı arasında pozitif, koşulsuz ihtiyatlılık ile karlılık oranı arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu anlamda iki aşamalı sistem GMM modeli sonuçlarına göre dönem kar zararı ve toplam kapsamlı kar zarar ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişki birlikte yorumlandığında; dönem kar zararı ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişki kurulan

hipotezi desteklemezken, toplam kapsamlı kar ve ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişki ise kurulan hipotezi desteklemektedir. Dolayısıyla iki aşamalı sistem GMM modeli sonuçlarına göre analize dahil edilen işletmelerin Givoly ve Hayn (2000)'ın negatif tahakkuklar yöntemine göre hesaplanan ihtiyatlılık düzeyleri ile toplam kapsamlı kar arasında negatif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuç analize dahil edilen işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri negatif olarak arttıkça, toplam kapsamlı kar zararının arttığını göstermektedir.

İki aşamalı sistem GMM modelinin son bağımsız değişkeni olan HF değişkeni katsayı değerinin -47183.32, olasılık değerinin ise (0,0460) olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerler kurulan modelin ve elde edilen sonuçların %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu, ayrıca ihtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile bu durum negatif tahakkukların negatif yönde, dönem sonu hisse senedi fiyatının ise pozitif yönde hareket ettiğini ifade etmektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif bir ilişkinin bulunması beklentimiz ile uyumaktadır.

Uluslararası muhasebe literatüründe karlılık oranları ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişkinin sonuçlarında olduğu gibi, dönem sonu hisse senedi fiyatı ile ihtiyatlılık düzeyi arasındaki ilişkinin sonuçlarının da birbirlerini desteklemedikleri, çalışmaların sonuçları arasında bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Örneğin Francis vd. (2013), Ademola vd. (2017) ile Zhong ve Li (2017) çalışmalarında ihtiyatlılık ile hisse senedi fiyatı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşırlarken, lshandidy ve Hassanein (2014) ise çalışmasında ihtiyatlılık ile hisse senedi fiyatı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu açıdan çalışmamızda ihtiyatlılık düzeyi hesaplanırken negatif tahakkuklar yönteminin kullanılması yani negatif tahakkuklar tutarının negatif olarak artması işletmelerin ihtiyatlı davrandığı anlamına geldiğinden, çalışmamız Francis vd. (2013), Ademola vd. (2017) ve Zhong ve Li (2017)'nin çalışmalarının sonuçlarıyla örtüşmektedir.

İki aşamalı Fark GMM ve Sistem GMM sonuçları bağımlı ve bağımsız değişkenler açısından birlikte yorumlandığında her iki tahminden elde edilen sonuçların birbirini

desteklediği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda araştırmanın hipotezleri, beklenen etki ve tahminlere ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo 10: Araştırmanın Hipotezleri, Beklenen Etki ve Tahminlere İlişkin Sonuçlar

Hipotezler	Beklenen Etki	Sonuç
H₁ :TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, uzun vadede dönem kârında dengeli bir artışı sağlamaktadır	Negatif	Pozitif
H₂ : TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, uzun vadede kapsamlı kârda dengeli bir artışı sağlamaktadır	Negatif	Negatif
H₃ :TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem sonu hisse senedi fiyatlarını da artırmaktadır.	Negatif	Negatif

Not: Tabloda belirtilen sonuçlar iki aşamalı fark GMM ve sistem GMM sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 10'da görüldüğü üzere H₁ hipotezinden elde edilen sonucun beklentimizle uyuşmadığı, H₂ ve H₃ hipotezlerinden elde edilen sonuçların ise beklentimiz ile uyuştuğu gözlemlenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son dönemlerde ihtiyatlılık ilkesi üzerine yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, ihtiyatlılık ilkesinin hem ülke hem de işletmeler açısından finansal raporlama üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. İhtiyatlılık düzeyi yüksek olan işletmelerin, ihtiyatlılık düzeyi düşük olan işletmelere göre finansal açıdan daha başarılı olacağı düşünüldüğünde, ihtiyatlılık ilkesinin işletme sahibi ve yöneticiler, çalışanlar, tedarikçiler ve diğer paydaşlarla ilişkili olduğu aşikardır. Bu açıdan geniş bir kitleyi etkileyen ihtiyatlılık ilkesi, muhasebe literatüründe ele alınması gereken önemli bir konu olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada varlıklardaki değer düşüklükleri ile olası yükümlülükler için ayrılan karşılıklar; Tekdüzen Muhasebe Sistemi, TMS/TFRS VE BOBİ FRS kapsamında ele alınmış ve karşılaştırılmıştır. Ülkemizde Tekdüzen Muhasebe Sistemi vergi yasalarının etkisinde kaldığından, değerlendirme farkları vergi yasalarındaki değerlendirme ölçütlerine göre belirlenmiştir. Buradaki amaç devletin temel gelir kaynağının vergiler olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle devlet vergi kaybına uğramamak için değerlendirme ölçüleri ile alt sınırlar belirleyerek varlıkların ve dönem kâr/zararının olduğundan düşük hesaplanmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Varlıklardaki değer düşüklükleri ile olası yükümlülükler için ayrılan karşılıkların hesaplanması TMS/TFRS ve BOBİ FRS açısından karşılaştırıldığında iki standart seti arasında kısmen farklı noktalar olsa da genel olarak birbirleriyle uyumlu oldukları söylenebilir.

Çalışmamızda, BIST'te 2005-2019 yılları arasında kesintisiz olarak işlem gören 16 işletme üzerinde ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Finansal sürdürülebilirlik bağlamında TMS/TFRS'lere göre raporlama yapan işletmelerin dönem kârı ve toplam kapsamlı kâr rakamları ile dönem sonu hisse senedi fiyatları ele alınmıştır. Araştırmada ihtiyatlı muhasebe anlayışını uygulayan işletmelerin elde ettikleri kârları ile dönem sonu hisse senedi fiyatlarının artması beklenmektedir. İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin belirlenmesinde Givoly ve Hayn (2000) tarafından geliştirilen negatif tahakkuklar yöntemi kullanılmıştır. Negatif

tahakkuklar yönteminin kullanılmasının nedeni ise borsaya kote olmayan işletmeler üzerinde de kolaylıkla uygulanabilmesidir..

Negatif tahakkuklar; toplam tahakkuklar ile operasyonel tahakkukların farkı alınarak hesaplanmaktadır. Toplam tahakkuklar, operasyonel tahakkuklar ve operasyonel olmayan tahakkukların toplamından oluşmaktadır. Burada operasyonel tahakkukların hesaplanabilmesi için dönem içerisinde ortaya çıkan ticari alacaklar, stoklar ve peşin ödenmiş giderlerdeki değişimler toplamından, ticari borçlar ve ödenecek vergilerdeki değişim tutarlarının çıkartılması gerekmektedir. Toplam tahakkukların hesaplanmasında ise işletmelerin dönem net kârı ile amortismanlar toplamından, dönem içerisinde ortaya çıkan işletme faaliyetlerinden nakit akışları toplamının çıkartılması sureti ile hesaplanmıştır. Negatif tahakkuklar toplamı negatif olarak arttıkça işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, başka bir ifade ile tahakkukların negatif yönde hareket etmesi, işletmelerin ihtiyatlı olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir.

İşletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlikleri arasındaki ilişki dört değişken üzerinden test edilmiştir. Bu değişkenler ihtiyatlılık düzeyi, dönem kâr zararı, toplam kapsamlı kâr zarar ve dönem sonu hisse senedi fiyatlarıdır. Araştırmada kullandığımız değişkenlerden ihtiyatlılık düzeyi bağımlı değişken, dönem kârı, toplam kapsamlı kâr ve dönem sonu hisse senedi fiyatları ise bağımsız değişken olarak dikkate alınmıştır

Bu doğrultuda araştırmamızda üç hipotez test edilmiştir. Test edilen birinci hipotezimiz; TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, uzun vadede dönem kârında dengeli bir artışı sağlamaktadır. İkinci hipotezimiz; TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, uzun vadede kapsamlı kârda dengeli bir artışı sağlamaktadır. Üçüncü hipotezimiz ise; TMS/TFRS'leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem sonu hisse senedi fiyatlarını da artırmaktadır.

Araştırmamızda Borsa İstanbul'da işlem gören işletmelerin hazırladıkları finansal tablolar incelenmiş ve bu finansal tablolardan hareketle ihtiyatlılık ile finansal sürdürülebilirlik arasında bir ilişki olup olmadığı test edilmiştir. Finansal tablolara ilişkin verilerin bir kısmı Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'tan, diğer bir kısmı ise Borsa

İstanbul'un veri deposu olan datastore'dan elde edilmiştir. Elde edilen veriler ise EViews 10 ve STATA 16.0 paket programları kullanılarak test edilmiştir

Çalışmada hipotezlerimizi test etmek ve araştırmamızın sonucuna sağlıklı bir şekilde ulaşabilmek için zaman ve kesit serilerinin birleştirilerek analiz edilmesine olanak sağlayan dinamik panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Panel veri analizi; statik panel veri analizi ve dinamik panel veri analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Analizde kullanılan veri setinde ihtiyatlılık düzeyi bağımlı değişkenin, gecikmeli değişken olarak dikkate alınmasından dolayı, dinamik panel veri analizi yönteminin kullanılması tercih edilmiştir.

Analizde ihtiyatlılık düzeyleri ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi test etmek üzere öncelikle ihtiyatlılık düzeyi, dönem kârı, toplam kapsamlı kâr ve dönem sonu hisse senedi fiyatları değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Daha sonra ise dinamik panel veri analizi sonucuna ulaşmadan önce, araştırmacılara ön bilgi sağlamak amacıyla bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları verilmiştir. Bu sonuçlara göre ihtiyatlılık düzeyi değişkeni ile dönem kâr/zarar değişkeni arasında pozitif ve aşırı zayıf bir ilişki olduğu, ihtiyatlılık düzeyi ile toplam kâr/zarar değişkeni arasında negatif ve aşırı zayıf bir ilişki olduğu, ihtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif ve aşırı zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon analizi ile elde edilen sonuçlar, değişkenler arasındaki ilişkinin yönü açısından, dinamik panel veri analizi sonuçlarıyla paralel olduğu görülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen değerlerin tutarlı ve sapmasız olabilmesi için bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmaması gerekmektedir.

Dinamik panel veri analizi sonuçları değerlendirilirken öncelikle tahmincilerin güvenilirliği açısından GMM Tahmincileri için güvenilirliğini ifade eden varsayım testlerinin sonuçlarına bakılmıştır. Dinamik panel veri analiz tahmincilerinin doğru ve tutarlı sonuçlar sunabilmesi için yapılan varsayım testleri ise bağımsız değişkenin anlamlılığını ölçen Wald Testi, farkı alınan modelde araç değişkeni ile hata terimi arasında bir korelasyon olup olmadığını ölçen Sargan-Hansen Testi ve modeldeki otokorelasyonu ölçen Arellano ve Bond otokorelasyon testleridir.

Varsayım testlerinin sonuçlarına göre tek aşamalı ve iki aşamalı fark GMM ve sistem GMM tahmincilerinin tümü için, Wald testi olasılık değerinin $p < 0,05$ olması kurulan modellerin anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle sıfır hipotezi reddedilerek, “Bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni açıklamada yeterlidir” alternatif hipotezi kabul edilmiştir.

Değişkenler arasında bir otokorelasyon problemi olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Arellano ve Bond otokorelasyon testinde (AR1-AR2 testi) ise tek aşamalı fark GMM tahmincisi hariç diğer tüm modellere ait olasılık değerlerinin $p > 0,05$ olması değişkenler arasında bir otokorelasyon problemi olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla “ H_0 : Hata terimleri arasında ikinci mertebeden otokorelasyon yoktur” hipotezi kabul edilmiştir.

Sargan-Hansen testi sonuçlarına göre ise fark GMM ve sistem GMM tahmincileri tek aşamalı modellerin olasılık değerinin $p < 0,05$ olduğu tespit edilmiştir. Bu değer kullanılan araç değişkenlerin içsel olduğunu ifade ettiğinden, Sargan-Hansen testine ait “ H_0 : Araç değişkenler dışsaldır. (moment koşulları geçerlidir)” hipotezi reddedilerek Fark GMM ve Sistem GMM tahmincileri tek aşamalı modellerinin bir bütün olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla söz konusu modeller kapsam dışında bırakılarak, en güvenilir tahminciler olasılık değerlerinin $p > 0,05$ olduğu iki aşamalı fark GMM ve Sistem GMM Tahmincileri olduğu belirlenmiştir.

Varsayım testleri (Wald, AR1 ve AR2, Sargan-Hansen) sonuçları birlikte değerlendirildiğinde bağımlı ve bağımsız değişkenler için en güvenilir tahmincilerin iki aşamalı fark GMM ve iki aşamalı sistem GMM Tahmincileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İki aşamalı fark GMM ve iki aşamalı sistem GMM Tahmincileri altında araştırmamızda kurulan hipotezler test edilmiştir. “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem kârını da artırmaktadır.” hipotezimize göre iki aşamalı fark GMM ve iki aşamalı sistem GMM Tahmincileri sonuçları değerlendirildiğinde ihtiyatlılık düzeyi ile dönem kâr zararı arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat negatif tahakkuklar toplamı negatif olarak arttıkça, işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri artacağından, kurulan hipotezimizde de

belirtildiği üzere dönem kâr zararı ile ihtiyatlılık düzeyi arasında negatif bir ilişki olması beklenmektedir.

Başka bir ifade ile negatif tahakkuklar negatif yönde, dönem kâr zararı da pozitif yönde hareket ederse, bu durum işletmelerin ihtiyatlı olduğunu göstereceğinden elde edilen sonuç beklentimizle uyuşmamaktadır.

“TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, toplam kapsamlı kârı da artırmaktadır.” hipotezimize göre iki aşamalı fark GMM ve iki aşamalı sistem GMM Tahmincileri sonuçları değerlendirildiğinde ihtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kâr zarar arasında negatif bir ilişki bulunduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum negatif tahakkukların negatif yönde, toplam kapsamlı kâr zararın da pozitif yönde hareket ettiğini ifade etmektedir. İhtiyatlılık düzeyi ile toplam kapsamlı kâr zarar arasında negatif bir ilişkinin bulunması beklentimiz ile uyuşmaktadır.

“TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem sonu hisse senedi fiyatlarını da artırmaktadır.” hipotezimize göre iki aşamalı fark GMM ve iki aşamalı sistem GMM Tahmincileri sonuçları değerlendirildiğinde ihtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç negatif tahakkukların negatif yönde, dönem sonu hisse senedi fiyatının pozitif yönde hareket ettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla ihtiyatlılık düzeyi ile dönem sonu hisse senedi fiyatı arasında negatif bir ilişkinin bulunması beklentimiz ile uyuşmaktadır.

Sonuç olarak “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem kârını da artırmaktadır.” hipotezimiz reddedilerek, işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri negatif olarak arttıkça, dönem kâr zararı da azalmaktadır sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, toplam kapsamlı kârı da arttırmaktadır” hipotezi kabul edilmiştir. Son olarak ise “TMS/TFRS’leri uygulayan işletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin artması, dönem sonu hisse senedi fiyatlarını da artırmaktadır.” hipotezimiz kabul edilerek, analize dahil edilen işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile dönem sonu hisse senedi fiyatları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre işletmelere ve konuyla ilgili araştırmacılara aşağıdaki gibi öneriler yapılabilir.

- Finansal sürdürülebilirlik açısından işletmelerin başarılı olabilmeleri için ihtiyatlılık uygulamalarına daha fazla önem vermeleri gerektiği
- İşletmelerin ihtiyatlılık düzeylerinin hisse senedi fiyatlarına etkisi göz önüne alındığında, paydaşların menfaatlerinin korunabilmesi açısından ihtiyatlılık uygulamalarına önem vermesi gerektiği
- İhtiyatlılık düzeyi ile finansal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi farklı işletme verileriyle tekrar analiz etmek ve ayrıca işletmelerin ihtiyatlılık düzeyleri ile kaldıraç oranları arasındaki ilişkiye de bakmak konunun literatürde yaygınlaşabilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Makaleler

- ABED Suzan, Jomana Al-badainah, Jamal Abu Serdaneh, “The Level of Conservatism in Accounting Policies and Its Effect on Earnings Management”, *International Journal of Economics and Finance*, Vol. 4, No. 6; June 2012, ss.78-85
- ADEMOLA, Osundina J, Olayinka Moses, “Accounting Conservatism and Its Benefits to Shareholders in Developing Capital Market: Evidence from Nigeria”, *Journal of Accounting and Finance*, Vol. 17, No.1, 2017, ss.89-96
- AHMED Farhan, Neha Advani, Muhammad Kashif, “Earnings Management and Dividend Policy: Empirical Evidence from Major Sectors of Pakistan”, *European Journal of Business and Management*, Vol. 4, No.1, 2017, ss.182-190
- AKSARAYLI Mehmet, Özge Saygın “Algılanan Hizmet Kalitesi ve Lojistik Regresyon Analizi Ile Hizmet Tercihine Etkisinin Belirlenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2011, ss.21-37.
- AKTÜRK Ahmet ve Durmuş Acar, “Muhasebede İhtiyatlılık Kavramı Ve Temelleri”, *Mali Çözüm Dergisi*”, Eylül-Ekim 2012, ss.17-38.
- AMINU Lawal , Shehu Usman Hassan, “Accounting Conservatism And Financial Performance Of Nigerian Deposit Money Banks”, *Scholedge International Journal of Busines Policy & Governance*, Vol.04, Issue 12, 2017, ss.124-135
- ANWER S, Scott Duellman, “Accounting Conservatism And Board Of Director Characteristics: An Empirical Analysis”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 43, S. 2, 2007, ss. 411-37.
- ANWER S. Ahmed vd., “Accounting Conservatism and the Valuation of Accounting Numbers: Evidence on the Feltham-Ohlson (1996) Model”, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, C. 15, S. 3, 2000, ss. 271-92

- ANWER S.Ahmed-Bruce K.-Billings-RichardM. Morton-Mary Stanford., "The Role of Accounting Conservatism in Mitigating Bondholder-Shareholder Conflicts over Dividend Policy and in Reducing Debt Costs", *The Accounting Review*, C. 77, S. 4 , 2002, ss. 867-90
- ARACI Hakan, Filiz Yüksel, "Sürdürülebilirlik Performansının Ölçülmesi: Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Sürdürülebilir Katma Değerinin Hesaplanması", *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, C. 30, 2016, ss. 786-801-801
- ATAMAN Başak, "TFRS Tam Set ile BOBİ FRS'larına Genel Bakış ve Değerlendirme", Prof. Dr. Fehmi Yıldız Anısına Muhasebe Finans Ve Denetimde Güncel Konular, Trakya Üniversitesi Yayın No:191, Edirne, Aralık, 2017, ss.9-23
- AYGÜN Davut, "Yaratıcı Muhasebe Stratejileri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.8, S.2, 2013 ss.49-69.
- AYGÜN Davut, Uğur Kaya, "TMS-19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Kapsamında Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Muhasebeleştirilmesi", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 2, 2013, ss.151-169
- AYTAÇ Alp, Ümit Gücenme Gençoğlu, "Maddi Duran Varlıklar ve Amortismanlar Açısından TFRS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS Taslağı ve MSUGT daki Uygulamaların Karşılaştırılması", *Business and Economics Research Journal*, C. 11, S. 3, 2020, ss. 753-67
- BADİ Baltagi, "Forecasting with Panel Data", *Discussion Paper Series 1: Economic Studies*, No: 25, 2006
- BAHAR Ozan, Kurtuluş Bozkurt, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 2, 2010 , ss. 255-65.
- BALACIU Diana vd., "A Brief Review Of Creative Accounting Literature And Its Consequences In Practice", *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, C. 1, S. 11, 2009, ss. 1-16.

- BALAKRISHNAN Karthik, Ross Watts, Luo Zuo, "The Effect of Accounting Conservatism on Corporate Investment During the Global Financial Crisis: The Effect Of Accounting Conservatism", *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 43, S. 5-6 ,2016, ss. 513-42
- BALCI Baki Rıza, "Yeni Muhasebe Düzeninde Mali Kâr Hesaplamaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.27, S.1, 2012 , ss.159-179.
- BALL Ray and Shivakumar, "The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition", *Journal of Accounting Research*, Vol. 44 No. 2, 2006.
- BALL Ray S. P Kothari, Ashok Robin, "The Effect Of International Institutional Factors On Properties Of Accounting Earnings", *Journal of Accounting and Economics*, C. 29, S. 1, 2000, ss. 1-51
- BALL Ray, Ashok Robin, Gil Sadka, "Is Financial Reporting Shaped by Equity Markets or by Debt Markets? An International Study of Timeliness and Conservatism", *Review of Accounting Studies*, C. 13, S. 2, 2008, ss. 168-205
- BALL Ray, Lakshmanan Shivakumar, "Earnings Quality In UK Private Firms: Comparative Loss Recognition Timeliness", *Journal of Accounting and Economics*, C. 39, S. 1, 2005, ss. 1-64
- BALL Ray, vd. "On Estimating Conditional Conservatism", *The Accounting Review*, C. 88, S. 3, 2013, ss. 755-87
- BALL, Ray Ashok Robin, Joanna Shuang Wu, "Incentives Versus Standards: Properties Of Accounting Income In Four East Asian Countries", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 36, No. 1, 2003, ss. 235-70,
- BARKER Richard, "Conservatism, Prudence And The IASB's Conceptual Framework", *Accounting And Business Research*, Vol. 45, No. 4, 2019, ss.514-538.
- BASU Sudipta, "The Conservatism Principle and the Asymmetric Timeliness of Earnings¹", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 24, No. 1, 1997, ss. 3-37,

- BAUMAN Mark P., “An Empirical Investigation of Conservatism in Book Value Measurement”, *Managerial Finance*, Vol.25, No.12, 1999, ss.42-57
- BAYRİ, Osman “Tekdüzen Muhasebe Sistemine ve Türkiye Muhasebe Finansal Raporlama Standartlarına Göre Gelir Tablolarının Biçimsel Yapısı, Kapsamı ve İçeriğinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 47, 2010, ss. 95-110.
- BEATTİE Vivien vd., “Extraordinary Items and Income Smoothing: A Positive Accounting Approach”, *Journal of Business Finance & Accounting*, Vol. 21, No. 6, 1994, ss. 791-811
- BEATTY Anne, Joseph Weber, Jeff Jiewei Yu, “Conservatism and Debt”, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 45, No. 2, 2008, ss. 154-74,
- BEAVER William H., Stephen G. Ryan, “Biases and Lags in Book Value and Their Effects on the Ability of the Book-to-Market Ratio to Predict Book Return on Equity”, *Journal of Accounting Research*, Vol. 38, No. 1, 2000, ss. 127-148.
- BEAVER William H., Stephen G. Ryan, “Conditional and Unconditional Conservatism: Concepts and Modeling”, *Review of Accounting Studies*, Vol. 10, No. 2-3, 2005, ss. 269-309.
- BEEKES Wendy, Peter Pope, Steven Young, “The Link Between Earnings Timeliness, Earnings Conservatism and Board Composition: Evidence from the UK”, *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 12, No. 1 , 2004, ss. 47-59
- BELL Timothy B., Joseph V. Carcello, “A Decision Aid for Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 19, No. 1, 2000, ss. 169-84
- BEZİRCİ Muhammet, Nebi Salih Karahan, "Muhasebe Kayıt Sürecindeki Manipülasyonların Neden Ve Sonuç İlişkisinin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research)*, C.15 S:29, 2015, ss.216-240

- BLUNDELL, Richard Stephen Bond, "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, Vol. 87, No. 1, 1998, ss. 115-143, 16
- BOND Stephen R., "Dynamic Panel Data Models: A Guide To Micro Data Methods And Practice", *Portuguese Economic Journal* Volume 1, 2002, ss. 141–162
- BOUALLEGUI, Imen "The Dynamics of Capital Structure: Panel Data Analysis. Evidence from New High-Tech German Firms", *SSRN Electronic Journal*, 2006,
- BROWN William D. vd," Conditional Conservatism and the Value Relevance of Accounting Earnings: An International Study", *European Accounting Review*, Vol 15, No 4, 2007, ss.605-626.
- BUSHMAN Robert M., Joseph D. Piotroski, "Financial reporting incentives for conservative accounting: The Influence Of Legal And Political Institutions", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 42, No. 1, 2006, ss. 107-48.
- CALLEN Jeffrey L., Dan Segal, Ole-Kristian Hope, "The Pricing of Conservative Accounting and the Measurement of Conservatism at the Firm-Year Level", *Review of Accounting Studies*, Vol. 15, No. 1, 2010, ss. 145-78
- CARPENTER Tina D., Jane L. Reimers, "Unethical and Fraudulent Financial Reporting: Applying the Theory of Planned Behavior", *Journal of Business Ethics*, C. 60, S. 2, 2005, ss. 115-29
- CHEN Qi, Thomas Hemmer, Yun Zhang, "On the Relation between Conservatism in Accounting Standards and Incentives for Earnings Management", *Journal of Accounting Research*, C. 45, S. 3, 2007, ss. 541-65
- CHENG Qiang, "What Determines Residual Income?", *The Accounting Review*, C. 80, S. 1, 2005, ss. 85-112
- CHOI Wooseok, "Bank Relationships and the Value Relevance of the Income Statement: Evidence from Income-Statement Conservatism", *Journal of Business Finance & Accounting*, C. 34, S. 7-8, 2007, ss. 1051-72

- ÇINAR Serkan, "OECD Ülkelerinde Kişi Başına GSYİH Durağan Mı?: Panel Veri Analizi", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, 2010 ss.491-601
- ÇITAK Nermin, "Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?", Mali Çözüm Dergisi, Sayı 91, 2009.
- ÇOPUR VARDAR Gizem, "Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu Ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, C. 20, 2018, ss. 150-72.
- DEMİRCİ N.Savaş, "Serbest Nakit Akışlarının Şirket Değerine Etkisi: Serbest Nakit Akış Teorisi Bağlamında BIST 100 Endeksi Üzerine Dinamik Panel Veri Analizi, ", Journal of Business Research - Turk, C. 9, S. 2, 2017, ss. 283-299
- DIETRICH J. Richard, Karl A. Muller, Edward J. Riedl, "Asymmetric Timeliness Tests of Accounting Conservatism", Review of Accounting Studies, C. 12, S. 1, 2007, ss. 95-124
- DİKMEN Beyhan Beller, "Tarımsal Ürünlerin Tekdüzen Muhasebe Sistemi, TMS 41 ve VUK'a Göre Muhasebeleştirilmesi: Şeker Pancarı Üretim İşletmesinde Bir Uygulama", Journal of International Social Research, C. 12, S. 68 , 2020, ss. 1050-60
- DİNÇ Engin, "Muhasebe ve Vergi Kuralları Arasındaki İlişki Ve Gelir Vergileri (TMS 12) Standardının Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S:28 , 2007, ss.21-48.
- DİNÇ Engin, Oğuz Yusuf Atasel, "Türkiye'deki Muhasebe Anlayışının Gelişim Süreci Ve Mevcut Durumun İncelenmesi", KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 12, 2016, ss.267-283.
- DOS SANTOS Arivaldo, Edilson Paulo, "Deferral of currency variation losses as an earnings management tool", Brazilian Business Review (English Edition), C. 3, S. 1, 2006, ss. 15-31

DÖKMEN Gökhan, “Yolsuzlukların Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 13, S. 1, 2012 , ss. 41-51.

E. PERRY Susan, Thomas H. Williams, “Earnings management preceding management buyout offers”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 18, S. 2, 1994, ss. 157-79

ECKEL Norm, "Income Smoothing Hypotheses Revisited", *Abacus*, Vol:17, No:1. 1981.

ELİTAŞ Bilge Leyli, “Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 58 (2013), ss. 41-54.

ELSHANDİDY Tamer, Ahmed Hassanein, “Do IFRS and Board of Directors’ Independence Affect Accounting Conservatism?”, *Applied Financial Economics*, C. 24, S. 16, 2014, ss. 1091-1102

ERATAŞ Filiz, Hayriye Başçı Nur, Melih Özçalık, “Feldstein-Horioka Bilmecesinin Gelişmiş Ülke Ekonomileri Açısından Değerlendirilmesi: Panel Veri Analizi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 3, Sayı 2, 2013 , ss.18-33

ERICKSON Merle, Shiing-wu Wang, “Earnings management by acquiring firms in stock for stock mergers”, *Journal of Accounting and Economics*, C. 27, S. 2, 1999, ss. 149-76

ERTUĞRUL Ayşe Nilgün, “Geleneksel Muhasebeden Uluslararası Finansal Raporlamaya Geçişte İhtiyatlılık Kavramı”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2014, ss.215-227.

EVANS, M., Houston, R., Peters, M., and Pratt J. Earnings Management under US GAAP and IFRS, 2012. https://www.researchgate.net/profile/Jamie_Pratt2/publication/267826513_Earnings_Management_under_US_GAAP_and_IFRS/links/54823a800cf2e5f7ceac4d36/Earnings-Management-under-US-GAAP-and-IFRS.pdf. (Erişim Tarihi:01.09.2019).

- FİDAN Mehmet Maşuk, “Ticari Alacaklarda Değer Düşüklüğü–TFRS 9 Finansal Araçlar Standardının Basit Yaklaşımı ve Vergi Usul Kanunu Karşılaştırılması”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2019, ss. 37-58
- FRANCIS Jennifer vd., “Costs of Equity and Earnings Attributes”, The Accounting Review, C. 79, S. 4, 2004, ss. 967-1010
- FRANCİS Bill, Iftekhar Hasan, Qiang Wu, “The Benefits of Conservative Accounting to Shareholders: Evidence from the Financial Crisis”, Accounting Horizons, Vol. 27, no. 2, 2013, ss. 319-46,.
- FRANCİS Bill, vd. “The Benefits of Conservative Accounting to Shareholders”, Accounting Horizons American Accounting Association, Vol. 27, No. 2, 2013, DOI: 10.2308/acch-50431 2013, ss. 319–346
- FUDENBERG Drew, Jean Tirole, “A Theory of Income and Dividend Smoothing Based on Incumbency Rents”, Journal of Political Economy, C. 103, S. 1, 1995, ss. 75-93
- GAO Pingyang, "A Measurement Approach to Conservatism and Earnings Management", Journal of Accounting and Economics, C. 55, S. 2-3, 2013, ss. 251-268
- GARCÍA LARA Juan Manuel, Araceli Mora, “Balance Sheet Versus Earnings Conservatism In Europe”, European Accounting Review, C. 13, S. 2, 2004, ss. 261-92
- GARCÍA LARA Juan Manuel, vd., “The Economic Determinants of Conditional Conservatism”, Journal of Business Finance & Accounting, C. 36, S. 3-4, 2009, ss. 336-372
- GARCÍA LARA Juan Manuel, vd., “Accounting Conservatism and Corporate Governance”, Review of Accounting Studies, C. 14, S. 1 , 2009, ss. 161-201
- GASSEN Joachim vd., “International Differences in Conditional Conservatism –The Role of Unconditional Conservatism and Income Smoothing”, European Accounting Review, C. 15, S. 4 ,2006, ss. 527-564

- GÜCENME GENÇOĞLU Ümit, Yusuf Kurt, “Türkiye’de Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartlarına Göre İhtiyatlılık İlkesinin Uygulanması”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2019, ss. 345-54
- GIGLER Frank vd., “Accounting Conservatism and the Efficiency of Debt Contracts”, Journal of Accounting Research, C. 47, S. 3,2009, ss. 767-97
- GINER Begoña, William Rees, “On the Asymmetric Recognition of Good and Bad News in France, Germany and the United Kingdom”, Journal of Business Finance & Accounting, C. 28, S. 9-10, 2001, ss. 1285-1331
- GİVOLY Dan, Carla Hayn, “The Changing Time-Series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?”, Journal of Accounting and Economics, Volume 29, Issue 3, 2000, ss. 287-320
- GOEL, S., "Demystifying Earnings Management Through Accruals Management: An Indian Corporate Study". Vikalpa, 37(1), 49–56, 2012 <https://doi.org/10.1177/0256090920120104> (Erişim Tarihi:04.09.2019).
- GÖÇER İsmet vd, “Seçilmiş OECD Ülkelerinde Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Çoklu Yapısal Kırılmalı Panel Veri” Maliye Dergisi, Sayı 163, Temmuz-Aralık 2012, ss.449-467.
- GÖKGÖZ Ahmet, "Tarımsal Faaliyetlerde Gerçeğe Uygun Değerin Tespiti ve Muhasebeleştirilmesi", İşletme Araştırmaları Dergisi, S. 4, 2012, ss. 95-108,
- GÖKGÖZ Ahmet, “İştirak Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Issue:58, 2013, ss.1-20
- GÖKGÖZ Ahmet, “TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı Çerçevesinde Ticari Alacaklara İlişkin Beklenen Kredi Zararlarının Tespiti ve Muhasebeleştirilmesi”, Journal Of Accounting Finance And Auditing Studies (JAFAS), C. 5, S. 2, 2019, ss. 163-78,
- GÖNEN Seçkin ve Aykut Güryel, "Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin TMS 40 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi", Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 2016, ss.133-157

- GÖR Yusuf ve Bilgehan Tekin, “Muhafazakar Muhasebe Uygulamalarının Kurumsallaşmış Şirketlerdeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Journal Of Business Research Turk* Vol:10, Issue:2, 2018, ss.13-26
- GÖR Yusuf, “Muhafazakar Muhasebe Anlayışının Finansal Başarısızlığı Önlemedeki Yeri Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 8, 2019, ss. 564-571
- GRAMBOVAS Christos A., Begoña Giner, Demetris Christodoulou, “Earnings Conservatism: Panel Data Evidence from the European Union and the United States”, *Abacus*, C. 42, S. 3-4, 2006, ss. 354-78
- GÜCENME GENÇOĞLU Ümit, “Temel Konularda BOBİ FRS ve TMS/TFRS Karşılaştırması”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 76, Ekim 2017, ss. 1-24
- GÜNEŞ Canan vd., “Türkiye’de Sağlık Hizmetleri Talebinin Sayma Veri Modelleriyle İncelenmesi: İçsellik Sorunu”, *Sosyoekonomi*, C. 24, S. 30, 2016
- GÜRDAL Kadir, “Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerindeki Değişiklikler ve Hatalar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S. 32, 2006, ss. 1-12.
- H. PENMAN Stephen, Xiao-Jun Zhang, “Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns”, *The Accounting Review*, C. 77, S. 2, 2002, ss. 237-64
- HATİPOĞLU, Ayşe Gül "Tarımsal Ürünlerin Muhasebeleştirilme İlkelerinin Ulusal Düzenlemeler Açısından Karşılaştırılması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı, 2012, ss.87-102
- HAYN Givoly, , “The Changing Time-Series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?” *Journal of Accounting and Economics* No:29, 2000, ss.287-320.
- HEALY Paul M. and James M. Wahlen, " A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting" , *Accounting Horizons*, Vol. 13, No. 4, 1999 , pp. 365-383 .

- HEALY Paul M., “The Effect Of Bonus Schemes On Accounting Decisions”, Journal of Accounting and Economics, C. 7, S. 1, 1985 , ss. 85-107
- HERVÉStolowy, “Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework”, Review of Accounting and Finance, C. 3, S. 1 2004, ss. 5-92
- HUI Kai Wi vd., "The Impact of Conservatism on Management Earnings Forecasts", Journal of Accounting and Economics, C. 47, S. 3, 2009, ss. 192-207
- HUIJGEN Carel, Martien Lubberink, “Earnings Conservatism, Litigation and Contracting: The Case of Cross-Listed Firms”, Journal of Business Finance & Accounting, C. 32, S. 7-8, 2005, ss. 1275-1309
- HÜSNÜOĞLU Nadide, “Dijital Bölünmeyi Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Panel Veri GMM Analizleri”, Doğu Üniversitesi Dergisi, C. 2, S. 18, 2017 , ss. 19-34
- ISHANDIDY Tamer ve Ahmed Hassanein, “Do IFRS and Board of Directors’ Independence Affect Accounting Conservatism?” Applied Financial Economics, Vol. 24, No. 16, 2014, ss. 1091-1102.
- İSKENDEROĞLU Ömer, Erdiñ Karadeniz Eyüp Atioğlu, “Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının Karlılığa Etkisinin Analizi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2012, Eskişehir, ss. 291-311.
- J.GAVER Jennifer , Kenneth M.Gaver, Jeffrey R.Austin "Additional Evidence on Bonus Plans and Income Management”, Journal of Accounting and Economics, C. 19, S. 1, 1995, ss. 3-28
- KALAYCI Şeref vd., “Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulamalarının Genel Bir Değerlendirilmesi ve Batı Akdeniz Bölgesine Yönelik Uygulama”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:25, 2005, ss.173-186
- KARACAN Sami, Mustafa Savcı, “Türkiye Muhasebe Standartları-19 (TMS-19) Çerçevesinde Kıdem Tazminatı Karşılığının Hesaplanması Ve Muhasebeleştirilmesi”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 22, 2011, s. 128, ss. 126-51.

KATHERINE Schipper, "Earnings Management" Accounting Horizons; Sarasota Vol. 3, Iss. 4,1989, pp 91-102.

KAYA İdil, Destan Halit Akbulut, “İhtiyatlılık Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek: Teorik Ve Ampirik Literatürden Kanıtlar”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, C. 20, 2018, ss. 173-202.

KAYGUSUZOĞLU Mehmet, "Kıdem Tazminatı Karşılığı Uygulamasının Muhasebe Standardı (IAS-TMS 19) Kapsamında Değerlendirilmesi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, S:47, 2010, ss.173 – 191

KELEŞ Dursun, Abitter Özulucan, “TMS 12: Gelir Vergileri Standardı Kapsamında Ertelenen Vergilerin Muhasebeleştirilme Esasları”, İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi, C. 1, S. 1, 2018, ss.27-48

KILIÇ Selim, “Yeni Toplumsal Ve Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma”, Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 2, 2006, ss. 81-101.

KIM Kyoung-jae, Kichun Lee, Hyunchul Ahn, “Predicting Corporate Financial Sustainability Using Novel Business Analytics”, Sustainability, C. 11, S. 1 2019

KLEİN April, Carol A. Marquardt, “Fundamentals of Accounting Losses”, The Accounting Review, C. 81, S. 1 2006, ss. 179-206

KOÇBULUT Özgür, Halil Altıntaş, “İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 30, 2016, ss. 145-174.

KRISHNAN Gopal V., “Did Earnings Conservatism Increase for Former Andersen Clients?”, Journal of Accounting, Auditing & Finance, C. 22, S. 2, 2007, ss. 141-63

KÜÇÜK Ergün, Şaban Uzay, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu Ve Doğurduğu Sorunlar”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 32, 2015, ss. 239-58..

- LAFOND Ryan and Ross L. Watts, "The Information Role of Conservatism", *The Accounting Review*, C. 83, S. 2 2008, ss. 447-78
- LAFOND Ryan and Sugata Roychowdhury, "Managerial Ownership and Accounting Conservatism", *Journal of Accounting Research*, Vol. 46, No. 1, 2008, pp.101-135.
- LEV Baruch, "On The Usefulness Of Earnings And Earnings Research: Lessons And Directions From Two Decades Of Empirical Research" , *Journal of Accounting Research*, Vol. 27, 1989, pp. 153-192
- LI Jing, "Accounting Conservatism and Debt Contracts: Efficient Liquidation and Covenant Renegotiation", *Contemporary Accounting Research*, Vol. 30 No. 3, Fall 2013, pp. 1082–1098.
- LOBO Gerald J. and Jian Zhou, "Did Conservatism in Financial Reporting Increase after the Sarbanes-Oxley Act? Initial Evidence", *Accounting Horizons*, C. 20, S. 1, 2006, ss. 57-73
- M. DECHOW Patricia and Catherine M. Schrand, "Earnings Quality", CFA Institute, Research Foundation Books, Volume 2004, Issue 3, 2004
- MACHDAR Nera Marinda, "The Effects of Earnings Quality, Conservatism, and Real Earnings Management on the Company's Performance and Information Asymmetry as a Moderating Variable", *International Journal of Economics and Financial Issues* C. 7, S. 2, 2017, ss.309-318
- MASON Lori, "The Impact of Accounting Conservatism on the Magnitude of the Differential Information Content of Cash Flows and Accruals ", *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 19 issue: 3, 2004, ss.249-282.
- MENSAH Yaw M., Xiaofei Song, Simon S. M. Ho, "The Effect of Conservatism on Analysts' Annual Earnings Forecast Accuracy and Dispersion ", *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 19 issue: 2, 2004, ss. 159-183

- MERCAN Mehmet, “Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi”, Ege Akademik Bakis (Ege Academic Review), C. 14, S. 2, 2014, ss. 231-245
- MONAHAN, Steven J. “Conservatism, Growth and the Role of Accounting Numbers in the Fundamental Analysis Process”, Review of Accounting Studies, C. 10, S. 2, 2005, ss. 227-60
- MORA Araceli, Martin Walker, “The Implications of Research on Accounting Conservatism for Accounting Standard Setting”, Accounting and Business Research, C. 45, S. 5 , 2015, ss. 620-650
- MULFORD Charles W. and Eugene Comiskey, "Book Briefs/Book Essay Accounting Practices and U.S. Interests", American Foreign Policy Interests, C. 25, S. 1, 2003
- OCAK Murat, Dursun Arıkboğa, “Kurumsal Yönetişim Bileşenlerinin Tahakkuk Esaslı Kâr Yönetimi Üzerine Etkileri: Bağımsız Üyelerin ve Kadın Üyelerin Önemi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, C. 46, S. 1 2017, ss. 98-116.
- OCAK Murat, Fırat Coşkun Güçlü, “Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve”, Accounts Manipulation: A Conceptual Framework for Fraud, Creative Accounting, Earnings and Impression Management., C. 6, S. 3, 2014 , ss. 123-35.
- ODABAŞIOĞLU Fatma Gündoğdu ve Celil Aydın, “Merkezi ve Doğu Avrupa Geçiş Ekonomilerinde Enflasyonun Parasal Belirleyicileri: Dinamik Panel Veri Analizi", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (3) 2014, ss.293-306
- ÖNDER Şerife ve Ahmet Ağca, "Toplam Tahakkuk Modelleri İle Türkiye’de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: İMKB’de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, EYİ Özel Sayı, 2013, ss.35-47

- ÖRTEN Remzi ve Rıdvan Bayırlı, "TMS 16'ya Göre Maddi Duran Varlıkların Dönem Sonunda Değerlemesi Ve Muhasebe Uygulamaları", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 36, Ekim 2007, ss.34-50
- ÖZÇELİK Funda, "Sürdürülebilirlik Performans Karnesi-Sustainability Balanced Scorecard", Journal Of Yaşar University, 30(8) 4985-5008 S. 24, 2013, ss. 4985-5008.
- ÖZÇELİK Münevver Katkat, "Türk Muhasebe Sisteminin Gelişiminde Vergi Etkisi", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, S. 60, 2017 , ss. 396-413.
- ÖZDEN Evrim Altuk, Başak Ataman, "Kar Yönetimi Ve Yöntemleri - Earnings Management And Its Methods", Öneri Dergisi, C. 11, S. 42, 2014 , ss. 13-25
- ÖZER Gökhan, Selim Aren, "Kâr Yönetimi Uygulamalarını Teşvik Eden Faktörler: Literatürün Değerlendirilmesi", Verimlilik Dergisi, S. 2, 2004,
- ÖZKAN Azzem, "Karşılıklar ve Muhasebe Uygulamaları" Erciyes Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:16, 2000, ss. 179-201
- ÖZTÜRK Erkan, "Finansal Varlıkların Ölçme ve Muhasebeleştirme Esaslarının Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından Karşılaştırılması", Journal of Business Resarch Turk, Vol.9, Issue 3, 2017, ss. 594-617.
- ÖZULUCAN Abitter, Ali Deran, "41 No'lu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 41), Vergi Usul Kanunu Ve Tekdüzen Hesap Planı Açısından Küçük Ve Büyükbaş Canlı Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Ve Değerleme İşleminde Karşılaşılan Güçlükler Ve Çözüm Önerileri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 1, S. 25, 2008, ss. 1-23,
- PAE Jinhan, "Unexpected Accruals and Conditional Accounting Conservatism", Journal of Business Finance & Accounting, C. 34, S. 5-6, 2007, ss. 681-704
- PAE Jinhan, vd., "The Link between Earnings Conservatism and the Price-to-Book Ratio*", Contemporary Accounting Research, C. 22, S. 3, 2005, ss. 693-717

- PARLAKKAYA Raif, “Yasal Mevzuat ve TMS-19: Çalışanlara Sağlanan Faydalar Türkiye Muhasebe Standardında Kıdem Tazminatı ve Muhasebe Uygulaması”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2010, <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/14810> (Erişim Tarihi: 10.09.2020).
- PENALVA, Lara, Osmar, “The Economic Determinants of Conditional Conservatism”, Journal Of Business Finance and Accounting, Vol:36, Issue:3-4, 2009, ss. 336-72.
- PENMAN Stephen H., Xiao-Jun Zhang, “Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns”, The Accounting Review, C. 77, S. 2, 2002, ss. 237-264
- POPE, Peter F. Martin Walker, “International Differences in the Timeliness, Conservatism, and Classification of Earnings”, Journal of Accounting Research, C. 37, 1999, ss. 53-87
- QIANG Xinrong, “The Effects of Contracting, Litigation, Regulation, and Tax Costs on Conditional and Unconditional Conservatism: Cross-Sectional Evidence at the Firm Level”, The Accounting Review, C. 82, S. 3 2007, ss. 759-96
- R. DUNCAN James, “Twenty Pressures to Manage Earnings”, CPA Journal, C. 71, S. 7, 2001, ss.32-37
- RAJAN Madhav V., Stefan Reichelstein, Mark T. Soliman, “Conservatism, Growth, and Return on Investment”, Review of Accounting Studies, C. 12, S. 2, 2007, ss. 325-70
- REINSTEIN Alan, “Considering the Risk of Fraud: Understanding the Auditor’s New Requirements”, National Public Accountant, C. 44, S. 2, 1999, ss. 34-38.
- RONEN Joshua, Simcha Sadan, “Classificatory Smoothing: Alternative Income Models”, Journal of Accounting Research, C. 13, S. 1, 1975, ss. 133-49.
- RONEN Joshua, Varda Yaari, “Definition of Earnings Management”, Earnings Management, Boston, MA: Springer US, C. 3, 2008, ss. 25-38

ROYCHOWDHURY Sugata, “Earnings management through real activities manipulation”, Journal of Accounting and Economics, C. 42, S. 3, 2006, ss. 335-70

ROYCHOWDHURY Sugata, Ross L. Watts, “Asymmetric Timeliness Of Earnings, Market-To-Book And Conservatism In Financial Reporting”, Journal of Accounting and Economics, C. 44, Conference Issue on Corporate Governance: Financial Reporting, Internal Control, and Auditing, S. 1, 2007, ss. 2-31

RUDDOCK Caitlin, vd., “Nonaudit Services and Earnings Conservatism: Is Auditor Independence Impaired?*”, Contemporary Accounting Research, C. 23, S. 3 2006, ss. 701-46

RYAN Stephen G., “Identifying Conditional Conservatism”, European Accounting Review, C. 15, S. 4 (2006), ss. 511-25,

SABAN, Metin Metehan Küçüker, Hilal Küçüker, “Garantilerin Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi, C. 2, S. 1, 2019, ss. 47-54

SCHÄFFER Utz vd., “The Effect of Accounting Standards on Big Bath Behavior”, Zeitschrift Für Betriebswirtschaft, C. 82, S. 1 (2012), ss. 47-73

ŞAMİL Serhat, Murat Esmeray, “TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardı: BIST 100’de Bir Araştırma”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, , Sayı: 48, Temmuz-Aralık 2016, ss. 175-198.

ŞEN İlker Kıymetli, Mehmet Özbirecikli, “BOBİ FRS’nin Muhasebe Uygulamalarına Getirdiği Değişiklikler: Bobi FRS, TMS/TFRS ve Mevcut Muhasebe Sistemi Çerçevesinde Bir İnceleme”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Nisan 2018;, 2018, ss.462-484.

ŞENER Recep, Burak Kayıhan, “Kıdem Tazminatının Muhasebeleştirilmesi Sorunu ve Kıdem Tazminat Fonu Çerçevesinde Bir Öneri”, İzmir YMMO Dergisi, Cilt:2 No:1, 2020, ss.1-11

- TEKİN Abdullah ve Nurcan Kabadayı, "Kazanç Yönetimi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Volume: 14, Issue: 1-2, 2014, ss. 127-159
- TEKİN Bilgehan, Yusuf Gör, "Muhafazakar Muhasebe Uygulamalarının Kurumsallaşmış Şirketlerdeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma - A Research On The Effects Of Corporate Accounting Practices On Corporate Companies", Journal of Business Research - Turk, C. 10, S. 2, 2018, ss. 13-26.
- TEKŞEN Ömer, Sevinç Şahin Dağlı, "Maddi Duran Varlıkların Tekdüzen Muhasebe Sistemi İle Vergi Usul Kanunu Ve TMS-16 Açısından İncelenmesi: Bir Uygulama", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, ss. 424-47
- TOKGÖZ Nuray, Saime Önce, "Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.X I,S I, 2009, ss.249-275
- TOPALOĞLU Emre Esat, "Bankalarda Finansal Kırılganlığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 13, S. 1, 2018, ss. 15-38
- TUĞAY Osman, "Maddi Duran Varlıklarda Değer Düşüklüğü, Değer Düşüklüğünün İptali Ve Muhasebeleştirilmesi İşlemlerinin TMS 16/TMS 36 Ve Vergi Mevzuatı Açısından İncelenmesi", Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, S:1, C:7, 2014, ss.31-52
- TUNAY,Necla "Türkiye’de Bankasürans Uygulamaları ve Türk Banka ve Sigorta Sektörlerine Dinamik Etkileri", BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, Cilt: 8, Sayı: 1, 2014, ss.35-62
- TUNÇEZ Hacı Arif, "Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) İle Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) Arasındaki Temel Farklılıklar", Journal of International Social Research, C. 11, S. 61, 2018 , ss. 1018-1024.
- ÜNSAL Mehmet Ali, Cemal Çakıcı, "TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardının Bist’te İşlem Gören Şirketlerin Finansal Tabloları ve Bağımsız Denetim Raporları Üzerinden İncelenmesi", Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2019, ss. 379-96

- VARDAR Gizem Çopur, “Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu Ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, C. 20, 2018, ss. 150-72.
- W. NELSON Mark, John A. Elliott, Robin L. Tarpley, “Evidence from Auditors about Managers’ and Auditors’ Earnings Management Decisions”, Accounting Review, C. 77, S. 4, 2002, ss.175-202
- WATTS Ross L., “Conservatism in Accounting Part I: Explanations and Implications”, Accounting Horizons, Accounting Horizons C. 17, S. 3, September 2003, 2003, pp. 207-221
- WATTS Ross L., “Conservatism in Accounting Part II: Evidence and Research Opportunities”, Accounting Horizons, C. 17, S. 4, 2003, ss. 287-301
- Y. ZANG Amy, “Evidence on the Trade-Off between Real Activities Manipulation and Accrual-Based Earnings Management”, The Accounting Review, C. 87, S. 2, 2012, ss. 675-703.
- YARBAŞI Engin, “Türkiye Muhasebe Standartları Ve Müşteri Sadakati Programları Kapsamında Verilen Promosyon Ürünlerinin Muhasebe Uygulaması”, Öneri Dergisi, Cilt 9 , Sayı 35, 2011, ss. 75 - 82.
- YASA Gerianta Wirawan vd., , “The Influence Of Accounting Conservatism, IOS, And Good Corporate Governance On The Earnings Quality”, Jurnal Ilmiah Akuntansi Dan Bisnis, 2019, ss. 86-94
- YAVUZ, Selahattin “Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 3,2009.
- YAVUZASLAN Seda, Halis Kalmış, “İşletmelerin Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Kâr Yönetimi Üzerindeki Etkisi ve Borsa İstanbul A.Ş. Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 27, 2016, ss. 353-384,

- YERELİ Ayşe N. vd., “Ticari Mal Alımlarında Vade Farklarının Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi: TMS-2 Stoklar Standardı ile Vergi Mevzuatının Karşılaştırılması”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S. 2, 2013, ss. 89-104
- YILDIRIM Kemal ve S. Fatih Kostakoğlu, “Ülkelerin Ekonomik Performansı Üzerinde Regülasyonun Etkileri” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, Eskişehir, 2015, ss.45-56.
- YILDIZ Yılmaz ve Mehmet Baha Karan, “Firm Level Determinants Of Foreign Portfolio Investments In Turkey: A Dynamic Panel Regression Analysis Approach”, Pressacademia, C. 3, S. 2, 2016, ss. 126-141
- YULIARTI Dita, Heri Yanto, “The Effect of Leverage, Firm Size, Managerial Ownership, Size of Board Commissioners and Profitability to Accounting Conservatism” Accounting Analysis Journal, 6(2), 2017
- YÜKÇÜ Süleyman ve Şebnem Yaşar, “Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıkların TMS 37 Standardı Kapsamında İncelenmesi”, Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi, S. 40, 2013, ss.1-15.
- ZEYTİNOĞLU Emin, vd., “Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Ve Kıdem Tazminatının Türkiye’deki Mevcut Düzenlemeler Kapsamında İncelenmesi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, C. 17, S. 4, 2015, ss. 737-58.
- ZEYTİNOĞLU,Emin “Muhasebede İhtiyatlılığı Etkileyen Faktörler: Borsa İstanbul Örneği”, International Journal Of Social Humanities Sciences Research (JSHSR), C. 5, S. 20 ,2018, ss. 753-62
- ZHANG Jieying, “The Contracting Benefits Of Accounting Conservatism To Lenders And Borrowers”, Journal of Accounting and Economics, C. 45, S. 1, 2008, ss. 27-54
- ZHONG Yuxiang, Wanli Li, “Accounting Conservatism: A Literature Review: Accounting Conservatism: A Literature Review”, Australian Accounting Review, C. 27, S. 2, 2017, ss. 195-213
- ZSOHAR Peter, “Short Introduction To The Generalized Method Of Moments” , Hungarian Statistical Review, Special Number:16, 2012, ss.150-170,

KİTAPLAR

- CHENG Hsiao, Analysis of Panel Data, Cambridge University Press, Third Edition, New York, USA,, 2014, p.4
- J.G. BUN Maurice and Vasilis Sarafidis, The Oxford Handbook of Panel Data, Edited by Badi H. Baltagi, Oxford University Press, Oxford, New York, 2015
- JONES Michael J., Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals, John Wiley & Sons, 2010.
- KIZIL Ahmet vd., TMS - TFRS Türkiye Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları, Der Yayınları:435, 2. Baskı, İstanbul, 2006, s.421.
- REZAEI Zabihollah, Financial Statement Fraud: Prevention and Detection, John Wiley & Sons, 2002
- WOOLDRIDGE, Jeffrey M. Introductory Econometrics: Modern Approach, Fourth Edition, South-Western Cengage Learning, America, 2009 , p.488 ,

DİĞER YAYINLAR

- Aggressive Accounting Practises Examined,
<http://0212ut412.y.http.eds.b.ebscohost.com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=2bff604f-6898-405d-9723-8bf042cc3ed5%40pdc-v-sessmgr01> (Erişim Tarihi:07.09.19).
- ARAS Güler, David Crowther, “Chapter 1 Accounting, Sustainability and Equity”, Book-Part, 24.05.2012, doi:10.1108/S2043-0523(2012)0000003005https://0211dt0uj-y-https-www-emerald-com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/insight/content/doi/10.1108/S2043-0523(2012)0000003005/full/html (Erişim Tarihi:01.09.2019)
- BAUWHEDE Heidi Vander, Vlerick Leuven Gent, B. Leuven, The Impact of Conservatism on the Cost of Debt: Conditional versus Unconditional Conservatism,
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.509.4170&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 26.07.2019)
- BAYIRLI Rıdvan, Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

BOBİ FRS, 29 Temmuz 2017 tarihli, 30138 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete

DA SİLVA Alini and The Others,"Sticky Costs Behavior and Earnings Management", Brezillian Business Review, <http://0212ut16u.y.http.eds.a.ebscohost.com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=0c05198e-666b-44a2-b621-018637bfd6%40sdc-v-sessmgr02> (Erişim Tarihi:01.09.2019) .

Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi, 17/11/2012 tarihli ve 28470 sayılı Resmî Gazete, s.37

Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi, 2019, 31/05/2019 tarihli Resmi Gazete

GARCÍA LARA Juan Manuel, vd, "Accounting Conservatism and the Limits to Earnings Management" https://www.wiwi.hu-berlin.de/en/professuren/bwl/finance/seminars/15w/garcia_lara.pdf (Erişim Tarihi: 05.09.2019).

GREEN Meg, "Aggressive accounting techniques more likely to lead to lawsuits", Best's Review, 2005 <http://0212ut42p.y.http.eds.a.ebscohost.com.proxy.uludag.deep-knowledge.net/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=4f7ddf09-5856-4c9b-a4a2-7cd5f1cf5274%40sessionmgr4006> (Erişim Tarihi: 07.09.19).

GUNNY Katherine, "What Are the Consequences of Real Earnings Management", 2005 https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1911-3846.2010.01029.x?casa_token=l6lwClALTCMAAAAA:wgY92jQ_JHW6z8kNkcIgL0p1Lj13f65tqwqm4bGBpGv0ajLBau1rt95U8YxPf_h4MVK3LiIvYXh-JA (Erişim Tarihi:05.09.2019).

İMRE Süreyya, Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bilgi Ve İletişim Teknolojileri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

İLTAŞ, Yüksel, "Nakde Dönüşüm Süresinin Panel Birim Kök Testleri İle İncelenmesi Türkiye Örneği", Uluslararası Katılımlı 21. Finans Sempozyumu, 18-21 Ekim 2017, Balıkesir, ss.563-577

KABAN Nihan, “Muhasebenin İhtiyatlılık Kavramının Karşılıklar Ve Yedekler Açısından Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , 2007.

KGK, Faaliyet Raporu, 2014

http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/YillikFaaliyetRaporlari/2014_Faaliyet_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 11.03.2019)

KGK, Türkiye Finansal Raporlama Standartları, <http://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/9182/TMS/TFRS-2019-Seti> (Erişim Tarihi: 11.03.2019)

LEÓN Patricia , Four Pillars Of Financial Sustainability, Resources for Success Series Volume 2
<http://ve.vhjdvybz.vesrv.com/sites/default/files/documents/fundraising/four-pillars-financial-sustainability-tnc.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

MSUGT (Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği), 26 Aralık 1992 Tarihli, 21447 Sayılı, Resmi Gazete

MULFORD, Charles W, Eugene E Comiskey, “The Financial Numbers Game”, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=VWWHDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=the+financial+numbers+game&ots=0qw0w1m8Hc&sig=cpqhPShziDUFpC69ltZ_mBVK3f8&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20financial%20numbers%20game&f=false (Erişim Tarihi: 01.09.2019)

MURHADI, Werner Ria “Good Corporate Governance and Earning Management Practices: An Indonesian Cases”, SSRN Scholarly Paper, Rochester, NY: Social Science Research Network, 2010, <https://papers.ssrn.com/abstract=1680186>.

REİMBERT Amalia, Caroline Palm Karlsson, “Big Bath and Impairment of Goodwill: A study of the European Telecommunications Industry”, Jönköping University, International Business School, Unpublished Master Thesis, 2016.

TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, 15/2/2006 tarihli, 26081 sayılı Resmî Gazete.

TMS 28-İştirak ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar, 28/10/2011 tarihli, 28098 sayılı Resmi Gazete

TMS 16 Maddi Duran Varlıklar, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete

TFRS Yorum 13 Müşteri Sadakat Programları, 13/08/2008 tarihli, 26966 sayılı Resmi Gazete

TMS 18 Hasılat Standardı, 09/12/2005 tarihli, 26018 sayılı Resmi Gazete

TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer)

TMS 12 Gelir Vergileri” Standardı, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer)

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı, 30/03/2006 tarihli, 26124 sayılı Resmi Gazete

TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı, 15/01/2019 tarihli ve 30656 sayılı Resmi Gazete (Mükerrer),

TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı, 15/01/2019 tarihli, 30656 sayılı Resmi Gazete

TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller Standardı, 16/04/2018 tarihli, 29826 sayılı Resmi Gazete

TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Standardı, 24/02/2006 tarihli, 26090 sayılı Resmi Gazete

TMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar Standardı, 15/02/2006 tarihli, 26081 sayılı Resmi Gazete.

TMS 2 Stoklar, 24/05/2018 tarihli, 30430 sayılı Resmi Gazete

TMS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar Standardı, 13/06/2018 tarihli ve 30450 sayılı Resmi Gazete .

TAYSI Kemal, Maddi Olmayan Duran Varlıkların Kriz Döneminde Şirket Performansına Etkisi: Türkiye Örneği, (Doktora Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

TUNÇEZ Hacı Arif, “Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesinin Türkiye Muhasebe Standardı-41 Çerçevesinde İncelenmesi: Bir Tarım İşletmesinde Örnek Uygulama”, <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/116734> (Erişim Tarihi: 08.09.2020).

TDK, <http://sozluk.gov.tr/>

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği, <http://tkyd.org/tr/sss-kurumsal-yonetim-ilkeleri-nedir.html> (Erişim Tarihi: 01.09.2019)

VUK 12/1/1961 tarihli, 10705 sayılı Resmi Gazete, Madde 258-260

Yongcheol Shin, “Dynamic Panel Data Workshop”, University of Melbourne 10-12 June 2014 s. 167 <http://www.greenwoodeconomics.com/dpd14.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2020)

YURDAKUL Hüseyin, Kar Yönetimi ve Borsa İstanbul (BIST) Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014

YENİGÜN Türkan, Kurumsal Yönetim ve İşletme İçi Denetim, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2008

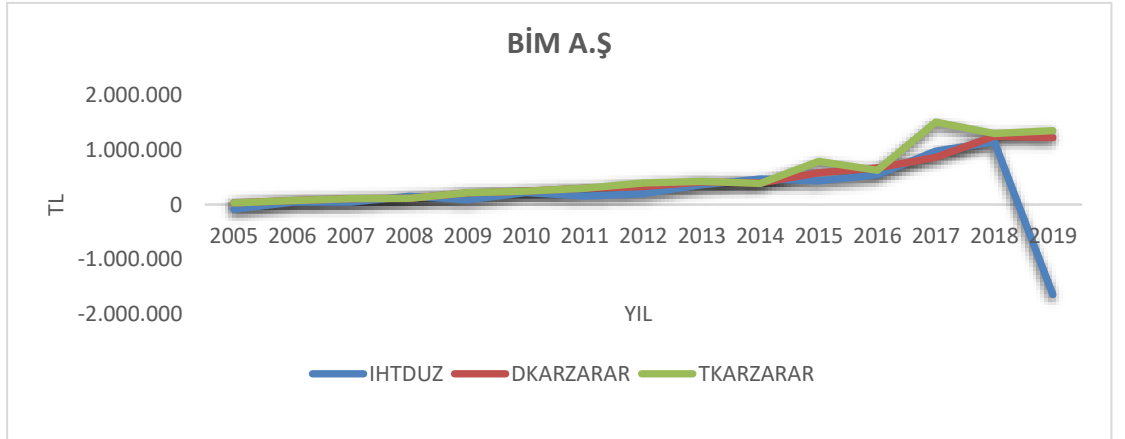
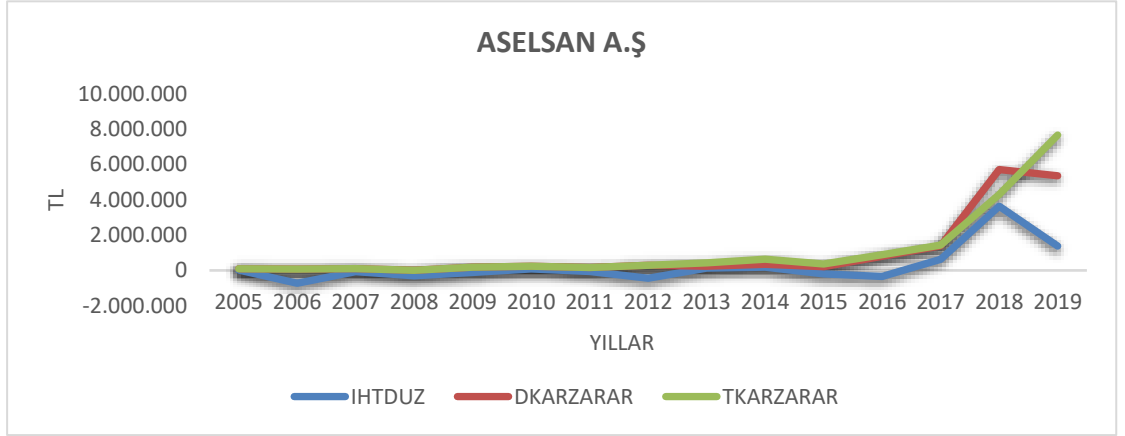
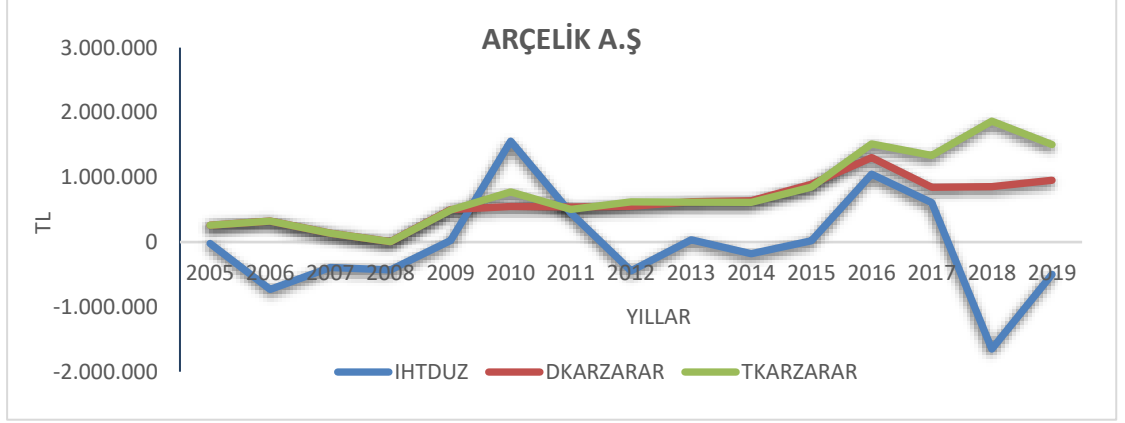
WANG Richard Zhe, Accounting Conservatism, Victoria University of Wellington, Phd Thesis, 2009

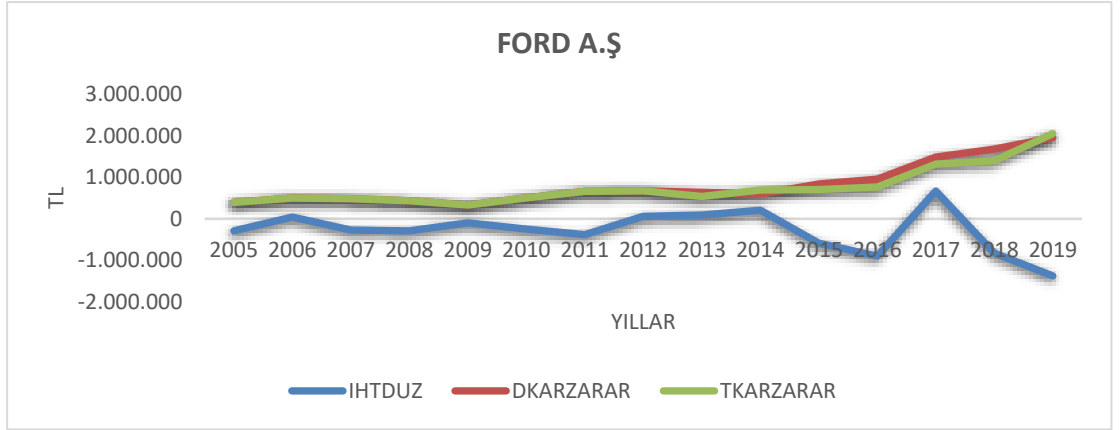
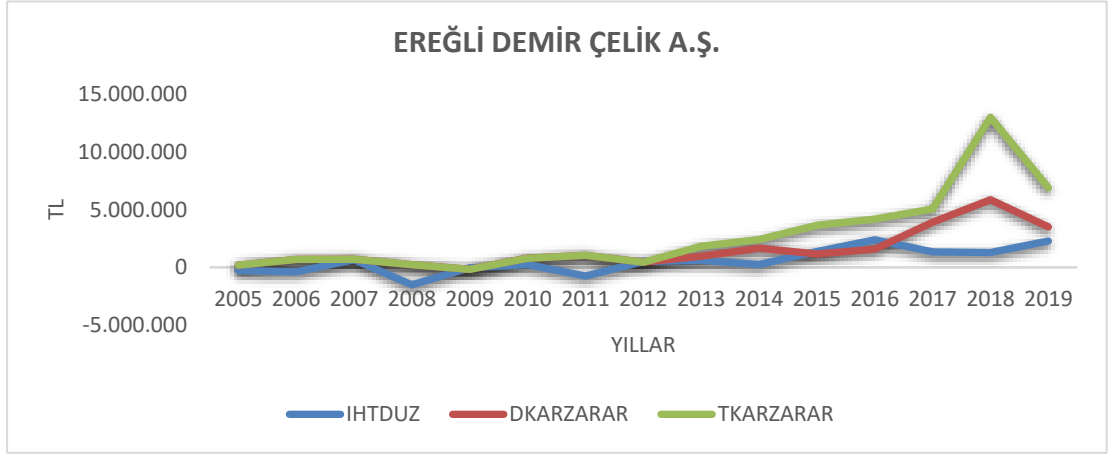
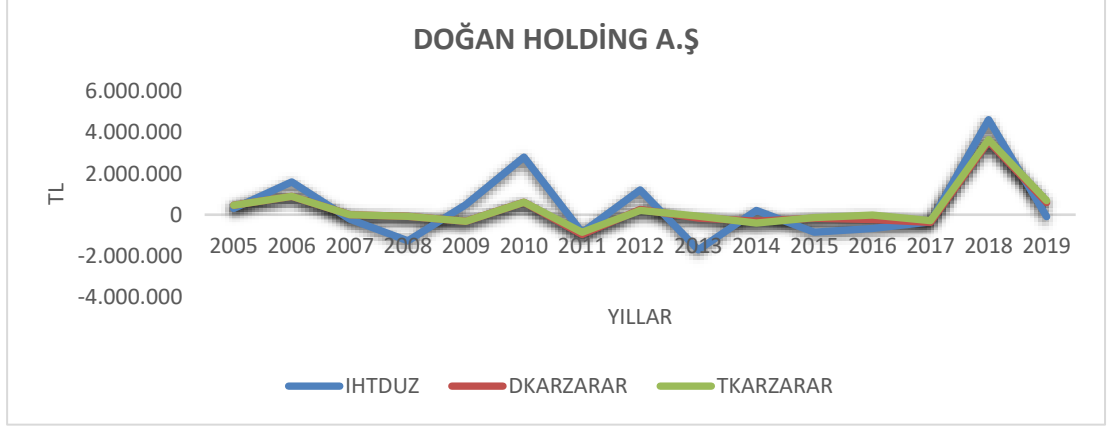
WEBER Olaf, "Finance And Sustainability", Sustainability Science An Introduction <https://proxy.uludag.deepknowledge.net/MuseSessionID=02100t0ot/MuseProtocol=https/MuseHost=link.springer.com/MusePath/book/10.1007%2F978-94-017-7242-6> (Erişim Tarihi:01.09.2019),

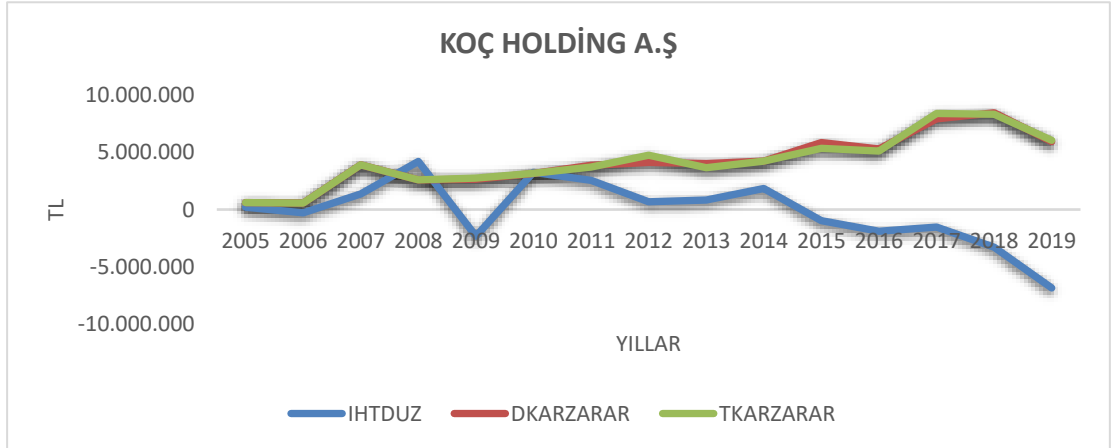
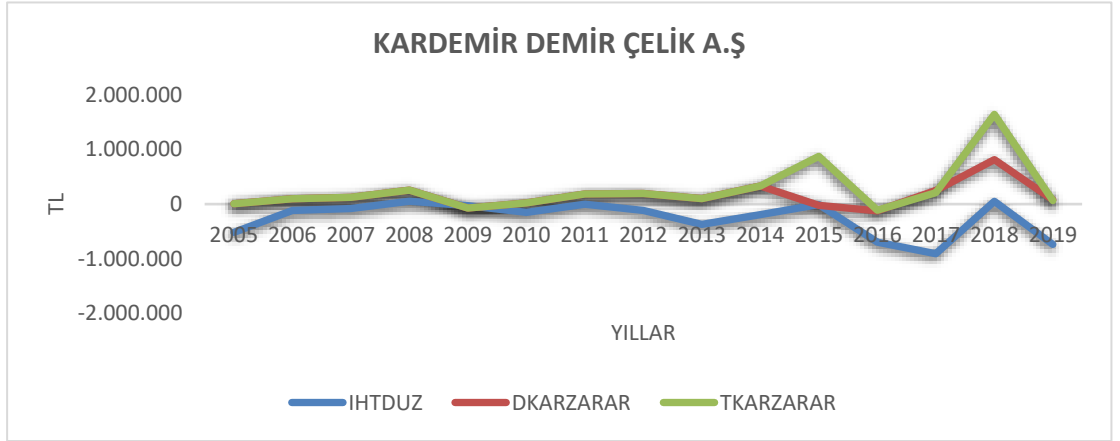
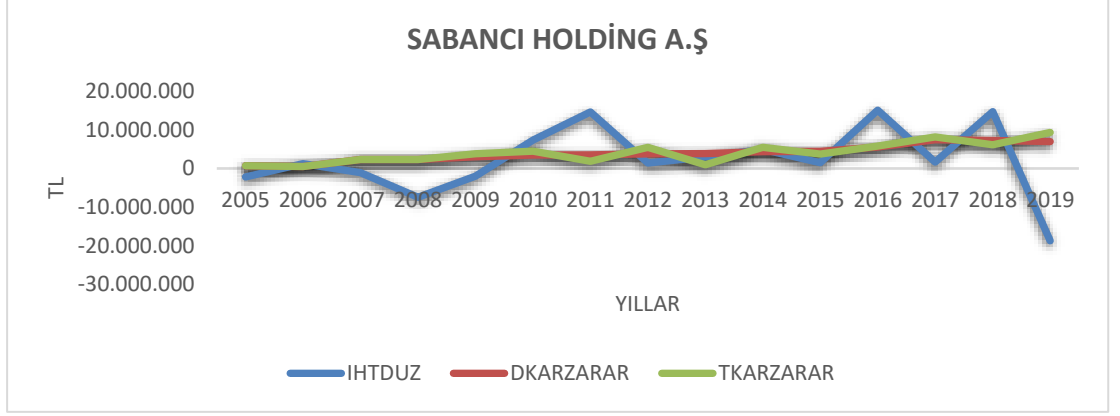
What Is Earnings Management,
http://www.swlearning.com/pdfs/chapter/0324223250_1.PDF (Erişim
Tarihi: 01.09.2019)

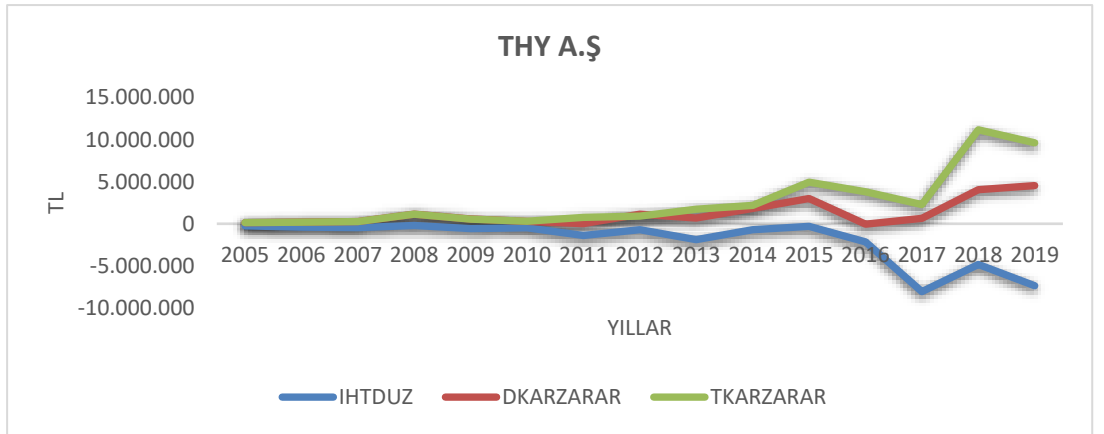
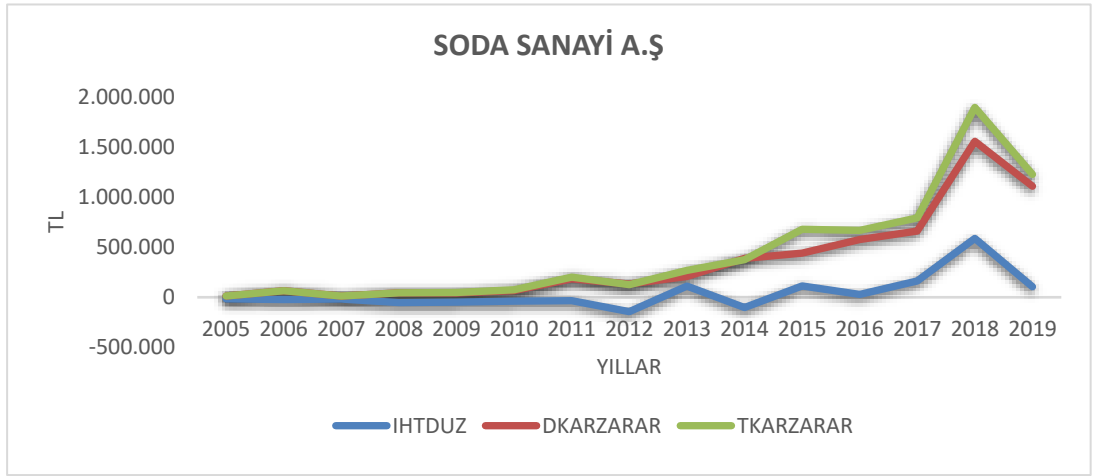
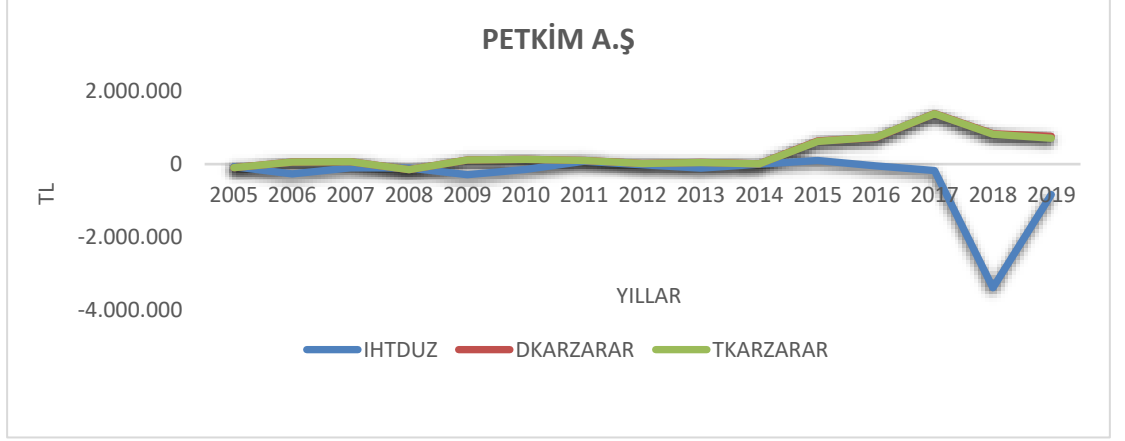
EKLER

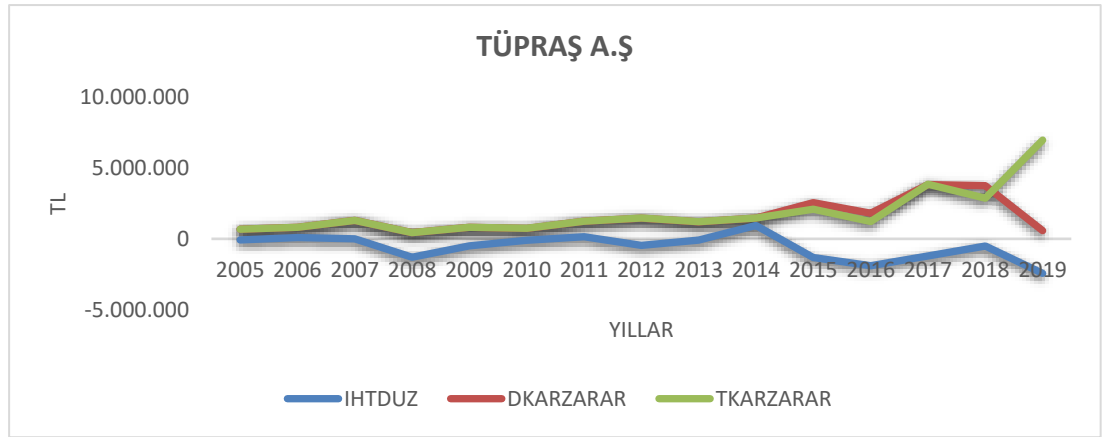
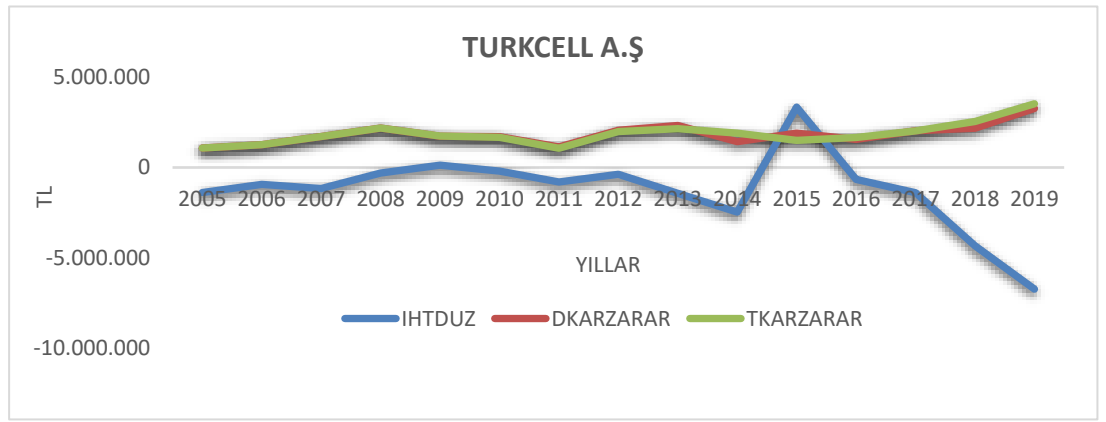
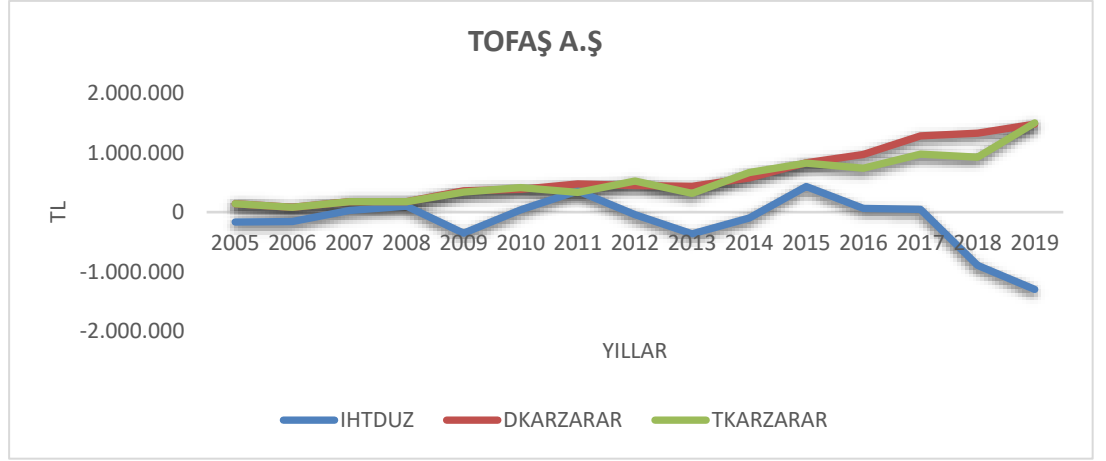
EK1: Analize Dahil Edilen İşletmelerin Zaman Serisi Grafikleri

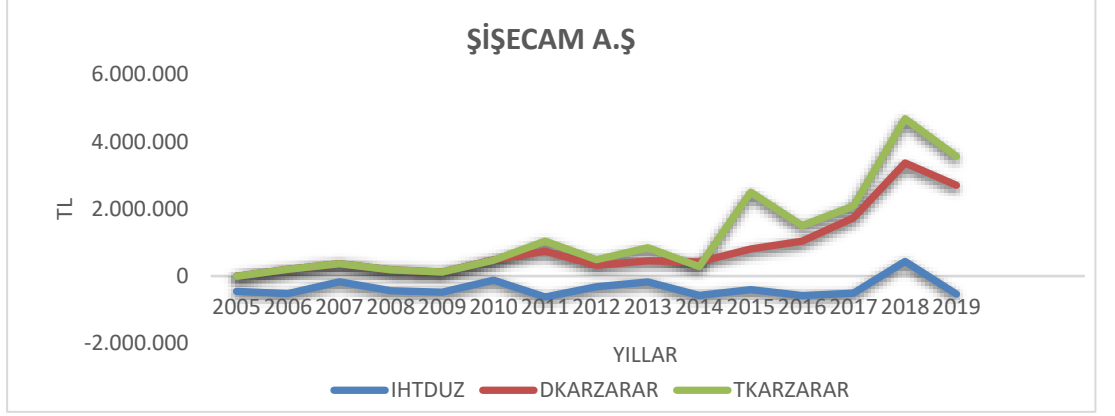

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Yusuf		KURT
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2005	2009	Yomra Lisesi
Lisans	2010	2014	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2014	2017	Uludağ Üniversitesi
Doktora	2017	2021	Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2019	-	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	<ul style="list-style-type: none"> • IV. International Symposium On Accounting And Finance, ISAF 2017, Ohrid, Macedonia (3-5 July 2017) • V. International Symposium On Accounting And Finance ISAF 2019, Bursa, Turkey (1-4 May, 2019) • 1th International Göbeklitepe Scientific Studies Congress, Şanlıurfa, Turkey (24-25 October, 2020) • IV. International Conference On Social & Human Sciences, Ankara, Turkey (12-14 June, 2020) • VI. International Symposium On Accounting And Finance ISAF 2021, Bursa, Turkey (23-25 April, 2021) 		

<p>Yayınlar:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ümit GÜCENME GENÇOĞLU, Yusuf KURT, “Türkiye’de Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartlarına Göre İhtiyatlılık İlkesinin Uygulanması” Muhasebe ve Finansman Dergisi – Ağustos 2019 Özel Sayı, ss. 345-354 • Yusuf Kurt, Murat Kara, “İşletme Yöneticilerinin Pazarlama Metrikleri Hakkındaki Düşünceleri”, The Business Journal, Cilt 2, Sayı 1, 2021, ss. 59-72, • Yusuf Kurt, Murat Kara, “İştirakler, İş Ortaklıkları, Bağlı Ortaklıklar Ve Finansal Yatırımlara İlişkin Değerleme Farklarının TMS/ TFRS Açısından Raporlanması”, Editör Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim Kiroğlu, Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar, Gece Kitaplığı Yayınevi, Cilt 2, ss. 137-144, Ankara, 2020 • Yusuf Kurt, Murat Kara "İştirakler, İş Ortaklıkları, Bağlı Ortaklıklar Ve Finansal Yatırımlara İlişkin Değerleme Farklarının TMS/TFRS Ve BOBİ FRS Açısından Karşılaştırılması" Editörler: Prof. Dr. Mehmet Demir, Öğr. Gör. Ali Çiçek, Küresel Ve Yerel Bağlamda Siyaset, Ticaret Ve Muhasebe, İKSAD Yayınevi, Haziran 2020, Ankara, ss.151-169 	
<p>İletişim (e-posta):</p>		
	<p>Tarih İmza Adı-Soyadı</p>	<p>Yusuf KURT</p>